

PUBLICY 2020 II. - SEKCIE PARLAMENTNÉ VOĽBY A SOCIÁLNA POLITIKA

Ján Machyniak - Peter Horváth (eds.)

**Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej
konferencie**

15. október 2020

Trnava 2020

PUBLICY 2020

FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

**PUBLICY 2020 II. – sekcie Parlamentné voľby
a Sociálna politika**

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie

15. október 2020

Trnava 2020

PUBLICY 2020 II. – sekcie Parlamentné voľby a Sociálna politika

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie

Editori:

PhDr. Ján Machyniak, PhD.

Doc. PhDr. Peter Horváth, PhD.

Recenzenti:

PhDr. Andrej Hrnčárik, PhD.

Mgr. Adrián Gabura, PhD.

Technický a grafický editor:

Mgr. Barbora Blašková

Prvé vydanie 2020

Všetky práva vyhradené. Bez súhlasu ich majiteľa toto dielo a ani jeho časti nemožno reprodukovať.

© 2020 Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

ISBN 978-80-572-0090-1

OBSAH

ÚVOD	5
BOČÁKOVÁ OĽGA - KUBÍČKOVÁ DARINA NEW SOCIAL PROBLEM – SOLVING STRATEGIES IN REGARDS TO SENIORS.....	6
ČEMEZ ALEXANDER ŠKOLSTVO A VZDELÁVACIA POLITIKA V PROGRAMOVOM VYHLÁSENÍ VLÁDY SR 2020-2024: TEXTOVÁ ANALÝZA.....	15
DÁVIDEKOVÁ MÁRIA TRANSFORMATION OF SOCIAL SERVICES IN THE SYSTEM OF SOCIAL POLICY IN SLOVAKIA.....	19
DRAKOVÁ ZUZANA MODERNIZÁCIA A TECHNOLOGIE AKO FENOMÉN DNEŠNEJ DOBY V KONTEXTE SENIOROV.....	27
DUFFEKOVÁ KATARÍNA ZASTÚPENIE POLITICKÝCH SUBJEKTOV A POLITIKOV V TELEVÍZNOM SPRAVODAJSTVE PRED PARLAMENTNÝMI VOĽBAMI 2020.....	35
IMROVIČ MICHAL AKTUÁLNE SCHÉMY PODPORY ZAMESTNANOSTI MLADÝCH LUDÍ NA SLOVENSKU.....	47
JUZA PETER PARLAMENTNÉ VOĽBY 2020: BUDOVANIE ŠTÁTU ALEBO DEŠTRUKCIA DEMOKRACIE?	54
KOVÁČIK VLADIMÍR SOCIÁLNA POLITIKA V KONTEXTE VYHODNOTENIA IMPLEMENTÁCIE VYBRANÝCH HORIZONÁLNYCH PRIORÍT V RÁMCI OPERAČNÉHO PROGRAMU ZAMESTNANOSŤ A SOCIÁLNA INKLÚZIA V PROGRAMOVOM OBDOBÍ 2007-2013.....	63
KRBATA ROMAN - SCHOVANCOVÁ BARBORA ŽIVOT V ZARIADENÍ SOCIÁLNYCH SLUŽIEB POČAS PANDÉMIE OCHORENIA COVID - 19.....	75
LÖRINCOVÁ KATARÍNA PARLAMENTNÉ VOĽBY 2020 - POLITICKÁ PARTICIPÁCIA ŽIEN V KONTEXTE VYBRANÝCH PRVKOV VOLEBNÉHO SYSTÉMU.....	84

MELUŠ MATÚŠ

ROZMACH LIBERÁLNYCH POLITICKÝCH SUBJEKTOV A ICH POVOLEBNÝ STATUS.....96

MIHÁLIK JAROSLAV - JANKOĽA MATÚŠ

STEREOTYPY POLITICKÉHO LÍDERSTVA: MEDIÁLNA PREZENTÁCIA LÍDROV
POLITICKÝCH STRÁN NA SLOVENSKU A V ČESKEJ REPUBLIKE.....105

MORAVCOVÁ MICHALA

DÁNSKA STAROSTLIVOSŤ O DETI BY MOHLA ZLEPŠIŤ NA SLOVENSKU VIACERO
MAKROEKONOMICKÝCH UKAZOVATEĽOV..... 116

ORLÍKOVÁ MONIKA

SEXUÁLNE OBŤAŽOVANIE NA PRACOVISKU125

SEDLÁČEK JURAJ

DEFICIT VZŤAHOVEJ OSOBY OTCA A NOVÉ FENOMÉNY KRÍZY OTCOVSTVA132

STANOVÁ LENKA

RODOVÁ PROBLEMATIKA VERZUS RODOVO CITLIVÉ VZDELÁVANIE V SOCIÁLNEJ
OBLASTI.....141

ŠTANGOVÁ ERIKA

ŠIKANOVANIE AKO ZÁVAŽNÝ SOCIÁLNY PROBLÉM SÚČASNOSTI.....148

TÓTH OSKÁR

ŠTÁT AKO ZÁKLADNÝ SUBJEKT ZABEZPEČENIA SOCIÁLNEJ SPRAVODLIVOSTI
STAROBNÉHO DÔCHODKOVÉHO SPORENIA SR.....157

VALIGURSKÁ EMMA – LEVICKÁ JANA

SOCIÁLNE SLUŽBY V KONTEXTE LOKÁLNEJ SAMOSPRÁVY168

ÚVOD

Medzinárodná vedecká konferencia Publicy 2020 sa v čase pandémie uskutočnila nielen v náhradnom termíne, ale aj nakoniec netradične online formou. Práve preto je najdôležitejším výstupom tejto konferencie predkladaný recenzovaný zborník prihlásených účastníkov. V tejto druhej časti si môžete prečítať príspevky účastníkov v sekciách Parlamentné voľby 2020 a Sociálna politika v systéme verejnej správy.

Parlamentné voľby konané začiatkom roka 2020 priniesli viacero nových a zaujímavých faktov do novodobej histórie politického systému Slovenskej republiky. Na základe jej výsledkov sa po dlhšom období podarilo vytvoriť vládnu koalíciu, ktorá získala pri svojom vzniku podporu v podobe ústavnej väčšiny. Tieto voľby znamenali aj koniec, minimálne do najbližšieho termínu parlamentných volieb, zastúpeniu už tradičných politických subjektov v našom zákonodarnom zbore. Zároveň platí, že prechod moci zo strany doterajšej vlády na novovytvorený kabinet sa nikdy neuskutočnil za tak nepriaznivých globálnych pomerov. Nielen na tieto aspekty poukazujú aj jednotliví autori pri svojich pohľadoch a analýzach.

Sociálna politika patrí ku kľúčovým témam v rámci výskumného zamerania našej fakulty a pod týmto názvom máme aj akreditované doktorandské štúdium v rámci problematiky sociálnych služieb a poradenstva. Aj v súčasnej situácii sme svedkami toho, že práve celý systém sociálnej politiky je kľúčový pre zvládnutie všetkých dôsledkov pandemickej situácie nielen na našom území. Každý človek má nielen právo, ale aj prirodzenú túžbu po tom, aby aj v tých najťažších životných situáciách sa mohol oprieť o efektívny systém pomoci zo strany štátu. V jednotlivých príspevkoch práve tieto aspekty skúmajú jednotliví autori z najrôznejších uhľov pohľadu.

Na záver editori predovšetkým veria, že takáto podoba našej medzinárodnej vedeckej konferencie bola výnimočná a už najbližší ročník sa opäť uskutoční v tradičnom čase a tradičným spôsobom. Chceme sa poďakovať všetkým účastníkom, že ani tieto špecifické pomery ich neodradili a prispeli svojimi vystúpeniami a odovzdanými príspevkami k tvorivej vedeckej atmosfére.

Trnava, október 2020

editori

NEW SOCIAL PROBLEM-SOLVING STRATEGIES IN REGARDS TO SENIORS

doc. PhDr. Oľga Bočáková, PhD. – PhDr. Darina Kubičková, PhD.¹

Abstract

The world is going through demographic changes. One of the peculiarities is the ageing population. This paper stipulates the situation of seniors in the context of ageing and the period of an old age. It is pointing out the risks, that an old age brings. It also focuses on advocating an active ageing and healthy old age, therefor it is necessary to create an accurate strategy on national and local level. We underline the social policy, executing the measures focusing on providing dignified old age, dignified lifestyle.

KEY WORDS: *Seniors. Old age. Ageing. Social policy. Strategies.*

INTRODUCTION

Balogová (2009) emphasizes that European population is ageing. The ageing of population is associated with several social, psychological and economical consequences which are having big impact on the lives of individuals, as well as the whole society. Most of seniors and elders generally is trying to have vigorous mental health and good physical condition up to an old age. That means having social contacts with family, being interested in their work, leisure time, having interest in local, national and international course of events and respond to it.

1 SENIORS IN THE DIMENSIONS OF RISKS RELATED TO AGEING AND OLD AGE

Ageing and old age are important parts of a human life cycle. Many authors stipulate different divisions when it comes to the age of seniors. Those are:

❖ *chronological age aspect – calendar age*

The World Health Organisation (WHO) presents following division of an adulthood and old age:

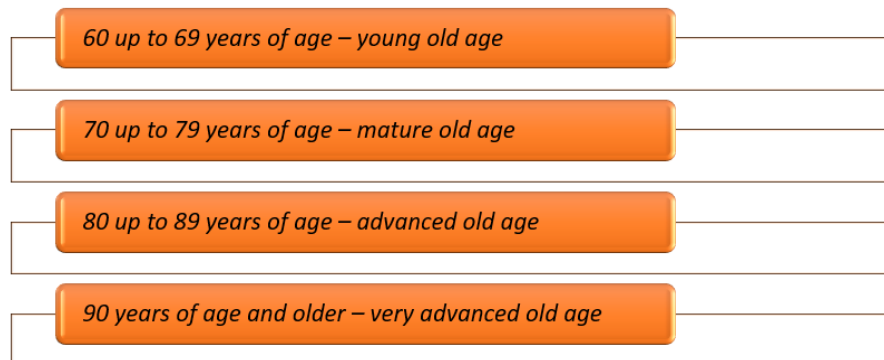
- *90 years of age and older – longevity*
- *75 up to 89 years of age – ripe old age*
- *60 up to 74 years of age – partial old age*
- *45 up to 59 years of age – middle age*

¹ University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, Faculty of Social Sciences, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava, olga.bocakova@ucm.sk, darina.kubickova@ucm.sk

Pacovský (1990) introduces:

- *younger old age – 65 up to 75 years of age*
- *advanced old age – 75 years of age and more*

Another author, Rheinwaldová (1999) divides an old age as following:

Stuard – Hamilton (1991) stipulate categories of third to fourth age, while active and independent life in an old age is represented by the third age and the fourth age describes the life situation, when senior is already dependent on others when it comes to provision of the basic needs.

Čornaničová (1998) presents the division of senior age period as following:

- *from 45 up to 60 years of age – middle age*
- *after 60 years of age – the period of senium, which she subsequently divides to:*
 - *initial old age – from 60 up to 74 years of age, older age*
 - *period of an old age – from 75 up to 89 years of age, here we speak about an actual old age*
 - *from 90 years of age and older – longevity*
- ❖ *biological age aspect: it is basically a functional age that consists of following characteristics:*

❖ *demographic age aspect: it is the ratio of people of certain calendar age in proportion to particular number of inhabitants. Currently we speak about the *population explosion of older people*.*

❖ *the age aspect in the view of state politics: this aspect emanates from a chronological age and number of outlived years. It is commonly known as the *age of retirement*. In this age seniors already suffer from various illnesses and their health is deteriorating. The chart shows most common illnesses that seniors suffer from.*

Ageing is a natural process, but not every individual is able to adapt to an old age. Balogová (2009) describes following types of people of an older age:

- *dependent type: senior is passive, dependent on others, senior is unambitious and unsociable*

- *defensive type*: trying to ignore the fact of being old, emotionally self-controlling, trying to be self-sufficient
- *constructive type*: senior is enjoying life and is self-sufficient, optimistic and accepting the fact of being old
- *unfriendly type*: not able to cope with the fact of being old, envious to younger people, blaming others for own failures, unfriendly attitude to young people
- *self-hatred type*: senior is accepting ageing, old age, is passive, depressed, hatred is directed to his own self, not seeing anything positive in an old age

1.1 Social problems, risks related to seniors

Seniority brings also various risks and problems:

- *the state of health*: health is precarious, health generally is deteriorating, the quality of life is disrupted, the predominance of older people is higher compared to adults, higher usage of medicine
- *the change of existing lifestyle*: the change of a value system begins, acquired contacts are about to be lost. There are seniors who are not engaging in social events and are passive, but there are also seniors who are active up to a very old age.
- *the age of retirement*: when retiring, the financial situation of a senior changes, as well as the lifestyle. Retirement subsequently also brings restrictions in various activities, loss of existing program and limitation of social contacts.
- *loss of a partner in life*
- *empty nest syndrome*
- *loneliness, life in social isolation*
- *the loss of self-sufficiency, the threat of being dependent on a society*
- *dependency on social services in domestic environment*
- *dependency on institutional care* (Hrozenková, Dvořáčková, 2013)

The World Health Organisation (1975) characterized the risk groups of elders as:

- *very old people*
- *women – seniors living alone in a household*
- *seniors – women widows, lonely women*
- *older people living in institutional care*
- *older people living in isolation*
- *childless people of an older age*
- *older people with health impact*
- *old couples with one partner being seriously ill*
- *older people with minimum income*

Kováč (2001) emphasizes following domains of quality of life:

It is necessary to create an adequate strategy on national and local level in relation to advocating an active ageing and healthy old age. This strategy should focus on increased need of health care and support of elders. Within the area of social policy, it is necessary to enforce the need of self-sufficiency, social participation and integration of seniors.

The period of an old age can also be a period of an active lifestyle, social contacts and new interests. New occupation and employment of older people can also play an important role in this matter.

Litoměřický (2003) stipulates that growing number of population come to an old age. In the view of assertion of older people on the job market it is inappropriate to take into account only calendar age. This could also be seen as discriminating.

According to Pokorná (2010), a very dangerous attitude in the society is the *ageism*. It is a discrimination based on an age. The youth and beauty cult prevail in current society. Therefore it is necessary to:

- *create a new image of ageing and old age in the society*
- *enforce age antidiscriminatory measures*
- *employ older people*
- *pay attention to social security, social policy in relation to seniors, etc.*

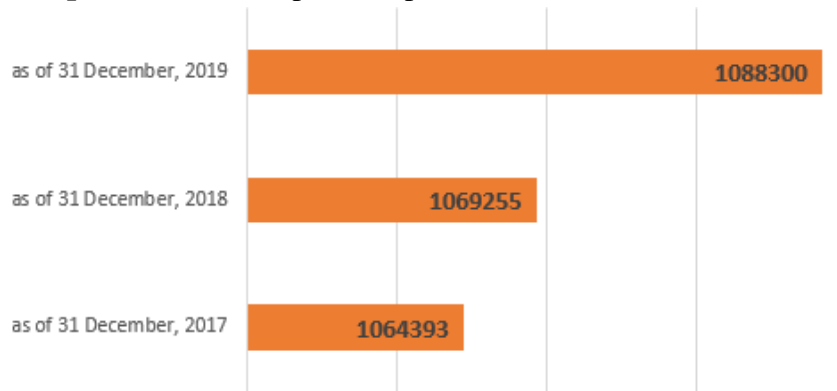
2 PROBLEM-SOLVING STRATEGIES RELATED TO SENIORS IN THE PRISM OF SOCIAL POLICY

Mlýnková (2011) emphasizes that it is important to prepare seniors for a retirement. This process of preparation can be:

- *self-supporting*: general approach of seniors to themselves (taking care of their health, training, lifelong education)
- *social*: start preparing for retirement about 3-5 years before its beginning. The transition from being employed to be retired should be smooth and gradual.
- *corporate*: it is important to carry out the change and the end of an employment in a way, that would minimize possible negative consequences for the employee, as well as for the employer

- all-society*: this includes pension valorization, increasing the living standards of seniors, retirees, it also includes increased cooperation of the Ministry of Health of the Slovak Republic and the Ministry of Labour, Social Affairs and Family of the Slovak Republic when solving the legislative tasks and providing the health care of seniors. Within the social policy of the state it is important to provide adequate network of social services for elders. Identify demarcation of competences of municipalities, which are taking on some competencies from the state administration, but do not have enough financial resources to provide necessary social services. The role of the Government of the Slovak Republic in relation to broadening the public education is to remove negative approach and concept of older people and support lifelong education, as well as create effective income policy. Below we present the overview of paid out pensions in years 2017 to 2019.

Graph 1: Number of paid out pensions

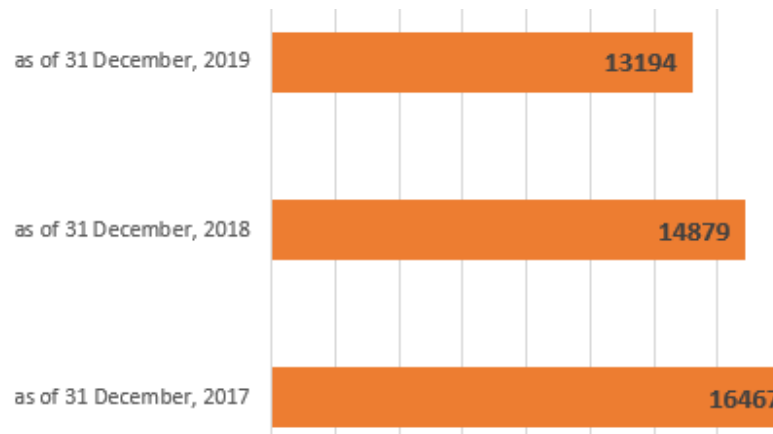
Source: Social Insurance Agency, 2020

Graph 2: Average amount of paid out pensions

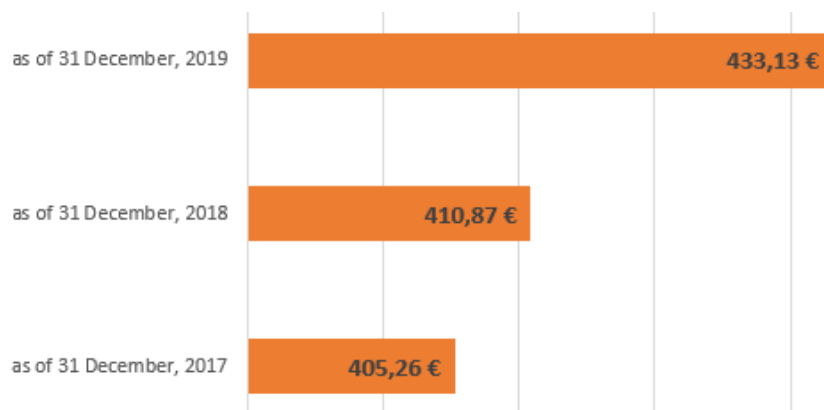
Source: Social Insurance Agency, 2020

Graph 3: Number of early old age pensions

Source: Social Insurance Agency, 2020

Graph4: Average amount of paid out pensions

Source: Social Insurance Agency, 2020

Koval (2001) argues that people over 85 years of age account for 2% of the world population. He emphasizes that growing number of older people equals to growing number of those dependent on providing help with basic needs. Elders also often become victims of crime. Balogová (2009) points out the frequent bullying, abuse and neglect of seniors. Tošnerová (2000) emphasizes that it is very hard to help an elder who is economically, physically and emotionally dependent on the bully.

Bočáková (2015) reminds that the aim of a social policy is to remove or at least reduce unfavourable social situation. Social welfare, comprised of three pillars, is the essential tool of a social policy (Stanek, 2011). The three pillars are:

- *social insurance* – this consists of following insurances:

- *social support* – directed to individual recipient in order to provide a solution to his/her specific and actual social situation
- *social help* – solving mainly provision of basic living standards in the situation of material and social state of emergency

Social services are a special category. Currently an Act No. 448/2008 on social services and an amendment of the Act No. 455/1991 on trade licensing (The Trades Licensing Act) subsequently amended is enforced. Seniors can get necessary social services via ambulatory, terrain or institutional form. Such service is for example day care service, nursing and transport service and compensating device rentals. In case they need it, seniors are also able to use offered social services through a yearlong stay in institutions providing social services.

2.1 Strategies to solve the measures how to provide dignified old age

As Hetteš (2011) examines, the main aim of the social policy in the Slovak Republic is to create legislative and institutional framework and pass and execute the measures that lead to providing dignified old age and dignified standard of living.

Ageing of population is taking place in changing social context, size of a family is shrinking and the perception of intergenerational support and care of elders is changing. Politics must take into account changing patterns and consequences the changes have on the family structure and the role of its particular members (Hetteš, 2011). The solidarity principle get into the fore. Keeping an elder in the home environment, therefor in his natural habitat as long as possible is the main goal. *However, family members are not always willing to care for an elder, they not always can and they not always know how to.* In comparison to institutional care, it is economically less burdensome for the state if senior stays in a home environment.

Hegyí et al. (2012) observe that it is possible to divide the population of older people in the 21st century as following:

- *chronically ill seniors, dependent on the help of their relatives or other people*
- *independent and active seniors, who still engage in social activities*

As Haškovcová (2012) points out, the diseases of civilization, dementia, depression and self-destructiveness are a big threat on the health of older people. Older people can overcome these threats using strategies that are creating more secure communities, support health, social policy, social security and social services. The proposed strategies are:

- *healthy ageing*
- *social activities*
- *social support*
- *health care services*
- *social services*

A „*Healthy ageing in the 21st century*“ is an important document related to this matter, focusing also on population group of seniors and providing comprehensive overview of their needs.

CONCLUSION

In relation to demographic trend and ageing of population, not only economical issues, but also issues related to health and social care come into fore of an attention. It is not possible to separate health and social care of seniors, since health problems and social consequences are connected in practice.

Economists predict that we will not have financial resources for health and social care in 2050. It is important to execute system changes in health care system, social care and state economy in order to avoid fulfillment of these predictions. It is necessary to provide integrated health and social care, since these two areas are connected.

It's about time to knock down the walls dividing generations and create mutual relations between people of various ages (Finnish gerontologists). Hubert Humprey: „*The way we treat our children in the dawn of their lives and the way we treat our elders in the twilight of their lives is a measure of the quality of a nation.*”

REFERENCES

- Act No. 448/2008 on social services and an amendment of the Act No. 455/1991 on trade licensing.* [online], [cit. 02/03/2020]. Available at: <https://www.epi.sk/zz/2008-448>
- BALOGOVIÁ, B. 2009. *Seniori v spektre súčasného sveta*. Prešov: Akcent print, 2009, 105 s. ISBN 978-80-89295-19-7.
- BOČÁKOVÁ O. 2015. *Sociálna politika a sociálne zabezpečenie*. Brno: Tribun EU, 2015, 170 s. ISBN 978-80-263-0938-3.
- ČORNANIČOVÁ, R. 1998. *Edukácia seniorov*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1998, 156 s. ISBN 80-223-1206-1.
- HAŠKOVCOVÁ, H. 2012. *Sociální gerontologie, aneb, Senioři mezi námi*. Praha: Galén, 2012. 194 s. ISBN 978-80-7262-900-8.
- HEGYI, L. a kol. 2012. *Sociálna gerontológia*. Bratislava : Herba, 2012, s. 171. ISBN 978-80-89171-99-6.
- HETTEŠ, M. 2011. *Starnutie spoločnosti. Vybrané kapitoly sociálnej práce so seniormi*. Bratislava : SAP, 2011. 192 s. ISBN 978-80-8132-031-6.
- HROZENSKÁ, M. - DVOŘÁČKOVÁ, D. 2013. *Sociální péče o seniory*. Praha: Grada Publishing, 2013, 192 s. ISBN 978-80-247-4139-0.
- KOVÁČ, D. 2001. *Kvalita života – naliehavá výzva pre vedu nového storočia*. In: *Československá psychologie*, roč. 45, č. 1, s. 33-34. ISSN 1804-6436.

- KOVAL, Š. 2001. *Týranie starých ľudí*. Košice: PonT, s.r.o., 2001, 146 s. ISBN 80-967611-2-9.
- LITOMEŘICKÝ, Š. et al. 1993. *Gerontológia a geriatría*. Bratislava: TELEFLASH, 1993, 279 s. ISBN 80-217-0499-3.
- MLÝNKOVÁ, J. 2011. *Péče o staré občany: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada, 2011, 192 s. ISBN 978-80-247-3872-7.
- PACOVSKÝ, V. 1990. *O stárnutí a stáří*. Praha: Avicenum, 1990, 136 s. ISBN 80-201-9076-8.
- POKORNÁ, A. 2010. *Komunikace se seniory*. Praha: Grada, 2010, 160 s. ISBN 978-80-247-3271-8.
- RHEINWALDOVÁ, E. 1999. *Novodobá péče o seniory*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-828-8.
- Social Insurance Agency*, 2020. [online], [cit. 4/03/2020]. Available at: <https://www.socpoist.sk/646/1614s>
- STANEK, V. a kol. 2011. *Sociálna politika*. Bratislava: Sprint dva, 2011, 342 s. ISBN 978-80-89393-28-2.
- STUART-HAMILTON, I. 1991. *The psychology of ageing*. Published by Jessica Kingsley Publishers, 1991. ISBN 978-1849052450
- TOŠNEROVÁ, T. 2000. *Špatné zacházení se seniory a násilí v rodině. Průvodce pro zdravotníky a profesionální pečovatele*. Praha: LF UK Praha, 2000, 61 s. ISBN 80 238-5875-0.
- World Health Organisation*. [online], [cit. 6/05/2020]. Available at: <https://www.who.int/>

ŠKOLSTVO A VZDELÁVACIA POLITIKA V PROGRAMOVOM VYHLÁSENÍ VLÁDY SR 2020 – 2024: TEXTOVÁ ANALÝZA

PhDr. Alexander Čemez, PhD.²

Abstract

The topic of the paper is Education and educational policy in the Program Statement of the Government of the Slovak Republic 2020 - 2024: text analysis. The paper analyzes the issue of education and educational policy from the perspective of the Program Statement of the Government of the Slovak Republic for the period 2020 – 2024. Education policy is an integral part of public policies. The basic method that we apply in our paper is naturally text analysis. Education policy concerns several levels of the education system, which are pre-primary, primary, lower secondary, upper secondary and tertiary education. The education of adults and seniors cannot be neglected. The key motive for the education provided should be its quality as well as adequate availability. However, accessibility must not mean the massification of education. At the same time, over the past thirty years since the beginning of the transformation process after the Gentle Revolution in 1989, we have encountered the commodification of education. The Slovak Republic is facing serious and probably drastic structural reforms in the field of education and training policy. In this context, the key issue is the relationship between the quantity and quality of education provided, especially in the field of higher education.

KEY WORDS: education, text analysis, education policy, Program Statement.

ÚVOD

Predmetný príspevok sa zaoberá školstvom a vzdelávacou politikou z pohľadu Programového vyhlásenia vlády SR na obdobie rokov 2020 – 2024. Príspevok má charakter textovej analýzy. Za cieľ si kladie analyzovať uvedený text z hľadiska programových cieľov, ktoré tento dokument obsahuje

1 HLAVNÁ ČASŤ

Programové vyhlásenie vlády SR na obdobie rokov 2020 – 2024 obsahuje 121 strán. Oblasť vzdelávacej politiky sa nachádza v časti Vzdelávanie ako základný pilier budúcej prosperity Slovenska. Jedná sa o jedenástu stať v poradí zo sedemnástich. Predmetná stať sa nachádza na stranách 71 – 76 a je rozdelená na niekoľko častí. Prvá z nich nenesie žiadne pomenovanie. Ostatné state nesú nasledujúce názvy (Programové vyhlásenie vlády SR 2020 – 2024, 2020):

1. Vzdelávanie a starostlivosť v rannom detstve
2. Základné a stredné školstvo
3. Rovnosť príležitostí vo vzdelávaní
4. Národnostné školstvo
5. Vysoké školstvo
6. Veda, výskum a inovácie

² Institute of Communication, J. Zemana 2516/30, 911 01 Trenčín, cemez1@gmail.com

7. Ďalšie vzdelávanie

8. Šport a mládež

Ako vyplýva z uvedenej enumerácie jednotlivých častí v predmetnej kapitole, tak tieto časti na začiatku nasledujú logicky za sebou podľa jednotlivých stupňov vzdelávacieho systému (ranné detstvo, základné a stredné školstvo), potom nasledujú parciálne problémové oblasti vzdelávacej politiky (rovnosť príležitostí, národnostné školstvo), po ktorých nasleduje časť týkajúca sa terciárneho vzdelávania s názvom Vysoké školstvo. Na to obsahovo nadväzuje časť Veda, výskum a inovácie. Nemožno opomenúť ďalšie vzdelávanie a poslednú časť, ktorá sa venuje športu a mládeži (Programové vyhlásenie vlády SR 2020 – 2024, 2020).

Úvodná stať v stručnosti charakterizuje celú kapitolu a vytyčuje JEJ základné tézy. Vymedzuje základe prvky edukačného procesu, ktorými sú odborný/pedagogický zamestnanec, žiak/študent, výučba (obsah, forma, metódy) (Programové vyhlásenie vlády SR 2020 – 2024, 2020):

1. **Odborný/pedagogický zamestnanec** – vzdelaný a motivovaný, adekvátne odmeňovaný,
2. **Žiak/študent** – schopnosť flexibilne reagovať na zmeny, spolupracovať, kriticky myslieť, využívať technológie, odolávať konšpiráciám, a dezinformáciám, rozvíjať svoju tvorivosť, etické správanie, prevziať zodpovednosť,
3. **Výučba:**
 - a. obsah – jeho aktualizácia,
 - b. forma – jej zatriaktivnenie,
 - c. metódy – ich zatriaktivnenie,
4. **Iné:**
 - a. kvalita – jej rozvoj,
 - b. trh práce – flexibilné reagovanie na jeho potreby,
 - c. medzinárodná spolupráca – jej podpora na všetkých úrovniach vzdelávania.

Následne sa budeme zaoberať jednotlivými časťami:

1. **Vzdelávanie a starostlivosť v rannom detstve** (Programové vyhlásenie vlády SR 2020 – 2024, 2020):
 - prístupnosť k ranej starostlivosti a predprimárnemu vzdelávaniu podľa potrieb detí, rodičov a komunit,
 - možnosť poskytnúť príspevok zákonným zástupcom dieťaťa od troch rokov, ktoré sa z kapacitných dôvodov nedostalo do materskej školy,
 - deti ohrozené rizikovým prostredím majú povinne navštevovať materskú školu od troch rokov,
2. **Základné a stredné školstvo** (Programové vyhlásenie vlády SR 2020 – 2024, 2020):
 - skvalitnenie prípravy budúcich učiteľov na vysokých školách s akcentom na inovatívne metódy výučby,
 - presadzovanie primeraných požiadaviek na uchádzačov o štúdium učiteľských študijných odborov,
 - zvýšenie kvality ďalšieho vzdelávania pedagogických a odborných zamestnancov prostredníctvom vysokých škôl, transformovaných inštitúcií ministerstva, ako aj neštátnych subjektov alebo zdieľania príkladov dobrej praxe,
 - primerané ohodnotenie, vytvorenie podmienok na kontinuálny rast plátov pedagogických a odborných zamestnancov s cieľom zvýšiť ich platy,

- odmeňovanie učiteľov tiež cez pohyblivú zložku so zámerom finančne motivovať aktívnych učiteľov,
 - vytvorenie trhu s učebnicami, zabezpečenie chýbajúcich učebníc, podpora tvorby kvalitných učebníc a učebných zdrojov, ako aj ich bezplatných elektronických verzií, využívanie digitálnych vzdelávacích systémov a materiálov v školách,
3. **Rovnosť príležitostí vo vzdelávaní** (Programové vyhlásenie vlády SR 2020 – 2024, 2020):
- zaškolenie detí so zdravotným znevýhodnením a zo sociálne znevýhodneného prostredia v materských školách tak, aby mohli plynulo prejsť do základných škôl,
 - koordinovaná nadrezortná sústava včasnej intervencie pre deti so zdravotným znevýhodnením a pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia a ich rodiny v prirodzenom prostredí dieťaťa,
 - podpora navýšenia odborného personálu a podporných tímov v školách a v školských zariadeniach a podpora dialógu s regionálnou a miestnou samosprávou o možnostiach zavádzania inkluzívneho vzdelávania na lokálnej úrovni.
4. **Národnostné školstvo** (Programové vyhlásenie vlády SR 2020 – 2024, 2020):
- podpora fungovanie škôl s vyučovacím jazykom národnostných menšín, ako aj škôl, kde prevláda národnostná menšina a kde je dopyt po škole s vyučovacím jazykom slovenským,
 - aktuálne a moderné učebnice a ďalšie učebné materiály na výučbu pre materské, základné a stredné školy s vyučovacím jazykom alebo s vyučovaním jazyka národnostných menšín s akcentom na ich dostupnosť pre žiakov a školy,
 - podpora pedagogických zamestnancov a školy vo využívaní digitálnych technológií počas edukačného procesu, úprava v metodike výučby slovenského jazyka na školách s vyučovacím jazykom alebo s vyučovaním jazyka národnostných menšín a rozvoj didaktiky slovenského jazyka ako druhého jazyka,
 - skvalitnenie odbornej prípravy, kontinuálneho vzdelávania a osobného rozvoja pedagógov aj odborných zamestnancov, ktorí vyučujú na školách s vyučovacím jazykom alebo s vyučovaním jazyka národnostných menšín s akcentom na princípy inkluzívneho vzdelávania, interkultúrneho a interetnického dialógu, vrátane prípravy kvalifikovaných učiteľov maďarského, rómskeho a rusínskeho jazyka ako základného predpokladu pre zabezpečenie možnosti kontinuálneho vzdelávania v jazyku národnostných menšín.
5. **Vysoké školstvo** (Programové vyhlásenie vlády SR 2020 – 2024, 2020):
- podpora postupného zvýšenia reálneho financovania vedy a výskumu s akcentom na kvalitu, medzinárodnú spoluprácu a konkurencieschopnosť, v aplikovanom výskume so zámerom na vedecko-výskumné činnosti a výsledky realizovateľné v praxi,
 - podpora zviditeľnenia sa vedy a výskumu a zvýšenie kvality a transparentnosti predkladaných, hodnotených a realizovaných projektov investíciami do ľudských zdrojov, technickej infraštruktúry a zefektívňovania procesov,
 - zavedenie motivačných mechanizmov pre privátny sektor na investície do vedy a výskumu (na princípe vyváženého zdieľania rizika aj výnosu), ako aj podpora partnerstiev privátnych firiem a verejných inštitúcií.
6. **Ďalšie vzdelávanie** (Programové vyhlásenie vlády SR 2020 – 2024, 2020):
- vytvorenie systému ďalšieho vzdelávania,

- priestor pre intenzívnejšie zapojenie sa súčasných poskytovateľov formálneho a neformálneho vzdelávania, hlavne stredných odborných škôl, vysokých škôl a neziskových organizácií do vytvorenia širšej ponuky celoživotného vzdelávania,
7. **Šport a mládež** (Programové vyhlásenie vlády SR 2020 – 2024, 2020):
- transparentné a korektné financovanie (vrátane auditu) všetkých druhov športu podľa vzorca s transparentným a objektívnym výpočtom na pridelenie financií, aby podporila súťaživé a konkurencieschopné prostredie pre všetky uznané športy,
 - podpora voľnočasových aktivít detí a mládeže formou poukazov,
 - pravidlá pre financovanie športu znevýhodnených s ohľadom na jeho špecifiká a sociálny charakter,
 - výstavba a obnovu športovísk a športovej infraštruktúry so špecifickým dôrazom na vybavenie a zariadenie škôl a ich školských dvorov tak, aby sa rozvinul koncept otvorených školských dvorov,
 - podpora vzniku špecializovaných športových tried na základných školách s cieľom rozvíjať mladé športové talenty a zavedenie dialógu so samosprávami a zriaďovateľmi o riešeníach v oblasti systematickej podpory regionálnych športových klubov so zámerom zvýšiť pohybovú aktivitu mládeže,
 - posilnenie boja proti negatívnym javom v športe (doping, manipulácia športových súťaží, divácke násilie na športových podujatiach...)

ZÁVER

Záverom je možné uviesť, že v oblasti školstva a vzdelávacej politiky sa Programové vyhlásenie vlády SR 2020 – 2024 orientuje hlavne na nasledujúce oblasti: vzdelávanie a starostlivosť v rannom detstve, základné a stredné školstvo, rovnosť príležitostí vo vzdelávaní, národnostné školstvo, vysoké školstvo, veda, výskum a inovácie, ďalšie vzdelávanie, šport a mládež.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Programové vyhlásenie vlády SR 2020 – 2024. Úrad vlády SR. 2020. Dostupné na: <file:///C:/Users/cemez/OneDrive/Po%C4%8D%C3%ADta%C4%8D/Programove%20vyhlásenie_2020_2024_FINAL_na%20vladu.pdf>

TRANSFORMATION OF SOCIAL SERVICES IN THE SYSTEM OF SOCIAL POLICY IN SLOVAKIA

doc. PhDr. Mária Dávideková, PhD.³

Abstract

Transformation is a complex process and all those involved in its implementation urgently need to know, interpret, explain and then lead these processes precisely on a professional level because they affect unique human lives. In Slovakia, the transformation of social services is still ongoing and directly affects the provision of social services for individual clients. We state that from this point of view the transformation of social services is only a harmonization of people's living conditions with their needs and rights so that they can live a dignified life. Social services have become a part of social security, they have their place in the social policy of our state and they help to overcome an unfavorable social situation of every person.

KEY WORDS: *Social services. Quality of life. Variability. Transformation. Clients.*

INTRODUCTION

The transformation of the social sphere responds to the needs and results of changes and to the implementation of a functional social system organization and the structure of the social sphere. In the introduction, we want to emphasize that even in Slovakia, a transformation in the field of social services is ongoing which directly affects the provision of social services for individual clients and client groups. We state that from this point of view the transformation of social services is only a harmonization of people's living conditions with their needs and rights so that they can live a dignified life.

The transformation of the social sphere is “a substantive and institutional change in the position of man as a social being in the structure of social relations which are based on the market economy and the plurality of civil society. Its main goal is to build a system in which personal participation, social solidarity and the guarantee of the state will be ensured in a socially just approach, while the emphasis is on strengthening the citizen's responsibility not only for himself but also for his family and dependents.

Social services have become a part of social security, they have their place in the social policy of our state, self-government and non-governmental entities, and they help to overcome the unfavourable social situation of a client (Bočáková, 2015).

Social services as the focus of social assistance are subordinate to the country's social protection system. The national priorities for the development of social services are a response to the important challenge that Europe is facing and that is the modernization of social services. The goals of national priorities for the development of social services include, in particular, ensuring the right of citizens to social services, increasing the quality and availability of social services with an emphasis on the development of scarce social services

³ University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, Faculty of Social Sciences, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava, maria.davidekova@ucm.sk.

or the development of social services that are lacking in individual self-governing regions and municipalities.

1 TRANSFORMATION IN THE DEVELOPMENT PROCESS

Transformation is a change that consists in regrouping, rebuilding of original elements of the system into a new system, organization and file. The following processes occur during the transformation:

a) the dissolution of an original organization and the creation of a new organization b) the change in the structure of an original organization and the creation of a new organization.

An important force of transformation, or deinstitutionalisation of social services is respect for the basic human need of man to live and exist in everyday natural, family, peer and community social relationships. The transformation of the social services system is a radical, long-lasting change of the institutionalized system which will enable a citizen with special needs to live in a natural social network of relationships as much as possible (Krupa, 2003).

Even today, we consider the history of the development of social services and they belong to objective reasons for the implementation of reforms, transformation or deinstitutionalisation. Transformation is a complex process and all those involved in its implementation necessarily need to know, interpret, explain and then lead these processes precisely on a professional level because they affect unique human lives.

The transformation of social services is a reform of traditional social services, the main goal of which is to change their quality. The question is important for defining the term "transformation of social services" and, of course, will answer even more the reason for the transformation, why the transformation is necessary and needed. The basic reason for the transformation of the social sphere is to achieve harmony between the social needs of the population in a situation of social or material need and the offer that will enable them to solve their situation (Krupa, 2000).

1.1 Transformation in the system of social services

In almost all studies published so far on the transformation of social services, the reasons why the transformation of social services is important have been stated.

Arguments for the transformation:

- development of social services, theory and methods of social work,
- the rights of people with special needs,
- political will, disproportionate size of social services facilities in terms of population,
- quality of social services,
- socio-economic criteria (living standards of the population), social needs of recipients of social services (Krupa, 2003).

Even today, the interpretation of the term transformation of social services has had and still has different interpretations. Several authors characterize and define the transformation of social services (social sphere) as "the assignment of elements of one department, the sphere to the set of elements of another department, transformation. We know from the historical context of development that in 1996 the Ministry of Labour and Social Affairs of the Slovak Republic issued the document "The Concept of Transformation of Social Sphere" which

considers the pluralisation, democratization and privatization of the social sphere as the basic principles. The document considers demonopolization, democratization and decentralization to be important basic goals of the transformation of the social sphere. By this term we mean certain changes that disrupt traditional practices and approaches and are associated with various concerns. After all, we live in the 21st century and in many ways we are similar to the citizens who lived before us. In one, however, we are certainly different from them. We have a unique opportunity to evaluate the experiences of humanity from the past millennia and centuries. Even this experience often surprises us in the fact that seemingly new things, changes, transformations, are not really new but are only a rediscovery of the basic preconditions for life which we have neglected for some reason.

We state that in the process of transformation of social services facilities it is important to state and differentiate these basic socio-political processes (see table no. 1)

Table 1: Reform, decentralization, transformation

Reform	Decentralization	Transformation
<p>Reform, adjustment, correction, change, rebuilding of something in the field of political, social, state, etc.</p> <p>Rebuilding, modifying, rebuilding to improve the condition (2)</p> <p>...improvement of public facility (3)</p>	<p>Decentralization is the removal of the concentration of centralization, the transfer of law and power to lower authorities (the opposite of centralization)</p> <p>Transfer of political, economic and other competencies from higher authorities to lower ones</p>	<p>Transformation is a change that consists in rearranging, rebuilding the original elements of a system, organization, or file. During the transformation the following processes occur:</p> <ul style="list-style-type: none"> • the demise of the original and the creation of a new organization • to change the structure of the original organization and the creation of a new organization (1) <p>The process of changing a state-owned enterprise into a private organization)</p> <p>... reshaping the form, restructuring the content</p>

Source: Krupa, 2003, p.41

The paradigm of a transformed world

The transformation of social services is, in terms of the number of changes that take place in the lives of individuals, in society, only one narrow, specific process. We can observe them in Physics - in the behaviour of particles of material we know nuclear transformations, in transformations in the biochemical processes of our body, from the moment of conception, from the first moments of our existence, in the transformation of nutrition into necessary substances.

1.2 Dignity - an important condition for transformation

Through transformation in the field of social services, we do not bring anything special, exceptional, new, transformation is a natural consequence of the nature of the external and internal world, in which it exists together with man (Krupa, 2006).

It is important to state that if man or society does not provide man or a citizen with the existential needs of acceptance and freedom, then he degrades himself to an unworthy being. From such a point of view, any approaches, methods in social work that directly or indirectly cause the indecent social status of a person in the social environment are the failure of the majority society.

From everything we have said about transformation, it is clear that transformation is not a goal but a necessary process that is an essential part of everything alive. The transformation of social services mainly aims at positive changes in living conditions in interaction with their recipient. All the changes that the process of transformation brings have a markedly prosocial context, they lead to a change in the quality of life, and they are for man, not against him. Transformation is an essential, basic characteristic of life (Brichtová, Repková, 2014).

2 SOCIAL SERVICES CURRENTLY

Social services are becoming concrete and targeted through public administration reform. The transformation of the social sphere is conceived on the expected level of activity and responsibility of the citizen, social partners and the state. The concept of transformation must respect the conceptuality of the development of society, the logic of motivation, stimulation and sanction as stimulation of social responsibility. It requires fundamental social changes as a transition from one social state to another. The cornerstone of the transformation of the social sphere is the approach to man as the creator of material and spiritual values, the whole wealth of a society that operates on a pluralistic and parliamentary democracy and a socially and ecologically oriented economy. The target state is a modern, socially just society.

In Slovakia, the framework legislation determining the conditions for the provision of social services has changed several times. The monopoly of the state has been removed - the decentralization of social services has taken place, accompanied by a massive transfer of competencies to self-government and non-state entities. The role of the state in the provision of social services in Slovakia is gradually minimized, the state ceases to be a provider of social services, it is rather a factor that ensures a favourable environment with increased responsibility for ensuring fair provision of quality social services for all (Dávideková, 2014).

According to Bodnárová, (2006) currently still ongoing transformation process, which is characterized by constant legislative and institutional changes, changes in entitlements and amounts of individual benefits, as well as political struggles for basic principles of public opinion suggests that the creation of welfare state institutions is constantly on the move.

We began to implement processes such as democratization and humanization, professionalization of employees, modernization and innovation. The range of social services has expanded significantly - different types, different quality, different founders - the market for social services has started to work. Known trends in social services are applied - support for the development of field and outpatient social services, or more source funding. Field and outpatient social services are focused on individual support of clients' lives in a natural

environment, on maintaining or improving their self-sufficiency. However, the interest in the residential form of social services is much greater.

Until recently, *social services* as one of the important instruments of social assistance were enshrined in legislation in the legislation falling under the Ministry of Labour, Social Affairs and Family in the Act on Social Assistance, which covered the area of social assistance and social services in the Slovak Republic by Act no. 195/1998 Coll. on social assistance as amended. The insufficient range and offer of social services did not comply with the modern trends that have emerged and are directed mainly to new types, forms, qualities of social services, community services and field services. New trends and tendencies therefore required a constant need and effort to prepare new legislation that would respect all requirements. A fundamental year in the field of social services was the year 2008 when a new legal regulation was adopted, which replaced the hitherto valid law on social assistance.

On 30 October 2008, the National Council of the Slovak Republic approved a draft Act on social services, which entered into force on 1 January 2009 (*Act No. 488/2008 Coll. on Social Services and on Amendments to Act No. 455/1991 on Trade Licensing / Trade Licensing Act / as amended*). *Act no. 447/2008 Coll. on cash benefits to compensate for severe disabilities and on amendments to certain Acts* and certain other social laws.

This legislation is intentionally aimed specifically at individuals, families and communities who find themselves in an unfavourable social or crisis situation, whose solution, prevention or mitigation creates an optimal legislative environment and alternatives to help by providing the right social service.

Pursuant to **Act No. 448/2008 Coll. on social services and on the amendment of Act no. 455/1991 Coll. on trade insurance, as amended**, *is a social service defined as a professional activity, service activity or other activity or a set of activities aimed at preventing an unfavourable social situation, supporting a person and his integration into society, ensuring the necessary conditions to meet basic living needs, solutions crisis and to prevent social exclusion.*

The primary goal in accordance with Act 448/2008 Coll. In the provision of social services is: to promote the social inclusion of citizens and thus meet the social needs of people in an unfavourable social situation. An unfavourable social situation is considered to be the state of social need of the individual, family and community in which they find themselves due to:

- when they do not have basic necessities of life,
- their life habits or way of life,
- severe disability or adverse medical condition
- reaching retirement age,
- the performance of care for a natural person with a severe disability,
- threats to the behaviour of other natural persons or to victims of trafficking in human beings.

The Act imposes on persons in an unfavourable social situation the right to the provision of social services and at the same time also gives them the possibility to choose a provider of social services, on the basis of meeting the conditions laid down by this Act. This law also regulates the rights of natural persons in social services facilities and establishes other rights and obligations associated with the provision of social services, which will enable proper respect for fundamental human rights and freedom, preserve human dignity, activate the recipient of social services to strengthen self-sufficiency and prevent social exclusion.

This legislation on social services creates the same conditions for social service providers, regardless of whether it is a public or non-public provider, as a public provider can also provide social services if they are registered in the register of social service providers. Self-governing regions may provide social services through legal entities established for this purpose. The Act imposes obligations on providers to develop and comply with procedural, personnel and operational conditions for the provision of social services / quality standards /. Next, the provider is obliged to develop an individual client plan, comply with the maximum number of clients per employee and in order to increase the professionalism of work to develop and implement a supervision program.

The legal regulation defines the *competencies and obligations of state bodies - Ministry of Labour, Social Affairs and Family of the Slovak Republic* / it is mainly about determining national priorities for social services development, supervision of social services, evaluation of quality conditions of provided social service, accreditation of educational programs in the field of social services and accreditation for the performance of professional activities / and establishes the divided competence of the municipality and a self-governing region in the provision of social services. In addition, it will supervise the elaboration and implementation of concepts for the development of social services of self-governing regions, supervise the educational programs accredited by the Ministry of Labour, Social Affairs and Family of the Slovak Republic and decide on fines for administrative offenses committed by social service providers.

The community plan of social services of the municipality is based on national priorities for the development of social services in order to plan social services to meet the local specifics and needs of individuals and based on an analysis of the actual state of social services (Kubíčková, 2015).

Act No. 448/2008 Coll. on social services and on the amendment of Act no. 455/1991 Coll. on Trade Licensing, as amended, regulates legal relations in the provision of social services, financing of social services and supervision of the provision of social services. According to § 2 par. 5 on the definition of social services, social service is provided mainly through social work, procedures corresponding to the knowledge of the social sciences and knowledge of the state and development of the provision of social services ("*lege artis*"). The new legal regime of codification nature is supplemented by Act no. 447/2008 Coll. on financial contributions to compensate for severe disability, which regulates legal relations in the provision of financial contributions to compensate for the social consequences of severe disability and other social legal relations. Its aim is to support the social integration of a natural person with a severe disability into society.

The Act divides social services into several categories, depending on the nature of the unfavourable social situation or the target group for which they are intended. These are social services:

- crisis intervention services
- to support families with children,
- to deal with an unfavourable social situation due to a severe disability, an unfavourable state of health or due to reaching the retirement age,
- using telecommunications technology and support services.

The Act also lists the following new social services:

- relief service,

- mediation of interpreting service,
- mediation of personal assistance,
- assistance in securing custody rights and obligations,
- guide and reading service,
- interpreting service,
- equipment rental,
- monitoring and signalling the need for assistance
- crisis assistance provided through telecommunications technologies.

The Act defines several new types of facilities as:

- dormitory,
- halfway home,
- low-threshold day centre,
- emergency housing facility,
- temporary childcare facilities,
- other specialized facilities,
- integration centres.

A separate part of the Act also regulates the financing of non-public providers, which are other legal entities or natural persons who have been enrolled in the register of providers of social services under the fulfilment of the conditions stipulated by law.

The Act on Social Services is in accordance with the Constitution of the Slovak Republic and other generally binding legal regulations and international treaties and other international documents by which the Slovak Republic is bound.

CONCLUSION

Today, social services are part of our daily lives. They accompany a person during his entire pilgrimage of life, they touch him directly during every stage of life. Each client of social services is a unique personality who has individual needs and requires different services. However, with the demand for quality social services, the requirements for professionalization, specialization, lifelong learning and the need to increase professional skills are also growing. Fulfilling these requirements is one of the ways in which the transformation in the social field should continue in the future.

LITERATURE

- BOČÁKOVÁ, O. 2015. Sociálna politika a sociálne zabezpečenie. Brno : Tribun s.r.o., 2015. 170 s. ISBN 978-80-236-0938-3
- BRICHTOVÁ, L., REPKOVÁ, K. 2014. Sociálne služby: zacielené na kvalitu. (V kontexte zmien zákona o sociálnych službách od roku 2014). Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2014. ISBN 978-80-7138-138-9
- BODNÁROVÁ, B. 2006. Premeny sociálnej politiky. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2006. s. 111
- DÁVIDEKOVÁ, M. 2014. Sociálne služby. Trnava: UCM, Fakulta sociálnych vied, 2014. 180 s. ISBN 978-80-8105-579-9.
- HABURAJOVÁ ILAVSKÁ, L. 2008. *Záchranná sociálna sieť v Slovenskej republiky. In: Dni sociálnej práce. Transformácia sociálnej sféry Slovenskej republiky a sociálna práca*

(Európa, právo a prax). Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou (ktorá sa uskutočnila na UKF v Nitre 29 - 30. novembra 2007). Nitra: FSVaZ UKF, 2008, s. 86

KRUPA,S. 2003. Kvalitné sociálne služby. Bratislava: Rada pre poradenstvo v sociálnej práci, 2003.136 s. ISBN 80-968586-5-3

KRUPA,S. 2000. Kvalitné sociálne služby. Bratislava: Rada pre poradenstvo v sociálnej práci, 2000, 119 s. ISBN 80- 88922-17-8

KRUPA, S., et.al.2006. Transformácia domovov sociálnych služieb s cieľom sociálnej pracovnej integrácie ich obyvateľov, /online/. Bratislava: Rada pre poradenstvo v sociálnej práci, 2006.109 s. (cit.2012-20-01).dostupné na internete: <http://www.rpsp.sk/downloadúpublikacieúrozvoj.pdf>.

KUBÍČKOVÁ, D. 2015.Seniori a sociálna starostlivosť. Brno: Tribun s.r.o.2015. 170 s.ISBN 978-80-236-0938-3

Zákon NR SR č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov miestnej štátnej správy na obce a VÚC

Zákon NR SR č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon NR SR č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov

Zákon NR SR č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti soc. vecí, rodiny a služieb zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov

MODERNIZÁCIA A TECHNOLOGIE AKO FENOMÉN DNEŠNEJ DOBY V KONTEXTE SENIOROV

PhDr. Zuzana Draková, PhD.⁴

Abstract

Aim of this paper is to reveal the problems related to modernization and new technologies that arise from the ever-changing time. Currently we register many scientific and technical advances that should be helpful in the everyday lives of individuals in our society. In order to be able to work in the present days, we have to adapt to various changes constantly. Using the modern technologies should increase people's quality of life and thus expand their other possibilities. However, as they years go by, the ability to adapt quickly, effectively and flexibly to new stimuli decreases, which causes many complications, especially for the older part of our population. The very concept of modernization is intimidating for seniors, because in the context of it they feel threatened, inferior and not independent, because they do not know how to provide the basic things necessary for their daily survival. It is therefore essential for us to be helpful to the elderly in this hectic and transforming period, so they will be also able to integrate into everyday life and to experience a fully-fledged stage of aging in our society.

KEY WORDS: *modernization, technologies, seniors, amendment of laws*

ÚVOD

Jednou z hlavných tém demografického vývoja na území našej krajiny je starnutie, avšak dotýka sa aj iných krajín v Európe. Za výraznú príčinu prestarlej populácie považujeme nízku pôrodnosť kvôli zvyšovaniu vzdelanostnej úrovne, odbornosti a kvalifikácie mladých potenciálnych rodičiek, z dôvodu trendu menej početných rodín a rovnako zvyšovaním kvality poskytovania zdravotnej starostlivosti a medicínskych pokrokov, prostredníctvom ktorých sa predlžuje vek jedincov. Starnutie je prirodzený proces v živote každého z nás a je nevyhnutné, aby sme ho prijali ako fakt, pretože sa dotýka nás všetkých. Je dôležité podporovať organizmus a zmysly pomocou racionálnej stravy, zvýšenou konzumáciou ovocia, zeleniny a rôznych druhov orechov, dostatočným pitným režimom, užívaním prospešných vitamínov a minerálov, ktoré však nemôžu byť náhradou pestrej a vyváženej stravy a cieľným cvičením, aby sa zachovala vitalita a sviežosť celého organizmu.

Starnutie a staroba sú významnou etapou ontogenetického vývinu každého jedinca a predstavujú prirodzenú súčasť životného cyklu človeka. Sú celospoločenským javom, ale značne individualizovaným. (Balogová, 2009)

Podľa Příbyla (2015) je starnutie nezvratný a dynamický proces, ktorý involučne zasahuje do všetkých živých organizmov kontinuálne od ich počatia. Ide o vzájomne prepojené procesy biologického, psychologického a sociálneho starnutia, ktoré sa odohrávajú s interindividuálnou variabilitou. Aj Kalvach a kol., (2004) opisuje starnutie ako mnohofaktorový proces, ktorý začína ešte pred narodením. Úzko súvisí s dĺžkou života

⁴ Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava, e-mail: zuzanadrakova@gmail.com

jedinca, ktorá je ovplyvnená rôznymi faktormi ako napríklad životný štýl, stravovanie, fyzická aktivita a prostredie, z ktorého jedinec pochádza.

Tým, že človek starne sa vyvíja, dozrieva a jeho životné tempo sa spomaľuje. S pribúdajúcimi rokmi sú divergentné jeho reakcie na okolitý svet a zároveň sa mení aj jeho rebríček hodnôt. Aj napriek pribúdajúcemu veku môže každý človek prežiť obdobie sénia plnohodnotne a šťastne. Dôležité je zmysľovanie každého jedinca a jeho dôkladná a celoživotná príprava na príchod dôchodkového obdobia. Ak sa na starnutie a s ním spojené možné komplikácie zdravotného charakteru so značným obmedzením sebastačnosti dostatočne nepripravíme, vystavujeme sa riziku zlyhania.

S transformujúcou sa spoločnosťou prichádzajú aj mnohé zmeny, ktorých efektivitu a vplyv vidíme komplexným etablovaním často krát až po rokoch. Či nám inovácie a výtobytky modernej doby budú skutočne nápomocné alebo nám budú značným spôsobom život komplikovať zostáva pri ich implementácii teda nezodpovedanou otázkou. Väčšina výrobcov nových produktov alebo poskytovateľov služieb však sľubuje najvyššiu kvalitu ponúkaného výrobku a my od všetkého nového prirodzene očakávame zlepšenia doposiaľ zaužívaného systému. Ale nie všetky generácie zvládajú dynamicky nastavené tempo rozvoja spoločnosti. Implementácia mnohých nových technológií je pre staršiu kategóriu našej populácie výrazný problém. Vzhľadom k vyššiemu veku podľa Čevelu a kol. (2012) predstavujú zmeny u seniorov stresové situácie, ktoré častokrát nezvládajú. Prichádza k maladaptácnému syndrómu, ktorý býva spojený so vznikom psychosomatických ochorení a môže vyúsťovať až do prejavov agresivity. V takýchto prípadoch je nevyhnutná krízová intervencia alebo psychoterapia. Podporuje sa nájdenie zmyslu života, vhodných aktivít a sebarealizácia seniora.

Ako uvádza Hrozenská a kol. (2008) každá zmena je pre človeka náročná, zvlášť pre toho staršieho. Musí si na ňu zvyknúť a to môže predstavovať problém. Na prijatie nových skutočností a na zmenené podnety potrebuje dostatočný čas. Na mnohé udalosti a veci si nemusí zvyknúť vôbec.

Podľa Határa (2008, s. 49) je adaptačný proces "sám o sebe procesom komplikovaným a spravidla dlhodobým. Preto je dôležité, aby bola seniorom v správnom čase a na správnom mieste podaná pomocná ruka, ktorá by im pomohla úspešne a rýchlo zdoľat túto životnú situáciu. Poskytnutie určitej sociálnej pomoci a sociálno-výchovnej starostlivosti môže prispieť nielen k prekonaniu samotného problému, ale aj k stabilizácii postavenia seniorov v celom spoločenskom systéme."

Hrozenská a kol. (2008, s. 83) opisuje "adaptáciu ako prispôsobovanie sa novým, zmeneným alebo odlišným podmienkam a okolnostiam. Adaptácia je základom homeostázy a rezistencie proti stresu. Prebieha na fyziologickej, psychologickej a socio-kultúrnej úrovni."

Rozhodujúcim faktorom v procese adaptácie človeka v hlavnej úlohe zohráva prostredie, z ktorého pochádza. Senior, ktorý svoj život prežil vo vidieckom prostredí sa jednoduchšie zmieri s prichádzajúcou starobou avšak ťažšie prijíma nové zmenené podnety, inovácie a technológie, pretože s výtobytkami meniacej sa doby neprichádzal tak často do kontaktu. Prispôsobenie sa jedincov novým životným situáciám závisí od miery adaptability a sociability, ľudských aspirácií, vzdelanostnej úrovne, inteligencie a od výchovy, ktorú v detstve dostal. (Határ, 2008)

1 MODERNIZÁCIA A TECHNOLOGIE

Súčasná doba nás núti neustále sa prispôbovať novým zmenám a rastúcim nárokom, aby sme nestagnovali, dokázali napredovať a využívať všetky dostupné možnosti rovnakým tempom ako naše okolie a väčšinová spoločnosť. Podľa Saka a Kolesárovej (2012) našu spoločnosť najviac modelujú práve informačné a komunikačné technológie. Prienik technológií do užívateľskej roviny sa udial za pomerne krátky čas.

S novými zmenenými podnetmi sa stretávame takmer každodenne. Mnohé si ani neuvedomujeme a k ich využívaniu prichádza spontánne, niektoré však pre nás môžu predstavovať problém. Na pošte, úradoch, v bankách, na dopravnom inšpektoráte, či u lekárov nás už nevyzývajú podľa mena pracovníci uvedených inštitúcií, ale zariadenie, ktoré pri príchode presne určí naše poradie a vydá nám lístok s číslom. Následne zvyčajne na elektronickej tabuli sledujeme zmeny poradia, kde sa v správny čas objaví aj naše poradové číslo. Pošty zaviedli E-kolok a vrátnikov vo veľkých firmách, obchodných centrách a hoteloch nahrádzajú elektronickeými recepcnými. Ide o multifunkčné zariadenia, ktoré dokážu komunikovať s potenciálnymi zákazníkmi a disponujú mnohými funkciami ako je platobný terminál ale aj možnosť platby hotovosťou, čítačka QR kódov a dokladov totožnosti (občiansky preukaz alebo pas), kamera, mikrofón a reproduktor čo predstavuje modul pre obojsmernú audiovizuálnu komunikáciu zákazníka so zamestnancom, tlač lístkov/faktúr a pod. Postupnými zmenami prešla aj preprava cestujúcich, či už ide o autobusovú dopravu alebo vlaky. Sprievodcu pri klasickom potvrdzovaní cestovného lístka vidíme už iba vo výnimočných prípadoch, a tak sa dlhé rady čakajúcich cestujúcich pri prepážkach na lístky značne zmenšili. Cestovné lístky sú už väčšinou v elektronickej podobe dostupné v našich mobilných telefónoch (smartfónoch) alebo v tabletoch. Podobne je to aj s mestskou hromadnou dopravou, kde taktiež vodič autobusu lístky nepredáva, cestujúcich eviduje prístroj na čipové karty. Rovnako je prirodzenou súčasťou komfortnejšej prepravy cestujúcich napríklad automatické otváranie dverí.

Uvedené zmeny predstavujú prvky modernizácie, ktorej sa musíme prispôbiť, pretože v plnom rozsahu nahrádzajú zastaralé systémy. Nie však všetky generácie zvládajú takéto dynamické tempo. Moderná spoločnosť je podľa Balogovej (2009) príliš rýchla, neustále sa mení a vyžadujúca od staršej populácie zvládanie nových situácií, ktoré sú náročné aj pre ľudí v produktívnom období života.

Nové technológie predstavujú práve pre ľudí vo vyššom veku výrazný problém a značnú bariéru. Nedisponujú dostatočnými informáciami a nie sú pripravení na náhle a vopred nevyskúšané zmeny. Najskôr si seniori museli zvyknúť na používanie pevnej linky, ktoré v priebehu pár rokov vymenili celkom bezdrôtové mobilné telefóny a následne nás obklopili vymoženosti smartfónov, ktoré ešte ani v súčasnosti seniori nevyužívajú v plnej miere. Knihy sme vymenili za vyhľadávanie v Google, pretože dokáže nájsť takmer všetko. Behom krátkeho času užívateľovi ponúkne tisíce odkazov na zvolené heslo. Je to značná výhoda pri štúdiu, práci, ale aj v bežnom každodennom živote. Tradičné čítanie rozprávok nahradilo pozeranie videí na YouTube. Banky by najradšej zatvorili všetky svoje pobočky, nechali by iba centrály a fungovali by prostredníctvom Internetbankingu. Na mnohé oblasti máme rôzne aplikácie nainštalované v mobilných telefónoch či náramkových smart hodinkách, ktoré nám monitorujú pohyb, dýchanie, srdcový tep, spálené kalórie, športové aktivity, počet krokov, či pripomínajú pitný režim.

Všetky zmeny sú pre seniorov zastrašujúce a pri tých technologických sa cítia menejcenní a neschopní. Nevedia si zabezpečiť ani najzákladnejšie potreby, pretože procesom modernizácie a implementácie nových technológií prechádzajú aj potravinové reťazce, kde milé predavačky, ktoré Vám okrem iného zapriali aj pekný deň nahrádzajú samoobslužné pokladne. Je preto nesmierne dôležité, aby sme v tejto neľahkej dobe boli seniorom nápomocní, aby mohli plynulo a plnohodnotne prežívať svoju jeseň života.

Podľa Weila (2007, s. 254) je hlavným problémom spôsob a miera využiteľnosti technológií ľuďmi vo vyššom veku. "Väčšinou každý človek mladší ako 60 rokov vie počítač používať, mnoho ľudí nad šesťdesiat to však nevie. Medzi ľuďmi nad sedemdesiat, osemdesiat a deväťdesiat nie je oboznámenosť s počítačom bežná."

Za dôležitý prvok z hľadiska integrácie seniorov do súčasnej modernej spoločnosti považujeme realizáciu počítačových kurzov v zariadeniach sociálnych služieb. Niektorí racionálnejšie zmýšľajúci seniori si uvedomujú význam a potrebu moderných technológií, ktoré im veľmi efektívnym spôsobom dokážu napomôcť napríklad ku komunikácii s priateľmi či rodinnými príslušníkmi, ktorí žijú v iných mestách a nemôžu sa pravidelne navštevovať. Počítačové kurzy sú zamerané na získanie a osvojenie si počítačovej gramotnosti, rozširovanie schopností a zručností, rozvoj motoriky a trénovanie pamäti seniorov hravým spôsobom. Majú však aj edukačný charakter prostredníctvom jednoduchých hier, ktoré sú špeciálne určené pre seniorov. Najčastejšie si seniori na internete čítajú aktuálne správy z domova i zo sveta, v čom vidia pridanú hodnotu, že nemusia vynakladať finančné prostriedky na kúpu dennej tlače. V rámci počítačových kurzov si seniori vyhľadávajú informácie z rôznych oblastí, ku ktorým by sa za iných okolností nedostali. Dozvedajú sa tak množstvo informácií z ekonomiky, zdravotníctva, záhradkárstva či gastronómie, ktoré zároveň pôsobia osvetovo.

Ďalšou prospešnou možnosťou, ktorú ponúka internet je inzercia na stránkach rôznych bazárov, kúpa a predaj použitých produktov za zvýhodnené ceny. Z takto ušetrených financií majú seniori veľkú radosť, pretože obľubujú zľavy.

Je dôležité, aby bol internet a všetky moderné technológie používané racionálne a zodpovedne. V takom prípade dokážu byť pre všetky vekové kategórie naozaj veľkými pomocníkmi. Nemusia sa ich obávať ani seniori, predstavujú pre nich síce značnú výzvu, ale pri správnom používaní si nimi dokážu vo veľkej miere život skvalitniť a uľahčiť, rovnako im môžu obohatiť a spríjemniť ich každodenné prežívanie a prispieť k aktívnejšiemu tráveniu voľného času. Napríklad aj v čase pandémie koronavírusu, kedy boli na území Slovenskej republiky zavedené prísne karanténne opatrenia, vďaka týmto technológiám seniori nemuseli úplne prerušiť kontakt s okolitým svetom, rodinou či priateľmi. Práve naopak, prostredníctvom rôznych aplikácií (WhatsApp, Viber) a sociálnych sietí (Facebook, Instagram) sa tento kontakt mohol podporiť. Moderné technológie so sebou prinášajú aj nemalé riziká. Ich vplyv na osobnosť človeka a celú spoločnosť je čoraz intenzívnejší a mnohí jedinci môžu mať problémy so zvládaním narastajúcich nárokov na mentálnu kapacitu. Na povrch sa dostáva aj problém, aby ľudia nezačali vyhľadávať aj triviálne informácie ako napr. koľko je dva plus dva, pretože to, čo sme v minulosti vykonávali takmer automaticky s využitím a zapojením svojho vlastného rozumu, postupne prenechávame na rôzne prístroje a technológie. Manuálne počítanie príkladov, násobenie či delenie za nás začala vykonávať kalkulačka. Jednoduché vyhľadávanie je teda pozitívom, ale prináša so sebou aj negatíva. Ľudia by si mali udržiavať určitú vedomostnú úroveň a neustále ju rozvíjať, pretože ak

rezignujeme a väčšinu vecí budeme nechávať na technológie, spejeme k ľudstvu bez vedomostí a racionálneho myslenia. Mnohé jednoduché činnosti, ktoré by sme zvládli samostatne, za nás v súčasnosti automaticky vykonávajú počítače, notebooky, tablety alebo populárne smartfóny. Ďalšou odvrátenou stránkou týchto vymožeností je ovplyvňovanie ľudského konania, manipulácia myslenia a s tým spojená aj určitá miera závislosti, ktorú zaznamenávame u stále väčšieho počtu ľudí a prejavuje sa nadmerne veľkým počtom hodín strávených používaním počítača, mobilného telefónu alebo tabletu, surfovaním po internete, či hraním rôznych hier. Tento jav je spojený so sociálnou izoláciou, s obmedzovaním priameho kontaktu a s nahrádzaním fyzických stretnutí s rodinou, priateľmi a blízkymi neosobnými spôsobmi prostredníctvom elektronickej komunikácie (e-mail, Skype, sms, mms a iné). Moderné technológie teda výrazne prispievajú k sociálnej integrácii (komunikácia imobilného seniora s okolitým svetom), ale zároveň predstavujú aj závažný problém sociálnej izolácie nielen jedincov vo vyššom veku. Je zarážajúce, že čím viac možností spoznávania nových ľudí máme k dispozícii a komunikácia je jednoduchšia ako v minulosti (výlučne listové zásielky a telegramy), tým viac sa prehľbuje priepasť medzi jednotlivými ľuďmi, v rodinnom prostredí sme uzatvorenejší a stávajú sa z nás introverti. Negatívny dopad to má aj na predškolskú elementárnu výchovu a primárne vzdelávanie, pretože sa používaním moderných technológií z bežného života vytráca písané písmo, žiaci nedisponujú vedomosťami základov slovenského jazyka, pretože často krát prijímajú textové správy s gramatickými chybami, ktoré nevedia odlíšiť od správneho pravopisu a fixujú si tak slová s mnohými chybami, rovnako nahrádzajú správne výrazy používaním anglických slov a skratiek a v neposlednom rade majú veľký problém s vyjadrovaním, pretože zlyháva komunikácia v rodine, medzi rodičmi, vo vzťahu medzi rodičmi a deťmi, či medzi súrodencami. S trendom nízko početných rodín si mnohé deti ani nemajú ako budovať súrodenecké vzťahy a rozvíjať komunikáciu, pretože sú jedináčikovia.

Svet technológií nám teda v značnej miere život uľahčuje, spríjemňuje a napomáha nám, ale prináša so sebou aj množstvo rizík a ohrození pre rôzne cieľové skupiny. Moderné technológie sa objavujú v spoločnosti čoraz častejšie a zastávajú v živote ľudí čím ďalej tým viac dôležitejšie miesto. Ako uvádza Spitzer (2014) prieskum v Spojených štátoch amerických preukázal, že mladiství venujú sociálnym sieťam a využívaniu digitálnych technológií viac času ako spánku.

Musíme podotknúť, že súčasní seniori pochádzajú z inej doby, mnohí sa prvý krát stretli s mobilným telefónom, počítačom alebo tabletom až v pokročilom veku, preto je prirodzené, že preferujú záujmy úplne iného charakteru, ako je sledovanie aktuálnych technologických noviniek a prispôbovanie sa výdobytkom modernej doby. Úplne inou kategóriou sú súčasní ľudia v produktívnom veku, ktorí nebudú mať v období sénia až taký výrazný problém s používaním výpočtovej techniky a iných technologických výdobytkov, pretože sa s nimi stretávajú už aj v súčasnosti, pracujú s nimi alebo ich využívajú na súkromné účely ako prostriedok trávenia voľného času. Považujú ich preto za prirodzenú súčasť života, zabezpečujú si nimi prístup aktuálnych informácií, umožňujú im sledovanie domáceho a svetového diania, na internete si vyhľadávajú nové kulinárske typy a pod. Mnohých ľudí hneď pri vstupe do zamestnania čaká nainštalovaný dochádzkový terminál, ktorý zaznamenáva prítomnosť zamestnanca na pracovisku. Terminál sníma užívateľov na základe priloženia čipu, ktorý je pridelený na konkrétne meno zamestnanca a aby nedochádzalo k zneužívaniu dochádzkový terminál robí aj snímku Vašej tváre, aby čip používala výhradne

osoba, ktorej bol pridelený. Sofistikovanejšie prepracované systémy majú zabudovaný biometrický snímač odtlačku prsta. Ide o prístroj pre plnohodnotnú evidenciu a prehľadné spracovanie dochádzky zamestnancov.

Využívanie výpočtovej techniky má aj ekologický význam v zmysle eliminácie nadmernej tlače novín a časopisov, čím sa zachráni mnohé stromy používané na výrobu papiera, vzhľadom k postupne zvyšovanému čítaniu správ online, resp. čítaniu elektronických kníh. Zamestnávateľia posielajú výplatné pásky elektronicky do e-mailových schránok, na obdobnom princípe pracujú aj banky, ktoré elektronicky posielajú výpisy z účtov. Mnohé súkromné spoločnosti spustili aj zasielanie elektronických faktúr.

Podľa Čeledovej a kol. (2016) sú väčšinou informačné a komunikačné technológie spájané s mladou generáciou pričom sa však zabúda, že potenciál moderných technológií by mohol byť do určitej miery využívaný aj staršou generáciou práve k účelu veľmi prospešného udržiavania kontaktu s rodinou, priateľmi alebo bývalými kolegami.

Seniori sa len veľmi ťažko zaraďujú do dynamicky sa meniacej, uponáhľanej doby, nerozumejú súvislostiam a významu zavedených systémov. Rozvoj a miera používania moderných technológií má značný vplyv na formovanie životného štýlu jedincov.

2 MENIACA SA LEGISLATÍVA

Neustále meniaci sa legislatíva predstavuje celospoločenský problém. Ľuďom v produktívnom veku chýba predovšetkým čas na sledovanie častých noviel zákonov. Druhým problémom je, že každý jedinec si znenie rôznych zákonov vysvetľuje po svojom, v rozsahu svojich možností, schopností, vzdelanostnej úrovne a inteligencie. V médiách sú často krát prezentované skreslené alebo neúplné informácie. O mnoho väčší chaos tieto časté zmeny vyvolávajú u seniorov, ktorí nedisponujú takým rozhľadom a schopnosťami ako mladšie generácie, ktoré si vedia zistiť potrebné informácie rôznymi inými spôsobmi. Cítia sa tak menejcenní a sú utiahnutí do pozadia spoločnosti. Majú strach z vybavovania administratívnych záležitostí, pretože sa na úradoch stretávajú s neochotným prístupom. V dnešnej vyspelej spoločnosti za akú sa považujeme by mala byť profesionalita pracovníkov vo verejných inštitúciách a úradoch samozrejmosťou. Seniori pociťujú hanbu, že nerozumejú zdĺhavým a zložitým dokumentom a zmluvám, ktoré obsahujú cudzie slová a odborné výrazy, ku ktorým seniori od pracovníkov inštitúcií nedostanú relevantné vysvetlenie. Rovnako veľký problém pre ľudí vo vyššom veku predstavuje text písaný malým písmom, ktoré v dôsledku zhoršenia zraku nedokážu seniori prečítať.

Za odstrašujúci element pri návšteve úradov a verejných inštitúcií seniori považujú aj ich modernizáciu a implementáciu nových technológií napríklad pri elektronickom poradovníku alebo zavedení E-kolkoch na pošte, polícii, či katastrálnych úradoch.

Mnohí seniori nepoznajú svoje práva ani povinnosti, a tak sa často dostávajú do konfliktných situácií. Nerozumejú legislatíve, ktorá sa ich priamo dotýka, či už ide o zdravotníctvo alebo sociálnu oblasť. Pri inštitucionálnej starostlivosti hneď pri nástupe do zariadenia sociálnych služieb vlastnoručným podpisom poskytujú súhlas s podmienkami, ktorých význam nepoznajú a nevedia, na čo majú nárok.

V prípade, že rodinná zložka seniora zlyháva, absentuje, je značne vzdialená alebo senior vôbec nemá rodinných príslušníkov, vidíme zásadný problém v tom, že seniori nevedia, na koho by sa mohli v takýchto situáciách obrátiť a kto by im mohol pomôcť. Tanská (2001)

uvádza, že seniorom chýba potrebná energia, nevedia sa koncentrovať a aktívne počúvať zdĺhavé a zložité výklady, ktorým z dôvodu pridružených zdravotných komplikácií nerozumejú.

Ak máme strach, aby naši rodičia alebo starí rodičia neboli pripojení na internet prostredníctvom rôznych sociálnych sietí alebo e-mailu zneužití, neboli vylákaní na neznáme miesto za účelom okradnutia alebo neboli od nich neoprávnené získané finančné prostriedky prevodom na účet, môžeme v značnej miere eliminovať tieto riziká nainštalovaním programu do ich počítačov, ktorý obmedzí možnosť navštevovania vybraných internetových stránok a my budeme mať ich aktivitu na internete pod kontrolou. Rovnako je prostredníctvom moderných technológií možné kontrolovať aj pohyb seniorov prostredníctvom tzv. personal trackera. Ide o jednoduché prenosné zariadenie, ktoré prostredníctvom GPS lokalizácie umožňuje kontrolovať aktuálnu polohu a sledovať pohyb konkrétnej osoby prostredníctvom počítača alebo pomocou mobilnej aplikácie v telefóne či v tablete. Pri týchto službách sa dajú vybrať presné lokality, ktoré by senior nemal navštíviť alebo prekročiť, rovnako sa dá nastaviť aj maximálna rýchlosť, ktorej prekročenie by mohlo znamenať napr. únos. V prípade kritickej situácie toto zariadenie okamžite pošle varovnú SMS informáciu na naše autorizované telefónne číslo. V súčasnosti tak ako smartfóny aj mnohé smart hodinky disponujú SOS tlačidlom, ktoré stlačením v prípade potreby a núdze vyšle SMS správu predvolenému telefónnemu číslu so žiadosťou o pomoc v kritickej situácii.

ZÁVER

Modernizácia inštitúcií, ich vybavenia a priestorov, implementácia nových technológií sú súčasným fenoménom modernej doby, v ktorej žijeme. Tomuto trendu sa dokážu prispôbiť aj seniori a to najmä tí, ktorí nechcú byť pasívnymi členmi našej spoločnosti, aktívne participujú na spoločenskom živote, svojej vlastnej integrácii a zamedzeniu exklúzie napríklad pravidelným navštevovaním klubov dôchodcov alebo univerzít tretieho veku, ktoré majú na rozvoj, napredovanie a prežívanie seniorov pozitívny vplyv. Existuje medzi nami aj druhá skupina seniorov, ktorí majú s modernými technológiami značný problém. Významným prvkom v zlepšení popisovanej problémovej situácie by mohla byť väčšia osвета. Myslíme si, že na území Slovenskej republiky absentuje koordinátor, ktorý by systematicky, laicky, kontinuálne a cielene ľudí vo vyššom veku informoval o novinkách v rôznych oblastiach, sprevádzal ich svetom technológií, podrobne približoval a vysvetľoval seniorom jednotlivé zákony, ktoré sa priamo dotýkajú ich prežívania. Uvedené informácie by sa mohli k seniorom dostávať prostredníctvom médií, relácií v televízii alebo v rádiu. Ďalšou podporou v odstraňovaní bariér by mohla byť distribúcia informačných brožúr alebo letákov a tiež zavedenie rubriek v novinách a časopisoch. Napomôcť by mohli aj ciele odborné prednášky s profesionálmi z konkrétnej praxe (právnici a pod.), ktoré by mohli byť realizované na konkrétnych miestach, kde sa združuje väčšie množstvo seniorov napríklad v zariadeniach sociálnych služieb alebo v kluboch dôchodcov podobne ako je to v sociálnom poradenstve, kde podľa Schavela a Oláha (2008. s. 38) majú základné poradenstvo "realizovať sociálni pracovníci s bakalárskym vzdelaním, vyšším odborným vzdelaním, príp. vysokoškolským vzdelaním v odbore Sociálna práca, ktorí poskytujú klientom sociálnu pomoc v rôznych oblastiach (distribúcia klienta vo verejnej správe, terénna sociálna práca - streetwork, poradenstvo v rôznych zväzoch atď.) ambulantnej alebo rezidenciálnej starostlivosti."

Pre lepšiu orientáciu v administratívnych záležitostiach na úradoch by mohlo byť nápomocné tzv. sprevádzanie seniora inou fyzickou osobou, o ktoré by mohol v prípade nutnosti a záujmu senior požiadať. Takáto pomoc by zahŕňala dopravu a navigáciu seniora do konkrétnej potrebnej inštitúcie, vypísanie tlačív a žiadostí, zrozumiteľné prečítanie dokumentov a vysvetlenie ich jednotlivých náležitostí a všetky ostatné potrebné činnosti spojené s administratívnymi úkonmi (E-kolky a pod.) Zavedením a rozvojom takéhoto druhu pomoci by sa podporila eliminácia často krát zbytočného zbavovania svojprávnosti seniorov.

Je na nás, aby sme v tejto dynamicky sa rozvíjajúcej dobe, ktorá je pre seniorov z hľadiska ich vysokého veku a pridružujúcich sa ochorení, ktoré zapríčiňujú znižovanie ich sebestačnosti výrazne náročná boli nápomocní. V čo najväčšej možnej miere im zjednodušovali ich prežívanie a udržiavali kvalitu života na čo najvyššej úrovni.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- BALOGOVIÁ, B. 2009. *Seniori*. Prešov : Akcent Print. 2009. ISBN 978-80-89295-180.
- ČELEDOVÁ, L. a kol. 2016. *Úvod do gerontologie*. Praha : Univerzita Karlova, Karolinum. 2016. 151 s. ISBN 978-80-246-3404-3.
- ČEVELA, R. a kol. 2012. *Sociální gerontologie. Úvod do problematiky*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s. 2012. 264 s. ISBN 978-80-247-3901-4.
- HATÁR, C. 2008. *Edukácia seniorov v sociálnych zariadeniach*. Nitra : EFFETA - Stredisko sv. F. Saleského. 1. vyd. 2008. 125 s. ISBN 978-80-89245-08-6.
- HROZENSKÁ, M. a kol. 2008. *Sociálna práca so staršími ľuďmi a jej teoreticko-praktické východiská*. Vydavateľstvo Osveta. 2008. 180 s. ISBN 978-80-8063-282-3.
- SAK, P. - KOLESÁROVÁ, K. 2012. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha : Grada Publishing, a.s. 2012. 232 s. ISBN 978-80-247-3850-5.
- SCHAVEL, M. - OLÁH, M. 2008. *Sociálne poradenstvo a komunikácia*. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. 2008. 224 s. ISBN 80-8068-487-1.
- SPITZER, M. 2014. *Digitalní demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Brno : Host - vydavatelství. 2014. 342 s. ISBN 978-80-7294-872-7.
- TANSKÁ, N. 2001. *Proč jdeme mladým na nervy*. Praha : Motto. 2001. 124 s. ISBN 80-7246-098-6.
- WEIL, A. 2007. *Zdravé stárnutí*. Praha : Pragma. 2007. 270 s. ISBN 978-80-7349-030-0.

ZASTÚPENIE POLITICKÝCH SUBJEKTOV A POLITIKOV V TELEVÍZNOM SPRAVODAJSTVE PRED PARLAMENTNÝMI VOĽBAMI 2020⁵

Mgr. Katarína Duffeková⁶

Abstract

Parliamentary elections in Slovakia held 29 February 2020 were incredibly crucial. Since the start of the election campaign, parliamentary and non-parliamentary political parties were taking steps to spread their ideas and agendas amongst the voters. It happened mostly through mass media coverage in political discussions and in the news. Especially television as the most popular medium amongst Slovaks, could shape an opinion of undecided voters. Therefore, we conducted a survey which analysed chosen daily news in TV channels (Markíza, JOJ, RTVS and TA3) between 15 and 28 February 2020. The survey focused on number of statements given by politicians and political actors. The aim of the article was to characterize differences between chosen TV stations according to their portrayal based on the chosen variable. We conclude that proportion of statements given by politicians and political parties, reflected pre-election race rather than real results of the elections. Public broadcaster and TA3 gave more than half of all statements to coalition politicians and coalition parties.

KEY WORDS: news coverage, TV Markíza, TV JOJ, TA3, RTVS, pre-election campaign

ÚVOD

Počas tridsiatich rokov mala tvorba politického vedomia na Slovensku svoje špecifiká. Toto politické vedomie občanov bolo, a stále je, účelovo manipulované rôznymi aktérmi, čo má za následok negatívne spoločenské a politické javy. Priamym dôsledkom danej manipulácie je okrem iného i oslabenie záujmu občanov o politický život. (Gbúrová, 2018, s. 13 – 14) Vo všeobecnosti teda na Slovensku vládne trend založený na tom, že najčastejším prejavom politickej participácie je účasť občanov vo voľbách. (Bzdilová, Eštok, Onufrák, 2015) Nízka angažovanosť občanov a ich nezáujem o politiku má za následok tzv. sekundárny analfabetizmus, teda neschopnosť jedinca správne čítať a nachádzať súvislosti v politickom systéme. (Gbúrová et. al., 2018)

Dôležitosť televízie v období pred voľbami narastá najmä preto, že ide o spôsob, ako občania môžu rýchlo a zrozumiteľne získať najdôležitejšie informácie o aktuálnom dianí. Na základe zákona č. 181/2014 o volebnej kampani začína volebná kampaň dňom vyhlásenia volieb a končí 48 hodín pred voľbami. Moratórium na predvolebné prieskumy je 14 dní pred začiatkom volieb. Regulačným orgánom, ktorý kontroluje či televízie v období pred voľbami dodržiavajú zákonom stanovené podmienky (napr. rovný priestor pre kandidátov v predvolebných debatách), je Rada pre vysielanie a retransmisiu. (Duffeková, 2020) Počas predvolebnej kampane majú politici možnosť osloviť voličov cez televízie najmä vďaka politickým diskusiám, ale aj prostredníctvom výstupov v správach.

⁵ Príspevok vznikol ako výstup riešenia projektu KEGA č. 014UPJŠ-4/2020: „Inovatívny model vzdelávania vedúceho k aktívnemu občianstvu ako prevencii pred nárastom politického extrémizmu u študentov“ (vedúca projektu: Dr. h. c. prof. PhDr. Marcela Gbúrová, CSc.).

⁶ Katedra politológie, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, Košice, 040 01; email: katarina.duffekova@gmail.com

Podľa prieskumu agentúry Focus⁷, televízia a rádio sú najpopulárnejšími médiami na Slovensku. Televízia je najčastejším zdrojom odkiaľ získavajú občania informácie o politike. Predstavuje zdroj až pre 86% respondentov, pričom u viac ako polovice oslovených (52%) je to ich prvá voľba. Pritom tretina (33%) opýtaných uviedla, že najčastejšie sledujú TV Markíza. Viac ako štvrtina (28%) respondentov sleduje najčastejšie Rozhlas a televíziu Slovenska⁸ (ďalej RTVS). TV JOJ sleduje 19% respondentov a TA3 je primárnym zdrojom informácií o domácej politike len pre 12% opýtaných. (Focus, 2020, s. 8, 14).

Na základe výsledkov prieskumu agentúry Median⁹, najobjektívnejšie televízne spravodajstvo má verejnoprávna televízia (22,4%). Viac ako pätina respondentov (21,9%) dôveruje aj TV Markíza. Rozdiel medzi TV Markíza a RTVS je v názoroch len veľmi malý. Spravodajstvo v TV JOJ považuje za najobjektívnejšie 18,7% opýtaných. Televíziu TA3, ktorej programovú náplň tvorí prevažne spravodajstvo, považovalo za objektívnu 18,1% respondentov. K otázke sa nevyjadrilo 15,2% respondentov. (Median, 2020)

Do parlamentných volieb v roku 2020 kandidovalo 25 politických subjektov¹⁰ (strán a koalícií), pričom na kandidátnych listinách sa o hlasy voličov uchádzalo dovedna 2736 kandidátov. Jedna politická strana (HP) stiahla svoju kandidatúru a podporila stranu SaS.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

V histórii Slovenska sa stretávame s rôznymi príkladmi, kedy masové médiá nekorektne pokrývali predvolebnú situáciu. Jeden z prvých prípadov po vzniku samostatnej Slovenskej republiky, je z roku 1994. Ako konštatuje Matúš Béreš, k zneužitiu STV došlo v čase pred voľbami i počas volieb, ktoré sa konali 2 dni. Po prvom dni bol v denníku Slovenská republika (vydávaný Úradom vlády Slovenskej republiky) uverejnený článok o tom, že Vladimír Mečiar nemôže odvoliť, keďže nie je na zozname voličov. (Béreš, 2017, s. 303). Podobne bola STV zneužitá na účelovú propagáciu vlády aj vo voľbách v roku 1998. (MEMO 89, 1998)

Obavy z neobjektívnosti pred voľbami sa objavili aj v prípade súkromných televízií. Šlo najmä o TV Markíza, ktorej riaditeľ Pavol Rusko bol zároveň predsedom politickej strany Aliancia nového občana. TV Markíza napomáhala P. Ruskovi v roku 2003 (CPJ, 2003), i v roku 2005 (Czwitkovics – Kollár, 2006).

Problémy týkajúce sa zaujatosti verejnoprávnej televízie sa objavovali aj pred parlamentnými voľbami v roku 2010. Podľa výsledkov analýzy organizácie MEMO 98, STV venovala značne viac priestoru vládnym stranám (najmä najsilnejšej Smer-SD a predsedovi vlády Robertovi Ficovi), pričom ich zobrazovala najmä pozitívne. (MEMO 89, 2010) Na

⁷ Informácie o prieskume: Veľkosť vzorky = 1013 respondentov, spôsob výberu vzorky = kvótny výber podľa kraja, veľkosti sídla, národnosti, vzdelania, veku a pohlavia), termín zberu dát = 15. január 2020 – 22. január 2020, nástroj = dotazník.

⁸ K spojeniu slovenských verejnoprávnych médií a k vzniku RTVS došlo v roku 2011. V období medzi rokmi 1993 až 2010, hovoríme o verejnoprávnom rozhlase – Slovenský rozhlas (ďalej SRO) a o verejnoprávnej televízii – Slovenská televízia (ďalej STV).

⁹ Informácie o prieskume: Veľkosť vzorky = 2079 respondentov, spôsob výberu vzorky = reprezentatívna vzorka podľa Slovenskej populácie na základe údajov štatistického úradu, termín zberu dát = 06. január 2020 – 29. marec 2020, nástroj = osobné rozhovory a web dotazník.

¹⁰ V práci sa vyskytnú tieto: Demokratická strana (ďalej DS), Hlas pravice (ďalej HP); Koalícia Progresívne Slovensko a SPOĽU – občianska demokracia (ďalej PS/Spolu); Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko (ďalej LSNS); Kresťanskodemokratické hnutie (ďalej KDH); Most-Híd; Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti OĽaNO – NOVA – Kresťanská únia (KÚ) – Zmena z doľa (ďalej OĽaNO); Sloboda a Solidarita (ďalej SaS); Slovenská národná strana (SNS); Sme rodina; Smer-SD; Za ľudí.

rozdiel od roku 2010, v roku 2012 boli všetky televízie, vrátane RTVS, voči vtedajšej vláde zväčša kritické. (MEMO 98, 2012)

Napriek skúsenostiam z predchádzajúcich rokov, mali Markíza i RTVS pred parlamentnými voľbami v roku 2016 relatívne vyvážené spravodajstvo. Na druhej strane, TA3 sa vyznačovala tým, že vo svojom spravodajstve nadržovala vtedajšej vládnej strane (Smer-SD). (MEMO 98, 2016)

V roku 2017 sa opätovne objavili obavy z toho, že RTVS nebude objektívna pri informovaní o vládnych a opozičných stranách, a bude zvýhodňovať najmä SNS. Stalo sa tak potom, čo bol Jaroslav Rezník zvolený za riaditeľa verejnoprávneho média. Po jeho nástupe sa situácia (najmä v spravodajstve) zhoršila a redakcie opustilo viacero redaktorov, editorov i moderátorov. (Praus, 2018) Transparency International informovalo o viacerých prípadoch, kedy bola RTVS zaujatá v prospech SNS. Organizácia uskutočnila medzi júlom 2018 a júnom 2019 analýzu celoštátnych televízií. Z výsledkov vyplynulo, že z 10 najviac citovaných politikov v televíziách boli v RTVS štyria a v TA3 traja zástupcovia z SNS. (Kostelanský, 2019). Pochybnosti o objektívnosti a nezaujatosti TA3 vyjadrila aj organizácia MEMO 98. V termíne od 14. januára do 3. februára 2020 uskutočnila prieskum, z ktorého vyplynulo, že najprezentovanejší politický subjekt v TA3 a RTVS bola SNS. Smer-SD, v tom čase najpopulárnejšia politická strana, dostala najviac priestoru v TV JOJ a TV Markíza. (Godársky – Mračka – Kužel, 2020)

Zohľadňujúc predchádzajúce informácie a celkový vývoj pred voľbami, budeme predpokladať, že:

- vládne strany (Smer-SD, SNS, Most-Híd) budú mať viac vyjadrení ako opozičné;
- politické subjekty z parlamentnej opozície budú mať viac vyjadrení ako subjekty mimo Národnej rady Slovenskej republiky (ďalej NR SR);
- lídri kandidátok politických subjektov dostanú viac priestoru na vyjadrenie ako ostatní kandidáti/ členovia daných subjektov;
- členovia parlamentu alebo politici zastávajúci funkciu vo vláde, budú mať viac vyjadrení ako politici, ktorí pôsobia v mimoparlamentnej opozícii.

2 METODOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ

Prieskum sa zamerl na analýzu hlavných spravodajských relácií štyroch celoslovenských televízií: TA3 (Hlavné správy), TV Markíza (Televízne noviny), RTVS (Správy RTVS), TV JOJ (Noviny TV JOJ).

Správy sme sledovali každý deň v termíne od 15. do 28. februára 2020¹¹. Každý výskyt vybranej premennej sme zaznamenali do tabuľky.

Stanovili sme si dve skupiny premenných:

Prvá premenná predstavovala priestor pre vyjadrenie stanovísk politických strán alebo politikov (citácií). Zamerlali sme sa teda na frekvenciu výskytu vyjadrení v podobe:

- politickej strany cez jej reprezentantov (či už v podobe konkrétneho politika, ktorý mal v rámci informácií o sebe v správach napísané, že je príslušníkom danej politickej strany, alebo v podobe hovorca daného politického subjektu),

¹¹ Dokopy 14 dní. Avšak, v prípade televízie TA3 šlo len o 12 dní, keďže v čase svojej hlavnej spravodajskej relácie Hlavné správy v dňoch 25. a 26. februára 2020 vysielala diskusiu V politike s kandidátmi zastupujúcimi politické strany kandidujúce do parlamentu.

- politikov (jednotliví politici, ktorí nemuseli mať napísanú príslušnosť k politickej strane, museli však na obrazovke mať napísané svoje meno).¹²

Druhú skupinu premenných tvorili kvantitatívne ukazovatele týkajúce sa celkového počtu reportáží v správach a počtu správ obsahujúcich stanovisko politického subjektu alebo politika.

3 ANALÝZA MÉDIÍ

Predvolebný súboj politických subjektov sa vyznačoval viacerými udalosťami, ktoré sa dostali aj do televíznych novín. Vzhľadom na to, že ich považujeme za kľúčové pri vytváraní záverov našich zistení, ich aspoň v skratke načrtneme v nasledujúcej podkapitole.

3.1 Hlavné témy v správach

Z oblasti medzinárodnej politiky sme sa s vyjadreniami slovenských politikov stretávali najmä v prípade rokovaní o fungovaní Európskej únie po Brexite a tiež k problematike kontroly cestujúcich, ktorí pricestovali z oblastí postihnutých epidémiou koronavírusu. Väčšina správ sa však sústredila na vnútropolitické záležitosti.

Líder OĽaNO Igor Matovič vytvoril dotazník obsahujúci 11 otázok, kde mohli občania na internete hlasovať, či súhlasia alebo nesúhlasia s uvedenými tvrdeniami. Zároveň sľúbil implementovať výsledky prieskumu do programového vyhlásenia vlády v prípade, ak by sa OĽaNO stalo súčasťou vládnej koalície. (OĽaNO v noveji..., 2020) I. Matovič tiež vycestoval na Cyprus, aby poukázal na to, kde sídla schránkové firmy Penty.

Jednou z najdiskutovanejších tém v časovom rámci, v ktorom sme uskutočňovali náš prieskum, bola mimoriadna schôdza NR SR, ktorá sa konala od 18. do 26. februára 2020. Strany Smer-SD a SNS sa snažili presadiť zákon o trinástom dôchodku, zmeniť výšku prídavkov na dieťa (z 24,95€ na 50€), zrušiť diaľničné známky pre vozidlá do 3,5 tony a vysloviť nesúhlas s Dohovorom Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu (tiež známy ako Istanbulský dohovor). Všetky štyri

¹² Poznámky k vyššie uvedenej premennej:

- Nezapočítavali sme do výskytu prípadné vyjadrenia, ktoré boli prezentované pri prehľade správ.
- Za vyjadrenie politickej strany sme považovali situáciu, kedy sa vyjadroval politik alebo hovorca danej politickej strany a zároveň bola pri vyjadrujúcej sa osobe explicitne napísaná stranická príslušnosť.
- Ak sa v jednej reportáži vyskytlo vyjadrenie politického subjektu alebo toho istého politika viackrát, zaznávali sme to ako jeden výskyt.
- Ak sa v jednej reportáži objavil politik, ktorý mal pri svojom mene viacero politických strán (teda bol podporený viacerými politickými stranami vo voľbách do samospráv obcí alebo vyšších územných celkov), zaznamenali sme to ako citáciu pre každý z politických subjektov uvedených pri mene daného politika.
- Ak svoj názor v jednej reportáži prezentovali viacerí členovia toho istého politického subjektu, išlo o duplicitné prezentovanie politickej strany/koalície cez jej reprezentantov, a tak sme tento výskyt zaznamenávali viacnásobne. Vychádzali sme z predpokladu, že čím viac členov politického subjektu sa k danej problematike vyjadri, tým bude mať reportáž pre danú politickú stranu vyššiu váhu.
- V našej analýze sme sa rozhodli vylúčiť jednu reportáž, ktorá sa pravidelne objavovala v Televíznych novinách TV Markíza. Šlo o reportáž, kde každý deň televízia predstavila jeden politický subjekt kandidujúci do parlamentu. Rozhodli sme sa však vylúčiť túto analýzu z dvoch dôvodov. Prvým je, že všetky politické strany dostali rovnaký priestor na prezentáciu svojich myšlienok a možnosť presvedčiť voličov, aby ich volili. Druhým je, že šlo o reportáže pripravené vopred (tzn. neodzrkadľovali aktuálnu situáciu v domácej a zahraničnej politike a reakcie na aktuálne problémy). Zarátanie týchto reportáží, najmä v prípade malých politických strán, by mohlo navodiť dojem, že šlo o aktivitu politického subjektu vo veci aktuálnych problémov v štáte, pričom v skutočnosti šlo reklamu.

návrhy sa mali prerokovať v skrátrenom legislatívnom konaní, ktoré však (podľa niektorých opozičných politikov), bolo v rozpore so zákonom, keďže nespĺňalo ani jednu podmienku pre skrátene legislatívne konanie. (Bibel, 2020)

SNS a Smer-SD uspeli v otvorení schôdze potom, čo za jej otvorenie hlasovali aj poslanci ĽSNS a DS. V reakcii na otvorenie schôdze sa šesť kandidátov koalície PS/Spolu rozhodlo zablokovať rečnícky pult. Táto blokáda trvala 3 dni, kým predseda NR SR našiel spôsob, ako sa s danou situáciou vysporiadať. (V sále pribudli..., 2020)

Z uvedených návrhov, ktoré sa mali prerokovávať, boli nakoniec schválené len dva. Parlament odhlasoval prijatie zákona o trinástych dôchodkoch a vyslovil oficiálny nesúhlas s Istanbulským dohovorom.

Dňa 21. februára 2020 bolo dvojročné výročie od vraždy Jána Kuciaka a Martiny Kušnírovej. Jednotlivé spravodajské relácie túto problematiku podrobne rozoberali a vytvárali historický prehľad udalostí, ktoré viedli k rekonštrukcii vlády, a k odhaleniu problémov s korupciou. Taktiež sa reportáže v spravodajstve venovali protestom, ktoré sa na výročie uskutočnili.

Posledná téma, ktorej sa vo výraznej miere venovali všetky televízie, boli kompromitujúce videá Andreja Kisku. Tieto videá mali dokazovať, že bývalý prezident a líder politickej strany Za ľudí vedel o problémoch s pozemkami, ktoré v roku 1999 kúpil vo Veľkom Slavkove. (Proti Kiskovi už..., 2020) A. Kiska tvrdil, že ide o antikampaň, za ktorou stojí Smer-SD, a dôkazy, ktoré podporovali toto tvrdenie, prezentoval Národnej kriminálnej agentúre.

Jednotlivé televízie tiež individuálne informovali o zaujímavých výstupoch, resp. stanoviskách politikov, ktorí sa zúčastnili predvolebných debát a diskusií. Taktiež pokrývali individuálne problémy, informácie a zaujímavosti týkajúce sa regionálnej, národnej aj medzinárodnej oblasti.

3.2 Analýza vybraných spravodajských relácií vybraných televízií

Jednotlivé televízie majú rôznu dĺžku spravodajstva. Programovú štruktúru TA3 tvorí zväčša aktuálne spravodajstvo. Od 18:30 začína relácia Hlavné správy, ktorá sumarizuje denné informácie o dianí na Slovensku i v zahraničí. Celková dĺžka Hlavných správ zvyčajne nepresahuje 30 minút. Spravodajstvo zvyšných televízií zaberá v programovej štruktúre približne hodinu. V prípade TV Markíza sa Televízne noviny začínajú o 19:00 a sú dvakrát prerušené reklamou. Noviny TV JOJ začínajú o 19:30 a sú prerušené dvoma dlhšími reklamnými prestávkami. Z 50 minútového programu má spravodajstvo reálne okolo 30 minút. Správy RTVS sú vysielané od 19:00, pričom ich dĺžka nepresahuje 60 minút. Keďže ide o verejnoprávnu televíziu, jej programy nie sú prerušené reklamou.

Tabuľka 1 zobrazuje, aké množstvo reportáží jednotlivé televízie počas nami sledovaného obdobia odvysielali. Najviac (405) ich odvysielala TV Markíza a najmenej TA3 (185). Zo sledovaných televízií však najviac priestoru na vyjadrenie politickým subjektom a politikom dala RTVS. (Tabuľka 1)

Tabuľka 1: Prehľad počtu reportáží v jednotlivých správach a priestoru, ktorý dostali v reportážach jednotlivé politické subjekty a politici

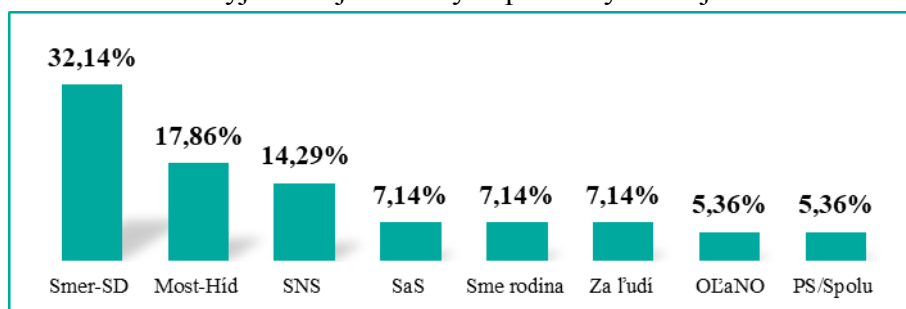
	Markíza	RTVS	TV JOJ	TA3
Celkový počet reportáží za sledované obdobie	405	343	215	185
Počet dní so správami	14	14	14	12
Priemerný počet reportáží za deň	33,75	28,58	17,92	15,42
Počet reportáží s vyjadrením politického subjektu	46	59	35	25
Priemerný počet vyjadrení politického subjektu za deň	3,29	4,21	2,50	2,08
Počet reportáží s vyjadrením politika	51	64	48	29
Priemerný počet vyjadrení politika za deň	3,64	4,57	3,43	2,42

Zdroj: TV Markíza, RTVS, TV JOJ, TA3; Spracovanie: Autorka

3.2.1 Analýza spravodajstva TA3

V spravodajstve TA3 dostalo priestor na vyjadrenie 10 politických subjektov, pričom jeden z nich vo voľbách do NR SR nekandidoval. Dovedna sa politické strany vyjadrovali 56 krát. V grafe môžeme vidieť, že takmer tretina všetkých vyjadrení (18) pochádzala od Smer-SD. Najviac priestoru dostávali vládne strany (36). Viac ako pätinu všetkých vyjadrení (21,43%) tvorili strany parlamentnej opozície. (Graf 1)

Graf 1: Pomer vyjadrení jednotlivých politických subjektov v TA3¹³

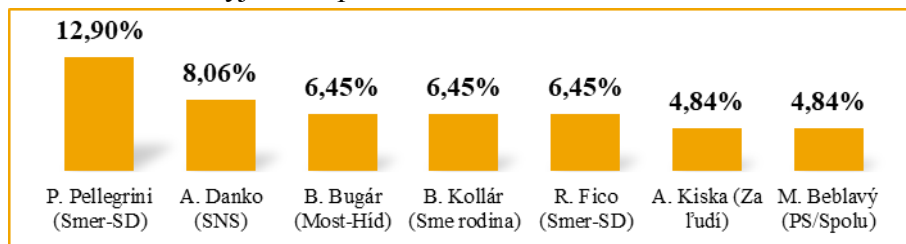
Zdroj: Hlavné správy TA3; Spracovanie: autorka

Celkovo 62 politikov dostalo priestor na vyjadrenie v hlavnej spravodajskej relácii TA3, z toho 25 krát šlo o individuálne výstupy. Najviac výstupov (8) mal premiér a líder kandidátky Smer-SD Peter Pellegrini. Predseda SNS A. Danko dostal priestor päťkrát. Graf 2

¹³ Grafy týkajúce sa pomeru vyjadrení politických strán sme koncipovali tak, aby v nich boli tie strany, ktoré mali aspoň 5% výskyt vzhľadom ku všetkým vyjadreniam. V prípade koalície PS/Spolu sme do vyjadrenia započítali aj ak sa u politika objavila len jedna zo spomínaných strán.

zobrazuje aj ďalších politikov, pričom Béla Bugár, Boris Kollár a R. Fico dostali priestor na 4 vyjadrenia. (Graf 2)

Graf 2: Pomer vyjadrení politikov v TA3¹⁴

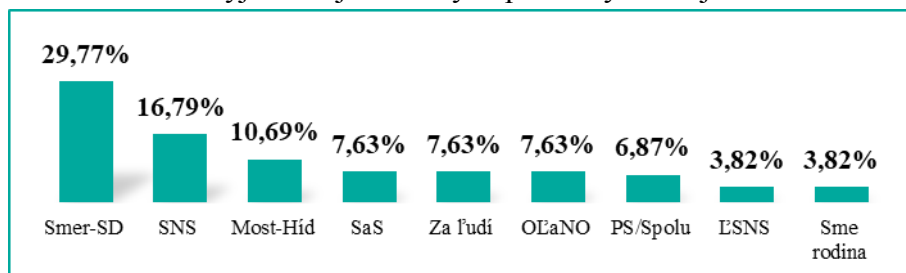

Zdroj: Hlavné správy TA3; Spracovanie: autorka

3.2.2 Analýza spravodajstva RTVS

Celkovo 14 politických subjektov¹⁵ sa vyjadrilo v spravodajstve RTVS 131 krát. Podobne ako v prípade TA3, aj v RTVS najviac vyjadrení mala vládna koalícia (75). Strana Smer-SD dostala najviac priestoru (39), druhý najväčší priestor dostala SNS (22) a tretí bol Most-Híd (14). Parlamentné opozičné strany SaS a OĽaNO dostali priestor 10 krát, podobne aj strana Za ľudí. (Graf 3)

Graf 3: Pomer vyjadrení jednotlivých politických subjektov v RTVS

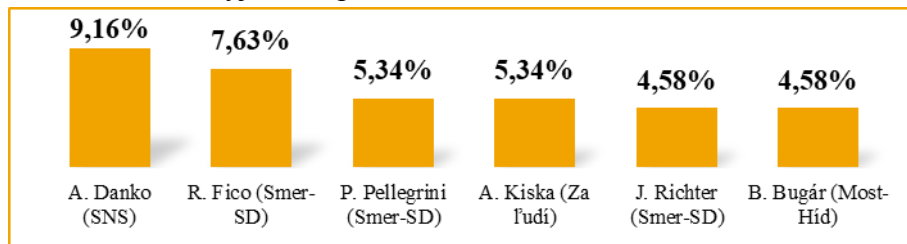
Zdroj: Správy RTVS; Spracovanie: autorka

Graf 4 zobrazuje deväť politikov, ktorí dostali najviac priestoru na vyjadrenie v reportážach RTVS. Celkovo priestor dostalo 52 politikov, z toho však 41 malo len jeden, resp. dva výstupy. Takmer desatinu všetkých výstupov (12) mal A. Danko. Z opozičných politikov mal najviac vyjadrení (7) exprezident A. Kiska z mimoparlamentnej strany Za ľudí. Rovnaký počet (7) vyjadrení mal aj premiér P. Pellegrini. Viac výstupov ako premiér (10) mal predseda strany Smer-SD R. Fico. (Graf 4)

¹⁴ Grafy týkajúce sa pomeru vyjadrení politikov sme koncipovali tak, aby v nich boli tí politici, ktorí mali aspoň 4% výskyt vzhľadom ku všetkým vyjadreniam

¹⁵ Z toho dve: Strana zelených Slovenska a Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana nekandidovali. Jedna strana sa vzdala kandidatúry: HP.

Graf 4: Pomer vyjadrení politikov v RTVS

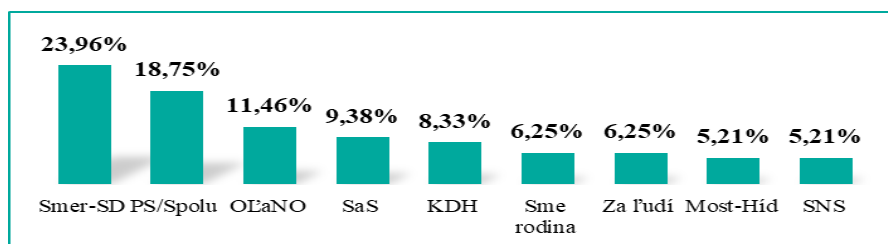

Zdroj: Správy RTVS; Spracovanie: autorka

3.2.3 Analýza spravodajstva TV JOJ

Noviny TV JOJ vo svojich reportážach dali priestor 14 politickým subjektom dovedna 96 krát. Podobne ako v prípade skôr analyzovaných televízií, aj tu dostala najväčší priestor na vyjadrenie strana Smer-SD (23). TV JOJ v rámci svojich reportáží pokrývala aj dianie v Európskom parlamente, čo sa odrazilo na tom, že druhý najväčší priestor na vyjadrenie dostala koalícia PS/Spolu (18), a relatívne dosť priestoru dostala aj strana KDH (8). Zvyšné strany vládnej koalície (Most-Híd a SNS) mali každá po 5 vyjadrení. (Graf 5)

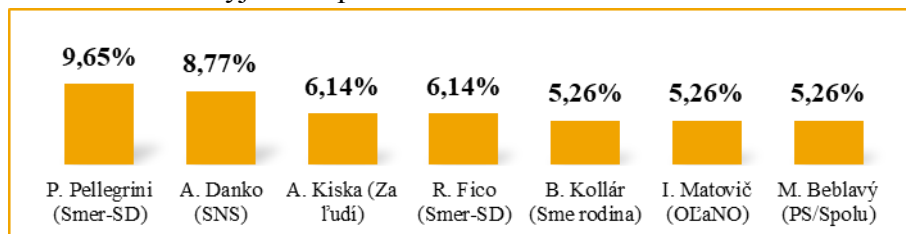
Graf 5: Pomer vyjadrení jednotlivých politických subjektov v TV JOJ

Zdroj: Noviny TV JOJ; Spracovanie: autorka

V televízii JOJ sa za sledované obdobie v reportážach politici vyjadrili 114 krát a priestor dostalo 41 politikov. Najčastejšie televízia ponúkala vyjadrenia premiéra P. Pellegriniho (11) a predsedu SNS A. Danka (10). Tretí najčastejšie sa vyjadrujúci boli A. Kiska a R. Fico, ktorí mali obaja 7 vyjadrení. (Graf 6)

Graf 6: Pomer vyjadrení politikov v TV JOJ

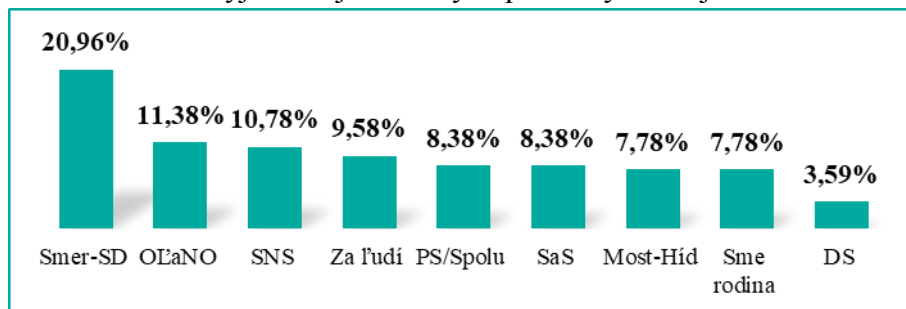
Zdroj: Noviny TV JOJ; Spracovanie: autorka

3.2.4 Analýza spravodajstva TV Markíza

Celkovo dostalo v TV Markíza priestor 22 politických strán so súčtom 167 vyjadrení. V tomto prípade však musíme konštatovať, že 9 z uvedených strán mali malo len jeden

výstup, ktorý súvisel s rekapituláciou výstupov v predvolebných diskusiách. Viac ako pätinu výstupov mal Smer-SD (35). Druhé najcitovanejšie bolo OĽaNO (19). 18 krát dostala priestor koaličná SNS. Z mimoparlamentných strán dostala najviac priestoru Za ľudí (16). V priloženom grafe 7 sa objavuje aj DS, ktorá dostala priestor 6 krát. (Graf 7) Tento počet súvisel najmä s faktom, že poslanci NR SR kandidujúci za mimoparlamentnú stranu DS, pomohli otvoriť mimoriadnu schôdzu parlamentu, čo vyvolalo spory vo vnútri strany.

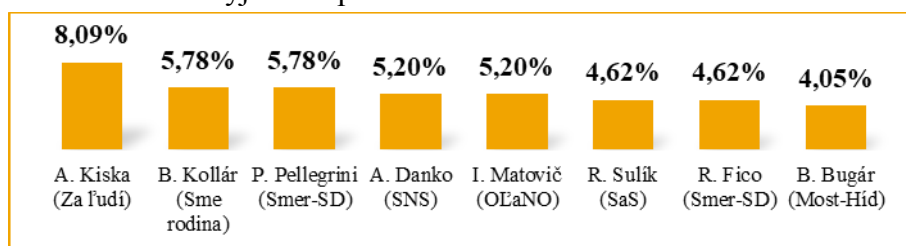
Graf 7: Pomer vyjadrení jednotlivých politických subjektov v TV Markíza

Zdroj: Televízne noviny; Spracovanie: autorka

Reportáže Televíznych novín dali najčastejšie priestor na vyjadrenie bývalému prezidentovi A. Kiskovi (14). V porovnaní s vyššie uvedeným počtom výstupov strany Za ľudí vidíme, že vyjadrenia A. Kisku tvorili takmer 90% vyjadrení celej strany. Predseda opozičného subjektu Sme rodina B. Kollár a premiér P. Pellegrini sa vyjadrovali obaja 10 krát. Kým v grafe 7 vidíme vysokú aktivitu OĽaNO (19 vyjadrení), I. Matovič dostal priestor dovedna 9 krát. To značí, že výsledok aktivity danej strany nespočíval len na lídrovi strany. Dokopy sa vyjadrilo 63 politikov 173 krát. Priložený graf ukazuje 8 najčastejšie sa vyjadrujúcich politikov v reportážach. (Graf 8)

Graf 8: Pomer vyjadrení politikov v TV Markíza

Zdroj: Televízne noviny; Spracovanie: autorka

ZÁVER

Predvolebný súboj sa medzi jednotlivými stranami odohráva na viacerých frontoch. Masové médiá ponúkajú platformu pre oslovenie širokého množstva ľudí za relatívne krátky čas. Televízia, ako najsledovanejšie médium na Slovensku preto predstavuje výrazný prvok pri prezentovaní politických subjektov a kandidátov pred voľbami. Uskutočnená analýza sa zameriavala na množstvo priestoru, ktorý dostali v hlavných spravodajských reláciách jednotliví politici a politické subjekty.

V našom príspevku sme vyslovili niekoľko predpokladov. Prvý sa týkal toho, že vládne strany dostanú viac priestoru ako opozícia. Pri pohľade na grafy 1, 3, 5 a 7 vidíme, že daný

predpoklad sa splnil len v prípade televízií TA3 a RTVS. V TA3 bol pomer vyjadrení koaličných strán 64,29% a v prípade RTVS 57,25%. (Graf 1, Graf 3) Len o čosi viac ako tretina citácií v prípade TV JOJ pochádzala od koaličných strán (34,38%). (Graf 5) Takmer štyri z desiatich citácií (39,52%) pochádzali od vládnej koalície v prípade TV Markíza. (Graf 7) V posledných dvoch menovaných televíziách teda reportáže v správach citovali viac opozičné subjekty ako vládnu koalíciu.

Pri druhom predpoklade musíme na začiatok pripomenúť, že niektoré kandidujúce subjekty neboli v parlamente, mali tam však svojich kandidátov. Ako príklad môžeme uviesť M. Beblavého, ktorý bol poslancom NR SR a zároveň bol na kandidátnej listine mimoparlamentnej koalície strán PS/Spolu, alebo Ľubomíra Galka, ktorý kandidoval za mimoparlamentnú DS. Z prezentovaných grafov 1, 3, 5 a 7 vidíme, že náš predpoklad sa splnil v troch zo štyroch televízií. Mimoparlamentná opozícia získala viac ako tretinu priestoru (min. 33,33%) vo vysielaní TV JOJ, pričom parlamentná opozícia mala priestor len 27,08%. (Graf 5) V prípade TA3 dostali parlamentné opozičné strany temer pätinu priestoru (19,64%) a mimoparlamentné len 14,29%. (Graf 1) Vo verejnoprávnej televízii mali 22,14% citácií opozičné strany NR SR a minimálne 16,79% získali mimoparlamentné opozičné strany. (Graf 3) Pomer citácií opozičných parlamentných strán v TV Markíza tvoril 27,54%. (Graf 7)

Ďalšie dva stanovené predpoklady sa týkali priestoru na vyjadrenie u jednotlivých politikov. Prvý predpoklad sa zamerl na priestor ponúknutý lídrom kandidátok. Druhý sa sústredil na to, že poslanci NR SR alebo politici vládnej koalície budú mať viac citácií ako politici bez mandátu. V prípade TA3 vidíme, že predseda strany Most-Híd B. Bugár sa vyjadroval častejšie ako líder kandidátky Á. Érsek (dovedna mal 2 výstupy – 3,23%). M. Beblavý taktiež nebol lídrom kandidátky PS/Spolu, ale mal viac výstupov ako M. Truban (mal 1 výstup – 1,61%). Najviac citácií mal P. Pellegrini, ktorý bol premiérom i lídrom kandidátky Smer-SD. (Graf 2)

V prípade RTVS vidíme, že predseda Smer-SD mal viac vyjadrení ako líder kandidátky P. Pellegrini. Najviac vyjadrení mal A. Danko, ktorý bol aj lídrom kandidátky SNS. (Graf 4) Pri Novinách TV JOJ vieme upriamiť pozornosť najmä na I. Matoviča, ktorý síce bol lídrom OĽaNO, ale číslom 1 na kandidátke hnutia bola Mária Šofranko. (Graf 6)

Pri pohľade na výsledky z TA3, RTVS a TV JOJ vidíme, že jediný líder kandidátky, ktorý v sledovanom čase nezastával mandát poslanca alebo člena vlády, bol líder kandidátky strany Za ľudí, A. Kiska. (Graf 2, Graf 4, Graf 6) V prípade TV Markíza mal dokonca najvyšší počet vyjadrení. V danej televízii sa však objavil aj líder kandidátky SaS Richard Sulík, ktorý však v danej dobe nebol poslancom NR SR. (Graf 8) Môžeme teda konštatovať, že sa naše predpoklady týkajúce sa vyjadrení politikov, naplnili len čiastočne.

V uvedenej analýze sme sa zamerlali na priestor, aký dali televízie jednotlivým politickým subjektom a stranám. Neevidovali sme však dĺžku vyjadrenia, ani konkrétny kontext. Taktiež je tu niekoľko faktorov, ktoré mohli ovplyvniť nami prezentované výsledky. V prvom rade je to nejednoznačnosť s akou televízie uvádzali politické subjekty pri jednotlivých politikoch. V niektorých prípadoch sme sa stretávali s tým, že politik, ktorý dlhodobo reprezentoval mimoparlamentnú stranu, nemal pri sebe napísaný názov danej strany. Vyskytli sa aj reportáže, ktorých súčasťou bol zostrih jednotlivých politikov, avšak explicitne pri nich nebola napísaná politická príslušnosť a ani ich meno. Tým pádom sme ich do našej analýzy nezarátavali.

Pri pohľade na konečné výsledky volieb z 29. februára 2020¹⁶, môžeme konštatovať, že priestor ponúkaný v televízii len čiastočne odrážal skutočné výsledky volieb. Most-Híd i SNS dostali oveľa viac priestoru ako silnejšie opozičné strany podľa predvolebných prieskumov (a v konečnom dôsledku aj podľa výsledkov volieb). Na druhej strane je to pochopiteľné, keďže šlo o koaličné strany. Len minimálny priestor dostala v televíziách strana ĽSNS, napriek tomu sa do parlamentu opätovne dostala. Relatívne veľké množstvo priestoru dostala strana Za ľudí a bývalý prezident A. Kiska, pričom jej volebný výsledok nebol najpriaznivejší. Na druhej strane, víťaz volieb – OĽaNO – až taký veľký priestor vo večerných správach nedostal.

Z výsledkov vidno aj to, ktoré strany majú širokú personálnu základňu a ktoré, naopak stoja na jednej osobnosti. Typickým príkladom sú strany Za ľudí a Sme rodina, kde vyjadrenia ich lídrov tvorili väčšinu vyjadrení danej politickej strany.

Je teda jasné, že i keď je televízia pre Slovákov a Slovenky dôležitým zdrojom informácií o politike, nie je jediným. Predstavuje len jeden z mnoho faktorov pri rozhodovaní sa o tom, komu voliči dajú hlas.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- BÉREŠ, M. 2017. *Nástup tretej vlády Vladimíra Mečiara v kontexte vzťahu väčšiny a menšiny*. In: KOZIAK, T. – EŠTOK, G. – ONUFRÁK, A. (eds.): *Kríza parlamentarizmu - Kam kráčaš demokracia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017, s. 301 – 316. ISBN 978-80-8152-540-7.
- BIBEL, B. 2020. *PS-Spolu podávajú trestné oznámenie na niektorých členov vlády*. [online], [cit. 04/09/2020]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/542227-ps-spolu-podavaju-trestne-oznamenie-na-niektorych-clenov-vlady-za-zneuzitie-pravomoci-verejneho-cinitela/>>.
- BZDILOVÁ, R. – EŠTOK, G. – ONUFRÁK, A. 2015. *Politická participácia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, 150 s. ISBN 978-80-8152-274-1.
- CPI. 2003. *Attacks on the Press 2002: Slovakia*. [online], [cit. 04/09/2020]. Dostupné na internete: <<https://cpj.org/2003/03/attacks-on-the-press-2002-slovakia.php>>.
- CZWITKOVICS, T., KOLLÁR, M. 2006. *Médiá*. In: KOLLÁR, M. – MESEŽNIKOV, G. – BÚTORA, M. (eds.): *Slovensko 2005 - Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2006, s. 575 – 602. ISBN 80-88935-84-9.
- DUFFEKOVÁ, K. 2020. *50 dní do parlamentných volieb*. In: DOUŠA, M. et al. (eds). *Teória a prax verejnej správy*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach – Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2020, s. 132 – 143. ISBN 978-80-8152-841-5.
- DVORSKÝ, T. 2020. *Volby do Národnej rady Slovenskej republiky 2020*. [online], [cit. 05/09/2020], 18 s. Dostupné na internete: <<https://www.politikaspolecnost.cz/wp-content/uploads/2020/02/Volby-do-N%C3%A1rodn%C3%AD-rady-Slovensk%C3%A9-republiky-2020-IPPS.pdf>>.
- FOCUS. 2020. *Výsledky prieskumu verejnej mienky pre MEMO 98*. [online], [cit. 16/08/2020]. Dostupné na internete: <http://memo98.sk/uploads/content_galleries/source/memo/slovak-parliamentary-elections-2020/tv-monitoring/memo-98_prieskum-focus-prva-cast_januar2020.pdf>.

¹⁶ Pre konkrétne výsledky volieb pozri: *Definitívne výsledky hlasovania*. [online], [cit. 11/09/2020]. Dostupné na internete: <<https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2020/sk/data02.html>>.

- GBÚROVÁ, M. 2018. *K problematike formovania politického vedomia občanov Slovenskej republiky v súčasnosti*. In: GBÚROVÁ, M. et al. *Sekundárny analfabetizmus alebo o príčinách a dôsledkoch nízkeho záujmu verejnosti o politiku na Slovensku*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018, s. 13 – 53. ISBN 978-80-8152-699-2.
- GBÚROVÁ, M. et al. 2018. *Sekundárny analfabetizmus alebo o príčinách a dôsledkoch nízkeho záujmu verejnosti o politiku na Slovensku*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018, 236 s. ISBN 978-80-8152-699-2.
- GODÁRSKY, I. – MRAČKA, M. – KUŽEL, R. 2020. *Politické subjekty a kandidáti v spravodajstve televízií*. [online], [cit. 04/09/2020]. Dostupné na internete: <http://memo98.sk/uploads/content_galleries/source/memo/slovak-parliamentary-elections-2020/tv-monitoring/tv-monitoring-sprava.pdf>.
- KOSTELANSKÝ, Ľ. 2019. *Po TASR pomáha Rezník Dankovi aj v RTVS*. [online], [cit. 04/09/2020]. Dostupné na internete: <<https://transparency.sk/sk/po-tasr-pomaha-reznik-dankovi-aj-v-rtvs/>>.
- MEDIAN.SK. 2019. *Tlačová správa MML Omnibus*. [online], [cit. 16/08/2020]. Dostupné na internete: <http://www.median.sk/pdf/MML2019/MMLOmnibus_2019_II_Najobjektivnejsie_TV_spravodajstvo.pdf, accessed on 3.02.2020>.
- MEMO 98. 1998. *Správa o prezentácii slovenskej politickej scény v médiách*. [online], [cit. 16/08/2020]. Dostupné na internete: <<http://memo98.sk/article/sprava-o-prezentacii-slovenskej-politickej-sceny-v-mediach>>.
- MEMO 98. 2010. *Prezentácia politických predstaviteľov a subjektov pred voľbami do NR SR*. [online], [cit. 04/09/2020]. Dostupné na internete: <http://memo98.sk/article/prezentacia-politickych-predstavitelov-a-subjektov-pred-voľbami-do-nr-sr-22-5-7-6-2010?search_id=989>.
- MEMO 98. 2012. *Prezentácia politických predstaviteľov a subjektov pred voľbami do NR SR*. [online], [cit. 04/09/2020]. Dostupné na internete: <http://memo98.sk/article/prezentacia-politickych-predstavitelov-a-subjektov-pred-voľbami-do-nr-sr-20-2-4-3-2012?search_id=990>.
- MEMO 98. 2016. *Prezentácia politických predstaviteľov a subjektov pred voľbami do NR SR*. [online], [cit. 04/09/2020]. Dostupné na internete: <http://memo98.sk/article/prezentacia-politickych-predstavitelov-a-subjektov-pred-voľbami-do-nr-sr-6-2-19-2-2016?search_id=990>.
- OLANO v novej vláde presadí to, o čom rozhodnú ľudia. 2020. [online], [cit. 16/08/2020]. Dostupné na internete: <<https://www.obycajniludia.sk/aktualita/olano-v-novej-vlade-presadi-to-o-com-rozhodnu-ludia/>>.
- PRAUS, L. 2018 *V RTVS podali zamestnanci hromadné výpovede, Kiska označil situáciu za vážnu*. [online], [cit. 04/09/2020]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/20838697/rtvs-redaktori-podali-hromadnu-vypoved.html>>.
- V sále pribudli rečnícke puľty, poslanci z PS/Spolu ukončili blokádu a schôdza pokračovala (naživo)*. 2020. [online], [cit. 04/09/2020]. Dostupné na internete: <<https://www.webnoviny.sk/mimoriadna-schodza-parlamentu-o-13-dochodku-pridavkoch-na-deti-a-dialnicnych-znamkach-naživo/>>.
- OBERT, V. 2006. *Návraty a odkazy*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2006, 129 s. ISBN 80-8094-046-0.

AKTUÁLNE SCHÉMY PODPORY ZAMESTNANOSTI MLADÝCH ĽUDÍ NA SLOVENSKU¹⁷

PhDr. Michal Imrovič, PhD.¹⁸

Abstrakt

Problematika podpory zamestnanosti mladých ľudí je aktuálnym dlhodobým problémom nielen na Slovensku, ale aj v Európe. Mladí ľudia vo veku do 29 rokov sú najzraniteľnejšou sociálnou skupinou pri uplatnení sa na trhu práce. Aktuálna situácia v Európe a rovnako aj na Slovensku z hľadiska prítomnosti pandémie Covid-19 tieto skutočnosti umocňuje. Predpokladá sa, že mladí ľudia budú poznačení aj v súvislosti s pandemiou pri hľadaní a uplatnení sa na trhu práce, keďže situácia nie je ideálna. Slovenská republika sam problematike v boji proti nezamestnanosti ľudí dlhodobo venuje, a prináša rôzne národné schémy tak, aby sa zmiernili dopady a bola prítomná pomoc pre rôzne sociálne skupiny, nevynímajúc mladých ľudí pri uplatnení sa na trhu práce. V príspevku prinášame prehľad aktuálnych schém zameraných na podporu zamestnanosti mladých ľudí na Slovensku. Zároveň príspevok poukazuje na uplatnenie, podmienky a príspevky smerujúce k mladým ľuďom v rámci pomoci Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky v súčasnosti.

KEŤOVÉ SLOVÁ: mladí ľudia, zamestnanosť, schémy, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

ÚVOD

Nezamestnanosť je spoločenský a sociálny fenomén, s ktorým spoločnosť bojuje odjakživa a nepretržite. Neexistuje úplná ideálna zamestnanosť všetkých občanov štátu. Nezamestnanosť môžeme charakterizovať ako aktivitu, v ktorej sa jedinec ocitá z dôvodu poklesu (Lysí a kol., 2007) resp. straty príjmu zo závislej činnosti. Inými slovami povedané, keď človek príde o prácu príde aj o príjem, ktorý mu dovtedy umožňoval zabezpečovať životné potreby. Človek, ktorý sa stane nezamestnaným, stráca príjem a jeho sociálny status sa v spoločnosti mení. Sociálna politika sa snaží o zlepšenie sociálnej a životnej situácie jedincov v spoločnosti (Potůček, 1995) realizovaním takých aktivít, ktoré k tomu napomáhajú. Prostredníctvom nástrojov sociálnej politiky je možné tieto dopady zmiernovať (Bočáková, 2017).

1 NEZAMESTNANOSŤ MLADÝCH ĽUDÍ NA SLOVENSKU

Rizikovou a samostatnou skupinou z radu všetkých občanov sú mladí ľudia do 29 rokov, ktorí sa ocitajú v nepriaznivej situácii v súvislosti s uplatnením sa na trhu práce. Mladého človeka považujeme za špecifickú sociálnu skupinu (Macháček, 2015). Nezamestnanosť mladých ľudí má nepriaznivý vplyv na ich zaradenie sa do pracovného procesu. Niekedy môže viesť k vzniku závažných psychologických problémov (Schraggeová, 2011). Táto riziková sociálna skupina vo vzťahu k nezamestnanosti, ktorými sú práve mladí ľudia do 29 rokov, je tou najzraniteľnejšou a zároveň tvoria početnú skupinu občanov. Z údajov štatistické

¹⁷ Príspevok je súčasťou riešenie projektu KEGA 026UCM-4/2020 "Mládežnícka politika ako súčasť občianskej spoločnosti."

¹⁸ Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava, e-mail: michal.imrovic@ucm.sk.

úradu (Štatistický úrad SR, 2020) a úradu práce môžeme deklarovať, že otázka nezamestnanosti mladých ľudí vo veku do 29 rokov, ktorí sú evidovaní na úrade práce je otázkou, ktorá je stále aktuálna.

Ak sa pozrieme na štatistické údaje (OECD, 2019), zistíme, že nezamestnanosť mladých ľudí v Európskej únii vo veku 15-29 rokov dosahuje približne 15%. V podmienkach Slovenskej republiky v skúmanej vekovej kategórii hodnota predstavuje približne 16%. Komparácia nezamestnanosti mladých ľudí naprieč Slovenskom kopíruje celkovú nezamestnanosť. To znamená, že východné Slovensko v súvislosti s nezamestnanosťou mladých ľudí, ktorí sú bez práce, vykazuje najvyššiu hodnotu, a to takmer 25 %, zatiaľ čo nezamestnanosť mladých ľudí na západnom Slovensku vykazuje hodnotu 11%. Z štatistických údajov k júnu 2020, ktoré zverejnilo Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny SR (SITA, 2020) ďalej vyplýva, že miera nezamestnaných mladých ľudí vo veku do 29 rokov predstavovali vyše ¼ evidovaných. Z celkového počtu viac ako 225 tisíc nezamestnaných ich bolo zhruba 60 tisíc, čo predstavuje viac ako jednu tretinu. Ako sme už vyššie uviedli, najvyššia miera nezamestnanosti mladých ľudí sa objavuje na východnom a najmenej na západnom Slovensku, čo súvisí s možnosťami a dynamikou pracovného trhu. V prepočte na počet mladých ľudí východné Slovensko predstavujúce Prešovský a Košický kraj ku koncu júna 2020 zaznamenali zhruba 26 tisíc nezamestnaných mladých ľudí vo veku do 29 rokov. Miera evidovanej nezamestnanosti stúpla. Západné Slovensko, ktoré reprezentuje najmä Bratislavský kraj a Trnavský kraj vykazovali k júnu 2020 zhruba 8 tisíc nezamestnaných mladých ľudí vo veku do 29 rokov. Situácia súvisiaca s pandemiou koronavírusu Covid -19 a tým súvisiacej krízy prispieva tiež k strate zamestnania, čo sa negatívne odzrkadľuje práve nárastom nezamestnanosti. Na Slovensku stratilo prácu približne 7 % mladých ľudí za toto obdobie. V porovnaní s Európskou úniou, kde hodnota osciluje na úrovni 5,8% mladých ľudí je to vyšší podiel.

2 AKTUÁLNE SCHÉMY NA PODPORU ZAMESTNANOSTI MLADÝCH ĽUDÍ

Častokrát jedinou záchranou pre mladých ľudí je evidovať sa na úrade práce a zapájať sa do programov, ktoré na podporu zamestnanosti úrad práce poskytuje a realizuje. Vo väčšine prípadov sú projekty realizované ako opatrenia aktívnej politiky trhu práce financované z prostriedkov EÚ (Kováčik – Čajka, 2019). Jedná sa o špecifickú situáciu súvisiacou s nezamestnanosťou v živote mladého človeka, ktorý ešte nikdy nepracoval a stáva sa súčasťou štátneho systému. Problematika nezamestnanosti je súčasťou sociálnej politiky, pričom sociálny štát sa snaží o zmiernenie dopadov a zabezpečenie blahobytu svojich občanov (Horváth, 2013). Ten mu, ako sme už uviedli vyššie, napomáha pri hľadaní adekvátnej práce, a zároveň sa snaží o zmiernenie jeho dopadov pri nezamestnanosti pre jeho život. Významnú úlohu v tomto kontexte zohráva politika zamestnanosti (Machyniak, 2014). Nelichotivé štatistiky, ktoré potvrdzujú tento negatívny fenomén, sa stávajú východiskom pre štátne orgány, aby prinášali schémy a opatrenia, ktoré sa zameriavajú na podporu zamestnanosti mladých ľudí a tým umožňujú aktiváciu mladých ľudí na zaradenie sa na trh práce. Ústredným orgánom štátnej správy je v podmienkach Slovenskej republiky Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky ako vrcholný orgán štátnej správy, ktoré vo svojej kompetencii rieši problematiku podpory zamestnanosti všetkých občanov vrátane mladých ľudí do 29 rokov. Ďalšími podpornými inštitúciami

a organizáciami, ktoré spadajú pod Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, sú organizácie, ktoré priamo pracujú s konkrétnymi uchádzačmi o zamestnanie. Štát prostredníctvom svojich orgánov realizuje opatrenia aktívnej politiky trhu práce. Tieto ciele nástroje a opatrenia podpory smerujúce k pomoci mladým ľuďom do 29 rokov výrazným a významným spôsobom prispievajú k posilneniu ich konkurencieschopnosti a integrácii do pracovného života, až k postupnému uplatneniu sa na trhu práce.

Realizácia projektov na podporu zamestnanosti mladých ľudí do 29 rokov spadá pod jednotlivé úrady práce naprieč celým územím Slovenskej republiky. Prax ukazuje, že obdobie, kedy úrady práce zaznamenávajú stovky mladých ľudí prihlasujúcich sa do databázy ako UoZ (uchádzač o zamestnanie) je zväčša po letných prázdninách ako postupne pribúdajú absolventi stredných škôl a vysokých škôl. Jedná o orgán štátnej správy, ktorý prostredníctvom svojich nástrojov pomáha nájsť týmto absolventom prácu, pretože nájsť si adekvátnu prácu rovno po ukončení školy môže byť pre nich problematické.

Úrady práce pomáhajú a využívajú nástroje cez národné projekty ako podporiť zamestnávanie mladých ľudí, a aby sa rýchlejšie uplatnili na trhu práce. Za koordináciu projektov na podporu zamestnanosti zodpovedá Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVR). Jedná sa o orgán štátnej správy, ktorý zabezpečuje výkon štátnej správy v oblastiach sociálnych vecí a služieb zamestnanosti.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky aktuálne vyčlenilo na podporu zamestnávania mladých ľudí, prostredníctvom národných projektov vyše 30 miliónov eur. Problematika podpory zamestnanosti mladých ľudí je kľúčová, nakoľko mladí ľudia do 29 rokov majú ťažšie podmienky pre uplatnenie sa na trhu práce. Častým dôvodom je absencia dostatočných zručností a praxe.

Schém na podporu zamestnanosti je niekoľko, a o niektoré finančné prostriedky sa môžu uchádzať priamo zamestnávateľia, avšak ich úlohou a cieľom je vytvoriť nové pracovné miesto.

Aktuálne schémy resp. národné projekty (MPSVaR SR, 2020), ktoré sú určené na podporu zamestnávania mladých ľudí vo veku do 29 rokov možno rozdeliť na nasledovné druhy projektov. Na jednej strane sú to projekty, ktorých cieľom je podpora vytvárania nových pracovných miest, pri ktorom finančnú pomoc vo forme príspevku získava zamestnávateľ, ďalej sú to projekty zamerané na motiváciu mladých ľudí, aby pracovali a prijímali prácu aj za nižšiu mzdu (TASR, 2020). Finančná podpora v tomto prípade vo forme príspevku patrí mladým ľuďom. Aktuálne je prítomná ešte finančná podpora vo forme príspevku pre mladých ľudí a ich samostatnej zárobkovej činnosti.

2.1 Úspešne na trhu práce

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR aj v súčasnom období pokračuje vo forme národného projektu na podporu zamestnávania mladých do 29 rokov. Ide o mladých ľudí, ktorí doposiaľ nemali pravidelné zamestnanie, teda neštudujú a ani nepracujú. Pomoc mladým ľuďom prebieha prostredníctvom národného projektu s názvom *Úspešne na trhu práce*.

2.1.1 Podmienky a príspevky

Cieľom projektu *Úspešne na trhu práce* pre nezamestnaných mladých ľudí vo veku do 29 rokov je v prvom rade podpora pre zamestnávateľa s cieľom, aby vytvoril pracovné miesto po dobu minimálne 9 mesiacov a najviac 12 mesiacov. Jedná sa o podporu vytvárania pracovných miest pre mladých ľudí. Finančný príspevok poskytnutý na mzdu zamestnanca je vo výške maximálne 638,40 eur mesačne po dobu 6 mesiacov. Finančný príspevok pre zamestnávateľa pokrýva časť mzdy, ktorú bude mladý človek od zamestnávateľa dostávať. Tento príspevok sa líši podľa toho v akom regióne sa zamestnávateľ nachádza. Ak je to oblasť regiónu s nižšou nezamestnanosťou, potom príspevok je vyše 500 eur, ak sa ale zamestnávateľ nachádza v regióne s vyššou nezamestnanosťou, zamestnávateľ dostáva príspevok v maximálnej sume.

Je potrebné si uvedomiť, že príspevok nie je len tak zadarmo, od zamestnávateľa sa vyžaduje, aby udržal pracovné miesto, polovicu toho obdobia, počas ktorého mu je príspevok poskytnutý.

Ak bude miesto zamestnávateľ udržiavať ďalších 6 mesiacov, teda polrok, zamestnávateľovi je poskytnutý príspevok po dobu 12 mesiacov, čo môžeme identifikovať ako pridanú hodnotu. Počas toho polroka príspevok pre zamestnávateľa nepatrí. Udržateľnosť projektu je teda veľmi významným faktorom a rovnako aj najväčším benefitom pre mladého človeka. Tým, že zamestnávateľ vytvorí nové pracovné miesto integruje mladého človeka do pracovného procesu. Zamestnávateľ svojím rozhodnutím s podporou štátu dáva mladému človeku šancu, pretože vytvára pracovné miesto pre nového človeka, ktorý prichádza na trh práce bez praxe, bez pracovných návykov, neorientuje sa v reálnom pracovnom živote a nevytvára ešte pre zamestnávateľa také hodnoty, aby sa mu oplátilo ho prijať do zamestnania.

Veľkým benefitom projektu je na jednej strane eliminovanie až odbúranie fázy mladého človeka bez znalostí trhu práce, praxe a zručností a na strane druhej získanie orientácie na trhu práce, praxe a zručností, čím začína vytvárať hodnoty pre zamestnávateľa.

Doplnkovou aktivitou v rámci projektu je poskytnúť príspevok mladým bez práce za účelom prevádzkovania samostatnej zárobkovej činnosti. V tomto prípade dostanú mladí na začiatok vlastného podnikania sumu 3500 eur. Tento príspevok môžeme označiť ako štartovací príspevok na podnikanie. Jedinou podmienkou je zaviazať sa, že svoju činnosť budú vykonávať minimálne po dobu jedného roka. Táto forma podpory by sa mala dotknúť 2500 mladých nezamestnaných do veku 29 rokov. Štartovací príspevok na podnikanie umožňuje mladým ľuďom, aby si začali samostatne riadiť svoj vlastný a pracovný život.

2.2 Reštart pre mladých

Ďalším z projektov, ktorý sa venuje podpore v zamestnanosti mladých do 29 rokov pri hľadaní práce je Reštart pre mladých UoZ2. V rámci národného projektu môžu požiadať úrad práce, sociálnych vecí a rodiny o finančný príspevok k mzde tí, ktorí sú evidovaní na úrade práce, aktívne si hľadajú a nájdu si zamestnanie sami. Jedná sa o príplatok ku mzde. Snahou je, aby mladý človek prijal prácu, ktorá nie je až tak dobre platovo ohodnotená a zároveň, aby získal prax. Nižšie platovo ohodnotená práca znamená prácu, ktorá je ohodnotená za minimálnu mzdu alebo niečo nad minimálnou mzdou.

Príspevok ku mzde má zabezpečiť dôstojné žitie, byť súčasťou pracovného procesu, orientovať sa na trhu práce, a v neposlednom rade získať prax. Takto sa mladí ľudia stanú ekonomicky činnými, motivovanými a získajú dostatok skúseností a zručností, čím sa stanú pre zamestnávateľov zaujímaví a konkurencie schopnejšími.

2.2.1 Podmienky a príspevky

V prípade, že sa mladý človek rozhodne prijať prácu aj za nižšiu mzdu podpora zamestnanosti je rozdelená na dve časti v priebehu jedného roka, počas ktorého dostáva mladý človek príspevok od úradu práce, sociálnych vecí a rodiny. Po dobu prvých šesť mesiacov vo výške 126,14 eura každý mesiac k svojej mzde a nasledujúcich ďalších šesť mesiacov polovičný príspevok v sume 63,07 eura mesačne. Tento projekt chce v prvom rade podnietiť mladých, prijať pracovnú ponuku aj za nižšiu mzdu, ktorá ich predtým odrádzala nastúpiť do zamestnania. Táto podpora by sa mala dotknúť približne 1200 mladých ľudí.

2.3 Podpora pre začínajúcich podnikateľov

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR upriamuje svoju pozornosť aj na mladých ľudí žijúcich v najmenej rozvinutých okresoch s vysokou mierou evidovanej nezamestnanosti, t.j. v regiónoch, kde je zamestnanosť vyššia ako 20%. Podpora sa zameriava na tých, ktorí uvažujú o začatí samostatnej zárobkovej činnosti čím si riadia svoj pracovný život sami.

2.3.1 Podmienky a príspevky

Táto podpora má v prvom rade pomôcť nezamestnaným, ktorí uvažujú nad vlastným podnikaním, avšak nemajú na začiatok žiadne finančné prostriedky. Mladí môžu požiadať o príspevok na prevádzkovanie samostatnej zárobkovej činnosti v rôznych odvetviach, no musia garantovať udržateľnosť svojej činnosti po dobu minimálne dvoch rokov. Po takomto zaviazaní sa, im úrad práce, sociálnych vecí a rodiny pošle sumu 5 600 eur v dvoch splátkach. Táto pomoc sa dotkne približne 440 nezamestnaných.

Získanie príspevku z príslušného úradu práce, sociálnych vecí a rodiny nie je automatické, tým že on mladý človek požiada. Mladý človek, ktorý sa uchádza o tieto finančné prostriedky musí preukázať, že má cieľ, jasnú predstavu čo chce robiť, ako to chce robiť a základné znalosti, ktoré predstaví v predkladanom podnikateľskom pláne. Každý podnikateľský plán alebo zámer zhodnotí odborná komisia a následne rozhodne, či príspevok dostane alebo nedostane. Rozhodnutie má v kompetencii výbor pre otázky zamestnanosti, označovaný aj ako tripartitné zriadenie, ktoré je zriadené na každom úrade práce, sociálnych vecí a rodiny. Výbor pre otázky zamestnanosti následne riaditeľovi úradu práce odporúča alebo neodporúča poskytnúť príspevok.

2.4 Praxou k zamestnaniu 2

Po prvom úspešnom projekte Praxou k zamestnaniu sa Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny spolu s Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny rozhodlo spustiť projekt *Praxou k zamestnaniu 2*. Tento projekt ako znie jeho názov v prvej fáze podporí vytvoriť približne

1000 pracovných miest pre mladých bez praxe. Okrem príspevku na mzdu, v tomto projekte môžu zamestnávateľia požiadať na úrade práce o finančný príspevok na zamestnanca aj na jeho mentorovanie.

Dôvodom vzniku a podpory takéhoto typu projektu je, že najčastejšou pripomienkou zamestnávateľov k mladým ľuďom, ktorí prichádzajú zo stredných alebo vysokých škôl na trh práce sú dostatok pracovných skúseností, zručností, praxe, absentujú u nich pracovné návyky, a častokrát nemajú ani základnú motiváciu zamestnať sa. *Praxou k zamestnaniu 2*, je projekt pre mladých ľudí, ktorého cieľom je získanie praxe pod dohľadom mentoringu a získanie návykov pracovného procesu.

Projekt *Praxou k zamestnaniu 2* umožňuje zamestnávateľovi, aby po vytvorení pracovného miesta získaval príspevok na mzdu mladého človeka, a príspevok na skúseného zamestnanca (mentora). Úlohou mentora je vtiahnuť mladého človeka do pracovného života, ktorý mu odovzdá svoje teoretické a praktické vedomosti a skúsenosti. Mentor tak napomáha, aby mladý človek mohol veľmi rýchlo získať a nadobudnúť zručnosti, ktoré mu predtým absentovali.

2.4.1 Podmienky a príspevky

Zamestnávateľia, ktorí prejavia záujem zamestnať mladého do 29 rokov, môžu na úrade práce požiadať o finančný príspevok na jeho mzdu aj školenie. Dôležitou podmienkou je vytvorenie nového pracovného miesta na minimálne šesť mesiacov, respektíve na dobu neurčitú. Finančné príspevky na toto pracovné miesto budú v takomto prípade poskytované najviac deväť mesiacov. Príspevok na mzdu zamestnanca je vo výške 95 % celkovej ceny práce, maximálne do výšky 784,16 eura. Na každého mentora môže zamestnávateľ dostávať maximálne 98,02 eura. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny prispeje okrem toho aj na osobné ochranné pracovné prostriedky, pracovné pomôcky či náradie, a to sumou maximálne 71,92 eura.

ZÁVER

Mladí ľudia ako skupina evidovaných nezamestnaných na úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny, ktorí si nevedia nájsť prácu, môžu využiť niekoľko možností pomoci a podpory v otázke zamestnanosti zo strany štátu. Jednotlivé projekty sú pre mladých ľudí veľmi vhodnou, výhodnou a adresnou pomocou, navyše, kde úžitok získava viac zainteresovaných strán. Ide o úžitok pre zamestnávateľa, zamestnanca a rovnako aj pre štát. Realizácia samotných národných projektov tu je síce prítomná od roku 2018 avšak prax a situácia nasvedčuje tomu, že v projektoch, týkajúcich sa podpory mladému človeku je potrebné pokračovať a realizácia projektov je stále aktuálna. Navyše, keď situáciu zhoršuje prítomná pandémia Covid-19. Prostredníctvom realizácie jednotlivých projektov pre mladých ľudí vo veku do 29 rokov, mladí ľudia získajú prax, skúsenosti a zručnosti, nové vedomosti a aktívnym spôsobom sa stanú súčasťou pracovného života. Mladý človek sa môže stať konkurencie schopnejším a pre potenciálneho zamestnávateľa vhodným zamestnancom.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- BOČÁKOVÁ, O. 2017. Social sphere and space for social policy competence. In: *Social services in the space of social policy*. Gdańsk : Research Institute for European Policy, 2017, s. 7 – 103. ISBN 978-83-944614-6-1.
- HORVÁTH, P. 2013. Sociálny štát. In: *Aktívne a zdravé starnutie - dôstojný život seniorov v 21. storočí*. Trnava : Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2013, s. 17-30. ISBN 978-80-8105-455-6.
- KOVÁČIK, V. – ČAJKA, P 2019. Vplyv štrukturálnych fondov Európskej únie na opatrenia aktívnej politiky trhu práce v programovom období 2007. In: *Almanach : aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky : aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. Roč. 14, č. 3 (2019), s. 53-69. ISSN 1337-0715.
- LISÝ J. a kol. 2007. *Ekonomía v novej ekonomike*. Bratislava: IURA Edition, 2007, 634 s. ISBN 978-80-8078-164-4
- MACHÁČEK, L. 2015. *Sociológia mládeže*. Novo mesto : Faculty of Organization Studies in Novo mesto, 2015, 295 s. ISBN 978-961-93688-5-5.
- MACHYNIÁK, J. 2014. Politika zamestnanosti SR - možnosti a limity In: *Ekonomika a řízení ve zdravotních a sociálních službách*. Praha : International ART CAMPUS Prague, 2014, s. 209-217. ISBN 978-80-86877-70-9.
- MPSVaR SR, 2020. *Viac ako 30 miliónov eur rozdelíme na zamestnávanie ľudí*. 2020. [online], [cit. 05/08/2020]. Dostupné na internete: <<https://www.employment.gov.sk/sk/informacie-media/aktuality/viac-ako-30-milionov-eur-rozdelime-zamestnavanie-ludi.html>>.
- OECD, 2019. *Young population - Labour Force Statistics*. [online], [cit. 15/08/2020]. Dostupné na internete: < <https://data.oecd.org/pop/young-population.htm> >.
- POTŮČEK, M. 1995. *Sociální politika*. Praha: Slon , 1995, 280 s. ISBN 80-85850-01-X.
- SCHRAGGEOVÁ M. 2011. *Nezamestnanosť v psychologických súvislostiach*. Nové Zámky: Psychoprof, spol. s r. o., 2011, 115 s. ISBN 987-80-89322-08-4.
- SITA, 2020. *Štvrtina nezamestnaných na Slovensku nemá ani 30 rokov*. [online], [cit. 12/08/2020]. Dostupné na internete:< <https://www.webnoviny.sk/stvrtina-nezamestnanych-na-slovensku-nema-ani-30-rokov/>>.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR, 2020. *Nezamestnaní podľa veku*. [online], [cit. 10/08/2020]. Dostupné na internete: <http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_SK_WIN/pr3117qr/v_pr3117qr_00_00_00_sk>.
- TASR, 2020. *Rezort práce spúšťa projekt zameraný na zamestnávanie mladých ľudí*. [online], [cit. 02/08/2020]. Dostupné na internete: <<https://www.epi.sk/clanok-z-titulky/rezort-prace-spusta-projekt-zamerany-na-zamestnavanie-mladych-ludi-spravodajstvo-7-20>>

PARLAMENTNÉ VOĽBY 2020: BUDOVANIE ŠTÁTU, ALEBO DEŠTRUKCIA DEMOKRACIE?

Prof. h.c., doc., Mgr, Peter JUZA, CSc., PhD.¹⁹

Abstract

The Act of Elections itself should show at what political stage the Slovak Republic has been located since 1993. The election campaign, which was one of the very dirty and, apparently, not the essential parameters of a proper battle on the voice of the electorate has proven, on which the fragile foundations of democracy stands Slovakia and as convexly become a policy dilemma, whether in the election campaign (and in the elections), it was about state-building, or vice versa on his after election destruction in the context of globalization chess. In this article: Parliamentary elections 2020: building a state or destroying democracy? the author formulates answers to questions that were convexly reflected in the pre-election, election and post-election period of 2020 in Slovakia. Specifically, why the company (and on what basis) was the opinion radicalism, generational hostility, the specter of deconstructions, or what is the essence of the crisis into moral modernism, and in what is a compromised democracy in Slovakia.

KEY WORDS: *Democracy, elections, polyarchy, political praxis, pluralism.*

„...ak by prasatá mohli voliť, človek, ktorý im nosí pomyje by bol vždy víťazom, bez ohľadu koľko zakáľ ačiek robí za ich chrbtom...“

Orson Scott Card , 1951

ÚVOD

Na Slovensku sa konali - 29. februára 2020 - riadne parlamentné voľby. Samotný akt a volebné výsledky, ukázali v akom politickom štádiu, resp. v akej politickej kondícii sa aktuálne nachádza slovenská spoločnosť a Slovenská republika v širšom slova zmysle a nakoniec, kam sa (*politicky a vo vnímaní demokracie*) posunula od roku 1993.

Predvolebná kampaň, ktorá bola jednou (*z pohľadu korektnosti*) z najšpinavších a zjavne nemala parametre korektného a morálneho súboja o hlas voliča. Ukázala na akých krehkých základoch demokracie stojí Slovensko a ako sa konvexnou stala politická dilema, či aktérom procesu v predvolebnej kampani (*a povolebnej realite*) išlo:

- a) o budovanie štátu;
- b) alebo o jeho cielenú povolebnú deštrukciu (*ako korisť*) v rámci rôznych demoralizujúcich klišé.

Práve v predvolebnom a zhutnene, v povolebnom období, sa prejavili (*kde sa vzali?*) neduhy spoločnosti, ako: *názorový radikalizmus, generačná nevraživosť, snaha o dekonštrukciu...* Všetko hmatateľné prejavy celkovej a podstatnej krízy modernizmu a absencie demokratických kódov v časti spoločnosti, ktorá sa prejavuje *nezainteresovanosťou* na demokracii.

¹⁹ Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava peter.juz@ucm.sk.

Jeden z najvýznamnejších politických filozofov súčasnosti J. Rawls zastáva tézu, že z individualistických liberálnych východísk je možné morálne obhájiť sociálne prerozdelenie bohatstva v prospech tých najslabších, ale ako férovú rovnosť šancí. Vychádzal totiž z fiktívnej spoločenskej zmluvy navzájom nezainteresovaných egoistov (JUZA, 2018).

Tá kategória - *nezainteresovaný* - je dôležitá, pretože v povolebnom stave sa na Slovensku prejavuje kritické množstvo *zainteresovaných*, čo deformuje proces. Pričom R.G. Peffer tvrdí, že v zásade socializmus nie je nezlučiteľný s trhovým mechanizmom (PEFFER, 2014).

Súčasný stav po voľbách 2020 znamená, že demokratické posuny nie sú dokonané, nakoľko v platnosti ostal stav abnormality, odklonu od klasických hodnôt demokracie. Politickí aktéri de facto bojujú nie pre dobro krajiny, ale o výlučné presadenie svojich bezprostredných mocensko-ekonomických záujmov, ale aj o presadenie takých pravidiel a procedúr - *tu sa majú na mysli napr. čistky v štátnej správe, kriminalizácia a personálny mediálny lynč osôb ktoré boli v kontakte s predchádzajúcimi elitami, úprava volebných pravidiel pod konkrétnu osobu, generačné spochybňovanie...* - ktoré by mali i do budúcnosti zaručiť dnešnému víťazovi (*víťazom*) voľieb stabilitu získaných mocenských pozícií.

Skutočnosť, že demokratické posuny nie sú dokonané súbežne znamená, že síce sme zatiaľ v štádiu ešte nie deštrukcie a dedemokratizácie, ale etablovanie dajakej hybridnej formy autoritárstva na Slovensku (*v podaní tandemu OLaNO a Sme rodina*) je po voľbách 2020 možné. Je omylom si myslieť, že súčasný povolebný proces je voči tomuto nebezpečenstvu imúnny.

Hodnotiť, alebo charakterizovať povolebný (2020) status na Slovensku, možno viac menej, použijúc kategórie J.L. Fišera, ako **demokraticky kritický**. Totiž „...nie je snád' jediný úsek sociálneho dejstva, kultúrnej tvorby nevynímajúc, ktorý by nebol vystavený mnohonásobným zmätkom a neistotám...“ (FISCHER, 2005,s.27).

Český politológ P. Drulák vo svojej eseji: *Poručíme větru, dešti?* (DRULÁK, 2020) píše: „...o jaké bohy se bojovalo ve 20. století? Byli tři: Národ, Proletariát a Jednotlivec. Zatímco vyznavači Národa skončili u fašismu a ti, kdo věřili v Proletariát, u komunismu, víra ve svobodného Jednotlivce byla liberální. Všechny tři víry se střetly ve druhé světové válce. Válka bohů vedla k zániku jedné církve, dvě zůstaly: církev Proletariátu a církev Jednotlivce. Ty se střetly ve válce studené, po níž zbylo už jen náboženství Jednotlivce...“.

Teda upozorňuje, že mnohí (*na čele s F. Fukuyamom*) si mysleli, že v roku 1989 skončili dejiny. Ako vidno na príklade Slovenska post2020, žiadne dejiny neskončili, to len dejinná hlúposť dostala novú šancu. Žiaľ práve demokratickým inštitútom, ktorý poznáme ako kategóriu - *voľby*.

Zatiaľ je povolebná demokracia na Slovensku v rozpakoch a budúci čas preverí, či ide len o súboj (*politicky*) nedozretých elít, alebo sa zmobilizuje slovenská polity k obhajobe a udržaniu základov demokratického a samostatného Slovenska.

SLOVENSKO PO PARLAMENTNÝCH VOĽBÁCH

Uvedený text - *taký je skromný cieľ autora* - by mal slúžiť k zahájeniu odbornej diskusie o dvoch základných otázkach týkajúcich sa súčasného Slovenska:

- kde sa stratila (*ak sa stratila a či vôbec bola*) demokracia na Slovensku;
- a kam (*ak ešte na Slovensku demokracia je*) kráča?

Preto sa v ďalšom texte pokúsime objektivizačným prístupom sa pozrieť na teóriu a slovenskú prax *demokracie* v parlamentných voľbách 2020. Nebudeme skúmať, čo sa „stalo“, ale aké dôsledky táto volebná anomália na ďalší vývoj politického usporiadania a politických vzťahov v rámci (ne)straníckeho systému Slovenskej republiky.

Samozrejme, že takýto pokus o analýzu bude nutne spojený so subjektívnymi činiteľmi, ktoré sa v rámci existencie a realizácie politiky - reálnej politickej činnosti, ktoré sa prezentujú ako objektivne. V tomto smere sa pokúsime o metodologický pluralizmus, ktorý je novum a typičnosť pre súčasnú politickú vedu. Nakoniec M. Weber sa vo svojich textoch spoliehal na *univerzálnu racionalizáciu*.

Zvonku to vyzerá, že záujem o demokraciu po voľbách 2020 na Slovensku je skôr marketingový, alebo skôr materiálny, než morálny. Možno to vyzerá, že morálny aspekt súčasného Slovenska je nepodstatný, ale odborná pravda je iná. Odborná pravda akceptuje domáce prostredie a fenomén globalizácie.

Totíž, v rámci poznávania a skúmania demokracie 21.storočia musíme, tak ako píše profesorka M. Gbúrová z UPJŠ v Košiciach, akceptovať fenomén globálnej civilizácie, ktorá je sproblematicovaná v dnešnej postmodernej dobe, pretože aj tu sme neustále v konfrontácii s faktorom „*radikálnej hodnotovej plurality*“, ako aj fakt, že „...*dahlovská charakteristika demokracie môže byť vhodnou metodologickou inštrukciou...*“ (GBÚROVÁ, 2013, s. 12).

Vráťme sa k téme možnosti ovplyvnenia volebného výsledku (*ak dopustíme slobodné voľby*). V súčasnosti de facto fixujeme v praxi antidemokratickú revolúciu, keď vďaka bezbrehým zdrojom globalizátori dokážu manipulovať verejnú mienku tak, ako treba.

No je viac-menej samozrejmé, že chudoba (*zo všetkými dôsledkami*) napomáha zlyhaniu demokracie. Podľa M. Lincényiho z TU A. Dubčeka v Trenčíne, i de o hmatateľné zlyhanie konceptu parlamentnej demokracie (*tzv. weimarský model*) a o nadbytočný nárast iného konceptu. Konceptu politična (*všeobecne*) v spoločenských vzťahoch. (LINCÉNYI, 2019).

Stále viac sa tak, nielen v odbornom diškurze, prehlbuje presvedčenie, že sme svedkami a súčasťou antidemokratickej kontrarevolúcie, keď globalizátori (*najmä vďaka zdrojom, ktorých pôvod je zväčša pochybný*) si môžu *dlhodobo* financovať kampane manipulujúce verejnú mienku voličov. Čiže malá skupina (*nevolená*) má možnosť určovať agendu toho, čo bude volené (*a teda demokraticky prítomné v rámci procesu*).

Ak si, možno len letmo, preštudujeme závery správy o stave demokracie vo svete *Nations in Transit 2020: Dropping the Democratic Facade*, tak autori v tomto dokumente konštatujú (https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-04/05062020_FH_NIT2020_vfinal.pdf), že demokracia vo svete všeobecne (*a v Eurázii konkrétne*) upadá a dochádza k silnému presunu z pozícií *konsolidovaných demokracií* do polohy *čiastočne konsolidovaných demokracií*, ba až do pásma *hybridných režimov*. A Slovensko sa v týchto pásmach, najmä po voľbách 2020, aktívne pohybuje.

V rámci poznávania a skúmania demokracie 21.storočia musíme akceptovať fenomén globálnej civilizácie, ktorá je sproblematicovaná v dnešnej postmodernej dobe, pretože aj tu „...*sme neustále v konfrontácii s faktorom radikálnej hodnotovej plurality...*“ (FEBER, PRIETUCHOVÁ, 2018, s.32).

V úvode textu sme spomenuli koncept spravodlivosti J. Rawlsa. Koncepcia spravodlivosti ako férovosti sa dá obecné sformulovať takto - všetky základné spoločenské hodnoty: *sloboda a príležitosť, príjem a majetok, a sociálne základy sebaúcty* - majú by rozdelené rovnomerne,

pokiaľ dajaké nerovnomerné rozdelenie, jednej, alebo všetkých týchto hodnôt nie je k prospechu najmenej zvýhodnených osôb (JUZA, 2019).

Tato koncepcia je v protiklade k utilitaristickej doktríne v jej klasickej podobe, podľa ktorej je možné obetovať blaho určitej sociálnej vrstvy ak to zväčší určitú celkovú sumu úžitku v spoločnosti. I veľká bieda niektorých vraj môže byť ospravedlniteľná, ak to prispieva blahobytu celku. Čo však nemôže byť ospravedlnené a ospravedlniteľné, je na Slovensku médiami (*a expertmi*) podporované davové, iracionálne a emocionálne (*predvolebné, volebné a povolebné*) chovanie. Inak týmto fenoménom sa zaoberali teoretici: napr. *Gustav Le Bon, Ortega y Gasset, Elias Canetti, alebo Hannah Arendtová*, čo je dôležité študovať v súvislosti s nebezpečenstvom (*rozširovanie fenoménu elektronického davu*) nárastu fašizoidno-kolektivistických nálad priamo podporovaných súčasnou (2020) povolebnou vládnuou elitou na Slovensku.

Nič na tom nemení fakt, že samotná demokracia je považovaná za fakticky najmodernejší stupeň organizácie spoločnosti, z čoho vyplývajú vysoké *nároky a sklamaná!* Treba pripomenúť, že pod demokraciou sa nerozumie iba proces slobodných volieb, z ktorých výsledkov sa vygeneruje nejaká zákonodarná a exekutívna moc. Ale ide o celý súbor občianskych slobôd, ktoré sú garantované ústavou a ich dodržiavanie môže byť aktuálnou *politickou mocou* vynucované (FUKUYAMA, 2005).

Politická moc - to zdôrazníme! Ako bola vlastne získaná a ako boli formované, zreformované, resp. zdeformované demokratické zásady. Ako sa nová politická moc postavila k možnému riešeniu politických konfliktov a aký má koncept predchádzania sociálnych konfliktov a deerózií verejnej politiky.

Nezabúdajme, že politické normatívy predstavujú (*by mali*) presne špecifikované súhrny princípov, pravidiel a noriem a vzorcov politického správania, ktoré je potrebné v rámci politickej vedy systematicky a podrobne skúmať.

Podľa M. Bochina a O. Letkovskej je: „...ústrednou kognitívnou kategóriou celej politickej vedy, kľúčom i východiskom k pochopeniu a analýze politického usporiadania a tým aj celej politickej sféry sociálnej globality, jej štruktúry, vzťahov, dejov a procesov je kategória politickej moci...“ (BOCHIN, LETKOVÁ, 2010, s.30). Takže sa opäť vraciame, v rôznych variáciách, k téme, resp. ku kategórii *politickej moci* a jej mutácii v povolebnom období na Slovensku v roku 2020.

BUDOVANIE ŠTÁTU?

Internetové vydanie periodika *Deutsche Welle* (<https://www.dw.com/en/europe-increasingly-disenchanted-with-democracy/a-52190290>) priniesol komentár (*reakciu*) pod názvom **Europe increasingly disenchanted with democracy** (*V Európe rastie rozčarovanie z demokracie*), čo je vlastne reakcia na rozsiahlu štúdiu University of Cambridge (<https://www.cam.ac.uk/stories/dissatisfactiondemocracy>) pod názvom: *Global dissatisfaction with democracy at a record high* (**Globálna nespokojnosť s demokraciou má rekordnú úroveň**). **Daný výskum prebieha od roku 1995 (celkom v 154 krajinách sveta) a autori v roku 2020 konštatujú, že skokovo vzrástla nespokojnosť občanov so stavom demokracie, najmä v starých a veľkých demokraciách.**

Napríklad väčšina Európanov sa nemôže zmieriť so zneužívaním politiky, politickými klamstvami vo voľbách, korupciou, daňovými podvodmi a menej s príležitostným sexom

politikov. Skúsme si tieto výhrady preprojektovať na dnešné povolebné Slovensko. Deficit demokracie (*na Slovensku*) je hmatateľný.

V tomto kontexte nemožno nespomenúť referát z prieskumu (*koniec roku 2019*) v 28 krajinách sveta s 34 tis. respondentmi prezentovaný na stretnutí v Davose 2020 (<https://www.cnbc.com/2020/01/20/davos-most-think-capitalism-does-more-harm-than-good-survey-shows.html>), z ktorého plynie, že väčšina ľudí si myslí, že kapitalizmus viac demokracii škodí, než prispieva. Tak napríklad:

- 78 % ľudí si myslí, že elity bohatnú a väčšina ľudí žije len od výplaty po výplatu;
- 56 % si myslí, že kapitalizmus vo svojej dnešnej forme robí vo svete viac škody ako osohu;
- 48 % ľudí si myslí, že „systému“ na nich nezáleží, podľa toho, ako sa k nim chová vláda a verejný sektor;
- 57 % je presvedčených, že vlády preferujú len úzke skupiny;
- 61 % verí, že vláda nerozumie novým technológiám natoľko, aby ich bola schopná riadiť.

Pred dvadsiatimi rokmi napísal slovenský filozof F. Briška prorocké slová o tom, ako príčinou nešťastia celých národov je - **nevedomosť ich príslušníkov**.

Šťastie národov, podľa F. Brišku, úzko súvisí s pokrokom ľudského ducha. Zmena v názoroch ľudí sa dá dosiahnuť iba prostredníctvom osvety, ľudom treba sprostredkovať pravdu a poznanie toho, v čom spočíva šťastie ľudského individua i celých národov. Preto má mimoriadny význam formovanie verejnej mienky, pretože: „...mienka vládne svetom. Táto úloha pripadá predovšetkým veľkým osobnostiam, ktoré však môžu mať pozitívny i negatívny vplyv na osudy celých národov...“ (BRIŠKA, 2000, s.67).

Tak je dnes celkom logická a korektná otázka. Stojí za výsledkom parlamentných volieb 2020 na Slovensku *nevedomosť*, alebo sa voliči stali „len“ obeťou *marketingovej hry*, ktorá pochovala demokraciu pod zem minimálne 200 centimetrov a na x rokov. Treba pripomenúť, že hovoríme o *cielenej marketingovej hre*.

Čo máme na mysli? Totiž, politickom priestore na Slovensku pred voľbami dominoval bezhodnotový marketing. To žiaľ platí aj v povolebnom období a najmä v súčasnom čase chaosu z vládnutia novej koalície. Demokracia, programové a obsahové otázky šli de facto do úzadia, alebo boli úplne mimo. Podobne tomu je aj s demokraciou na povolebnom Slovensku, čo dešifruje nasledujúca téza: „...väčšina východných Európanov privítala myšlienku demokracie s nadšením, ale málokto z nich jej rozumie...“ (CERTON, DAVIES, 1994, s.36).

Postupne sa dostávame k téme rozumu a konania vo voľbách s kontextom výsledku parlamentných volieb 2020 na Slovensku.

Nech nás nemýlia prvotné (*a povrchné*) výsledky povolebných preferencií bombasticky zverejňované súkromnými médiami (*ktoré majú zväčša majetkový podiel v hodnotiacich agentúrach*), skôr sa treba orientovať na aktuálne výsledky, ktoré sa síce zdôvodňujú COVID-om, ale to nie je až tak pravda!

V prípade spomenutého politického rozumu, ako to naznačoval I. Kant, treba pozeráť na, súčasnou koalíčnou elitou, akési prekračovanie hraníc toho, čo je dané skúsenostnou empiriou. Ako tento problém zmodernizoval M. Foucault, treba sledovať „...zneužívanie moci politickej racionality...“ (FOUCAULT, 2003, s.154), pričom „...dejiny rôznych typov racionality niekedy dokážu otriasť našimi istotami a našim dogmatizmom...“ (FOUCAULT, 2003, s. 191).

Nech už budú dôsledky pandémie akékoľvek, nič to nemení na potrebu zásadnej zmeny spravovania štátu. Nielen kvôli súčasnému stavu, ale aj preto, lebo pandémie urýchlí transformáciu spoločnosti.

Je na mieste položiť si otázku, ako sa máme ďalej samospravovať a pritom zohľadniť demografické, technologické a priestorové zmeny, ale aj klimatickú zmenu, ktorá môže priniesť do Európy okrem problémového kultúrneho obohatenia cez masu utečencov, ako predzvesť morálno-eticko-demokratického pádu Európy, aj ďalšie *pandémie*.

U nás (*na Slovensku*) je zjavne silná únava z politiky, ktorá je reakciou na nekvalitu politického diškurzu, aký sa u nás vedie. Čím slabšia je vôľa a schopnosť kritickej sebareflexie, tým je väčší priestor na vznik mýtov a ospravedlnení, ktoré prerastajú do primitívnych lží a absurdných obvinení zasievajúcich nedôveru a až odpor k demokracii a sú hnojivom pre budúcu nenávisť a násilie (*aj genderové, cez vekový cenzus, náboženské, resp. ideologické presvedčenie, etnické...*), čo sú žiaľ naklíčené semená fašizmu.

K problematike strán (*subjektov*) vytvárajúcich nie-koalíciu dnes na Slovensku, ale akýsi účelový politický kartel, nie je ničím iným, než pod pláštikom približovania sa k voličskej mase vytváranie elitárskeho zoskupenia, pre ktorý sú de facto také elementárne podmienky politickej výstavby: *organizačná štruktúra, jasne definované voličstvo a jeho napojenie na stranu skôr na príťaž, než normálnosť* (KLÍMA, 1998, s.58).

Naviac súťaživá forma demokracie, tak ako ju vníma G. Sartori - inšpirovaný teóriou súťaživej demokracie a tak ako ju navrhol A. Schupeter, implementoval C.J. Friedrich a rozvinul R. Dahl, je na Slovensku dennodenne (*súčasnými politickými a ekonomickými elitami*) regulárne **degradovaná** (SARTORI, 2005, s.62).

ZÁVER

Ak sa niekto zamýšľa nad výsledkom parlamentných volieb, či skôr ich dôsledkom, mal by sa predovšetkým zamyslieť, či nejde o dlhodobý, riadený a cielený proces dedemokratizácie, dehumanizácie a debilizácie európskej spoločnosti, s predstihom na likvidáciu inteligentného slovanského elementu. Celkovo však žiaľ silnejú, tak ako na Slovensku, populistické, marketingové a ideovo nezakotvené politické subjekty, ktorým je téma demokracie tabula rasa.

Každodenný politický život poskytuje dostatok argumentov v prospech názoru, že pre prezentované politické programy a projekty (*politických strán, hnutí, politických jednotlivcov v politických zoskupeniach*) týkajúce sa politických poriadkov, je rozhodujúci *obraz človeka*, ktorý si vytvorili ich autori a ďalej, že „...*opodstatnenosť našich politických cieľov a programov tak korešponduje s tým, čo si myslíme o človeku, jeho pôvode, potrebách a cieľoch, ale predovšetkým o jeho vzťahu k ostatným ľuďom a k spoločnosti...*“ Pričom, samotné strany majú len dve legitímne funkcie: „...*umožňujú organizovanie sociálneho a politického diania a súčasne aj jeho kontrolu...*“ (ČERMÁK, 1999, s.148).

U nás je najmä silná (*túto tézu opakujeme*) únava z politiky, ktorá je reakciou na nekvalitu politického diškurzu, aký sa u nás vedie (*ak sa vedie*). Politika sa stala nudou a nudnou! Možno aj - chvalabohu.

Sociológ Ulrich Beck už pred rokmi upozorňoval, že moderná spoločnosť je riziková, pričom hovoril o dvoch typoch rizík:

- vonkajšie riziká - javy, ktoré sú mimo kontrolu človeka (*aj epidémie, resp. pandémie*);

- manufaktúrované (*vyrábané*) riziká, ktoré si spôsobuje samotná moderná spoločnosť (aj devastácia spoločenských vzťahov).

Podľa U. Becka je moderná spoločnosť (*nová modernita*) spojená s vytváraním rizík, ktoré sa individualizujú a spoločnosť dostáva asociálne rysy (BECK, 2011). Potom, ak sa tieto asociálne rysy vhodne marketingovo spracujú, potom sa nie je čomu diviť v prípade výsledku parlamentných volieb 2020 na Slovensku a následného politického správania víťaza týchto volieb. Tento prístup, v najhoršom možnom scenári, má v sebe zakódované, pod pláštikom udržania pandémie pod kontrolou, ***riziko kolapsu systému a demokracie všeobecne***.

V texte vyššie sme si demonštrovali, že napätie medzi demokraciou a realitou vo svete rastie. Napätie medzi demokraciou na Slovensku a slovenskou realitou, po voľbách 2020, má podobné parametre, dôvody a pozadie.

K riešeniu tohto politického rozporu musia vzdelané elity (*čo sa nie vždy voľbami dá garantovať*) pristupovať s politickým citom a rozumom. Dnes je Slovensko v situácii, ktorú americký sociológ Philip N. Cohen charakterizoval slovami: „... *existuje svet v ktorom darebáci a polovzdelaní fanatici chrlia politologické a historické fantázie prestrojené za myšlienky...sú chvíle, keď podsvetie vystúpi z hĺbín a náhle fascinuje, opantáva a ovláda zástupy inak duševne zdravých a zodpovedných ľudí, ktorí sa následne zrieknu svojho zdravia a zodpovednosti. A občas sa stáva, že toto podsvetie sa stane politickou mocou...*“ (COHEN, 2018, s.158).

Fixujme si v podvedomí fakt: *...darebáci a polovzdelaní fanatici...* Existuje teda lepšia charakteristika dnešného politického establišmentu na Slovensku?

Pritom je jasné, že v demokratickom systéme nemožno očakávať po žiadnych voľbách prevratné zmeny. Ale toto, čo sa stalo na Slovensku voľbami a po voľbách, akosi pomaly a postupne zjednocuje Slovensko v negatívnom kľúči (*žiaľ*).

Požadovať jednotu obyvateľstva je nezmyslom aj v nedemokratickom politickom systéme, no psychicky vyhrotená spoločnosť prestáva byť spoločnosťou v pôvodnom zmysle slova. Prestávame tvoriť kompaktný celok, spája nás často iba neľútostný boj. Aktéri vrcholovej politiky jej zákonitosti málo študujú, pritom neraz fundamentalisticky trvajú na vlastných názoroch, ktoré sa neopierajú o poznanie, ale o záujmy.

Rozhádaná spoločnosť, v ktorej vyžaruje z mnohých hláv a úst nenávisť, stala sa v minulosti ľahkým terčom napadnutia zo strany iných štátov. V stredoveku aj novoveku by sme našli veľa príkladov. Slovensku však hrozí čosi iné. Výsledky parlamentných volieb (*a iných*) nik seriózne nevie predpovedať a preto nevieme na aký (*a odkiaľ*) atak sa máme pripraviť. Prečo? Pretože vďaka marketingu sa k moci derú nezrelé a bezhodnotové osoby, ktoré svoj získaný žetón vymenia kedykoľvek za čokoľvek...

Čaká nás možno zmena, o ktorej hovorí takmer každý, no nik ju bližšie nevysvetľuje. Alebo pat, po ktorom budú musieť hejteri, čo si spálili mosty, začať prvý raz vážne rokovať.

Nech už budú dôsledky pandémie akékoľvek, nič to nemení na potrebu zásadnej zmeny spravovania štátu. Nielen kvôli súčasnému stavu, ale aj preto, lebo pandémie urýchlili transformáciu spoločnosti.

Je na mieste položiť si otázku, ako sa máme ďalej samospravovať a pritom zohľadniť demografické (*prognózovateľné*), technologické (*nejasné*) a priestorové (*geopoliticky zákonité*) zmeny. Samozrejme tiež aj klimatické zmeny, ktoré môže priniesť do Európy ďalšie, či už riadené, alebo skutočné *pandémie*.

Javí sa že voľby na Slovensku 2020, len akcelerovali deštrukciu demokracie a zväčšovanie priepasti medzi sociálnym diktátom nových elít a znovuobjavenou apatiou širokých mas (väčšiny), ktoré sa nechali marketingovo zmanipulovať a objednali si nepotrebný a nekvalitný tovar. Čo je vynikajúca pôda na deštrukcie demokracie a na nástup staro-nového elektronického totalitarizmu.

Sociálne siete de facto umožnili vznik, zrod, objavenie sa *elektronického davu*. Tento elektronický dav je rovnako nebezpečný ako dav tradično-reálny, ktorý silovo podporí čokoľvek, nehľadiac na to, že reálny a múdry politik by nikdy nemal vyvolávať ducha revolúcie a spoliehať sa na *studenú občiansku vojnu*, využívajúc duchovno-emocionálnu nezrelosť elektronického davu, ktorý je schopný všetkého (*aj akceptovať, neakceptovať, resp. si po svojom vysvetliť výsledky volieb*).

Na záver len poznámka na margo občianskeho nepokoju ukájaného nedostatočnými slovenskými dočasne vládnucimi politickými elitami, ktoré po voľbách 2020 nemajú vôbec jasno, či chcú *budovať*, alebo *deštruovať* dnešné Slovensko - ako oni hovoria - túto krajinu.

Podľa všetkého, čo je verejne k dispozícii (*ak sa nebudeme špeciálne venovať mentálnej dispozícii niektorých aktérov súčasného politického procesu na Slovensku*), súčasné vládnuce elity si osvojili a realizujú (možno nevedome) druhý - *deštruktívny* - scenár.

Francúzsky mysliteľ a liberálny politik Alexis de Tocqueville, ktorého môžeme vnímať ako génia demokratického veku, v roku 1848 odkázal francúzskym poslancom: „...*páni, nikdy nevyvolávajte ducha revolúcie, pokiaľ nie ste silnejší než predchádzajúci režim...*“ (A.de TOCQUEVILLE, 2003, s.87).

Platí to aj dnes! A možno dvojnásobne.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- ALEXIS DE TOCQUEVILLE. 2003. *Starý režim a revolúcie*, Praha. Academia, 2003, ISBN 80-200-0980-9.
- BECK, U. 2011. *Riziková spoločnosť*, Praha: SLON, 2011, ISBN 9788074190476.
- BOCHIN, M., LETKOVSKÁ, O. 2010. *Politické usporiadanie (teoretická analýza)*, Prešov, SAMO-AAMM, 2010, ISBN 978-80-89123-09-4.
- BRIŠKA, F. *Problém človeka a humanizmu v politickej filozofii*, IRIS, Bratislava, 2000, ISBN 80-88778-97-2.
- CERTON, M. - DAVIES. O. 1994. *Krištáľová zem*, Victoria Publishing, Praha, 1994, ISBN 80-85605-85-6.
- COHEN P.N. 2018. *Enduring Bonds Inequality, Marriage, Parenting, and Everything Else That Makes Families Great and Terrible*, University of California Press, 2018, ISBN 978-80-5202-9239-0
- ČERMÁK, V. 1997. *Otázka demokracie, 3) spoločnosť a štát*, Olomouc, Nakladateľstvo OLOMOUC, 1979, ISBN 80-7182-041-5.
- ČERMÁK, V. 1999. *Otázka demokracie, 5) funkcie demokracie*, Olomouc, Nakladateľstvo OLOMOUC, 1999, ISBN 80-7182-088-1.
- DAHL, R. 1995. *Demokracie v právnom štáte?*, Praha, Readers International, 1995, ISBN 80-901813-1-7.

- DRULÁK, P. 2020. *Poručíme větru, dešti?* In: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/esej-petra-drulaka-porucime-vetru-desti-40317237>.
- FEBER, J., PETRUCIJOVÁ, J. 2018. *Pojem globálnej civilizácie*, Nitra. Philosophica Critica 1/2018, ISSN 1339-8970.
- FISCHER, J.L. 2005. *Krise demokracie, Kniha prvá: Svoboda*, Praha: Universita Karlova, 2005, ISBN 80-246-0658-5.
- FOUCAULT, M. 2003. *Myšlení vnějšku*, Praha, Herrmann a synovia, 2003 ISBN 978-80-8705-44-4-4.
- FUKUYAMA, F. 2005. *Velký rozvrat*, Bratislava, AGORA, 2005, ISBN 80-969394-1-6.
- GBÚROVÁ, M. 2013. *K problematike deformácií súčasnej demokracie v stredoeurópskom priestore*, In: GOŇCOVÁ, M. a kol. *DEMOkracie?*, Brno, MU Brno, 2013, ISBN 978-80-210-6487-4.
- https://sk.wikipedia.org/wiki/Orson_Scott_Card
- https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-04/05062020_FH_NIT2020_vfinal.pdf
- <https://www.dw.com/en/europe-increasingly-disenchanted-with-democracy/a-52190290>
- <https://www.cnbc.com/2020/01/20/davos-most-think-capitalism-does-more-harm-than-good-survey-shows.html>
- JUZA, P. 2018. *Politológia tretieho tisícročia*, Trnava, PeIn, 2018, ISBN 978-80-972361-3-7.
- JUZA, P. 2016. *Otázka polyarchie*, Trnava. PeIn, 2016, ISBN ISBN 978-80-972361-0-6.
- KLÍMA, M. 1998. *Volby a politické strany v moderních demokraciách*, Praha, RADIX, 1998, ISBN 80-86031-13-6.
- LINCÉNYI, M. a kol. 2019. *Výchova a vzdelávanie k demokratickému občianstvu v Slovenskej republike*, Trenčín, TUAD, Trenčín, 2019, ISBN 978-80-8075-861-5.
- MINÁČ, V. 1966. *Paradoxy*, FIA Vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1966, č.75-050-66.
- NOVAK, M. 2003. *Popper versus Schumpeter: srovnani dvou neklasických teorií*. Praha. Czech Sociological Review, 2003, Vol. 39, No 1. ISSN 0038-0288.
- PEFFER, R.G. 2014. *Marxizmus, morálka a sociálna spravodlivosť*, Bratislava, Vydavateľstvo SSP, ISBN 978-80-8061-815-5.
- SARTORI, G. 2005. *Strany a stranické systémy (schéma pro analýzu)*, Brno, CpSDaK, 2005, ISBN 80-7325-062-4.

SOCIÁLNA POLITIKA V KONTEXTE VYHODNOTENIA IMPLEMENTÁCIE VYBRANÝCH HORIZONTÁLNYCH PRIORÍT V RÁMCI OPEAČNÉHO PROGRAMU ZAMESTNANOSŤ A SOCIÁLNA INKLÚZIA V PROGRAMOVOM OBDOBÍ 2007-2013

PhDr. Vladimír Kováčik, PhD.²⁰

Abstract

Social policy is one of the most important policies of each rule of law state, as its primary objective is to implement measures to improve the quality of life of its population. The aim of this paper is to evaluate the implementation of the Operational Program Employment and Social Inclusion in the 2007-2013 programming period in terms of meeting the horizontal priorities of the Marginalized Roma Community and Equal Opportunities in the context of social policy implemented in the Slovak Republic. Through the implementation of projects in a total of five priority axes, the Operational Program contributed to the area of human resources development, increasing employment, increasing social inclusion and capacity building. In terms of selected horizontal priorities, these were mainly activities related to the creation of new jobs, ensuring equal access among the target groups to project activities, as well as support to municipalities and areas with marginalized Roma population.

KEY WORDS: *social policy, horizontal priorities, operational program employment and social inclusion, structural funds, marginalized roma communities, equal opportunities*

ÚVOD

Sociálna politika štátu patrí medzi jeho najdôležitejšie oblasti, nakoľko pomáha zabezpečovať adekvátnu životnú úroveň obyvateľstva a jeho blahobyt v rámci hospodárskych možností štátu. Sociálna politika je cieľavedomá činnosť štátu, obcí a ďalších subjektov za účelom zlepšenia životných podmienok ľudí, realizácie ľudských práv, predovšetkým sociálnych, a rozvoja osobnosti každého jednotlivca (Madar, 1995).

Sociálna politika zahŕňa politiku sociálneho zabezpečenia vrátane osobných sociálnych služieb, rodinnej politiky, bytovej politiky, najmä jej sociálnych aspektov, zdravotnej politiky, politiky zamestnanosti a vzdelávacej politiky (Radičová, 2003). Primárnou úlohou sociálnej politiky štátu je sledovanie sociálnych záujmov a potrieb jednotlivých aktérov spoločenského života. Zároveň hovoríme v súvislosti so sociálnou politikou o činnostiach zabezpečujúcich udržanie chodu sociálneho systému v spoločnosti. Z praktického hľadiska možno sociálnu politiku chápať ako súbor konkrétnych opatrení, prostredníctvom, ktorých ich nositeľ, predovšetkým štát, presadzuje svoje sociálnopolitické predstavy. Objekty sociálnej politiky sú všetci občania štátu, resp. jednotlivé špecifické skupiny obyvateľov. Zo širšieho hľadiska sa dá sociálna politika použiť na motiváciu individuálneho správania; je neodmysliteľne spojená s vytváraním sociálnych nerovností medzi triedami, pohlaviami, rasou a sexualitou.

K dispozícii je niekoľko dôležitých publikácií, ktoré poskytujú všeobecný prehľad o sociálnej politike. Tieto knihy však ponúkajú viac než len všeobecné informácie o tejto téme.

²⁰ Fakulta sociálnych vied, Univerzita Sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Bučianska 4/A 917 01 Trnava

Poskytujú stručný úvod do kritickej sociálnej politiky (Williams, 1989), pochopenie komparatívnej sociálnej politiky (Kennett, 2013) a úvod do sociálnej politiky (Béland, 2010) a jej teórie a metodológie (Alcock, a kol. 2016; Fitzpatrick a kol. 2010). Greve (2019) poskytuje najaktuálnejší prehľad o sociálnej politike vo vzťahu k sociálnemu štátu. Najobsiahlejší prehľad literatúry o sociálnom štáte a klasických textov poskytujú Leibfried a Mau 2008 a Castles, a kol. 2010.

V spoločnosti, kde štát zabezpečuje prostredníctvom sociálnej politiky životné a sociálne podmienky ľudí je táto politika vykonávaná vo verejnom záujme, tým pádom aj jej financovanie je zabezpečované z verejných zdrojov. Vzhľadom k tomu, že verejné zdroje sú obmedzené, je nevyhnutnou úlohou tvorcov sociálnej politiky hľadať a realizovať také opatrenia, ktoré sú popri účinnosti zároveň efektívne. Druhou úlohou pre tvorcov sociálnej politiky je vzhľadom k obmedzeným možnostiam verejných zdrojov hľadať iné alternatívne zdroje financovania nástrojov sociálnej politiky štátu.

Od vstupu Slovenskej republiky (SR) do Európskej únie (EÚ) v roku 2004 má SR možnosť čerpať finančné prostriedky EÚ, tieto prostriedky sú poskytované členskými krajinami primárne zo zdrojov štrukturálnych fondov EÚ. Tieto finančné zdroje predstavujú najvýznamnejšie doplnkové zdroje k vlastným zdrojom štátneho rozpočtu pre novoprijaté členské krajiny EÚ, nakoľko predstavujú značnú časť verejných výdavkov týchto krajín. V podmienkach SR je z finančných prostriedkov štrukturálnych fondov EÚ spolufinancovaných až okolo 80 percent verejných investícií.

SR čerpala prostriedky zo štrukturálnych fondov EÚ od vstupu do EÚ už počas troch programových období, pričom programové obdobie 2007-2013 bolo prvým obdobím, počas ktorého sa táto podpora čerpala v priebehu celého jeho trvania, nakoľko programové obdobie 2004-2006 bolo skrátené. Implementácia programového obdobia 2007-2013 sa realizovala na základe dokumentu Národný strategický referenčný rámec SR na roky 2007 – 2013.

Oblasť sociálnej politiky bola v programovom období 2007-2013 spolufinancovaná zo zdrojov EÚ prostredníctvom Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia (OP ZaSI). Národný strategický referenčný rámec na roky 2007-2013 (NSRR) zároveň definuje štyri horizontálne priority, ktoré komplementárnym spôsobom vplyvajú na jeho ciele. Horizontálne priority sú svojím charakterom a vplyvmi prierezovými témami všetkých priorít a sú rešpektované pri každom projekte/skupine projektov operačných programov bez ohľadu na podporovanú tému alebo územie. Ciele horizontálnych priorít nemôžu byť zabezpečené len prostredníctvom jedného operačného programu, ale vyžadujú si koordinovaný prístup pretínajúci viaceré špecifické priority.

Cieľom tohto príspevku je vyhodnotiť implementáciu OP ZaSI v programovom období 2007-2013 z pohľadu napĺňania vybraných horizontálnych priorít v kontexte sociálnej politiky realizovanej v SR. Za cieľ skúmania sme si vybrali horizontálne priority Marginalizované rómske komunity a Rovnosť príležitostí, vzhľadom na ich sociálny rozmer a relevantnosť ku problematike sociálnej politiky.

V tomto článku sme pracovali so sekundárnymi údajmi. Cieľom tohto príspevku je analyzovať sekundárne údaje týkajúce sa implementácie OP ZaSI, najmä horizontálnych priorít, pričom tieto údaje vrátane údajov o dosiahnutom čerpaní a ukazovateľoch boli získané z výročných správ o implementácii OP ZaSI v rokoch 2007 - 2015, webových stránok Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Implementačnej agentúry MPSVR SR a Ministerstva financií SR v období rokov 2007-2015. Dáta, ktoré sme použili v tomto článku,

boli kvantitatívne. Na dosiahnutie stanovených cieľov sa používajú metódy analýza, syntéza, indukcia a dedukcia. Za sledované obdobie sme vybrali roky 2007-2015, pretože v tomto období sa realizovala implementácia OP ZaSI podľa pravidla $n + 2$.

1. Štrukturálne fondy EÚ v kontexte sociálnej politiky

Hlavný princíp regionálnej a štrukturálnej (kohéznej politiky, politiky súdržnosti) politiky EÚ je finančná solidarita v prospech menej rozvinutých regiónov, ale aj sociálnych skupín. Politika súdržnosti EÚ je jednou z jej najdôležitejších politík, ktorá má za cieľ vyrovnávať rozdiely medzi jednotlivými členskými krajinami a regiónmi EÚ s rozdielnou dynamikou ekonomického rozvoja. Politika súdržnosti sa v EÚ realizuje prostredníctvom projektov, ktoré čerpajú finančnú pomoc z Európskeho fondu regionálneho rozvoja (EFRR), Európskeho sociálneho fondu (ESF) a Kohézneho fondu (KF). O dôležitosti politiky súdržnosti EÚ svedčí aj skutočnosť, že sa na ňu vynakladá najväčšia časť rozpočtu EÚ. V programovom období 2007-2013 výdavky pre viacročný finančný rámec tvorili viac ako jednu tretinu celkových výdavkov EÚ (380 miliárd EUR).

Podpora realizovaná v členských krajinách z finančných prostriedkov EÚ v rámci politiky súdržnosti má pozitívny dopad na podporu ekonomického rastu, konkurencieschopnosti regiónov, udržateľného rozvoja a v neposlednom rade na vytváranie pracovných miest. Európska štrukturálna politika je úzko prepojená s regionálnou a sociálnou politikou a je dôležitou súčasťou celkovej politiky (Dobřík – Rýsová, 2014). Práve podpora sociálnej politiky, najmä zamestnanosti a sociálnej inklúzie sa stala jednou z oblastí, kde je prínos štrukturálnych fondov EÚ pre obyvateľov členských štátov najhmataateľnejší, pretože prostredníctvom realizovaných projektov sa podarilo vytvoriť množstvo nových pracovných miest.

Oblasť podpory zamestnanosti a sociálnej inklúzie je jednou z najkľúčovnejších oblastí strategických dokumentov EÚ. Lisabonská stratégia z roku 2000 definuje cieľ urobiť z EÚ do roku 2010 najkonkurencieschopnejšiu a najdynamickejšiu poznatkovo orientovanú ekonomiku sveta schopnú trvalo udržateľného rastu, s väčším množstvom pracovných miest a väčšou sociálnou súdržnosťou (EÚ, 2000).

Následne bola v roku 2010 prijatá Stratégia Európa 2020 ako program EÚ na najbližších 10 rokov pre rast a zamestnanosť. Zdôrazňuje inteligentný, udržateľný a inkluzívny rast ako prostriedok na prekonanie štrukturálnych nedostatkov ekonomiky EÚ, zlepšenie konkurencieschopnosti a produktivity, a zároveň posilnenie udržateľného sociálneho trhového hospodárstva. Oblasť zamestnanosti patrí medzi hlavné ciele tejto stratégie, keď definuje cieľ dosiahnuť do roku 75% mieru zamestnanosti obyvateľov EÚ vo veku 20 – 64 rokov (Európska komisia, 2010).

2. Operačný program Zamestnanosť a sociálna inklúzia

OP ZaSI je dokument v rámci Národného strategického referenčného rámca (Centrálneho koordinačný orgán, 2007), na základe ktorého sa v programovom období 2007 – 2013 v rámci ESF poskytovala podpora v oblasti rozvoja ľudských zdrojov, zvyšovania zamestnanosti, zvyšovania sociálnej inklúzie a budovania kapacít. Riadiacim orgánom operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia je (MPSVR SR). Sprostredkovateľskými orgánmi boli

Sociálna implementačná agentúra; Fond sociálneho rozvoja a Implementačná agentúra pre OP ZaSI. Cieľom OP ZaSI je rast zamestnanosti, sociálnej inklúzie (začleňovania) a budovanie kapacít. Globálny cieľ OP ZaSI bol definovaný ako „Rast zamestnanosti, pokles nezamestnanosti, sociálna inklúzia a budovanie kapacít“. Tento globálny cieľ mal ambíciu priblížiť sa k dosiahnutiu rovnováhy na trhu práce, teda k plnej zamestnanosti ekonomicky aktívneho obyvateľstva a obsadenosti vytvorených pracovných miest (MPSVR SR, 2007).

Prostredníctvom zamerania svojich 5 prioritných osí bol operačný program previazaný s aktivitami Regionálneho operačného programu, OP Vzdelávanie, OP Výskum a vývoj a OP Zdravotníctvo, ako sa uvádza pri opise jednotlivých prioritných osí. Operačný program implementoval aktivity, ktorých prostredníctvom boli plnené úlohy v oblasti politiky zamestnanosti vyplývajúce z Národného programu reforiem. Prostredníctvom svojich prioritných osí koncentroval príspevky na dosiahnutie vysokej miery zamestnanosti, zníženie dlhodobej nezamestnanosti, vyrovnávanie sa s demografickými zmenami a v neposlednom rade na sociálnu inklúziu. Príspevky v uvedených oblastiach smerovali k naštartovaniu, resp. posilneniu procesov, ktoré mali za cieľ zabezpečiť konkurencieschopnosť SR v európskom i globálnom rámci.

Tabuľka 1: Prioritné osi OP ZaSI

Prioritná os	Názov prioritnej osi	Alokácia prioritnej osi
Prioritná os 1	Podpora rastu zamestnanosti	654 887 200
Prioritná os 2	Podpora sociálnej inklúzie	174 200 000
Prioritná os 3	Podpora zamestnanosti, sociálnej inklúzie a budovanie kapacít v BSK	17 801 578
Prioritná os 4	Budovanie kapacít a zlepšenie kvality verejnej správy	57 472 800
Prioritná os 5	Technická pomoc	36 940 000

Zdroj: vlastné spracovanie na základe NSRR

3. Horizontálne priority v rámci OP ZaSI

Okrem vyššie uvedených prioritných osí OP ZaSI obsahuje horizontálne priority, ktoré sú rozdelené do štyroch oblastí: Marginalizované rómske komunity, Rovnosť príležitostí, Trvalo udržateľný rozvoj a Informačná spoločnosť. Keďže tieto horizontálne priority sú svojím obsahom jedinečné, vyžadujú si osobitný prístup. Ich hlavným cieľom je podpora definovaných cieľov operačného programu. Účelom každej z horizontálnych priorit je zabezpečiť dosiahnutie cieľa stanoveného pre tento cieľ, ktorý sa týka niekoľkých priorit

NSRR. Vo všeobecnosti sa to nedá dosiahnuť iba realizáciou jedného operačného programu, ale vyžaduje si koordinovaný medzisektorový prístup.

Tabuľka 2: Horizontálne priority v NSRR 2007-2013

Horizontálna priorita	Cieľ horizontálnej priority	Uplatnenie horizontálnej priority
A. Marginalizované rómske komunity	Zvýšenie zamestnanosti a vzdelanostnej úrovne príslušníkov MRK a zlepšenie ich životných podmienok	komplexný prístup (integrácia projektov z viacerých OP)
B. Rovnosť príležitostí	Zabezpečiť rovnosť príležitostí pre všetkých a predchádzanie všetkým formám diskriminácie	princíp uplatňovaný pri každom projekte
C. Trvalo udržateľný rozvoj	Zabezpečenie environmentálnej, ekonomickej a sociálnej udržateľnosti ekonomického rastu	princíp na úrovni strategického cieľa NSRR
D. Informačná spoločnosť	Rozvoj inkluzívnej informačnej spoločnosti	integrovateľný prístup (interoperabilita informačných systémov verejnej správy a zavádzanie e-služieb v operačných programoch)

Zdroj: vlastné spracovanie na základe NSRR

3.1 Horizontálna priorita Rovnosť príležitostí

Hlavným cieľom horizontálnej priority Rovnosť príležitostí (HP RP) bolo podporovať a odsledovať dodržiavanie rovnosti príležitostí pre všetkých a predchádzanie všetkým formám diskriminácie. Rovnosť príležitostí predstavuje strategický cieľ, pri dosahovaní, ktorého sa zameriavame na vytváranie takých podmienok, ktoré vedú k posilňovaniu rovnakého prístupu všetkých do určitého sociálneho prostredia (napr. prístupu k zamestnaniu, vzdelaniu, zdravotnej starostlivosti atď.), resp. k zabezpečeniu rovnakej dostupnosti verejných služieb a zdrojov pre všetkých.

Cieľom je teda odstraňovať bariéry, ktoré vedú k izolácii a vylučovaniu ľudí z verejného, politického, spoločenského, pracovného života, a to na základe takých sociálnych kategórií, ako je pohlavie, rod, vek, rasa, etnikum, vierovyznanie alebo náboženstvo, sexuálna orientácia, zdravotné postihnutie atď. Cieľom je zároveň eliminovať a predchádzať diskriminácii na základe týchto znakov. Treba poznamenať, že rovnosť príležitostí neznamená

len rovnaké podmienky vstupu, ale najmä podmienky, ktoré zohľadňujú špecifické potreby a skúsenosti týchto rôznorodých znevýhodnených skupín.

Tabuľka 3: Zazmluvnené projekty s príspevkom k HP RP

Prioritná os OP ZaSI	Počet projektov celkovo	Počet ukončených projektov s príspevkom k cieľom HP RP	Objem zazmluvnených finančných prostriedkov projektov celkovo (EU zdroje) v EUR	Objem zazmluvnených finančných prostriedkov projektov s príspevkom k HP RP (EU zdroje) v EUR
PO 1	513	450	795 385 599,57	775 709 287,89
PO 2	751	731	182 385 562,12	181 301 946,58
PO 3	73	57	18 759 302,24	16 514 405,87
PO 4	153	141	52 296 416,12	50 241 978,43
PO 5	40	0	46 041 602,02	
celkom	1546	1379	1 095 656 969,33	1 023 767 618,77
Podiel projektov s relevanciou k HP RP		89,20		93,44

Zdroj: vlastné spracovanie na základe výročných správ OP ZaSI

V rámci OP ZaSI bolo riadne ukončených 1 546 projektov v celkovej výške čerpania za EU zdroje 934 051 967,23 EUR. Z toho 1 379 projektov deklarovalo príspevok k HP RP. Výška čerpaných finančných prostriedkov na úrovni žiadostí o platbu zo zdrojov EU pre riadne ukončené projekty s príspevkom k HP RP predstavuje za EU zdroje sumu 874 683 553,10 EUR, čo je 93,64 % čerpaných ku celkovému objemu čerpaných prostriedkov na úrovni všetkých žiadostí o platbu za OP ZaSI. Početnosťou 1379 predstavujú projekty s relevanciou k HP RP 89,20% všetkých zazmluvnených projektov, objemom zazmluvnených prostriedkov 1 023 767 618,77 EUR za EU zdroje je to 93,44%.

Tabuľka 4: Plnenie fyzických ukazovateľov HP RP na úrovni OP ZaSI

Ukazovatele		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Celkom
Počet (zazmluvnených) projektov s príspevkom k rovnosti príležitostí (počet, výstup)	Dosiahnutý výsledok	0	5	265	1 236	1 373	1 214	1 195	1 401	1 379	1 379
	Cieľ	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
	Východisko	0	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0
Hodnota (zazmluvnených) projektov s príspevkom k rovnosti príležitostí (mil. EUR, výstup)	Dosiahnutý výsledok	0	76,58	281,63	604,42	746,87	770,20	868,39	961,90	1 023,7	1 023,7
	Cieľ	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
	Východisko	0	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0
Počet osôb cieľovej skupiny zapojených do podporených projektov – muži (počet, výstup)	Dosiahnutý výsledok	0	36 464	156 851	230 339	471 081	695 905	711 275	74 7851	928 067	928 067
	Cieľ	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
	Východisko	0	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0
Počet osôb cieľovej skupiny zapojených do podporených projektov – ženy (počet, výstup)	Dosiahnutý výsledok	0	37 502	184 414	199 602	339 257	547 043	551 323	590 180	836 876	836 876
	Cieľ	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
	Východisko	0	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0
Počet novovytvorených pracovných miest obsadených mužmi (počet, výsledok, core)	Dosiahnutý výsledok	0	20	19 321	2 997	11 042	17 420	25 607	29 380	32 260,5	32 260,5
	Cieľ	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
	Východisko	0	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0

Počet novovytvorených pracovných miest obsadených ženami (počet, výsledok, core)	Dosiahnutý výsledok	0	108	14 728	2 317	7 488	12 449	19 812	23 711	28 265	28 265
	Cieľ	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
	Východisko	0	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0

Zdroj: vlastné spracovanie na základe výročných správ OP ZaSI

V rámci projektov čerpajúcich finančné prostriedky z ESF a vykazujúcich relevanciu k HP RP bolo zapojených do aktivít 928 067 (52,58 %) mužov a 836 876 (47,41 %) žien, čím je pomer ich zastúpenia približne rovnaký.

Na novo vytvorených pracovných miestach bolo vyššie zastúpenie mužov (32 260) v porovnaní s vytvorenými pracovnými miestami obsadenými ženami (28 265), čo predstavuje pomer 53,30:46,70 nových pracovných miest v prospech mužov.

3.2 Horizontálna priorita *Marginalizované rómske komunity*

Cieľom horizontálnej priority Marginalizované rómske komunity (HP MRK) je zvýšenie zamestnanosti a vzdelanostnej úrovne príslušníkov MRK a zlepšenie ich životných podmienok. Podpora MRK je zameraná na štyri prioritné oblasti: vzdelávanie, zdravie, zamestnanosť a bývanie a tri vzájomne súvisiace problémové okruhy: chudoba, diskriminácia a rodová rovnosť. K naplneniu uvedeného cieľa horizontálnej priority MRK je určený komplexný prístup, ktorý bude spájať niekoľko aktivít, resp. projektov do celkovej stratégie rozvoja konkrétnej lokality tak, aby ich realizácia na seba nadväzovala a prispievala k dlhodobému rozvoju marginalizovanej rómskej komunity v danej lokalite. Dôraz je kladený na vzájomnú previazanosť aktivít a na aktívnu participáciu miestnej komunity pri realizácii projektov.

Tabuľka 5: Zazmluvnené projekty s príspevkom k HP MRK

Prioritná os OP ZaSI	Počet projektov celkovo	Počet ukončených projektov s príspevkom k cieľom HP MRK	Objem zazmluvnených finančných prostriedkov projektov celkovo (EU zdroje) v EUR	Objem zazmluvnených finančných prostriedkov projektov s príspevkom k HP MRK (EU zdroje) v EUR
PO 1	513	78	795 385 599,57	11 603 659,26
PO 2	751	654	182 385 562,12	93 766 950,00
PO 3	73	7	18 759 302,24	465 763,32
PO 4	153	24	52 296 416,12	4 123 778,23
PO 5	40	0	46 041 602,02	-

celkom	1546	763	1 095 656 969,33	109 960 150,81
Podiel projektov s relevanciou k HP MRK		49,35		10,03

Zdroj: vlastné spracovanie na základe výročných správ OP ZaSI

V rámci OP ZaSI bolo riadne ukončených 1546 projektov v celkovej výške čerpania na úrovni žiadostí o platbu 934 051 967,23 EUR za EU zdroje, z ktorých 763 projektov deklarovalo príspevok k HP MRK. Výška finančných prostriedkov zo zdrojov EU čerpaných za ukončené projekty s príspevkom k HP MRK predstavuje na úrovni žiadostí o platbu sumu 75 738 783,13 EUR, čo je 8,11% z celkového objemu čerpaných prostriedkov za OP ZaSI. Početnosťou predstavujú projekty s relevanciou k HP MRK 49,35% všetkých zazmluvnených projektov v rámci OP ZaSI, objemom zazmluvnených prostriedkov za EU zdroje je to 10,03%.

Tabuľka 6: Plnenie ukazovateľov HP MRK na úrovni OP ZaSI

Ukazovatele		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Celkom
Hodnota projektov cielene zameraných na MRK (mil. EUR, výstup)(s priamou podporou)	Dosiahnutý výsledok	0	0	12,6	51,4	77,9	75,3	89,3	96,1	94,78	94,78
	Cieľ	0	0	0	N/A	N/A	N/A	26,5	N/A	N/A	26,5
	Východisko	0	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0
Počet projektov cielene zameraných na MRK (počet), (počet, výstup) (s priamou podporou)	Dosiahnutý výsledok	0	0	256	481	550	521	509	682	664	664
	Cieľ	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	250	N/A	N/A	250
	Východisko	0	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0

podporou)												
Počet vytvorených pracovných miest cielene pre MRK (počet, výsledok)	Dosiahnutý výsledok	0	0	0	244	443	572	527	579	1 211		1 211
	Cieľ	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	250	N/A	N/A		250
	Východisko	0	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A		0
Počet osídlení MRK, v ktorých boli realizované aktivity komunitného charakteru (počet, výsledok)	Dosiahnutý výsledok	0	0	356	475	724	779	570	595	839		839
	Cieľ	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	350	N/A	N/A		350
	Východisko	187	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A		187
Počet obcí s osídlením MRK, ktoré využívajú výsledky projektu (počet, dopad)	Dosiahnutý výsledok	0	0	0	157	136	533	560	598	977		977
	Cieľ	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	15	N/A	N/A		15
	Východisko	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	15	N/A	N/A		15

Zdroj: vlastné spracovanie na základe výročných správ OP ZaSI

V rámci realizácie aktivít projektov bolo vytvorených 1 211 pracovných miest cielene pre MRK, čo násobne prekračuje stanovený cieľ pre tento indikátor horizontálnej priority,

a zároveň predstavuje pozitívny trend v znižovaní sociálneho vylúčenia marginalizovanej rómskej komunity.

Pre túto horizontálnu prioritu boli kľúčové projekty OP ZaSI, ktoré obsahovali v rámci svojich aktivít priamu podporu MRK. Projekty s priamou podporou HP MRK boli tie, ktorých aktivity boli cielene zamerané na MRK. Hlavné ciele projektov, ich oprávnené alebo neoprávnené výdavky alebo ich časť, sa zameriavali na zlepšenie zamestnanosti, vzdelania, zdravia alebo životných podmienok MRK. Najvýznamnejším ukazovateľom v tejto kategórii je ukazovateľ Počet obcí s osídlením MRK, ktoré využívajú výsledky projektu, nakoľko pri počte obcí 977 hovoríme o viac ako 90% pokrytí obcí s osídlením MRK na Slovensku, nakoľko podľa Atlasu rómskych komunít (2013) je v SR celkovo 1070 identifikovaných obcí s niektorým typom rómskeho osídlenia.

ZÁVER

Podpora sociálnej oblasti z prostriedkov štrukturálnych fondov EÚ sa v programovom období 2007-2013 realizovala prostredníctvom OP ZaSI, ktorého implementáciu malo v gescii MPSVaR SR ako riadiaci orgán. Celkovo sa v rámci tohto programu implementovala necelá miliarda EUR, čo v sledovanom období predstavovalo výraznú finančnú pomoc a podporu pre štát v rámci opatrení v sociálnej politike.

Implementáciu operačného programu môžeme v globále hodnotiť ako úspešnú, nakoľko napomohla znížiť dopad krízy na zamestnanosť, rozbehla sa v celoplošnom meradle terénna a komunitná sociálna práca, rozbehlo sa viacero inovačných národných projektov v oblasti sociálnej inklúzie, ako aj napomohla podpore vzdelávania v oblasti budovania kapacít.

Čo sa týka vybraných horizontálnych priorít Marginalizované rómske komunity a Rovnosť príležitostí, môžeme konštatovať značný príspevok realizovaných projektov OP ZaSI k jednotlivým témam. Jednalo sa najmä o indikátory sledované v rámci príspevku k horizontálnym prioritám súvisiace s vytváraním pracovných miest, zabezpečovaním rovnakého prístupu medzi cieľovými skupinami k aktivitám projektov ako aj podporou obcí a oblastí s marginalizovaným rómskym obyvateľstvom. V oblasti rovnosti príležitostí poskytli projekty OP ZaSI príležitosť najmä na rodovú rovnosť z hľadiska zamestnanosti a tvorby nových pracovných miest. V rámci horizontálnej priority MRK považujeme z hľadiska prínosu k sociálnej politike SR za kľúčový indikátor ohľadom vytvorenia nových pracovných miest cielene pre MRK, kde na základe realizovaných projektov prišlo k vytvoreniu až 1 211 pracovných miest, čo z hľadiska významu zamestnanosti v tejto skupine ľudí považujeme za jeden najväčších úspechov operačného programu. Rovnako aj indikátor ohľadom pokrytia obcí s osídlením MRK, ktoré využívajú výsledky projektu považujeme za úspech, nakoľko sa dosiahlo realizáciou projektov viac ako 90% pokrytie takýchto obcí v SR. Realizácia OP ZaSI teda poskytla značné finančné prostriedky na projekty, ktoré svojim charakterom a výsledkami pomáhali formovať sociálne vyvážené a inkluzívne prostredie v SR.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- ALCOCK, P. a kol. 2016. *The student's companion to social policy*. 5th ed. Chichester, UK: John Wiley & Sons.
- BÉLAND, D. 2010. *What is social policy?* Cambridge, UK: Polity.

- GREVE, B. ed. 2019. *Routledge handbook of the welfare state*. 2d ed. Abingdon, UK, and New York: Routledge.
- CASTLES, F. a kol. 2010. *The Oxford handbook of the welfare state*. Oxford: Oxford Univ. Press.
- CENTRÁLNY KOORDINAČNÝ ORGÁN (2007). *Národný strategický referenčný rámec 2007 – 2013*. [online] [cit.2019-05-22]. Dostupné na internete: <http://www.nsrr.sk/en/narodny-strategicky-referencny-ramec-2007-2013/>
- DOBRÍK, M., RÝSOVÁ, L. (2014). *Implementácia štrukturálnej a kohéznej politiky Európskej únie v podmienkach Slovenskej republiky v období 2004 - 2014 a finančná perspektíva 2020* In Terem P., LENČ M. (2014). *Desať rokov Slovenskej republiky v Európskej únii: zborník vedeckých prác- 1. vyd.* - Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici - Belianum, 2014. s. 93-102. ISBN 978-80-557-0816-4.
- EURÓPSKA ÚNIA, 2000. *Presidency conclusions: Lisbon strategy*. [online]. [cit.2019-06-15]. Dostupné na: https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-r1.en0.htm
- EURÓPSKA KOMISIA, 2010. *Stratégia Európa 2020*. [online]. [cit.2019-06-15]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
- FITZPATRICK, T. a kol. 2010. *International encyclopedia of social policy*. 3 vols. Abingdon, UK, and New York: Routledge.
- IMPLEMENTAČNÁ AGENTÚRA, 2015. *Výročné správy OP ZaSI*. [online]. [cit.2019-06-15]. Dostupné na: <https://www.ia.gov.sk/sk/dopytovo-orientovane-projekty/programove-obdobie-2007-20133/dokumenty/vyrocne-spravy-stav-cerpania-suhrnne-ziadosti-o-platbu>
- KENNETT, P. ed. 2013. *A handbook of comparative social policy*. 2d ed. Cheltenham, UK: Edward Elgar
- LEIBFRIED, S., MAU, S. 2008. *Welfare states: Construction, deconstruction, reconstruction*. 3 vols. Cheltenham, UK: Elgar.
- MADAR, Z. a kol. 1995. *Slovník českého práva*. 1. vyd. Praha: Linde, 1995, 1390 s. Článok zo zborníka a monografie
- MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR, 2007. *Operačný program Zamestnanosť a sociálna inklúzia*. [online]. [cit.2019-06-15]. Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/esf/programove-obdobie-2007-2013/>
- RADIČOVÁ, I. 2003. *Sociálna ochrana na Slovensku*. Vyd. 1. Bratislava: Nadácia S.P.A.C.E., 2003. ISBN:80 – 88991 – 17 – X.
- ROZVOJOVÝ PROGRAM OSN (UNDP), 2013. *Atlas rómskych komunit na Slovensku 2013*. [online]. [cit.2019-06-15]. Dostupné na internete: https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/atlas_rom-kom.pdf
- WILLIAMS, F. 1989. *Social policy: A critical introduction; Issues of race, gender and class*. Cambridge, UK: Polity

ŽIVOT V ZARIADENÍ SOCIÁLNYCH SLUŽIEB POČAS PANDÉMIE OCHORENIA COVID-19²¹

Mgr. Ing. Roman Krbata, PhD. - Barbora Schovancová²²

Abstract

The life of employees and clients in social services facilities in everyday living conditions usually has a stereotypical daily schedule of activities according to set goals, mission and vision within quality standards. Value-added activities are added to these activities. An important added value is the good reputation of the social services facility in the region where it provides social services. Routine activity in the environment of social services facilities is usually disrupted by an epidemic of infectious communicable diseases. The global global threat is currently a pandemic of the spread of acute respiratory syndrome caused by the coronavirus SARS-Cov-2 and COVID-19. This fact also seriously entered the lives of the inhabitants of the Slovak Republic and disrupted the dimensions of the normal life of the population, as well as the lives of employees and clients in social services facilities.

KEY WORDS: Clients. Coronavirus. Employees. Infectious disease. Prevention. Social service facility.

ÚVOD

Ľudský život predstavuje nenahraditeľnú hodnotu. Ochrana verejného zdravia a života ľudí je v súčasnom období pandémie ochorenia COVID-19, počas prísnych opatrení, zamedzenia šírenia infekcie koronavírusu SARS-CoV-2 a šírenia ochorenia COVID-19, prioritou v oblasti verejného zdravia v krajinách každého kontinentu. Pandémia ochorenia COVID-19 znamená, že ochorenie zasiahlo každý obývaný kontinent našej planéty. Ochrana a udržateľnosť kvality života sa stala v súčasnosti jedným zo základných znakov opatrení ochrany verejného zdravia v každej krajine, ktorá bola zasiahnutá pandemiou COVID-19. Postihnutými s fatálnymi následkami pandémie tohto ochorenia sú prevažne ľudia staršej populácie, so zníženou imunitou a s prioritne ťažšími zdravotnými problémami iných diagnóz.

Epidémia COVID-19 začala koncom roka 2019 v Číne a preniesla sa do ďalších ázijských krajín. Globalizácia sveta a cestovateľská sloboda preniesla toto ochorenie do Európy začiatkom roka 2020 (Taliansko, Španielsko) a neskôr do ďalších krajín Európy a Európskej únie. Epidémia prerástla v pandémiu. Prenos koronavírusu pokračoval do ďalších kontinentov. Mnohé krajiny brali koronavírus na ľahkú váhu a opatrenia prichádzali neskoro. Slovenská republika spolu s Českou republikou prijímala opatrenia, aj keď s určitým omeškaním, veľmi razantne a výsledkom je šírenie a prenos koronavírusu s pomalým priebehom a nízkym počtom pozitívnych pacientov v porovnaní s niektorými štátmi Európskej únie.

²² Centrum sociálnych služieb – DOMOV JAVORINA, 91611 Bzince pod Javorinou 344 roman.krbata@cssjavorina.sk, barbora.schovancova@cssjavorina.sk

1 PANDÉMIA COVID-19 NA SLOVENSKU

Hlavný hygienik SR vydal od 06.03.2020 opatrenia proti šíreniu infekcie koronavírusu SARS-CoV-2 a pred šírením ochorenia COVID-19. Vláda SR vyhlásila mimoriadnu situáciu od 12.03.2020 a od 13. marca 2020 boli zatvorené akvaparky a lyžiarske strediská. Zatvorené boli všetky zábavné podniky, detské kútiky a cez víkend došlo k uzatvoreniu nákupných centier s výnimkou drogerií, lekární a potravín. Reštaurácie zatiaľ zostali otvorené. Zároveň bola zastavená medzinárodná autobusová a železničná osobná doprava. Vnútroštátna železničná doprava začala od 14. marca premávať aj v pracovných dňoch podľa sobotného grafikonu. Podľa sobotného grafikonu začala premávať aj regionálna autobusová doprava.

Núdzový stav vyhlásený od 16.03.2020 platil len pre štátne nemocnice a od 19. 03.2020 sa rozšíri na všetky segmenty, ktoré sa týkajú zdravotníctva, a to bez ohľadu na vlastníctvo. Od 16.03.2020 ostali zatvorené aj všetky reštaurácie. Od 24.03.2020 bol núdzový stav vyhlásený aj na všetky zariadenia sociálnych služieb (ďalej len „poskytovatelia“). Od 25.03.2020 bolo pozastavené poskytovanie sociálnych služieb u poskytovateľov denných stacionárov a ambulatných sociálnych služieb. Zatvorené boli zariadenia poskytujúce sociálnu službu krízovej intervencie. Pobytové zariadenia sociálnych služieb poskytujú svoju činnosť v núdzovom stave. Počas obdobia dvoch dní pred veľkonočnými sviatkami a štyroch dní veľkonočných sviatkov od 08.04.2020 do 13.04.2020 bolo vyhlásené pre obyvateľstvo obdobím zákazu vychádzania.

Od apríla 2020 boli zariadenia sociálnych služieb v pôsobnosti vyšších územných celkov a aj ďalšie zariadenia určené ako subjekty hospodárskej mobilizácie. (Náš spravodaj, 2020)

Podľa § 17 ods. 2 bod c) zákona č. 179/2011 Z. z. o hospodárskej mobilizácii o zmene a doplnení zákona č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov, na základe vyhlásenia núdzového stavu podľa čl. 5 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov, ktorý bol vyhlásený uznesením vlády Slovenskej republiky č. 114 zo dňa 15. marca 2020, rozšírený uznesením vlády Slovenskej republiky č. 169 zo dňa 27. marca 2020 a nariadenia opatrenia hospodárskej mobilizácie podľa § 7 ods. 4 zákona č. 179/2011 Z. z. na zabezpečenie zmiernenia následkov krízovej situácie po vyhlásení núdzového stavu boli vybrané pobytové zariadenia sociálnych služieb určené za subjekty hospodárskej mobilizácie.

2 ŽIVOT KLIENTOV A ZAMESTNANCOV POSKYTOVATEĽOV V PODMIENKACH POZITIVITY PANDÉMIE COVID-19 V SR

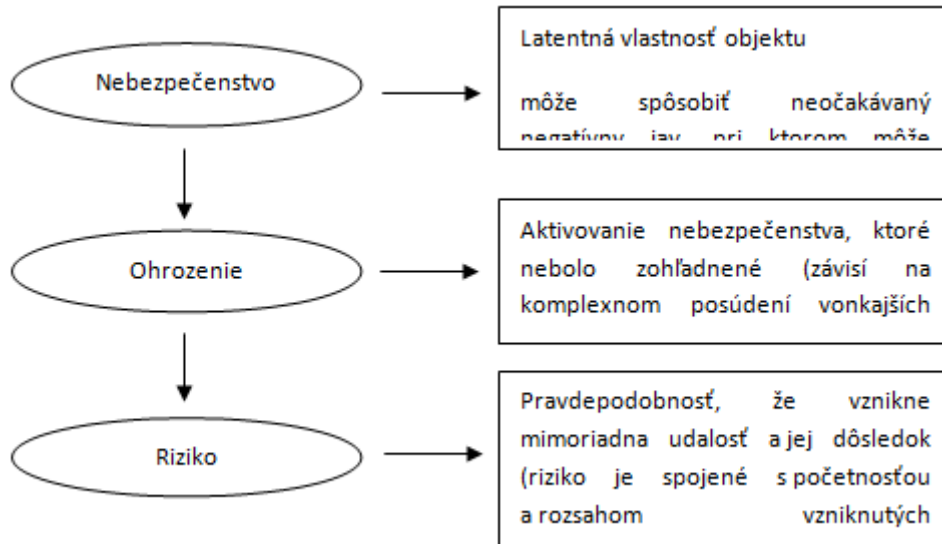
Na začiatku roka 2020 sa prostredníctvom médií začali šíriť informácie, že v Čínskom meste Wu-chan sa rozšírila epidémia vyvolaná novým koronavírusom spôsobujúci ochorenie COVID-19. Nasledovalo uzavretie a izolácia mesta Wu-chan, zákaz vychádzania, prísne protiepidemiologické opatrenia. Nikto však ešte vtedy netušil, ako veľmi to zasiahne celý svet a aj Slovensko.

Vírus sa, kvôli globalizácii a možnostiam voľného cestovania, rozšíril na všetky kontinenty. Epidémia prerástla v pandémiu. Začali sa testovať ľudia po celom svete a s hrôzou nám každý deň oznamovali, ako sa počty nakazených prudko zvyšujú. Informácia

o tom, že najviac ohrozenou skupinou sú práve starší ľudia, vyvolávalo u ľudí pocity strachu a obáv o to, čo jednotlivé krajiny sveta ešte čaká.

Pre vzťah medzi nebezpečenstvom, rizikom a ohrozením platí schéma v jednotlivých krokoch (obrázok 1).

Obrázok 1: Schéma vzťahu nebezpečenstva, ohrozenia a rizika

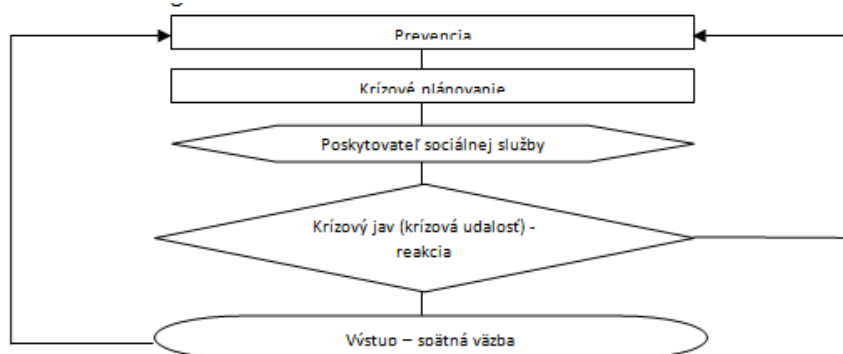

Zdroj: Šimák, L. 2004.

Na základe rozšírenia pandémie a potrebných reštrikčných opatrení v usmerneniach hlavného hygienika SR a vlády SR boli priebežne stanovené a upresňované opatrenia v podmienkach Slovenskej republiky.

Pre krízové riadenie je aktuálny algoritmus vývojového diagramu v jednotlivých krokoch (obrázok 2).

Obrázok 2: Algoritmus krízového riadenia

Zdroj: Autori.

2.1 Život klientov a zamestnancov poskytovateľov v podmienkach pandémie v čase mimoriadnej situácie

Mimoriadna situácia bola vyhlásená uznesením vlády SR č.111 z 11.marca 2020.

Vplyv pandémie COVID-19 na život klientov a zamestnancov v podmienkach opatrení za mimoriadnej situácie malo niekoľko rovín:

- opatrenia plánovacej fázy – prevencia, plánovanie, koordinácia, informovanosť,
- opatrenia organizovania ošetrovateľskej a opatrovateľskej starostlivosti odkázanosti klientov na pomoc inej fyzickej osoby,
- opatrenia organizácie sociálnych služieb, sociálnej práce a sociálnej rehabilitácie,
- opatrenia organizácie obslužných prevádzok a ďalších činností,
- opatrenia starostlivosti o zamestnancov a ďalšie osoby podieľajúce sa na starostlivosti,
- opatrenia postupov pri podozrení na ochorenie COVID-19,
- opatrenia realizačnej fázy karantény zariadenia.

Od usmernenia a odporúčaním hlavného hygienika SR a vlády SR zo dňa 06.03.2020 väčšina poskytovateľov uzatvorila svoje zariadenia. Od vyhlásenia mimoriadnej situácie sa poskytovatelia riadili ďalšími usmerneniami hlavného hygienika SR a vlády SR. Poskytovatelia vypracovali krízové plány, ktoré v zmysle platnej legislatívy zverejnili na svojich webových sídlach a informovali o nich zamestnancov, klientov a príbuzných klientov. Opatrenia mali reštrikčné obmedzenia na život zamestnancov a klientov napr.:

- uzatvorenie zariadenia,
- obmedzený zákaz opustenia priestorov zariadenia pre klientov,
- zákaz návštev,
- zákaz spoločenských aktivít pre klientov,
- zákaz prijímania nových klientov,
- prísne hygienické a protiepidemiologické opatrenia,
- zriadenie vstupných filtrov pre prichádzajúcich zamestnancov na pracovisko (meranie telesnej teploty, zisťovanie cestovateľskej anamnézy).

V tomto čase bol nedostatok ochranných pracovných prostriedkov a pomôcok (dezinfekčné prostriedky, ochranné rúška, ochranné rukavice, ochranné obleky a ďalšie). Mnohí poskytovatelia si svojpomocne vyrábali ochranné textilné rúška pre zamestnancov i klientov. Zároveň bol u poskytovateľov značný výpadok zamestnancov (OČR, PN) z dôvodu uzatvorenia škôl.

2.2 Život klientov a zamestnancov v podmienkach pandémie v núdzovom stave

V čase bežných podmienok sú určité pobytové zariadenia sociálnych služieb trvale subjektmi hospodárskej mobilizácie. Uznesením vlády SR č.169 z 27. marca 2020 bol od 28. marca 2020 rozšírený núdzový stav podľa čl. 5 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov. Nariadením Vlády SR č. 77/2020 opatrením organizácie sociálneho zabezpečenia boli vybrané a určené ďalšie pobytové zariadenia sociálnych služieb za subjekty hospodárskej mobilizácie, pričom začali plniť činnosti podliehajúce určitým povinnostiam a riadili sa ustanoveniami zákona č. 179/2011 Z. z. o hospodárskej mobilizácii o zmene a doplnení zákona č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu v znení neskorších predpisov.

Núdzový stav na Slovensku končil uplynutím dňa 13.06.2020. Mimoriadna situácia naďalej trvala aj po ukončení núdzového stavu. Ukončenie núdzového stavu bolo dňom 14.06.2020 zrušené aj určenie organizácií (ďalších pobytových zariadení sociálnych služieb) ako subjekty hospodárskej mobilizácie.

Opatrenia počas núdzového stavu mali v prvej rovine ďalšie reštrikčné obmedzenia na život zamestnancov a klientov napr.:

- pokračovali reštrikčné opatrenia zavedené v stave mimoriadnej situácie,
- v čase veľkonočných sviatkov od 08.04.2020 do 14.04.2020 bol zákaz vychádzania pre obyvateľov SR s určitými výnimkami,
- a ďalšie.

V druhej rovine priniesol núdzový stav aj pozitíva napr.:

- prísun ochranných pracovných prostriedkov a pomôcok (ochranné rúška, ochranné rukavice, ochranné obleky, ochranné štíty, dezinfekcia),
- dodržiavanie prísnych hygienických a protiepidemiologických opatrení,
- pokles respiračných ochorení klientov i zamestnancov u mnohých poskytovateľov takmer na nulu,
- dodržiavanie prísnych hygienických a protiepidemiologických opatrení,
- zvýšenie disciplíny medzi zamestnancami a klientmi,
- plošné testovanie zamestnancov a klientov na protilátky COVID-19 (rýchlotesty IgM/IgG),
- uvedomenie si nielen zo strany zamestnancov a klientov, ale i príbuzných a celej spoločnosti význam prijatých reštrikčných opatrení.

V tretej rovine boli zaznamenané u niekoľkých poskytovateľov aj následky nedodržiavania prísnych hygienických a protiepidemiologických opatrení zo strany zamestnancov resp. nezodpovedné riešenie príznakov respiračných ochorení v čase pandémie zo strany manažmentu napr.:

- šíriace sa ochorenie COVID-19 a pozitívita ochorenia medzi klientmi i zamestnancami niektorých poskytovateľov,
- realizácia prísnych karanténnych opatrení pre zariadenia, kde boli zistené pozitívne výsledky na COVID-19 u zamestnancov alebo klientov.

2.3 Život klientov a zamestnancov poskytovateľov v podmienkach pandémie a uvoľňovania opatrení za trvania mimoriadnej situácie

V čase uspokojujúceho vývoja ochorenia COVID-19 na Slovensku a v usediacich krajinách vydalo MPSVaR SR na základe rozhodnutí krízového štábu SR, hlavného hygienika SR a vlády SR plán uvoľňovania opatrení v sociálnych službách v súvislosti s ochorením COVID-19.

Jedným z rozhodujúcich kritérií pre uvoľňovanie opatrení bol určený tzv. kľzavý medián počtu nakazených za posledných 7 dní, ktorý bol sledovaný a denne vyhodnocovaný. Približne po 2 týždňoch v jednej fáze sa rozhodovalo, či je alebo nie je prechod na ďalšiu fázu (obrázok 3, tabuľka 1).

Obrázok 3: Štyri fázy uvoľňovania opatrení

1 fáza	2 fáza	3 fáza	4 fáza
OBCHODY DO 300 m² SLUŽBY DO 300 m² VEREJNÉ STRAVOVANIE – cez predajné okienko VONKAJŠIE ŠPORTOVISKÁ – bezkontaktný šport – bez šatní – bez obecnstva – bez WC UBYTOVANIE – dlhodobé – bez stravy VONKAJŠIE TRHOVISKÁ – podľa podmienok PREDAJ AUTOMOBILOV, VOZIDIEL, VRÁTANE AUTOBAZÁROV	UBYTOVANIE – krátkodobé – bez spol. stravovania – jedlo na izbu – s WC a kúpeľňou – bez iných služieb KADERNÍCTVA, PEDIKÚRY A MANIKÚRY – podľa podmienok VONKAJŠIE TURISTICKÉ ATRAKCIE TAXI SLUŽBA – podľa podmienok DETSKÉ KLUBY DO 10 ROKOV – podľa podmienok BOHOSLUŽBY A SVADBY – podľa podmienok	OBCHODY DO 1000 m² SLUŽBY DO 1000 m² VEREJNÉ STRAVOVANIE – vonkajšie "terasy" MASÁŽE, ŠPORTOVÉ REKONDIČNÉ REHABILITÁCIE – len suché procedúry MÚZEÁ, GALÉRIE, KNIŽNICE A VÝSTAVNÉ SIENE – podľa podmienok	KINÁ, DIVADLÁ KÚPALISKÁ HROMADNÉ PODUJATIA OBCHODNÉ CENTRÁ ŠKOLY, ŠKÓLKY VNÚTORNÉ ŠPORTOVISKÁ ŠPORTOVÉ PODUJATIA UBYTOVANIE

Zdroj: ÚVZ SR, vláda SR

Tabuľka 1: Štyri fázy uvoľňovania opatrení

Prvá fáza → od 03.06.2020
Otvorenie ambulantských foriem zariadení sociálnych služieb odkázanosti; s výnimkou služieb pre osoby s vekom 62 rokov a viac
Opatrenia v uvoľňovaní režimov v poskytovaných sociálnych službách
Druhá fáza → od 08.06.2020
Opatrenia v otváraní sociálnych služieb
Opatrenia v uvoľňovaní režimov v poskytovaných sociálnych službách
Tretia fáza → od 15.07.2020
Opatrenia v otváraní sociálnych služieb
Opatrenia v uvoľňovaní režimov v poskytovaných sociálnych službách
Štvrtá fáza → od 01.07.2020
Opatrenia v otváraní sociálnych služieb
Opatrenia v uvoľňovaní režimov v poskytovaných sociálnych službách
Opatrenia v zmene uvoľňovania
Opatrenia v korekcii uvoľňovaných opatrení

Zdroj: MPSVaR SR

Realizácia plánu uvoľňovania opatrení v štyroch fázach bola priamo závislá od vývoja epidemiologickej situácie, od jednotlivých rozhodnutí krízového štábu SR, hlavného hygienika SR a od priebehu realizácie predchádzajúcej fázy. Preto sa najmä tretia a štvrtá fáza mohli počas realizácie plánu zmeniť.

2.4 Život klientov a zamestnancov poskytovateľov v podmienkach prípravy na druhú vlnu pandémie ochorenia COVID-19 za trvania mimoriadnej situácie

Podľa usmernenia MPSVaR SR zo dňa 08.07.2020, v čase trvajúcej mimoriadnej situácie, mali poskytovatelia sociálnych služieb povinnosť vypracovania doplnení krízových plánov vo veci prípravy na druhú vlnu pandémie COVID-19. V usmernení bolo stanovených osem oblastí, ktoré boli poskytovatelia povinní riešiť (tabuľka 2).

Tabuľka 2: Príprava na druhú vlnu pandémie ochorenia COVID-19

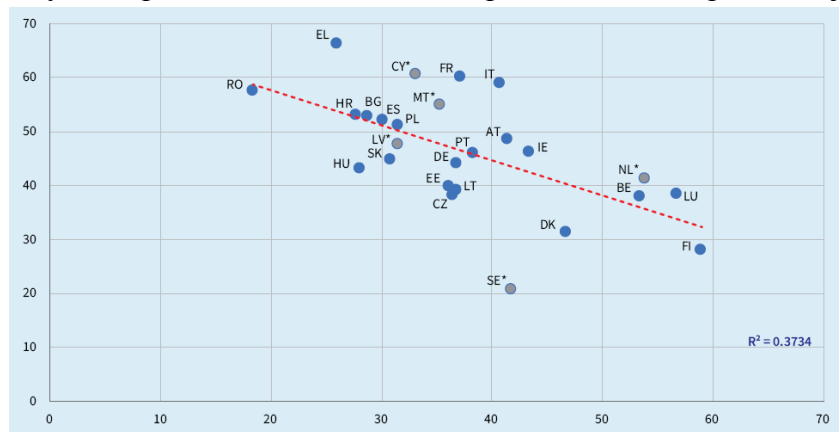
OBLASTI POTREBNÉ RIEŠIŤ PRED VZNIKOM DRUHEJ VLNY PANDÉMIE:	
A	Analýza vlastných opatrení z I. vlny a zrealizovanie Krízových plánov riešenia situácie v súvislosti s nebezpečenstvom výskytu a šírenia ochorenia COVID-19 v zariadení sociálnych služieb – príprava na II. vlnu pandémie
B	Vytvorenie 14 dňovej rezervy osobných ochranných pracovných pomôcok (OOPP) a osobných ochranných pomôcok (OOP) na základe odporúčaných noriem
C	Návštevy v zariadeniach sociálnych služieb
D	Dočasné opustenie zariadenia sociálnych služieb s pobytovou formou
E	Organizácia spoločenských aktivít
F	Prijímanie nových klientov/návrat klientov zo zariadení ústavnej zdravotnej starostlivosti/týždenná pobytová forma
G	Poskytovanie sociálnej služby v zariadení ambulantnou formou
H	Zmena v uvoľňovaní opatrení a hlásenie o mimoriadnej udalosti

Zdroj: MPSVaR SR

ZÁVER

Pandémia COVID-19 zanecháva novodobé vplyvy na život a prácu ľudí na všetkých obývaných kontinentoch Zeme. Od apríla 2020 prebieha on-line prieskum v EÚ, ktorý realizuje Eurofound a zapojilo sa doňho viac ako 85 000 respondentov zo všetkých členských štátov EÚ. Ide o prieskum vplyvu pandémie COVID-19 na kvalitu života, pocit osobnej slobody ľudí, zamestnanosť, finančnú situáciu a mieru dôvery v inštitúcie. Kompletne výsledky prieskumu majú byť zverejnené na jeseň 2020 (Eurofound, 2020).

Na obrázku 4 je korelačný graf závislosti vplyvu pandémie COVID-19 na využitie práce na diaľku (homeoffice) a na zníženie pracovného času v krajinách EÚ.

Obrázok 4: Využitie práce na diaľku a zníženie pracovného času podľa krajín EÚ (v %) ²³

Zdroj: Eurofound. 2020.

POUŽITÁ LITERATÚRA

EUROFOUND. 2020. *Living, working and COVID-19*. First findings – April 2020. [online], [cit. 20/07/2020]. Dostupné na internete: <https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef20058en.pdf>. EF/20/058/EN.

Nariadenie vlády SR č. 116/2020 Z. z. o niektorých opatreniach v oblasti sociálnych služieb v čase mimoriadnej situácie, núdzového stavu alebo výnimočného stavu vyhláseného v súvislosti s ochorením COVID-19.

REDAKCIA. 2020. Koronakríza, opatrenia, zvládanie nášho poslania. In: *Náš spravodaj*. roč.5, č. 1, 2020, s. 5 – 7. ISSN 2644-6456.

ŠIMÁK, L. 2006. *Krízový manažment vo verejnej správe*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2004, 39 s. ISBN 80-88829-13-5.

Uznesenie vlády SR č. 111/2020 Z. z. k návrhu na vyhlásenie mimoriadnej situácie v súvislosti s ohrozením verejného zdravia II. stupňa z dôvodu ochorenia COVID-19 spôsobeným korona vírusom SARS-CoV-2 na území SR.

Ústava Slovenskej republiky. Zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

Ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

²³ Legenda:

Horizontálna os: % respondentov, ktorí začali pracovať z domu v dôsledku pandémie.

Vertikálna os: % respondentov, u ktorých sa pracovný čas znížil v dôsledku pandémie.

Zamestnanci v pobytových zariadeniach sociálnych služieb nemajú možnosť pracovať na diaľku resp. z domu. Musia byť v kontaktnom systéme práce s prijímateľmi sociálnych služieb, zabezpečovať a vykonávať poskytovanie sociálnej služby nepretržite. Vplyv pandémie COVID-19 zanecháva stopy aj v ich živote, vplýva na ich psychickú a fyzickú výkonnosť, a to ako v negatívnom zmysle, tak i v zmysle pozitívnom.

V závere je dôležité spomenúť aj to, že reštrikčné opatrenia, zvýšená disciplína, zvýšené hygienické a epidemiologické opatrenia mali jednoznačný vplyv na elimináciu respiračných ochorení v pobytových zariadeniach sociálnych služieb, a to ako u klientov, tak i u zamestnancov.

Zákon č. 305/2007 Z. z. o ochrane verejného zdravia v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 219/2014 Z. z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

PARLAMENTNÉ VOĽBY 2020 – POLITICKÁ PARTICIPÁCIA ŽIEN V KONTEXTE VYBRANÝCH PRVKOV VOLEBNÉHO SYSTÉMU²⁴

Mgr. Katarína Lörincová²⁵

Abstract

The aim of the article is to describe political participation of women in The National Council of the Slovak Republic in context of chosen aspects of electoral system used in the parliamentary elections. We explore different reasons for lack of participation of women in politics and history of women in legislative organs of Slovak republic after 1989. We also focus on reasons why participation of women is necessary in politics. Main part of the article analyses aspects of electoral system as a factor that affects participation of women in politics.

KEY WORDS: *women politicians, participation, electoral system, electoral district, parliamentary elections.*

ÚVOD

Dvadsiateho deviateho februára 2020 sa v Slovenskej republike konali ôsme parlamentné voľby od jej vzniku. Do Národnej rady Slovenskej republiky (NR SR) v nich bolo zvolených dosiaľ najviac poslankyň v novodobej histórii SR. Napriek tomu Slovensko v zastúpení žien v parlamente stále zaostáva jednak za kritickou hranicou zastúpenia žien, a tiež za mnohými európskymi i mimoeurópskymi štátmi. Jednou z príčin tohto javu môže byť i volebný systém, ktorý sa používa pri voľbách do NR SR.

1 ČO SPÔSOBUJE NEDOSTATOČNÉ ZASTÚPENIE ŽIEN V ROZHODOVACÍCH PROCESOCH?

To, že používaný volebný systém má reálny dopad na zapojenie žien do politických procesov, dokazujú aj analýzy Medziparlamentnej únie (Inter-parliamentary Union). Podľa nich v štátoch, kde je využívaný pomerný, prípadne zmiešaný, volebný systém, dosahuje zastúpenie žien priemerne 26,5%, kdežto v štátoch s väčšinovým volebným systémom je to v priemere len 20%. (New IPU report..., 2020)

Okrem volebného systému existujú i mnohé ďalšie prekážky, ktoré spomaľujú nárast počtu žien v rozhodovacích procesoch. Tieto príčiny môžu byť individuálneho charakteru (starostlivosť o rodinu a domácnosť popri platenom zamestnaní a z toho vyplývajúci nedostatok času na politickú aktivitu; nedostatočné sebavedomie či predpokladaný nezáujem žien o politiku) (Bariéry v politice..., 2020a), inštitucionálneho charakteru (už spomínaný volebný systém; spôsob umiestňovania kandidátov/kandidátok na kandidátne listiny, ale i absencia prostriedkov napomáhajúcich zvýšeniu politickej participácie žien) (Bariéry v politice..., 2020b), a tiež sem radíme určité spoločenské očakávania (sú to najmä názory

²⁴ Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/039/20 Ústavodarná činnosť Národnej rady Slovenskej republiky (právno-politologická analýza – hodnotenie – perspektívy). Vedúci projektu prof. JUDr. Ladislav Orosz, CSc.

²⁵ Katedra politológie, FF UPJŠ v Košiciach, Moyzesova 9, 040 01 Košice; katarina.lorincova@student.upjs.sk.

verejnosti na účasť žien v politike, jej očakávania v oblasti rozdelenia rolí v rodine a predsudky proti ženám) (Bariéry v politice..., 2020c).

K prekážkam, ktoré bránia ženám častejšie participovať na politickom dianí môžeme zaradiť aj kultúrne prekážky - politika je pokladaná za “mužskú oblasť” a často je prítomný sexizmus. Zároveň je pomerne bežným javom, že kampane kandidujúcich žien majú menšiu finančnú podporu než kampane mužských kandidátov. (Women in politics, 2020)

Možnosti politickej participácie žien sú teda determinované širokým spektrom faktorov. Tie variujú od celkového pokroku smerom k rodovej rovnosti, úrovne transparentnosti politického rozhodovania a jeho inštitucionalizácie, až po politický systém ako taký. K najkľúčovjším prvkom ale môžeme zaradiť aj politické strany, ktoré bývajú považované za pomyselných „strážcov brány” a sú kľúčové pre politické zapojenie žien. Táto ich rola je najmä dôsledkom úlohy, ktorú plnia v demokracii - sú jej zásadným prvkom. Mali by odrážať záujmy všetkých občanov, ale i občianok, a zároveň sú kľúčové pre zvolenie. To, akým spôsobom politické strany fungujú, a ako sú (zákonmi) upravené ich funkcie, má výrazný vplyv na pokrok v politickom zastúpení žien. I legislatíva môže, priamo či nepriamo, prispievať k diskriminácii žien (napr. vysoké poplatky za registráciu kandidatúry, požadovaný počet rokov praxe vo verejnom sektore). Prekážku pre zastúpenie žien tiež predstavujú vnútorné kritériá v stranách - ide napr. o možnosť zapájať sa do rozhodovania v rámci strany, prípadne o prístup k finančným zdrojom strany. (Handbook on Promoting..., 2014, s. 15-17)

Vplyv na participáciu žien ale má aj dopyt po ženách politických - zo strany voličstva (kľúčový je jeho postoj z politickej angažovanosti žien), ale aj politických subjektov, ktoré sú podstatným elementom pri vstupe do politického života. (Claros – Prpic – Shreeves, 2019, s. 7)

2 POLITICKÁ PARTICIPÁCIA ŽIEN NA SLOVENSKU

Na území súčasného Slovenska sa diskusia o volebnom práve žien začala približne v začiatkoch dvadsiateho storočia. Už v rámci Uhorska bojovali ženy za možnosť voliť i byť volené. Tieto snahy nabrali na intenzite najmä na sklonku 1. svetovej vojny. (Bzdilová, 2015, s. 183) Volebné právo bolo následne ženám v prvej Československej republike priznané už v roku 1919 a garantované Ústavou z roku 1920, ktorá im priznala ako možnosť kandidovať, tak aj možnosť voliť. (Bútorová a kol., 2008, s. 280) Napriek tomu, že už v roku 1920 zasadalo v Národnom zhromaždení, presnejšie v jeho Poslaneckej snemovni, prvých dvanásť poslankýň, ani po sto rokoch nie je na Slovensku dosiahnutá úroveň tzv. deskriptívnej reprezentácie žien a pretrvávajú nedostatky vo vykonávaní ich práva participovať na rozhodovacích procesoch. (Bútorová – Gyárfášová – Velšic, 2018, s. 8)

Pred zmenou politického režimu v roku 1989 jestvovali kvóty, na základe ktorých mali aspoň tridsať percent zákonodarného zboru tvoriť ženy. V parlamente tak zvyčajne získavali vyše dvadsať percent poslaneckých postov, avšak veľakrát sa na tieto miesta dostali i preto, že splňali ďalšie požiadavky, napr. vekové alebo triedne. Hoci mali ženy zabezpečené zastúpenie v parlamente, táto ich participácia prebiehala v rámci mocenského monopolu KSČ, teda v prostredí, ktoré nebolo demokratické. Keď boli spomínané kvóty zrušené, podiel žien v Národnej rade SR poklesol na 12 % (po voľbách v roku 1990). (Bútorová a kol., 2008, s. 280) V roku 1992 bolo zvolených 23 poslankýň, čo predstavovalo 15,3% z celkového počtu poslancov. Po voľbách v roku 1994 zasadalo v NR SR 22 poslankýň, čo sa rovnalo 14,7%

podielu. V roku 1998 počet zákonodarkýň ešte poklesol na 19, teda 12,7% z celkového počtu poslancov. V roku 2002 došlo k pomerne prudkému nárastu a počet poslankýň sa zvýšil na 29 a percentuálny podiel žien v NR SR dosiahol dovedy historické maximum na úrovni 19,3%. O štyri roky neskôr ale počet poslankýň opäť poklesol, a to na 24 (v parlamente teda bolo 16% žien). Pokles pokračoval aj v roku 2010, no počet poslankýň sa znížil iba o jednu, na 23 (15,3% zo všetkých poslancov). O dva roky neskôr, v roku 2012, sa vrátil na hodnotu z roku 2006, teda 24 žien (16%) v parlamente. V roku 2016 bolo zvolených 29 poslankýň, teda zastúpenie žien v parlamente predstavovalo 19,3%, tak ako v roku 1998²⁶. (Bútorová – Gyárfášová – Velšic, s. 9)

V posledných voľbách, 29. februára 2020, bolo do parlamentu zvolených 32 žien (čo zodpovedá 21% poslaneckých mandátov), najviac v novodobej histórii Slovenska. Najviac ich bolo zvolených za politické hnutie OĽaNO – 15, čo predstavovalo viac ako 28 % poslaneckého klubu hnutia. Nasleduje hnutie Sme rodina, s 5 zvolenými ženami a strana Za ľudí, ktorá mala mať bezprostredne po voľbách v parlamente štyri poslankyne. Tri poslankyne mali reprezentovať stranu SaS, a tiež stranu SMER - SD, najmenší počet zvolených poslankýň – dve – vykazovala strana ĽSNS. (Voľby 2020: Do..., 2020) Len niekoľko mesiacov po voľbách, v auguste 2020 bol ale počet poslankýň len 30, a teda aj ich podiel v parlamente klesol na 20%. (Monthly ranking of..., 2020)

Za štyri roky sa zmenšil i počet žien, ktoré kandidujú do NR SR - v porovnaní s voľbami v roku 2016, kedy z 2914 kandidujúcich bolo 722 žien, v roku 2020 bolo z 2736 kandidujúcich 628 žien. Podiel kandidujúcich žien teda poklesol z neceljej štvrtiny na menej než 23%. Najväčší počet žien na kandidátnej listine mala koalícia strán PS/Spolu – až päťdesiattri, teda ženám patrila viac než tretina kandidátnej listiny. Nasledovali Demokratická strana (41 žien) a Dobrá voľba (39 žien). Štvrtý najvyšší počet kandidátok mala strana Za ľudí, s 36 ženami na kandidátnej listine, a prvú päťku uzatvárala strana Most- Híd, ktorá mala o jednu kandidátku menej (35). Na opačnej strane spektra sa ocitla strana PSN (Práca slovenského národa, pozn. autorky), ktorá mala na kandidátnej listine jednu ženu, z celkového počtu trinástich kandidujúcich. Nasledovala strana SĽS (Slovenská ľudová strana Andreja Hlinku, pozn. autorky), kde z tridsiatich deviatich kandidujúcich boli štyri ženy, ďalej strana Hlas ľudu, kde kandidovalo šesť žien z celkového počtu 17 kandidujúcich, SHO (Slovenské hnutie obrody, pozn. autorky), za ktoré kandidovalo 8 žien z 25 kandidujúcich, a Hlas pravice s 9 kandidátkami z celkového počtu 41 kandidujúcich. (Gehrerová – Kerekes, 2019)

Už podľa zastúpenia žien na kandidátnych listinách je možné odhadnúť, koľko sa ich napokon reálne dostane do parlamentu - platí, že podiel kandidujúcich žien vždy prevýši podiel zvolených poslankýň. Je to výsledok toho, že politické subjekty zvyknú umiestňovať ženské kandidátky na také pozície kandidátnych listín, z ktorých je ťažšie dostať sa k poslaneckému mandátu.²⁷ (Bútorová – Gyárfášová – Velšic, 2018, s. 9)

Medzi dvadsiatimi politikmi a političkami, ktorí získali najviac preferenčných “krúžkov” sa umiestnili len štyri ženy – *Denisa Saková* (SMER - SD) na siedmom mieste, *Mária*

²⁶ Tieto čísla zodpovedajú stavu bezprostredne po voľbách, teda pred zmenami ku ktorým došlo v priebehu volebného obdobia (napr. predtým, než sa z niektorých zvolených stali ministri či ministerky, a tiež pred nástupom náhradníkov a náhradníčok).

²⁷ Aj respondenti a respondentky v prieskume IVO (2018) si všimli nevýhodnejšie umiestnenie žien na kandidátnych listinách – ženy si viac všimajú to, že politické subjekty zvyknú na kandidátnych listinách umiestňovať na zvoliteľnejšie pozície mužov - myslelo si to až 69% respondentiek, no len 53% respondentov. Bližšie pozri: Bútorová – Gyárfášová – Velšic, 2018, s. 25-26.

Šofranko (OLaNO) na štrnástom, Veronika Remišová (Za ľudí) na pätnástom, a na devätnástom Lucia Ďuriš - Nicholsonová. Podstatnú rolu pritom hral najmä fakt, že všetky štyri politicky kandidovali z vysokých pozícií na kandidátnych listinách - V. Remišová a L. Ďuriš - Nicholsonová kandidovali z pozície číslo dva, D. Saková mala na kandidátnej listine poradové číslo tri a M. Šofranko bola prvou na kandidátke hnutia OLaNO. (Voľby 2020: Tieto..., 2020)

Slovensko sa v roku 2019 umiestnilo v Indexe rodovej rovnosti (zostavuje ho Európsky inštitút pre rodovú rovnosť) na 26. mieste, z dvadsiatich ôsmich. Horšie umiestnenie v tomto rebríčku, ktorý, okrem položiek ako sú financie, zdravie či vedomosti, skúma aj podiel žien na moci, dosiahli len dva štáty – Grécko a Maďarsko. (Index score for..., 2020) Práve v oblasti prístupu k moci má Slovensko najnižšie skóre zo všetkých sledovaných ukazovateľov, hoci za posledné roky došlo k miernemu zlepšeniu aj z hľadiska zvýšenia podielu poslankýň v parlamente. Na druhej strane Slovensko v danom čase zaostávalo za priemerom Európskej únie o temer 9% (20,6% ku 29,3%). (Power in Slovakia..., 2020)

Znevýhodnenie žien pri vstupe do politickej sféry vníma i slovenská verejnosť – pri prieskume realizovanom Inštitútom pre verejné otázky sa 60% opýtaných vyjadrilo, že vnímajú znevýhodnenie mužov pri pokuse vstúpiť do NR SR v pozícii poslanca. Ženy vnímali toto znevýhodnenie viac – súhlasilo 69% respondentiek, ale len 51% respondentov. Prekvapivejšie je to, že verejnosť má pomerne rozporuplný postoj k zvýhodneniu mužov – 31% ho vyslovene neodsudzuje, a dokonca ho do istej miery schvaľuje. Vyslovene odmietavý postoj vyjadrilo 25% opýtaných (podstatne viac žien než mužov – 36% voči 14%). (Bútorová – Gyárfášová – Velšic, 2018, s. 20)

Na Slovensku garantuje možnosť zapájať sa do politických procesov Ústava SR. V prvom odseku článku 12 sa píše: „*Ludia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach.*“ A ďalej, v článku 30, sa občanom priznáva právo participovať na správe vecí verejných - či už tým, že budú slobodne voliť, alebo priamo. Podľa tretieho odseku tohto článku: „*Volebné právo je všeobecné, rovné a priame a vykonáva sa tajným hlasovaním.*“ Taktiež občanom musí byť umožnené zastávať volené, ale i iné, verejné funkcie, a to za rovnakých podmienok. (Ústava Slovenskej republiky, 2017, s. 7-14)

Rovnako aj Zákon č. 365/2004 Z.z. (Zákon o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov), t. j. antidiskriminačný zákon, upravuje spôsob používania zásady rovnakého zaobchádzania, a tiež sankcie, ktoré hrozia za jej nedodržanie. V jeho základných ustanoveniach sa píše: „*Dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania spočíva v zákaze diskriminácie z dôvodu pohlavia, náboženského vyznania alebo viery, rasy, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, zdravotného postihnutia, veku, sexuálnej orientácie, manželského stavu a rodinného stavu, farby pleti, jazyka, politického alebo iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia alebo z dôvodu oznámenia kriminality alebo inej protispoločenskej činnosti.*“ Ďalej tiež definuje, čo rozumie pod pojmami diskriminácia (priama aj nepriama), sexuálne obťažovanie a obťažovanie, ale tiež pokyn na diskrimináciu a nabádanie na diskrimináciu. Ako diskrimináciu na základe pohlavia udáva diskrimináciu vyplývajúcu z gravidity či materstva, ale aj diskrimináciu viažucu sa na rodovú alebo pohlavnú identifikáciu osoby. (Zákon č. 365/2004 Z. z.)

K princípom rodovej rovnosti sa prihlásila i Vláda SR vo svojom programovom vyhlásení: „Vláda SR bude realizovať politiky zamerané na znižovanie nerovností medzi mužmi a ženami a odstraňovanie diskriminácie žien.” (Programové vyhlásenie vlády..., 2020)

3 VOLEBNÝ SYSTÉM PRE NR SR A JEHO VPLYV NA POLITICKÉ ZASTÚPENIE ŽIEN

Národná rada SR je v zmysle Ústavy SR: „...jediným ústavodarným a zákonodarným orgánom Slovenskej republiky.“ Je tvorená 150 poslancami, ako zástupcami občanov, ktorí pri výkone svojho mandátu nie sú viazaní príkazmi a sú volení v priamych, všeobecných, rovných voľbách na obdobie štyroch rokov, tajným hlasovaním. (Ústava SR, 2017, s.27-28)

V Slovenskej republike sa pri parlamentných voľbách využíva proporčný volebný systém. Je osobitný tým, že všetky mandáty sa prerozdeľujú v rámci jedného volebného obvodu. Využívané sú viazané kandidátne listiny²⁸ (volič si pri hlasovaní zvolí len jednu z nich – ak by ich vybral viac, jeho hlas nebude platný) a na samotné prerozdelenie mandátov sa používa Hagenbach - Bischoffova kvóta. Pasívne volebné právo je podmienené dovŕšením veku 21 rokov, trvalým pobytom a štátnym občianstvom SR. Pre nadobudnutie práva voliť vo voľbách do NR SR je podmienkou dovŕšenie 18 rokov a občianstvo SR. (Domin, 2017, s. 254-273)

Pomerné volebné systémy vedú k tomu, že politické subjekty vyvažujú svoje kandidátne listiny, čo je prospešné pre ženské kandidátky a rovnomernejšie zastúpenie. (V prípade väčšinových systémov, kde si obvykle strany môžu nominovať maximálne jedného kandidáta v jednom obvode, zvyknú si vybrať mužského kandidáta.) Do úvahy ale treba brať aj volebný prah, teda hranicu, ktorú musí kandidujúci prekročiť, aby obdržal mandát, rozsah obvodov, a napokon schopnosť voličstva ovplyvniť poradie na kandidátnej listine, t. j. otvorenosť/uzavretosť systému. (Equal Participation of..., 2005, s. 15)

Ak berieme do úvahy volebný systém, ako jeden z rozhodujúcich faktorov pre zlepšenie politickej participácie žien, môže sa nám pomerný volebný systém, ktorý je využívaný vo voľbách do NR SR, javiť ako vhodný. Aj pri pomernom volebnom systéme ale platí, že jeho priaznivosť pre ženské kandidátky varuje v závislosti od ďalších faktorov. Čím viac je systém uzavretý a čím menšia je možnosť hlasovať za konkrétnych kandidátov či kandidátky, tým väčší vplyv na to, kto bude zvolený majú politické strany. A naopak – s otvorenosťou systému narastá aj vplyv hlasujúcich na konečný výsledok. (Claros – Prpic – Shreeves, 2019, s. 7) Otvorené kandidátne listiny ale umožňujú politickým subjektom zbaviť sa zodpovednosti za nezvolenie žien tým, že sa odvolajú na vôľu voličstva - môžu teda zostaviť listinu, kde sa na popredných miestach ocitnú ženy kandidátky, avšak v prípade, že sa napriek tomu nedostanú na volenú pozíciu, strana to označí ako dôsledok voličských preferencií. Zároveň otvorené kandidátne listiny vytvárajú tlak na jednotlivých kandidujúcich a kandidujúce, aby viedli aktívnu predvolebnú kampaň, a tak zlepšili svoje šance na získanie mandátu. (Kobová – Maďarová, 2007, s.12)

V prípade volieb do NR SR kandidátne listiny podávajú jednotlivé politické subjekty (strany, hnutia) alebo koalície zložené z viacerých politických subjektov. Na každej

²⁸ Volič hlasuje za jednu kandidátnu listinu, na ktorej môže vykonať menšie zmeny, najmä využiť prednostné hlasovanie – môže meniť poradie kandidujúcich na tejto listine. Bližšie pozri: Krejčí, 1994, s. 333.

kandidátnej listine môže byť uvedených maximálne 150 kandidujúcich, teda počet, ktorý zodpovedá počtu prerozdelených mandátov. Kandidátnu listinu podáva subjekt len jednu, keďže územie SR predstavuje pri voľbách do NR SR jeden volebný obvod. (Domin, 2017, s. 259)

Markantný vplyv na proces kreácie kandidátnych listín mala zmena z roku 1998, ktorá viedla k vytvoreniu jedného volebného obvodu, namiesto pôvodných štyroch. Pre politické strany znamenala táto zmena uľahčenie situácie – posilnila sa pozícia centier, a naopak, oslabili regióny.²⁹ Keďže politické subjekty vstupujú do volieb s jednotnou kandidátnou listinou, na jej popredné miesta zvyknú umiestňovať straníckych lídrov. To následne vedie k tomu, že tieto subjekty majú väčšiu šancu získať lepšie volebné výsledky, keďže známi lídri môžu pritiahnuť voličov na celoštátnej úrovni, nielen na úrovni jednotlivých volebných krajov. Peter Spáč uvádza, že práve existencia jedného volebného obvodu, ktorý pokrýva celé územie štátu, je najviac determinujúcim prvkom volebného systému na Slovensku, keďže výrazne ovplyvňuje správanie politických subjektov, vedúcich osobností týchto subjektov, voličstva, a má významný vplyv i na samotné výsledky volieb. (Spáč, 2010, s.50-51)

Aj M. Gbúrová poukazuje na to, že terajší volebný systém dáva politickým stranám priestor na to, aby pri zostavovaní kandidátnych listín uplatnili svoju vôľu. V tomto kontexte dodáva, že problematická je aj vysoká percentuálna hranica preferenčných hlasov, ktorá musí byť prekročená na to, aby preferenčné hlasy reálne ovplyvnili poradie na kandidátnej listine. V dôsledku toho je eliminovaný efekt preferencií na poradie kandidujúcich a opäť sa presadí stranické rozhodnutie. Upozorňuje tiež na vyčerpanie možností pomerného volebného systému v podmienkach SR: „*Negatívne sa dotkol skvalitňovania stranického systému, politickej kultúry a konsenzuálnej konsolidácie politických elít pri zachovaní ich autonómnosti a rozvoja parlamentnej demokracie a profesionalizácie poslaneckého zboru v NR SR.*” (Gbúrová, 2018, s. 35)

Zmena volebného systému, resp. volebných pravidiel sa ale nečrtá. Vyplýva to najmä z dvoch dôvodov – väčšine politických subjektov, najmä takých ktoré sú postavené na výraznej osobnosti lídra, vyhovuje existencia jedného volebného obvodu, zároveň ale nejestvuje zhoda na tom, akým spôsobom by sa malo územie Slovenska rozdeliť na volebné obvody v prípade, ak by k zrušeniu jedného volebného obvodu došlo. (Jeden volebný obvod síce uľahčil fungovanie strán založených na pozícii výrazného lídra strany, a tiež posilnil pozíciu lídrov v takýchto stranách, na druhej strane je ale pre takéto strany do istej miery nebezpečné zakladať si len na určitej osobnosti – ak popularita lídra výrazne poklesne, prípadne líder stranu opustí, môže to viesť k jej odsunu na okraj politickej scény.) (Spáč, 2010, s.56)

Volič/ka môže pri hlasovaní vo voľbách do NR SR využiť tzv. preferenčné hlasy. Preferenčné hlasy môže využiť maximálne štyri (ale môže udeliť aj tri, dva, jeden, prípadne nemusí túto možnosť využiť vôbec), ak by ich udelil/a viac, nebude sa na ne prihliadať, rovnako ako nie je možné tieto hlasy kumulovať (udeliť preferenčný hlas viackrát tomu istému kandidátovi). (Domin, 2017, s. 259-266) P. Spáč ale konštatuje, že napriek existencii takejto možnosti vyjadrenia preferencií konkrétnym kandidátom/kandidátkam, súčasné nastavenie nedáva elektorátu priestor na to, aby nimi výraznejšie ovplyvnil výsledné poradie kandidujúcich. Momentálne nastavenie narúša vzťah medzi voličmi a kandidujúcimi a pre

²⁹ Na tento účinok existencie jedného volebného obvodu, no i na ďalšie problematické aspekty používaného volebného systému, vrátane spôsobu kreovania kandidátnych listín a prednostného hlasovania upozorňuje aj A. Onufrák. Bližšie pozri: Onufrák, 2018, s. 119-155.

druhých menovaných je podstatnejším faktorom pre (znovu)zvolenie dobré umiestnenie na kandidátke, než priazeň voličstva. Je to výsledok kombinácie viacerých faktorov - jedného volebného obvodu, spomínanej možnosti udeliť štyri preferenčné hlasy, potreba prekročiť určitú percentuálnu hranicu (pre stranu), ale tiež kandidátka ako taká. *P. Spáč* ako iné možnosti navrhuje zmenu váhy preferenčných hlasov, resp. inú metódu, ktorou by sa dosiahlo prepojenie medzi konkrétnymi kandidujúcimi a voličstvom. (Spáč, 2010, s. 83)

Navyše, pri prerozdeľovaní mandátov, s prihliadnutím na preferenčné hlasy, najskôr získavajú mandát tí kandidáti, ktorí obdržali prinajmenšom tri percentá preferenčných hlasov z celkového počtu platných hlasov získaných daným politickým subjektom. (Domin, 2017, s. 271)

A. Onufrák upozorňuje, že využívanie tohto kvóra favorizuje kandidujúcich, ktorí sú na listinách umiestnení na výhodných miestach, a naopak, znižuje šance na zvolenie pre kandidujúcich na nižších priečkach kandidátnej listiny. Úspech kandidáta/kandidátky pritom nie je podmienený len počtom preferenčných hlasov, ktoré získali, ale aj ich miestom na kandidátke. Zároveň je potenciálny neúspech kandidujúceho vo voľbách podmienený aj počtom hlasov získaných politickým subjektom (platných), za ktorý kandiduje, pretože od toho je závislý i počet preferenčných hlasov pre konkrétneho kandidáta. (Onufrák, 2018, s. 145)

M. Gbúrová považuje percentuálnu hranicu za narušenie možnosti zosúladiť záujmy voličov a záujmy politických subjektov. Dodáva, že poradie kandidujúcich na kandidátnej listine by nemalo obmedzovať možnosti voličov vyjadriť ich preferencie, a zo strany politických subjektov by to malo byť skôr odporúčanie, ktoré by voličovi naznačilo, ako politický subjekt hodnotí kandidujúcich. Tento princíp by podľa nej pomohol zlepšiť napĺňanie demokratického princípu, obsiahnutého aj v Ústave SR, podľa ktorého sú občania zdrojom štátnej moci, ktorú vykonávajú alebo priamo, alebo prostredníctvom zástupcov, ktorých si zvolia. (Gbúrová, 2000, s. 169)

4 PREČO A AKO POSILNIŤ POLITICKÚ PARTICIPÁCIU ŽIEN?

Politické zastúpenie žien je žiaduce z viacerých dôvodov. Jednak je to spravodlivé – zastúpenie žien by malo reflektovať fakt, že tvoria polovicu populácie. Taktiež možno argumentovať rozmanitosťou skúseností – muži i ženy majú iné životné skúsenosti, a to by sa malo prejavovať aj pri tvorbe politík. Na obdobnom princípe funguje aj argument rozdielnych záujmov. Tie sa líšia u žien a mužov, a teda politická reprezentácia žien by mala podporiť komunikáciu ženských záujmov. Ďalej je to argument kritického zastúpenia – ak ženy dosiahnu určitú mieru zastúpenia, budú schopné reprezentovať ženské záujmy. Dôležitá je tiež symbolika – ženy sa skôr zapoja do politických procesov, ak v nich majú predobraz. Napokon je to argument demokratickosti – rovné zastúpenie zlepšuje demokratizáciu vlád. (V prípade argumentu o skúsenosti ale narážame na problém, že tento argument predpokladá, že ženy sú jednoliata masa a nezohľadňuje rozdiely medzi nimi, a teda aj v ich skúsenostiach. Obdobne problematický je aj argument kritického zastúpenia - akoby nebral do úvahy to, že za istých podmienok môže i menšie zastúpenie žien byť efektívne. Tiež nastáva jav, že tridsať percentné zastúpenie je využívané ako zastropovanie zastúpenia žien, a nie minimálny počet.) (Equal Participation of..., 2005, s. 8-9)

Zapojenie žien do politických procesov pritom prináša viaceré pozitíva aj pre politické strany samotné. Ich účasť môže zlepšiť vnímanie a postavenie strany v očiach verejnosti, môžu skvalitniť jej program a agendu, tiež volebnú stratégiu a kampaň a v neposlednom rade prispievajú k spomaleniu úbytku členstva strany. (Handbook on Promoting..., 2014, s. 27)

Európska ženská lobby navrhuje päť podporných mechanizmov, ktoré by mohli napomôcť vyššej participácii žien: 1. podpora sebavedomia žien prostredníctvom tréningov a mentoringu 2. využívanie kvótného či zipsového systému, a tiež vyhľadávanie ženských kandidátok 3. boj proti sexizmu a sexuálnemu obťažovaniu 4. zabezpečiť financovanie kampaní ženských kandidátok 5. upraviť pracovnú dobu, a tiež zabezpečiť vybavenie pre starostlivosť o deti. (Women in politics, 2020)

Ak hovoríme o kvótach, rozumieme nimi opatrenie, ktoré je dočasné a jeho úlohou je podpora rodovej rovnováhy, resp. podpora rodovej rovnosti v oblasti zamestnanosti, vzdelávania či v politickej sfére. V prípade politickej participácie sa kvótami zvyčajne upravuje, v snahe vyrovnáť rodové nerovnosti, zastúpenie žien v legislatívnych či exekutívnych orgánoch, prípadne zaradenie žien na kandidátne listiny. Kvóty môžeme rozdeliť na formálne (povinné, tvrdé) a neformálne (mäkké, odporúčané). Prvé spomenuté upravuje legislatíva (napr. volebný zákon). V druhom type si dotknuté subjekty určia kvótu samé (napr. politické strany si určia kvótu na účasť žien v orgánoch strany či na kandidátke). (Filadelfiová: Kvóty, 2020) Skúsenosti s využitím kvót ukazujú, že vhodne použité kvóty majú pozitívny vplyv na rodovú rovnosť, zároveň sa však ukazuje, že efektívnosť kvót sa odvíja aj od faktu, či hrozia za ich nenaplnenie sankcie, prípadne či je stanovený postup umiestňovania. V prípade, ak takýto mechanizmus či sankcie absentujú, kvóty nemusia priniesť žiaduce výsledky. (New IPU report..., 2020) Pre efektívnosť kvót sú ale dôležité aj ďalšie faktory – spôsob kreovania kandidátnych listín, používaný volebný systém, a iné podmienky. Efekt kvót je v pomernom volebnom systéme iný než vo väčšinovom³⁰. Tam kde je kandidátna listina uzavretá a preferenčné hlasy sa alebo nevyužívajú, resp. nemajú výraznejší vplyv na výsledky, majú rozhodujúci vplyv politické subjekty – vtedy je podstatné, aby boli ženské kandidátky umiestnené na zvoliteľných pozíciách. Na to je vhodné použiť (okrem iného) tzv. systém zipsu - striedanie mužských kandidátov a ženských kandidátok. (Filadelfiová, 2002, s. 31) Na Slovensku jestvuje len možnosť dobrovoľne prijatých kvót politickými stranami (ktorú niektoré z nich aj využívajú). Legislatívou ukotvené kvóty pre voľby do parlamentu však v SR neexistujú. (Gender Quotas Database, 2020)

ZÁVER

Na Slovensku i vo svete sa politická participácia žien posúva k ich vyššiemu zapojeniu do rozhodovacích procesov. Stále však nie sú dosiahnuté určité méty, ako napr. deskriptívne zastúpenie žien v najvyšších štátnych orgánoch, medzi inými i v parlamente. Od prvých slobodných volieb v roku 1990, sa podiel žien v parlamente pohyboval od 12 k necelým 20 percentám. Voľby do NR SR v roku 2020 by sme v tomto smere mohli označiť ako prelomové – bolo v nich zvolených najviac žien, tridsať dva, od vzniku samostatnej Slovenskej republiky (resp. po roku 1989). Napriek tomu už o niekoľko mesiacov neskôr sa

³⁰ Vo väčšinových systémoch sú dôležité najmä kampane pre ženské kandidátky (ak sa používajú preferenčné hlasy), pri zmiešaných systémoch je dôležitá kombinácia opatrení, keďže samotné kvóty sú tu obvykle nedostačujúce. Bližšie pozri: Filadelfiová, 2002, s. 32.

počet ženských poslankýň vrátil, viac či menej, do stavu z predošlého volebného obdobia a počet poslankýň poklesol na 30, čo ale môže súvisieť so zmenami, ku ktorým bežne dochádza počas volebného obdobia, t. j. nástupom náhradníkov a náhradníčok, či nástupom niektorých zvolených do vlády. To ale nič nemení na tom, že tridsať poslankýň predstavuje 20% celého zákonodarného zboru, čo je len jedna pätina z celkového počtu zákonodarcov NR SR.

Príčin nedostatočného zastúpenia žien v NR SR je viacero, medzi nimi i volebný systém používaný pri tomto type volieb. Vo všeobecnosti sa predpokladá, že pomerné volebné systémy sú pre ženy uchádzajúce sa o politické funkcie priaznivejšie, než väčšinové volebné systémy. Na druhej strane ale existuje mnoho iných faktorov, ktoré dotvárajú a ovplyvňujú účinky použitého volebného systému na politickú participáciu žien.

Pomerný volebný systém, ktorý je v súčasnosti používaný pre voľby do NR SR, sa vyznačuje určitými charakteristikami, ktoré môžu jeho predpokladaný priaznivý účinok pre kandidujúce ženy eliminovať.

V tomto smere považujeme za kľúčový prvok existenciu len jedného volebného obvodu, ktorý pokrýva celé územie SR, a od ktorého sa odvíja mnoho ďalších volebných pravidiel. Pôsobenie jedného volebného obvodu sa prejavuje najmä pri kreovaní kandidátnych listín – silne tu pôsobí vôľa politických subjektov, ktoré majú najväčší vplyv na tvorbu listiny. Keďže kandidátnu listinu podávajú len jednu pre celé územie SR, majú tendenciu stavať na jej čelo výraznú osobnosť (lídra) strany či hnutia, a to s cieľom pritiahnúť voličov. Títo, ak sa rozhodnú odovzdať svoj hlas tomuto lídrovi (prípadne inej výraznej osobnosti politického subjektu), automaticky hlasujú aj za celý politický subjekt, keďže pri voľbách do NR SR sú využívané viazané kandidátne listiny, ktoré síce umožňujú pri voľbe prejaviť určitú preferenciu prostredníctvom prednostných hlasov, avšak voliči napokon hlasovaním za určitého kandidáta hlasujú aj za celú kandidátnu listinu. Rozhodujúce slovo pri kreovaní kandidátnej listiny, a napokon i pri tom, kto zasadne do parlamentných lavíc, teda majú politické strany či hnutia. Politické subjekty sú zároveň kľúčové pre vstup (nielen) žien do politiky, a v kombinácii s účinkom jedného volebného obvodu na tvorbu kandidátnych listín, si dovoľme konštatovať, že v podmienkach SR majú výrazný vplyv na to, koľko žien sa ne/dostane do parlamentu.

Štyri preferenčné hlasy, ktoré môžu voliči a voličky využiť na vyjadrenie svojej priazne pre kandidujúcich, by sme mohli chápať ako korekčný prostriedok efektu, ktorý so sebou prináša jeden volebný obvod, totiž markantného vplyvu politických subjektov na výsledné personálne zloženie zákonodarného zboru. V tomto smere ale vyvstáva niekoľko otázok – v prvom rade či sú štyri preferenčné hlasy dostačujúce na vyrovnanie vplyvu voličstva s vplyvom politických subjektov. Okrem toho, efektívnosť preferenčných hlasov je ovplyvnená aj ďalšími faktormi. Jednak je to umiestnenie samotného kandidujúceho na kandidátnej listine, na ktoré má primárne vplyv politický subjekt, za ktorý kandiduje, a tiež je to pomerne vysoké kvórum, ktorým je podmienené to, aby vôbec preferenčné hlasy boli brané v úvahu pri prerozdeľovaní mandátov. Tri percentá zo všetkých platných hlasov odovzdaných pre politický subjekt tak môžu, najmä v prípade väčších politických subjektov predstavovať hranicu, ktorú niektorí kandidáti/kandidátky, môžu len veľmi ťažko prekonať, čo ešte viac posilňuje výsledný vplyv politických subjektov na personálne zloženie NR SR. V kombinácii s tým, že politické strany majú tendenciu umiestňovať ženské kandidátky na ťažšie zvoliteľné

miesta kandidátnych listín, teda nemusia ani preferenčné hlasy predstavovať prostriedok na to, aby sa do zákonodarného zboru dostalo viac žien.

Riešením by mohlo byť zavedenie určitých korekčných prostriedkov, ktoré by napomohli zvýšeniu politického zastúpenia žien, alebo prinajmenšom zlepšeniu ich zastúpenia a umiestnenia na kandidátnych listinách. Takýmto prostriedkom by mohlo byť napr. zavedenie kvót, teda stanovenie minimálneho podielu žien na kandidátnych listinách. Ako sme už ale poukázali, v prípade volieb do NR SR zohráva mimoriadne podstatnú rolu umiestnenie kandidáta/kandidátky na kandidátnej listine. Navyše ani možnosť využitia preferenčných hlasov túto situáciu úplne nekoriguje, pretože efektívnosť preferenčných hlasov je ovplyvnená pomerne vysokým kvórom, ktoré musia kandidujúci prekročiť, aby vôbec boli preferenčné hlasy brané v úvahu, a tiež markantným vplyvom politických subjektov na kreovanie volebných kandidátok. Ostatne, i v posledných voľbách získali najväčší počet preferenčných hlasov kandidátky, ktoré sa už i tak nachádzali na popredných pozíciách kandidátnych listín. Preto by bolo vhodné zavedenie aj tzv. zipsového systému, teda na kandidátnych listinách by sa striedali mužskí kandidáti a ženské kandidátky. Nápomocná by mohla byť i úprava volebných pravidiel, napr. väčší efekt prednostných hlasov, ktorý by pomohol eliminovať stranícku vôľu pri tvorbe kandidátnych listín.

Kompletná zmena volebného systému, napr. na väčšinový, by teoreticky nebola pre ženy priaznivá, ak vezmeme do úvahy, že väčšinové systémy nie sú pre kandidátky tak priaznivé ako pomerné, na druhej strane však aj vo väčšinových systémoch jestvujú prostriedky na podporu vyššieho zastúpenia žien. K zmene volebných pravidiel a ani volebného systému však zrejme tak skoro nedôjde, keďže aktuálne nastavenie je priaznivé pre väčšinu politických subjektov a chýba politická vôľa na ich presadenie.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- BARIÉRY V POLITICE – *individuálni*. 2020a [online]. [cit. 11/8/2020]. Dostupné na internete: <<https://padesatprocent.cz/cz/statistiky/bariery-v-politice/individualni>>.
- BARIÉRY V POLITICE – *institucionálni*. 2020b [online]. [cit. 11/8/2020]. Dostupné na internete: <<https://padesatprocent.cz/cz/statistiky/bariery-v-politice/institucionalni>>.
- BARIÉRY V POLITICE – *spoločenské prekážky*. 2020c [online]. [cit. 11/8/2020]. Dostupné na internete: <<https://padesatprocent.cz/cz/statistiky/bariery-v-politice/spolecenske-prekazky>>.
- BÚTOROVÁ, Z. a kol. 2008. *On a ona na Slovensku. Zaoštrene na rod a vek*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2008, 370 s. ISBN 978-80-89345-10-6.
- BÚTOROVÁ, Z. – GYÁRFÁŠOVÁ, O. – VELŠIC, M. 2018. *Politická participácia žien na Slovensku. Možnosti a limity*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2018, 48 s. ISBN 978-80-89345-70-0.
- BZDILOVÁ, R. 2015. Ženské práva v kontexte ľudských práv. In: *Ľudské práva. Kam kráčaš demokracia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, s. 175-188. ISBN 978-80-8152-380-9.
- CLAROS, E. – PRPIC, M. – SHREEVES, R. 2019. *Women in politics in the EU. State of play*. European Union, 2019, 12 s. [online]. [cit. 7/9/2020]. Dostupné na internete: <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/635548/EPRS_BRI\(2019\)635548_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/635548/EPRS_BRI(2019)635548_EN.pdf)>.

- DOMIN, M. 2017. *Volebné právo a volebné systémy*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, 412 s. ISBN 978-80- 8168-634-4.
- Equal Participation of Women and Men in Decision-Making Processes, with Particular Emphasis on Political Participation and Leadership. Report of the Expert Group Meeting Addis-Ababa, Ethiopia 24 – 27 October 2005*. 2005. New York: Division for the Advancement of Women: Department of Economic and Social Affairs, 2005, 38 s. [online]. [cit. 7/9/2020]. Dostupné na internete: <<https://www.un.org/womenwatch/daw/egm/eql-men/FinalReport.pdf>>.
- FILADELFIOVÁ, J. 2002. O ženách, moci a politike: úvahy, fakty, súvislosti. In: *Hlasy žien. Aspekty ženskej politiky*. Bratislava: Aspekt, 2002, s. 13 – 81. ISBN 80-85549-30-1.
- FILADELFIOVÁ, J. 2020. *Kvóty*. [online]. [cit. 2/9/2020]. Dostupné na internete: <<http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1&vid=141>>.
- Index score for Slovakia for 2019*. 2020 [online]. [cit. 8/9/2020]. Dostupné na internete: <<https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2019/SK>>.
- GBÚROVÁ, M. 2000. *Na ceste k politike štandardu*. Prešov: Náuka, 2000, 215 s. ISBN 80-968202-5-7.
- GBÚROVÁ, M. 2018. K problematike formovania politického vedomia občanov Slovenskej republiky v súčasnosti. In: *Sekundárny analfabetizmus alebo o príčinách a dôsledkoch nízkeho záujmu verejnosti o politiku na Slovensku*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach – Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2018, s. 13 – 53. ISBN 978-80-8152-699-2.
- GEHREROVÁ, R. – Kerekes, D. 2019. *Do parlamentu kandiduje menej žien ako naposledy, ešte aj na horších miestach (+ grafy)*. [online]. [cit. 31/8/2020]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1683019/do-parlamentu-kandiduje-menej-zien-ako-naposledy-este-aj-na-horsich-miestach-grafy/?ref=list>>.
- Gender Quotas Database. *Slovakia (Slovak republic)*. 2020. [online]. [cit. 6/9/2020]. Dostupné na internete: <<https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas/country-view/266/35>>.
- Handbook on Promoting Women's Participation in Political Parties*. 2014. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), 2014, 210 s. ISBN 978-92-9234-888-5.
- KOBOVÁ, Ľ. – MAĎAROVÁ, Z. 2007. *Kradmá ruka feministky rozvažuje za plentou. Aspekty parlamentných volieb*. Bratislava: Aspekt, 2007, 120 s. ISBN 978-80-85549-67-6.
- KREJČÍ, O. 1994. *Kniha o volbách*. Praha: Victoria publishing, 1994, 353 s. ISBN 80-85605-88-0.
- Monthly ranking of women in national parliaments. 2020. [online]. [cit. 7/9/2020]. Dostupné na internete: <<https://data.ipu.org/women-ranking?month=8&year=2020>>.
- New IPU report shows well-designed quotas lead to significantly more women MPs*. 2019. [online]. [cit. 2/9/2020]. Dostupné na internete: <<https://www.ipu.org/news/press-releases/2019-03/new-ipu-report-shows-well-designed-quotas-lead-significantly-more-women-mps>>.
- ONUFRÁK, A. 2018. O niektorých príčinách sekundárneho analfabetizmu. In: *Sekundárny analfabetizmus alebo o príčinách a dôsledkoch nízkeho záujmu verejnosti o politiku na Slovensku*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach – Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2018, s. 119 – 155. ISBN 978-80-8152-699-2.

- Power in Slovakia for 2019*. 2020. [online]. [cit. 8/9/2020]. Dostupné na internete: <<https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2019/domain/power/SK>>.
- Programové vyhlásenie vlády 2020 - 2024 (CELÉ ZNENIE). 2020. [online]. [cit. 7/9/2020]. Dostupné na internete: <<https://www.omediach.com/tlacove-spravy/17852-programove-vyhlasenie-vlady-2020-2024-cele-znenie>>.
- SPÁČ, P. 2010. *Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku. Volebné reformy a referendá po roku 1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, 278 s. ISBN 978-80-7325-238-0.
- Ústava Slovenskej republiky po poslednej novele*. Žilina: Poradca, 2017, 71 s. ISBN 978-80-8162-028-7.
- Voľby 2020: Do parlamentu sa dostalo 32 žien, najviac za OĽaNO*. 2020. [online]. [cit. 31/8/2020]. Dostupné na internete: <<https://www.zenyvmeste.sk/volby-2020-parlament-pocet-zeny-olano-poslankyne>>.
- Voľby 2020: Tieto štyri ženy dostali najviac preferenčných hlasov*. 2020. [online]. [cit. 31/8/2020]. Dostupné na internete: <<https://www.zenyvmeste.sk/volby-2020-matovic-preferencne-hlasy-zeny-sofranko-sakova-remisova-nicholsonova>>.
- Women in politics*. 2020. [online]. [cit. 6/9/2020]. Dostupné na internete: <<https://womenlobby.org/-Women-in-Politics-507-?lang=en>>.
- Zákon č. 365/2004 Z. z. *Zákon o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon)*.

ROZMACH LIBERÁLNYCH POLITICKÝCH SUBJEKTOV A ICH POVOLEBNÝ STATUS

PhDr. Matúš Meluš, PhD.³¹

Abstract

Liberal political subjects currently have a low representation in the Slovak party system. The pre-election situation shows that this situation may have changed significantly since March 2020. On the other hand, in some cases, there is a question whether they can be profiled as purely liberal (or as the political science says). In this paper I deal with program priorities of relevant subjects, their role in post-election development and possible differences in their activities. The mutual comparison creates different views on liberal politics in Slovak conditions. The analysis of the parties' agenda determines their direction, points to possible deviations from the theoretical concept of liberalism and defines their specificity in relation to domestic political pragmatism. It should be made clear that this contribution concerns Freedom and Solidarity (SaS), For People (Za ľudí) and coalition Progressive Slovakia / Together - Civil Democracy (PS/Spolu). They will be decisive elements of research, two of them can be considered as newly created. On the other hand, SaS does not belong to the traditional – in Slovak view.

KEY WORDS: *political party, liberalism, parliamentary elections, Slovakia*

ÚVOD

Politický liberalizmus nemá na Slovensku dlhú tradíciu, čo je logicky spôsobené viacerými dôvodmi. V prvom rade ide o absenciu historickej tradície, do roku 1989 bolo podobným subjektom bránené v činnosti, resp. ju vykonávali v ilegalite a tajnosti. Ako filozoficko-sociálny smer totiž vystupuje v príkrom protiklade s totalitou, ktorú v uvedenej dobe predstavovalo vedenie štátu prostredníctvom KSC ako jediného relevantného aktéra politiky. Samozrejme, v podmienkach Slovenskej republiky je zložité porovnávať dané subjekty s tradičným chápaním teoretického konceptu liberalizmu (ten predstavujú napr. Popper, von Hayek či Bentham), príp. so zahraničnými vzormi ako napr. Liberálnodemokratickou stranou vo Veľkej Británii, Liberálnou stranou v Kanade, Liberálmi vo Švédsku atď. Navyše, v konzervatívnej krajine akou Slovensko nepochybne je, sa presadzujú ešte komplikovanejšie. Tento stav má svoje výhody, ale aj nevýhody – budem sa im venovať vo výskumnej časti. Napriek pádu komunistického režimu sa liberálne strany a hnutia nedostali automaticky do popredia, skôr naopak. Určité náznaky síce zaznamenávame, no o ich plnohodnotnom a stabilnom pôsobení nemožno hovoriť. Za prvých predstaviteľov slovenského liberalizmu môžeme považovať študentov okolo Antona Popoviča pokúšajúceho sa vytvoriť Stranu národných liberálov. Tá sa však nikdy nepresadila (Oberhauser, 2019). Na prvý pohľad je možné definovať ako liberálny subjekt aj Verejnosť proti násiliu (VPN). Toto občianske hnutie sa profiluje ako kľúčový aktér tzv. nežnej revolúcie a transformácie politického systému z centrálne riadeného na demokratický. Väčšinu zakladateľov VPN môžeme označiť taktiež za liberálov (Fedor Gál, Martin Bútora atď.). Na druhej strane, reálne aktivity hnutia

³¹ Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Fakulta sociálnych vied, Katedra verejnej správy, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava; matus.melus@ucm.sk

neboli v úplnom súlade s teóriou liberalizmu. Ako príklad uvádzam predvolebné obdobie v roku 1990, kedy bolo najväčším favoritom prvých slobodných parlamentných volieb od roku 1946 Kresťanskodemokratické hnutie (KDH). VPN sa totiž rozhodlo prijať na svoju kandidátnu listinu bývalých umiernených komunistov (Marián Čalfa, Milan Čič a pod.). Tento ťah sa ukázal ako správny, nakoľko sa stalo víťazom spomínaných volieb a malo rozhodujúce slovo pri skladaní novej vlády. VPN však nebola typická politická strana, nedisponovala regionálnymi štruktúrami, skúseným manažérskym vedením či sofistikovaným programom. Preto sa pomerne rýchlo rozpadlo a po roku 1992 slovenské liberálne sily prakticky prestali existovať. Daný stav trval s niekoľko málo výnimkami v podstate až do tohto roku. Dnes je situácia značne odlišná, príspevok sa zaoberá statusom týchto strán po parlamentných voľbách konaných 29. februára 2020.

1 VÝZNAM LIBERÁLNYCH SÍL V OBDOBÍ ROKOV 1994 - 2019

Voľby v roku 1992 absolútne ovládlo Hnutie za demokratické Slovensko (HZDS) so ziskom vyše 37% voličských hlasov. Päťpercentnú hranicu neprekročil žiadny liberálny subjekt, naopak, pozície si upevnila konzervatívna a národno-sociálna línia. Aj v tomto dominantnom zoskupení však došlo k štiepeniu a viacero poslancov založilo rôzne frakcie, resp. nové strany. Na báze „odídenčov“ vznikla Demokratická únia Slovenska (DEÚS), pričom sama sa prezentovala ako liberálna (Leška, 2013). Z hľadiska programového zamerania ju však môžeme skôr nazývať stredovou, resp. stredopravou. Jej jadro tvorili členovia troch zoskupení. Dve sa odštiepili od HZDS (Alternatíva politického realizmu – APR a Aliancia demokratov Slovenska – ADS), jedna (Národno-demokratická platforma) od Slovenskej národnej strany (SNS). Je zaujímavé, že DEÚS vtedy tvorili aj mená ako Anton Hrnko, Jozef Moravčík či Eduard Kukan. Aj kvôli tomu je diskutabilné hovoriť o liberálnom politickom projekte napriek vyššie uvedenej prezentácii samotnej členskej základne. Po ďalších parlamentných voľbách (1998) sa zastúpenie liberálnych síl ešte zmenšilo a zostalo len na úrovni jednotlivcov v rámci iných subjektov. Zaradiť k nim môžeme napr. Františka Šebeja a Petra Osuského z Demokratickej strany (DS) či Jána Budaja z Demokratickej únie (DÚ). Celkovo však mali v rámci vtedajšej Slovenskej demokratickej koalície (SDK) len minimálne možnosti na realizáciu.

Za prvú modernú liberálnu stranu vo všeobecnosti považujeme Alianciu nového občana (ANO). Ak zanalyzujeme jej program, zistíme, že ideológia liberalizmu sa prejavuje najmä v ekonomike a v zahraničnej politike (SME, 2002). Je zrejmé, že v roku 2002 nebolo na Slovensku aktuálne riešenie problematiky LGBT komunit či dekriminalizácie ľahkých drog tak, ako to vidíme v dnešnej dobe. Faktom tiež zostáva, že ANO sa stala typickou „stranou na jedno použitie“. Napriek pomerne rýchlemu vytvoreniu druhej Dzurindovej vlády existovali obavy o jej stabilitu už na začiatku mandátu. V NR SR mala len 78-člennú väčšinu a jej získané hlasy zastupovali len približne 30% všetkých oprávnených voličov (Týždeň, 2008). Navyše, všetky štyri koalíčné strany boli inak orientované – konzervatívne KDH, stredopravá SDKÚ-DS, maďarská národnostná SMK a liberálna ANO. Predseda ANO Pavol Rusko disponoval veľkým mediálnym priestorom (ako riaditeľ televízie Markíza) a spočiatku to vládnej koalícii prinášalo viac pozitív, než negatív. Postupom času sa ale začali prejavovať výrazné názorové rozdiely – najmä medzi KDH a ANO ako subjektmi z protipólov stranického spektra. Znáмым sa stal napr. výstup podpredsedu KDH Vladimíra Palka

v diskusii TV JOJ, kde prirovnal ANO k organizácii ŠtB. Ako však vieme, ani tieto spory neznamenali demisiu vlády, predčasné voľby v roku 2006 sa konali kvôli zmluve o výhrade vo svedomí. Stranami sporu boli v tomto prípade Dzurindovo SDKÚ-DS a práve KDĽ. Pri hlbšej analýze ANO tiež narážame na ďalšie prekážky jej liberálnej definície. Veľkú časť voličov prebrala od stredoľavej Strany občianskeho porozumenia (SOP), ktorú postihol podobný osud – po roku 1998 bola členom vládnej koalície, o štyri roky neskôr však nedokázala ani postaviť vlastnú kandidátku (Cirner, 2012). S odstupom času môžeme hodnotiť projekt ANO ako primárne marketingový s cieľom plniť ekonomické záujmy jej majiteľa a zakladateľa zároveň. V dnešnej situácii, keď je Rusko odsúdený za ekonomickú trestnú činnosť, dostáva tento argument ešte silnejšiu váhu.

Po roku 2006 sa parlament stal výrazne konzervatívnym, žiadny liberálny subjekt sa nepresadil, práve naopak. Štiepenie nastalo v rámci ANO, ale aj SDKÚ-DS. Prvá skupina vytvorila stranu Nádej, druhá subjekt s názvom Slobodné fórum. So ziskom 0,63; resp. 3,47% zostali ich ambície nenaplnené a zaradili sa k mnohým ďalším malým stranám, ktoré sa výraznejšie nezapísali do histórie slovenskej straníckej politiky. Samotná ANO dostala od voličov len niečo viac ako 32-tisíc hlasov (1,42%) (Štatistický úrad SR, 2020), čo znamenalo jej postupný rozklad. Priestor pre liberálnu politiku sa takmer úplne vyprázdnil a tá sa dostala do marginalizovaných pozícií. Daný stav trval do roku 2009.

V tomto roku sa na politickej scéne objavil nový aktér s dovedy menej známymi menami a zameraním. Založil ho podnikateľ Richard Sulík spolu s niekoľkými ďalšími spolupracovníkmi. Pod názvom Sloboda a Solidarita (SaS) sa aktívne začali zapájať do straníckeho boja s témami dovedy málo aktuálnymi – dekriminalizácia marihuany, eutanázia, registrované partnerstvá osôb rovnakého pohlavia a pod. (Mikuš, 2018) Situácia sa oproti 90. rokom a prelomu tisícročia zmenila a problematiky tohto typu sa pozvoľna dostávali do povedomia. Vhodnou súčasťou predvolebnej kampane sa ukázalo iniciovanie referenda o šiestich spoločensko-politických otázkach. Napriek tomu, že referendum nebolo platné³², SaS sa dokázala etablovať v prostredí tradičných strán a osloviť rôzne skupiny voličov. Len pod referendovú petíciu sa podpísalo zhruba 400-tisíc občanov (Láštic, 2011). Práve v rokoch 2009-2010 sa začali rozmáhať sociálne siete, cez ktoré získali najmä mladých ľudí a prvovoličov. Prejavilo sa to hneď v prvých parlamentných voľbách, v ktorých SaS kandidovala (v roku 2010). So ziskom 12,14% sa umiestnila na prekvapivom treťom mieste a ihneď sa stala súčasťou exekutívnej moci, keď sa dostala do vládnej koalície spolu s SDKÚ-DS, KDĽ a ďalším novým subjektom s názvom Most-Híd. KDĽ sa tak po rokoch opäť pridalo k spolupráci s liberálmi, v tomto prípade však omnoho modernejšími ako v prípade ANO. Napriek tomu, zásadné spory medzi nimi nevznikli, SaS oslaboval vnútorný rozkol a napokon kľúčový rozpor s SDKÚ-DS pri známom hlasovaní o eurovale. To znamenalo demisiu vlády Ivety Radičovej a pre SaS významnú stratu sympatizantov. Predčasné voľby ju takmer poslali mimo NR SR (zisk 5,88%), no prakticky celé pravicové spektrum bojovalo o politické prežitie. Výnimkou bolo novovzniknuté hnutie Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OĽaNO), jeho jadro vzišlo práve z „odídencov“ zo SaS na čele s Igorom Matovičom. Aj keď je dodnes veľmi ťažko čitateľné, nemôžeme ho označiť za liberálne.

V rokoch 2012-2016 síce liberáli disponovali mandátmi v NR SR, no ich skutočný vplyv bol na minimálnej úrovni. Volebný zisk 44% predurčil na jednofarebnú vládu Smer-SD a ten

³² zúčastnilo sa ho 22,84% voličov.

svoju šancu nepustil z rúk. Čiastočne liberálne témy vo svojom programe presadzoval aj spomínaný Most-Híd. Predseda Béla Bugár sa obklopil spolupracovníkmi s rôznym politickým backgroundom a preto je možné ho jednotne definovať len s ťažkosťami. Liberálne krídlo v ňom zastupovali napr. Ivan Švejna či Rudolf Chmel, neskôr Ábel Ravasz, Katarína Cséfalvayová a pod. Výrazné pochybnosti o uvedenom smerovaní však priniesli voľby v roku 2016 a vstup do vládnej koalície so Smerom-SD, národnou SNS a novou stranou SIEŤ.³³ Najmä spojenie Mostu-Híd a SNS vyvolávalo zmiešané reakcie verejnosti i odborníkov. Konflikty Bugára a bývalého predsedu SNS Jána Slotu boli ešte pár rokmi prakticky bežným javom našej politiky. Navzdory turbulentnému obdobiu v podstate počas celého mandátu vláda vydržala, i keď po uplynutí jeho polovice sa rekonštruovala a Roberta Fica vystriedal v premiérskej kresle Peter Pellegrini. Vzhľadom na výrazne negatívne okolnosti v spoločnosti rástla aj nespokojnosť občanov, čo sa snažili využiť opozičné a novokreované subjekty, väčšina z nich práve liberálneho charakteru.

Tabuľka 1: Volebné zisky politických strán s liberálnymi prvkami v parlamentných voľbách (1994 – 2016)³⁴

<i>Názov politickej strany</i>	<i>Parlamentné voľby</i>	<i>Percentuálny zisk hlasov</i>	<i>Počet platných hlasov</i>
DEÚS	1994	8,57	246 444
SDK	1998	26,33	884 497
ANO	2002	8,01	230 309
SaS	2010	12,14	307 287
Most-Híd	2010	8,13	205 538
Most-Híd	2012	6,89	176 088
SaS	2012	5,88	150 266
SaS	2016	12,1	315 558
Most-Híd	2016	6,5	169 593

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Štatistického úradu SR

2 NENAPLNENÉ AMBÍCIE LIBERÁLOV V ROKU 2020

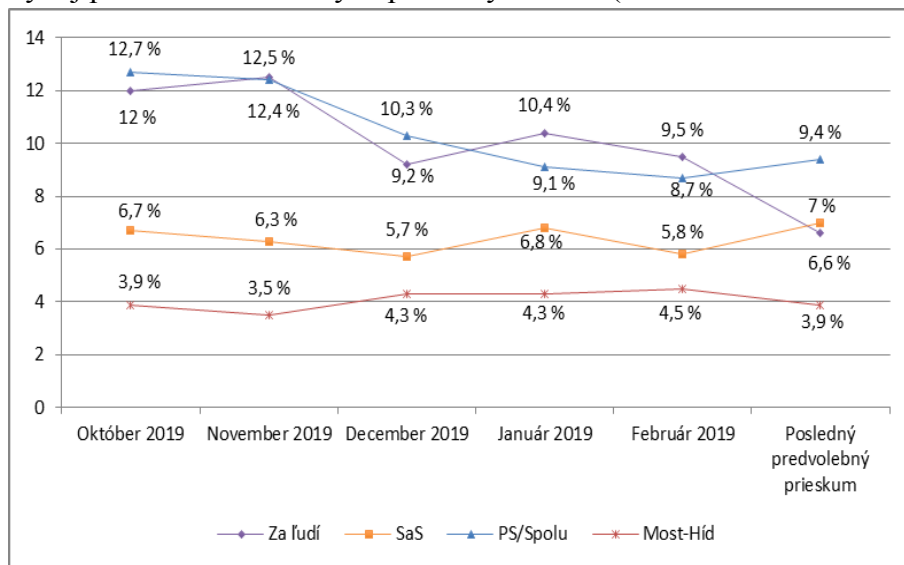
Ako som už naznačil vyššie, posledné dva roky zaznamenali na Slovensku liberálne sily nevídaný rozmach. Za dôvody považujem najmä negatívne skutočnosti v spoločnosti. Predovšetkým ide o vraždu novinára Jána Kuciaka a s ňou súvisiace udalosti nasledované lavínovým efektom. Odpor voči vládnej garnitúre, občianske protesty po celom Slovensku

³³ Predsedom bol konzervatívny politik Radoslav Procházka.

³⁴ Len parlamentné strany.

a čoraz viac pochybení v systéme právneho štátu priniesli prostredie, ktoré chceli využiť nové, ale i staronové tváre na uskutočnenie žiadanej zmeny. Za prvé víťazstvo liberálov možno pokladať zvolenie Zuzany Čaputovej do funkcie prezidentky SR. Zakladateľka a podpredsedníčka ľavicovo-liberálneho hnutia Progresívne Slovensko (PS) porazila v druhom kole voľby kandidáta vládneho Smeru-SD a eurokomisára Maroša Šefčoviča. Príčinou bola nepochybne aj pomerne silná podpora takmer všetkých pravicových strán - s výnimkou Mostu-Híd, keďže kandidoval aj Béla Bugár. Postupne sa v tomto duchu vyjadrili SaS (po odstúpení jej kandidáta Róberta Mistríka), hnutie OĽaNO, SMK či v tej dobe úradujúci prezident Andrej Kiska (TASR, 2019). Zdalo sa, že aj napriek odchodu Čaputovej z PS po zvolení za prezidentku, mu týmto nepriamo pomôže a hnutie sa dostane vo voľbách do NR SR. Práve prostredníctvom Progresívneho Slovenska dostal liberálny smer politiky novú energiu. Vzniklo len pred necelými tromi rokmi z iniciatívy podnikateľov Michala Trubana a Ivana Štefunka. Prvý z nich je absolútnym politickým nováčikom, Štefunko sa v minulosti podieľal na aktivitách Strany demokratickej ľavice (SDL). V porovnaní napr. s SaS ide o značne odlišný projekt, ktorý apeluje v menšej miere na ekonomický liberalizmus, vo vyššej intenzite však na liberalizmus etický venujúci sa témam načrtnutým v predchádzajúcom texte. Ich členovia sa aktívne zúčastnili pochodov za práva sexuálnych menšín, vystupovali na mítingoch proti extrémistickej strane Kotlebovci-ĽSNS, dodnes presadzujú čo najširšiu individuálnu slobodu. Je nutné podotknúť, že tento typ liberálnej strany sme na Slovensku doposiaľ nezaznamenali.

Od februára 2019 vystupujú v spoločnej koalícii so stranou Spolu – občianska demokracia. Ide o obdobný subjekt zostavený z viacerých bývalých poslancov NR SR s rôznym ideologickým zameraním. Predsedom bol Miroslav Beblavý (s minulosťou v SDKÚ-DS), vo vedení tiež vystupovali Jozef Mihál (v minulosti Nádej a SaS) či Katarína Macháčková (v minulosti SIEŤ). Od tohto momentu tvoria v podstate jeden subjekt. Ďalší úspech sa dostavil vo voľbách do Európskeho parlamentu (EP) v roku 2019. Pri účasti necelých 23% získalo PS/Spolu 20,11% a na druhé miesto odsunulo víťaza predchádzajúcich dvoch volieb do EP Smer-SD. Ako ukazuje Graf 1, popularita PS/Spolu sa na prelome rokov 2019 a 2020 držala na číslach bezpečne zaručujúcich miesto v NR SR. Je pravda, že v určitom období roka 2019 sa hnutie na základe prieskumov – v júni im napr. Focus nameral takmer 16% - pasovalo do pozície lídra demokratickej opozície, neskôr však už o tento post súperila so stranou A. Kisku (Za ľudí) a čoraz viac silnejúcim OĽaNO (Pravda, 2019). Počas kampane však nové liberálne tváre v kombinácii s ostrieľanými politikmi urobili viacero chýb. Ako sa ukázalo aj v samotných voľbách, práve tie ich napokon stáli aj mandát v NR SR, ktorým si boli počas celého predvolebného obdobia prakticky istí. V kampani pôsobili dosť chaoticky, ako keby nevedeli, čo vlastne chcú. Najskôr sa prezentovali názorom, že ide o nových politikov, pričom politická kariéra Miroslava Beblavého je viac ako desaťročná. Následne sa prezentovali videami namierenými najmä proti Smeru-SD, pričom ich kvalita bola mimoriadne diskutabilná. Následne postavili ako volebného lídra Michala Trubana, ktorého charisma a vystupovanie sa pohybovali na nedostatočnej úrovni, jeho komunikačné zručnosti boli v porovnaní s Igorom Matovičom alebo Richardom Sulíkom oveľa horšie. A napokon, fotografie nezaradených poslancov na čele s Martinom Poliačikom pri blokovaní rečníckeho pultu v NR SR určite nepridali na dôstojnosti tejto volebnej koalície (Štefančík, 2020). Ako je známe, potrebných 7% PS/Spolu nezískalo, chýbalo im len 0,4%, čo predstavuje presne 926 hlasov.

Graf 1: Vývoj preferencií liberálnych politických strán (október 2019 – február 2020)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa prieskumov agentúry Focus

Podobným turbulentným vývojom prešiel aj ďalší novokreovaný konzervatívno-liberálny subjekt Za Ľudí. Stranu možno považovať za projekt bývalého prezidenta SR Andreja Kisku. Ešte ako hlava štátu síce deklaroval, že do stranického boja sa nezapojí, no stal sa pravý opak. Už počas prezidentského mandátu vystupoval v ostrom kontraste k vládnej koalícii a často sa snažil aktívne participovať na ovplyvňovaní štátnej moci i verejnej mienky. V polovici júna, krátko po inaugurácii Zuzany Čaputovej, ohlásil založenie svojej strany na báze konzervatívneho liberalizmu. Znovu sa potvrdilo, že mix konzervatívnych a liberálnych politikov v rámci jedného celku sa postupne stáva na Slovensku bežnou praxou. Aj v tomto prípade sa členmi stali ľudia z oboch pólů, v prípade konzervatívnejších môžeme hovoriť napr. o Veronike Remišovej či Jane Žitňanskej, do druhej skupiny radíme Andreja Kisku či Juraja Šeligu. V prvom prieskume po ohlásenom vzniku sa pre Za Ľudí rozhodlo 5,2% voličů, v auguste to bolo 5,5% a v septembri 6,5% (agentúra Focus). Od októbra 2019 do začiatku februára 2020 preferencie neustále oscilovali medzi 9 a 12%, posledný mesiac pred voľbami bol však kritický. V mediálnom priestore sa objavili videá zo stretnutí podnikateľa Michala Šuligu s bývalým bosom popradského podsvetia Milanom Reichelom, resp. samotným Andrejom Kiskom. Týkali sa pozemkovej kauzy, v ktorej je Kiska ešte stále vyšetřovaný. Napriek ich otáznej kvalite a pôvodu výrazne poškodili reputáciu jeho strany, čo sa odzrkadlilo vo volebnom výsledku rovnako, ako pri PS/Spolu. Bývalý prezident sa netajil ambíciami stať sa predsedom novej pravicovej vlády, ktorá mala nahradiť rozpadávajúcu sa koalíciu Smer-SD, Most-Híd a SNS. Zisk 5,77% ho ale vrátil do politickej reality. Zo všetkých subjektů demokratickej opozície dostala Za Ľudí najmenšiu legitimitu na vládnutie od voličů a bola nútená čakať na ďalší povolebný vývoj. Za zmienku stojí postoj Andreja Kisku. 17 dní po voľbách sa vzdal poslaneckého mandátu a viac sa nezúčastňoval rokovaní o zostavení vládneho kabinetu.³⁵ Ako dôvod uviedol svoje zdravotné problémy a poveril v danej veci Veroniku Remišovú, aby zastupovala záujmy strany. Nateraz je otázne, či

³⁵ V tom období už rokovali o vládnej koalícii OĽaNO, SaS a Sme rodina.

a v akej podobe sa Kiska do aktívnej politiky vráti. Je pravdepodobné, že personálnym zmenám sa v rámci stranických štruktúr nevyhnú.

ZÁVER

Slovenský liberalizmus má svoje korene, no nevychádzajú priamo z príslušných teoretických konceptov tak, ako sú známe vo vyspelých kultúrach. V našich podmienkach sa zrodil v skupine politikov odídených z HZDS, teda subjektu, ktorý liberálne zmýšľanie nemal vo svojej stranícko-ideologickej výbave. Samozrejme, môžeme k nim prirátať ešte niekoľko proaktívnych študentov z revolučných čias či jednotlivcov balansujúcich na hrane angažovanosti vo vrcholnej politike, resp. občianskom sektore. Ešte predtým sa podieľali na vzniku VPN, či dokonca sympatizovali s komunistickým režimom (Daniška, 2019). Roky 1994 – 2008 môžeme bez väčších výhrad nazvať obdobím prevládajúceho konzervativizmu. Napriek dvom pravicovým vládam v nich liberálne subjekty zohrávali minimálnu úlohu. Dokonca je možné tvrdiť, že táto časť spektra zostávala permanentne vyprázdnená. Jedinou stranou, ktorá navonok vystupovala liberálne, bola ANO, no jej skutočné poslanie som analyzoval vyššie. Čiastočný zlom nastal v momente založenia SaS v roku 2009. Dnes je badať, že aj ona prešla určitou transformáciou a tematickými zmenami. Pôvodné priority sú momentálne skôr v úzadí, kontinuálne ich prebralo predovšetkým spomínané PS/Spolu. Strana sa aktuálne dokonca riadi k mierne euroskeptickým, súvisí to napr. s odmietaním kvót EÚ pre redistribúciu migrantov, záchranných finančných balíkov pre bankrotom ohrozené členské krajiny EÚ a pod. Gro programových priorít SaS je tvorené ekonomicko-hospodárskymi riešeniami.

Tabuľka 2: Volebný zisk politických strán s liberálnymi prvkami v parlamentných voľbách 2020

<i>Názov politickej strany</i>	<i>Počet odovzdaných platných hlasov</i>	<i>Percentuálny zisk</i>
SaS	179 246	6,22
Za ľudí	166 325 ³⁶	5,77
Most-Híd	59 174 ³⁷	2,05
PS/Spolu	200 780 ³⁸	6,96

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Štatistického úradu SR

V rokoch 2018 a 2019 sa zdalo, že slovenský liberalizmus je na vzostupe a bude ďalej posilňovať. Vzhľadom na zvolenie Zuzany Čaputovej a víťazstvu PS/Spolu vo voľbách do EP je to logický postup. Parlamentné voľby 2020 na druhej strane priniesli pomerne tvrdý pád skúmaných subjektov. Dôkazom je okrem iného aj koniec pôsobenia dlhoročného poslanca Bélu Bugára v NR SR, keďže Most-Híd zaznamenal najhorší výsledok vo svojej 12-ročnej

³⁶ Pre porovnanie: Andrej Kiska získal v druhom kole prezidentských volieb v roku 2014 1 307 065 hlasov.

³⁷ Pre porovnanie: Béla Bugár získal v prvom kole prezidentských volieb v roku 2019 66 667 hlasov.

³⁸ Pre porovnanie: Zuzana Čaputová získala v druhom kole prezidentských volieb v roku 2019 1 056 582 hlasov.

histórii (2,05%). Navzdory slabým dosiahnutým výsledkom sa Za Ľudí aj SaS stali súčasťou exekutívy spolu s OĽaNO a Sme rodina. Posledné dva menované subjekty však obsadili najviac ministerstiev a premiérsky post, preto sa očakáva ich najsilnejší vplyv. Na druhej strane, účasť vo vláde môže liberálnym subjektom pomôcť znova naštartovať plnenie vlastných programových priorít. Otázny je osud PS/Spolu. Miroslav Beblavý sa vzdal predsedníckej stoličky v Spolu a odstúpil z politického diania, Michal Truban to pri PS zvažuje. Nahradit' by ho mala doterajšia podpredsedníčka Irena Bihariová. PS/Spolu zatiaľ deklarovalo vôľu pokračovať v činnosti. Celkovo môžeme tvrdiť, že za krátke obdobie sa u nás udial jav, ktorý pozorujeme v celej Európe, ale aj v USA počas poslednej dekády. Nárast liberálnych tendencií vystriedal určitý druh odporu voči nim. Slovensko je v tomto smere ideálny príklad na ďalší výskum.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- CIRNER, M. 2012. Quo vadis - liberalizmus na Slovensku. In: *Zborník zo 7. študentskej vedeckej konferencie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove 2012, s. 637–644. Dostupné na internete: <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Chovanec3/pdf_doc/politologia/15.pdf>
- DANIŠKA, J. 2019. *Liberálny moment. A čo príde po ňom*. 2019. [online], [cit. 23/3/2020]. Dostupné na internete: <<https://www.postoj.sk/44537/liberalny-moment-a-co-pride-po-nom>>
- LÁŠTIC, E. 2011. *V rukách politických strán. Referendum na Slovensku 1993–2010*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011, 128 s. ISBN 978-80-223-3000-8
- LEŠKA, D. 2013. Hlavné etapy formovania systému politických strán na Slovensku po roku 1989. In: *Sociológia*. roč. 45, č. 1, 2013, s. 71 – 88. ISSN 0049-1225
- MIKUŠ, D. 2018. *Pohľady politických strán na verejnú správu*. Trnava: FSV UCM, 2018, 118 s. ISBN 978-80-8105-962-9
- OBERHAUSER, V. 2019. *Priamy súboj kresťanov s liberálmi, kto zvíťazí je v našich rukách*. 2019. [online], [cit. 22/3/2020]. Dostupné na internete: <<https://blog.postoj.sk/41531/priamy-suboj-krestanov-s-liberalmi-kto-zvitazi-je-v-nasich-rukach>>
- PRAVDA. 2019. *Focus: Kiskova strana so ziskom 6,2%. PS/Spolu dýcha na krk Smeru*. 2019. [online], [cit. 23/3/2020]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/volby-2020/clanok/515564-prieskum-focusu-kiskova-strana-so-ziskom-6-2-smer-19-5/>>
- SME. 2002. *Volebný program Aliancie nového občana*. 2002. [online], [cit. 22/3/2020]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/601933/volebny-program-aliancie-noveho-obcana.html>>
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. 2020. *Volby do NR SR v roku 2006*. 2020. [online], [cit. 22/3/2020]. Dostupné na internete: <<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2006/slov/obvod/results/tab3.jsp.htm>>
- ŠTEFANČÍK, R. 2020. *Volby 2020: Matovič vyhral voľby, Smer odchádza do opozície*. 2020. [online], [cit. 23/3/2020]. Dostupné na internete: <<https://www.aktuality.sk/clanok/765425/volby-2020-predbezne-vysledky-volieb-online/>>
- TASR. 2019. *Opozičné strany vyjadrili podporu Čaputovej, Kiska ocenil Mistriku*. 2019. [online], [cit. 23/3/2020]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/prezidentske-volby-2019/clanok/503512-opozicne-strany-vyjadrili-podporu-caputovej/>>

TÝŽDEŇ, 2008. *10 rokov s Dzurindom*. 2008. [online], [cit. 22/3/2020]. Dostupné na internete: <<https://www.tyzden.sk/casopis/3403/10-rokov-s-dzurindom/>>

STEREOTYPY POLITICKÉHO LÍDERSTVA: MEDIÁLNA PREZENTÁCIA LÍDROV POLITICKÝCH STRÁN NA SLOVENSKU A V ČESKEJ REPUBLIKE

doc. PhDr. Jaroslav Mihálik, PhD. – Mgr. Jankoľa Matúš³⁹

Abstract

The media play an important role in the presentation of political parties in Slovakia. The parties try to engage through their election programs or visions for the future, but an important component is especially the leader of a political party. It is literally through the leader that a party can succeed or fail in elections, and therefore the leader is an important part of the functioning of a political party internally as well as externally in relation to the media. The paper deals with the influence of the leaders of political parties in their media presentation in the public media in the Czech Republic and the Slovak Republic. The analysis of the issue will confirm or refute the tendency of political parties to dogmatic communication through the leader of a political party.

KEY WORDS: *politické líderstvo, médiá, komunikácia, Slovenská republika, Česká republika*

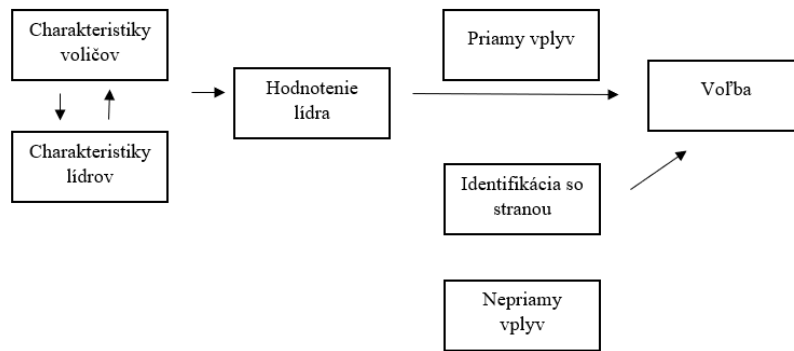
ÚVOD

Výber lídra politickej strany má spravidla tendenciu ovplyvniť aj sympatie spoločnosti vo vzťahu k danému politickému subjektu. Sympatie a istá miera autenticity vo vzťahu k volebnému lídrovi môže politickej strane pomôcť k celkovému úspechu vo voľbách, resp. v danom volebnom období. Líder by mal preto disponovať vlastnosťami, ako sú napríklad dobrá mediálna prezentácia, kvalitná argumentačná schopnosť či schopnosť plnohodnotne komunikovať s občanmi. Práve komunikácia exogénneho charakteru je veľmi dôležitá pre získanie volebnej podpory. Vyváženosť vzťahu medzi médiami a politickým lídrom je taktiež žiaduca. Na tento vzťah priamo nadväzuje aj komunikačná stratégia strany, prevažne prostredníctvom lídra politického subjektu. Ten má za úlohu reprezentovať stranu tak, aby vo voľbách uspela a získala silný mandát od občanov. Pre tento faktor majú politické strany často tendenciu vytvárať také komunikačné stratégie, ktoré vykazujú prvky stereotypov niekedy až dogmatického charakteru. Takýto druh komunikačnej stratégie prioritizuje lídra politickej strany vo vzťahu k externej komunikácii a politicko-spoločenskému prostrediu zároveň. Mediálna komunikácia tohto typu môže mať za následok pokles informovanosti spoločnosti o ostatných predstaviteľoch politickej strany a zároveň obmedzuje tvorbu personálnej rôznorodosti strany. Otázne je, do akej miery politické subjekty v Českej republike a na Slovensku tvoria mediálnu komunikáciu stereotypne až dogmaticky a zároveň, či je to pre smerovanie politického hnutia pozitívom alebo negatívom.

³⁹ Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava, jaroslav.mihalik@ucm.sk, jankola.matus@gmail.com

1 MÉDIÁ A POLITIKA: PERSONALIZÁCIA MEDIÁLNEJ KOMUNIKÁCIE POLITICKÝCH STRÁN

Vzťah médií a politických strán, ako dôležitá súčasť komunikácie k voličom, sa s odstupom času menil, prevažne z dôvodu technologického pokroku a rozvoja nových médií. Adaptácia na nové komunikačné kanály niesla v sebe nutnosť politických subjektov prispôbovať ich jednotlivé komunikačné stratégie. Tri hlavné etapy rozvoja mediálnej komunikácie v sebe zahŕňali zmeny týkajúce sa osobnosti komunikácie so spoločnosťou, následne na to masovosti komunikácie prostredníctvom hlavných médií či profesionalizácie politickej komunikácie. Pokiaľ v počiatkoch komunikovali politici so svojim elektorátom osobne, v tretej ére politickej komunikácie sa osobná komunikácia výrazne zminimalizovala. Tretia fáza postmodernity komunikácie nesie v sebe prvky profesionalizácie kampaní, elitistického populizmu či fragmentácie voličov a ich prijímania informácií. Cielenie mediálnej komunikácie malo za následok pokles dopytu po tzv. *political issues* (odkazovanie na ideologické črty politických strán) a naopak vzostup dopytu po tzv. *policy issues* (konkrétnych riešeniach problémov) (Blumler, Kavanagh, 1999). Zmeny politického dopytu spoločnosti voči konkrétnym politickým aktérom preto ovplyvnili aj prezentovanie politických kandidátov prostredníctvom médií. Nastolovanie agendy atribútov jednotlivých politických lídrov či politických strán predstavuje širokú škálu záujmov a všetky ovplyvňujú obraz politického subjektu. Politické presvedčenie či osobnostné rysy lídrov sú prezentované práve v masových médiách. Tieto médiá vplyvajú na spoločnosť selektívnym spôsobom; od výberu média po konkretizáciu informačného dopytu verejnosti. Občania sa v tomto smere istým spôsobom spoliehajú na novinárov a ich podanie politickej agendy, od ktorej sa následne odvíja politický názor spoločnosti. Vzťah médií a politických strán je preto veľmi dôležitým atribútom mediálnej prezentácie politického subjektu (McCombs, 2009). Táto symbióza však nie je viditeľná len vo vzťahu k politickej strane; v súčasnosti dôležitejším ukazovateľom vzťahu k médiám je samotný volebný líder politickej strany. Stereotypná a exkluzívna mediálna prezentácia politického subjektu iba prostredníctvom lídra strany môže, ale aj nemusí mať efekt pozitívneho charakteru. Ako zdôrazňuje Karvonen (2009), výskum efektu silného lídra nie je dostatočný a preto nie je možné konštatovať, že aj komunikácia cielená len prostredníctvom lídra politického subjektu je vhodným riešením. Podľa slov autora síce platí, že voliči volia stranu aj podľa sympatií k lídrovi, z dlhodobého hľadiska to nemusí platiť. Zároveň nie je možné generalizovať vzťah, kde pozitívne preferencie voči lídrovi politického subjektu nutne zabezpečia kladný výsledok vo voľbách. Nájde sa však aj opačný názor, ktorý tvrdí opak; a síce, že kladné spoločenské postavenie lídra je kľúčovým faktorom pri odovzdaní hlasu konkrétnemu politickému subjektu. Tento proces personalizácie Garzia (2011) odôvodnil nasledovnými vzťahmi.

Obrázok 1: Vplyv personalizácie na proces voľby

Zdroj: vlastné spracovanie (Garzia, 2011)

Personalizácia politiky je širokým fenoménom, ktorý má podľa Garziu (2011) dve hlavné príčiny. Tou prvou je zmena politickej komunikácie a jej štruktúrovanosti v rámci zväčšovania mediálnej prezentácie politických strán prostredníctvom televízie. Televízia v tomto prípade hrala úlohu komunikačného nástroja, ktorý disponoval širokou masovosťou a zároveň vysokou obľubou. Tým druhým dôvodom bolo vytvorenie štiepných línií v politike. Práve absencia dominantnej názorovej klímy môže mať na následok individualizmus vo voličskom správaní v rámci demokratických volieb. Stranícki lídri a ich vplyv má klesajúcu tendenciu v prípade, že sa vyskytuje široký názorový konsenzus v spoločnosti. V opačnom prípade, ak je tento konsenzus nízky, vplyv lídrov stúpa. Faktorom zmien v komunikácii môže byť aj samotná kríza politického systému. Tento vplyv má však podľa Hopkin - Paolucci (1999) pozitívny efekt na nárast personalizácie, keďže dopyt po charizmatikom líderstve v rámci obdobia systémovej krízy má vzostupnú tendenciu. King (2002) dopĺňa, že aj tesnosť volebných výsledkov môže zohrávať rolu pri náraste personalizácie komunikácie politických strán. Aj napriek trendu komunikácie prostredníctvom sociálnych sietí, niektoré politické zoskupenia komunikujú markantnejšie prostredníctvom tradičných masových médií. Absencia môže mať donucovací charakter, kde napríklad extrémizmus v ideologických rovinách politických strán veľké sociálne siete zakazujú. Mediálny priestor preto podľa Bardoviča (2018) tieto strany síce silne personalizujú, no zároveň sa spoliehajú na „kolektívne“ spôsoby mediálnej prezentácie vo forme už zmieňovaných tradičných masových médií.

2 METODOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ A KÓDOVANIE KVANTITATÍVNYCH DÁT

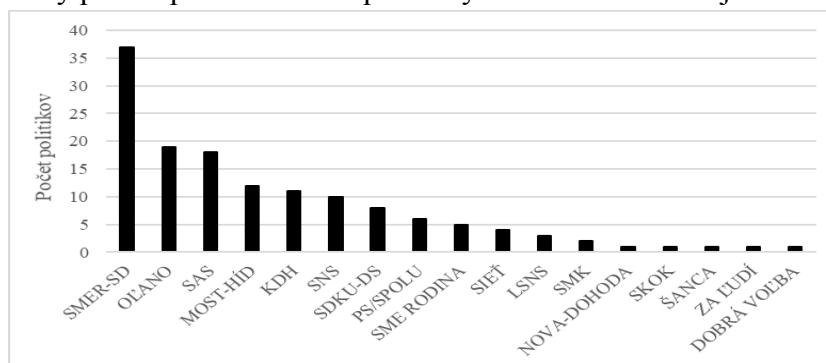
V rámci metodologického usmernenia práce bola pri analyzovaní dátovej vzorky využitá metóda selektívneho kódovania kvantitatívnych dát. Tieto dáta boli zozbierané v časovom horizonte rokov 2014-2019, prostredníctvom diskusných relácií O 5 minút 12 (RTVS) na Slovensku a Otázky Václava Moravce (ČT) v Českej republike. Dôvodom výberu týchto relácií bol fakt, že obe pôsobia vo verejnoprávných médiách, čo zaručuje pri tvorbe ich mediálneho obsahu istú mieru objektívnosti výberu konkrétnych politikov, poprípade ich vyjadrení v diskusných reláciách. V rámci selektovaného obdobia bol do analýzy radený len výskyt tých politických predstaviteľov, ktorých frekvencia v konkrétnej diskusii dosahovala minimálnu hodnotu 5. Tí politici, ktorí nedosiahli tento podiel zmienky v jednom konkrétnom

vysielaní, neboli zaradení do dátovej vzorky. Jednotlivé kľúčové slová, teda reťazce pri vyhľadávaní sa orientovali na výber prostredníctvom priezvisk politických predstaviteľov, taktiež v ich vyskloňovanom tvare. Radenie ku konkrétnemu politickému subjektu prislúchalo obdobiu, v ktorom daný politik v strane pôsobil. Do štatistických dát boli taktiež radení nominanti jednotlivých politických subjektov. Dôvodom bola snaha o minimalizovanie tvorby štatistických odchýlok, ktoré sa môžu vyskytovať pri analyzovaní dát metódou selektívneho kódovania. Štatistický program analyzoval viac než 5500 vzoriek, v rámci 6 ročného časového obdobia.

3 MEDIÁLNA PREZENTÁCIA LÍDROV POLITICKÝCH STRÁN: STEREOTYPY ALEBO DOGMA?

Mediálna prezentácia politických strán je závislá na rôznych faktoroch. Politické strany si vyberajú nielen spôsoby ako komunikovať, ale aj prostredníctvom akých komunikačných nástrojov. Taktiež je potrebný vhodný personálny výber diskutujúceho v rámci konkrétnej odbornej diskusie. Strany preto disponujú odborníkmi na jednotlivé problematiky, ktorých následne pri konkrétnej pozvánke na diskusiu obsadzujú do rolí diskutujúcich. Táto odbornosť je v niektorých témach akými sú napríklad zdravotníctvo či téma dopravy takpovediac žiaducou a kredit politickej strany v tomto ohľade môže mať pozitívny efekt pre občanov - voličov. Tento stav však nemusí byť podmienkou a zároveň môže nastať stav opačného charakteru, kedy sa politická strana snaží komunikovať len prostredníctvom svojho lídra a poslanci za konkrétnu stranu sú takpovediac v úzadí. Líder je viditeľný takmer všade a dá sa konštatovať, že je aj „všestranným“ odborníkom na rôzne témy. Obľúbená persóna v podobe lídra preto môže nastoliť v rámci fungovania politickej strany trend stereotypného, ba až dogmatického smerovania jej mediálnej prezentácie. Potreba zviditeľnenia strany stojí a padá na osobe lídra strany vo forme jej predsedu a personálna rôznorodosť pri straníckej komunikácii nemusí byť takmer vôbec prítomná. Kapitola preto bude analyzovať stereotypy komunikácie konkrétnych politických strán na Slovensku v komparácii s politickými lídrami strán v Českej republike za účelom analýzy personálnej rôznorodosti mediálnej reprezentácie členov politických strán.

Graf 1: Celkový pomer predstaviteľov politických strán v diskusnej relácii O 5 minút 12

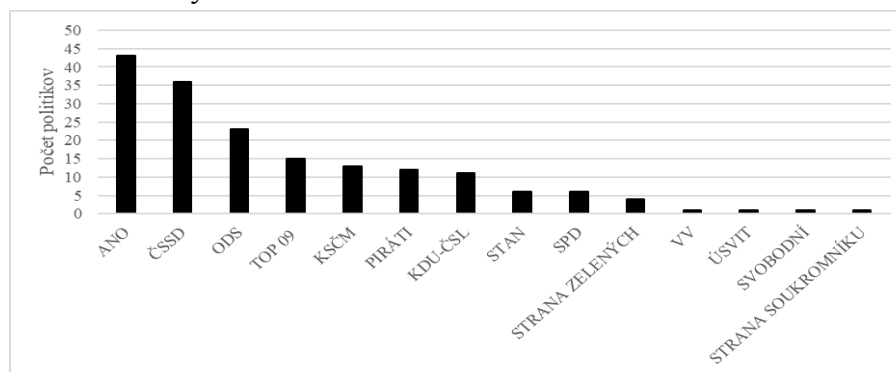

Zdroj: Rozhlas a televízia Slovenska (www.rtv.sk), vlastné spracovanie

Strany si do jednotlivých diskusií nominujú svojich kandidátov prevažne individuálne. Graf č.1 poukazuje na personálnu rôznorodosť výskytu politických predstaviteľov jednotlivých politických strán v diskusnej relácii RTVS O 5 minút 12. Najväčší podiel

rôznorodosti zastúpenia má strana Smer-SD, nasledovaná stranou OĽANO a SAS. V rámci sledovaného obdobia dosiahla strana Smer-SD takmer dvojnásobný pomer zúčastnených politikov vo vybranej politickej diskusii, čomu prislúcha aj jej koalíčné postavenie. Je nutné konštatovať, že táto štatistika je priamo nadviazaná na samotnú programovú a mediálnu skladbu konkrétnej diskusnej relácie. Sledované obdobie zaznamenalo aj výskyt predstaviteľov mimoparlamentných, resp. novovzniknutých politických subjektov. Dôvodom je samotné predvolebné obdobie, kedy sa strany snažia mediálne presadiť aj na pôde verejnoprávnej televízie. Dosiahnuté výsledky kopírujú postavenie politických strán v parlamente. Platí vzťah, že najviac personálne rôznorodými sú tie politické strany, ktorých mediálny výskyt dosahuje vysoké hodnoty. Dlhodobo etablované strany v tomto prípade vykazujú vyššie čísla rôznorodosti, a naopak, nové strany dosahujú tieto výsledky nižšie. Osobitnou kategóriou sú strany, ktoré sa len v súčasnosti snažia získať mandát od občanov vo voľbách typu Za ľudí alebo Dobrá voľba, ktorých kampaň a mimoparlamentné postavenie stavia do úlohy, kedy je mediálna prezentácia tvorená len niektorými spoločensky známymi osobnosťami. V rámci tohto konštatovania preto strany tohto typu nemajú dôvod mediálne prezentovať menej známe osoby a zároveň ich personálne zastúpenie v médiách je významne stereotypného líderského charakteru. V tomto prípade môžeme vyzdvihnúť faktor objektivity tvorby mediálneho obsahu vybranej diskusnej relácie.

Graf 2: Celkový pomer predstaviteľov politických strán v diskusnej relácii Otázky Václava Moravce

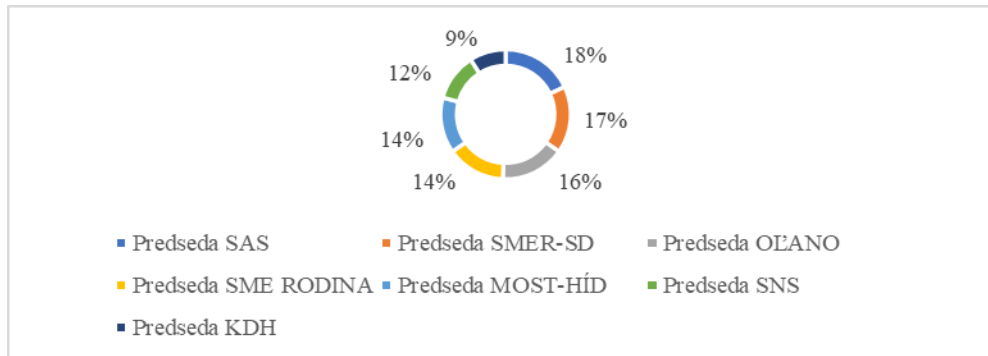

Zdroj: Česká televize (www.ceskatelevize.cz), vlastné spracovanie

Graf č. 2 poukazuje na celkový pomer predstaviteľov politických strán v rámci diskusnej relácie ČT Otázky Václava Moravce. V rámci tohto pomeru má najviac rôznorodé zastúpenie politických predstaviteľov politická strana ANO, nasleduje ČSSD a ODS. Ako aj na príklade strán fungujúcich na Slovensku je možné konštatovať, že strany vládneho charakteru vykazujú významne vyšší podiel personálnej pestrosti, než strany novovzniknuté, respektíve opozičné. Tento stav môže byť podobný a súvisiaci s postavením politických subjektov v straníckom systéme. Mediálna skladba je síce opätovne tvorená individuálne, avšak strany disponujú mnohými politickými predstaviteľmi, ktorých môžu tematicky využiť v diskusiách. Etablovanie politických strán a istá konzistentnosť fungovania týchto subjektov má dlhodobu tendenciu tvoriť personálne alternatívy mediálnej komunikácie. V tomto prípade celá komunikácia nie je založená len na jednej osobe, prevažne predsedovi politickej strany, ale na odbornosti niektorých politických predstaviteľov k danej téme. Pokiaľ novovzniknuté strany majú potenciál komunikovať prostredníctvom lídrov, dlhodobu fungujúce politické strany

využili mediálny priestor na politickú prezentáciu aj iných politických predstaviteľov strany, čím sa do značnej miery rozšíril výber persón zastupujúcich konkrétnu politickú stranu v diskusii.

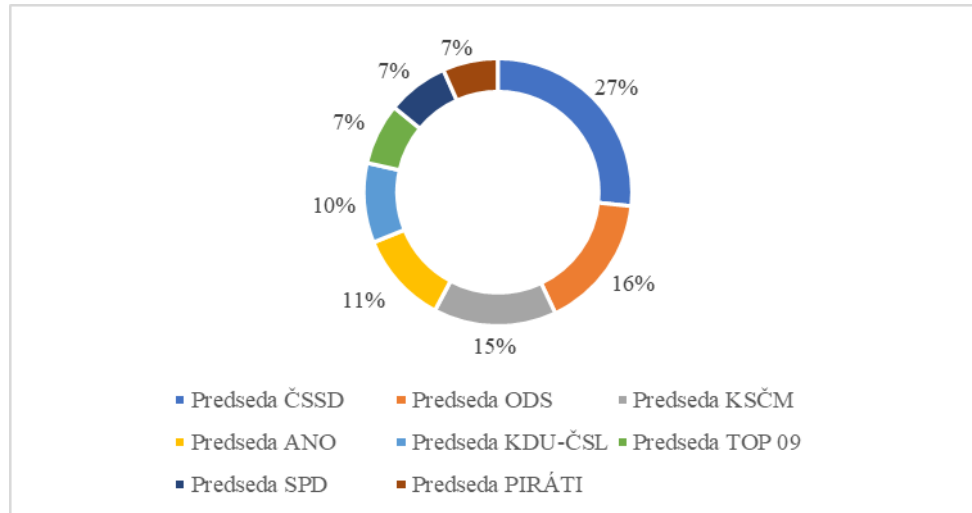
Graf 3: Celkový pomer predsedov politických strán v diskusnej relácii O 5 minút 12 na Slovensku

Zdroj: Rozhlas a televízia Slovenska (www.rtv.s.k), vlastné spracovanie

Graf č. 3 konkretizuje celkový podiel výstupov v politických diskusiách jednotlivých predsedov politických strán a hnutí. Tento podiel opätovne sumarizuje len tie výstupy, v ktorých zmienka konkrétneho predsedu dosiahla výskyt minimálne 5 zmienok. V rámci tejto štatistiky boli vylúčení tí predsedovia politických subjektov, ktorí minimálne raz túto hranicu neprekročili. V rámci tejto štatistiky vykazuje najvyšší pomer výstupov predseda strany Sloboda a Solidarita, Richard Sulík. Jeho pomer v komparácii so zvyšnými predsedami politických strán dosahoval úroveň 18 % celkových zmienok. Nasledoval predseda strany Smer-SD, Robert Fico so 17 % zmienok a následne Igor Matovič so strany Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti so 16 % podielom. V rámci volebného obdobia 2016-2020 dostávali relatívne vysoký mediálny priestor aj predsedovia strán SNS a Sme rodina aj napriek tomu, že v predchádzajúcom období nedisponovali parlamentným postavením. Zaujímavosťou je aj štatistika výskytu predsedu KDH. Ján Figel' ako predseda tohto politického hnutia do roku 2016 a Alojz Hlina ako jeho nasledovník aj napriek mimoparlamentnému postaveniu v rokoch 2016-2020 disponovali taktiež relatívne vysokým mediálnym priestorom. Dôvodom tohto stavu môže byť aj zmena predsedu v konkrétnom volebnom období, kde nový predseda dostával mediálny priestor z dôvodu zmien vedenia, programových cieľov a smerovaní politickej strany. Druhým zaujímavým štatistickým ukazovateľom je 17 % podiel výskytu predsedu strany Smer-SD. Môžeme predpokladať, že tieto kvantitatívne ukazovatele mediálneho podielu by boli vyššie v prípade, že by sa neudiala zmena na poste premiéra krajiny. V tomto prípade by predseda strany Smer-SD a zároveň bývalý premiér Robert Fico disponoval merateľne vyšším mediálnym podielom a celkový pomer výskytu mediálnych zmienok predsedu tohto politického subjektu by bol pravdepodobne štatisticky najvyšší.

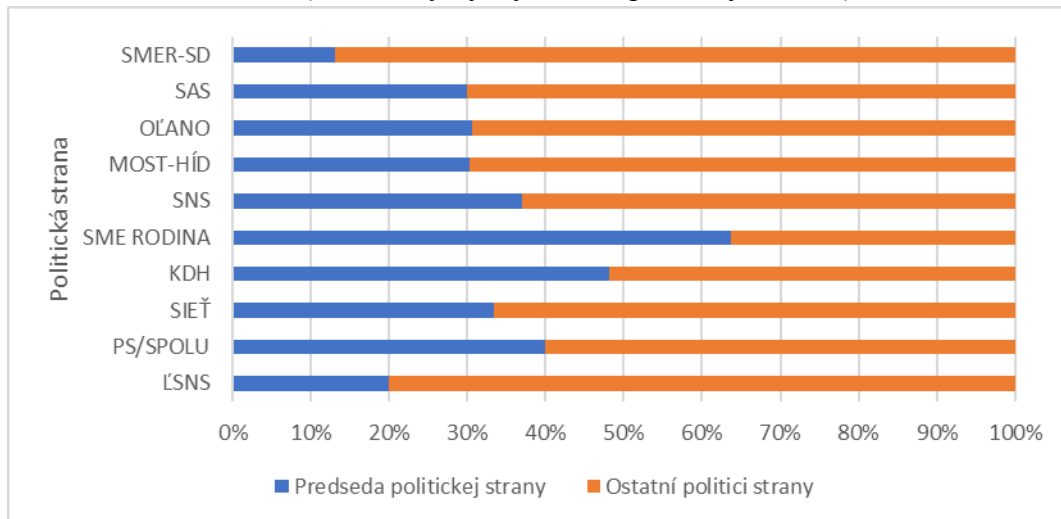
Graf 4: Celkový pomer predsedov politických strán v diskusnej relácii Otázky Václava Moravce v Českej republike

Zdroj: Česká televize (www.ceskatelevize.cz), vlastné spracovanie

Percentuálny podiel mediálnej prezentácie predsedov politických strán v Českej republike poukazuje na významne vyššie rozdiely medzi jednotlivými politickými lídrami. Najvyšší podiel zaznamenal predseda ČSSD a to konkrétne 27%, druhým najvyšším mediálnym podielom disponoval predseda ODS so 16 % podielom a tretím predseda KSČM s 15% mediálnym podielom v komparácií so zvyšnými predsedami politických strán. Najvyšší podiel predsedov ČSSD môže opätovne súvisieť so zmenou ich predsedu. Obmena stranických predsedov mohla mať za následok zvýšenie mediálneho postavenie čomu mohlo prispieť aj koalíčné postavenie. Taktiež však treba podotknúť, že strana ČSSD je s výnimkou rokov 2017-2018 permanentne vo vládnom postavení, z čoho môže plynúť jej mediálny benefit v rámci postavenia v mediálnom priestore. V prípade predsedu strany ANO, Andreja Babiša, je tento stav rozdielny aj napriek takmer identickému postaveniu vo vláde Českej republiky. Jeho mediálny podiel dosahuje úroveň 11, čo značí širokú personálnu variabilitu výberu do diskusných relácií. Predsedom strán Piráti, SPD a TOP 09 bol nameraný identický pomer mediálneho výskytu a to 7% aj napriek tomu, že strany sa môžu radiť medzi novovzniknuté, resp. odlúčené od dlhodobo fungujúcich politických subjektov. Tento stav môže naznačovať silné personálne osobnosti vo forme lídrov, ktorí síce nedosahujú vrcholové čísla ich mediálnej prezentácie, avšak z hľadiska mediálneho povedomia a tvorby mediálneho obsahu konkrétneho verejnoprávneho média disponujú viditeľným postavením.

Graf 5: Stereotypy politickej komunikácie prostredníctvom lídrov politických strán na Slovensku (merateľný výskyt lídrov politických strán)

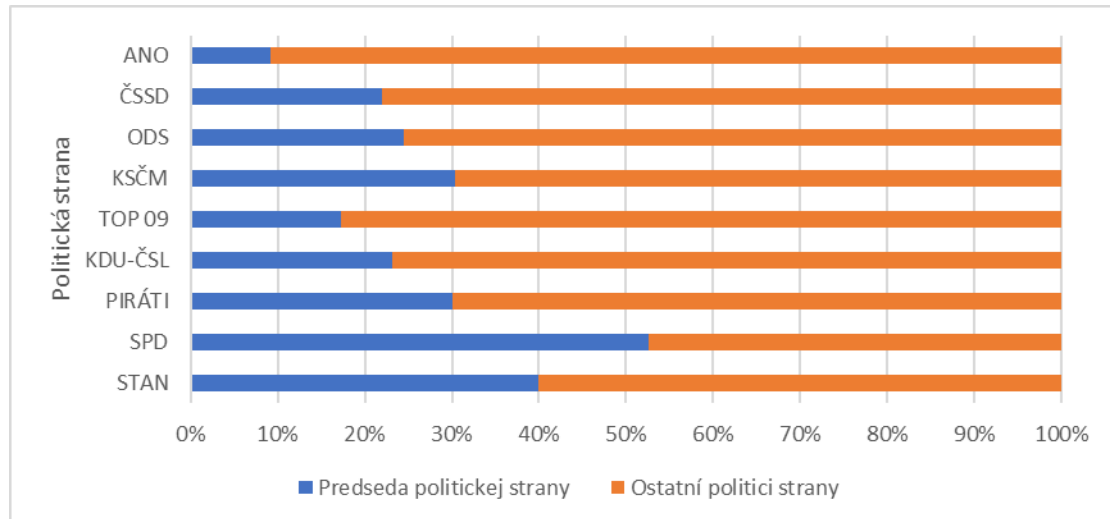

Zdroj: vlastné spracovanie

Na konkrétne stereotypy v politickej komunikácii upozorňuje graf č. 5, ktorý poukazuje na percentuálny podiel politickej komunikácie prostredníctvom predsedu politickej strany a ostatných členov jednotlivých politických subjektov. Graf je radený podľa celkového výskytu všetkých zúčastnených politikov konkrétnej politickej strany, vrátane predsedu čo značí najvyššiu mediálnu prezentáciu strany Smer-SD a najnižšiu strany ĽSNS vo vybranej diskusii vo verejnoprávnom médiu. Najvyšší podiel stereotypov vo svojej mediálnej prezentácii prostredníctvom lídra politickej strany vykazuje strana Sme rodina a jej predseda Boris Kollár, najnižší podiel vykazuje strana Smer-SD v osobe Róberta Fica. V rámci tohto podielu je možné sledovať personálnu variabilitu výberu diskutujúcich vo vybranej relácii. V rámci koalíčných politických strán, tzn. Smer-SD, SNS a Most-Híd (aj strana Sieť, ktorá zanikla), dosahuje najvyšší podiel mediálnej prezentácie predseda SNS, Andrej Danko, nasledoval predseda Most-Híd Béla Bugár a predseda Smer-SD, Robert Fico. Zaniknutá strana Sieť dosahovala relatívne podobný podiel komunikácie prostredníctvom predsedu Radoslava Procházku, avšak tento podiel bol kvantitatívne významne nižší než spomínané koalíčné strany. Pri pohľade na stranu Smer-SD komunikácia prostredníctvom lídra dosahuje najnižšie čísla z hľadiska výšky mediálnych zmienok, keďže dosahuje najvyššie výskyt komunikácie prostredníctvom podpredsedov, resp. ostatných členov strany. Funkčné politické miesta, ktoré strana zastupuje jej dávajú priestor disponovať variabilitou výberu komunikujúcich a zároveň zmena na poste premiéra Slovenskej republiky túto štatistiku významne ovplyvnila. V rámci opozičných politických subjektov za volebné obdobie 2016-2020 zaznamenala strana Sme rodina najvyššiu komunikáciu prostredníctvom lídra. Ako jediná zo všetkých sledovaných subjektov dosiahla taktiež pomer vyšší než 50 %. Strany SAS a OĽANO disponovali pomer 30 % a taktiež opozičný subjekt ĽSNS komunikoval prostredníctvom lídra v 20 % prípadoch. V rámci mimoparlamentných strán PS/SPOLU a KDH dosahovalo hnutie kresťanskej demokracie úroveň takmer 50 % komunikácie prostredníctvom svojho lídra Alojza Hlinu, čo môže súvisieť práve so spomínanou zmenou predsedu strany ako aj jeho osobnostnými vlastnosťami zároveň. Hnutie PS/SPOLU disponovalo pomerom okolo 40%, čo naznačuje mierne dogmatický charakter. Obe tieto politické strany zároveň vykazujú vyšší pomer komunikácie prostredníctvom lídra než strany

koaličného či opozičného charakteru s výnimkou strany Sme rodina. Priemerný pomer dogmatizmu v rámci sledovanom období komunikácie politických strán na Slovensku dosahuje úroveň 35 %.

Graf 6: Stereotypy politickej komunikácie prostredníctvom lídrov politických strán v Českej republike (merateľný výskyt lídrov politických strán)

Zdroj: vlastné spracovanie

Politické subjekty v Českej republike taktiež prispôsobujú výber politických predstaviteľov v diskusných reláciách podľa tematiky debaty. Graf č. 6 je opätovne radený podľa výšky výskytu politických strán a ich predstaviteľov v diskusnej relácii Otázky Václava Moravce. V tomto prípade najviac zmienok zaznamenala strana ANO, naopak najmenej politické zoskupenie STAN. V rámci charakteristiky stereotypov mediálnej prezentácie politických strán, najviac zastúpeným a zároveň zmieňovaným predsedom konkrétnej politickej strany bol Radim Fiala, resp. Tomio Okamura, naopak najmenej zastúpeným bol Andrej Babiš z politického hnutia ANO aj napriek tomu, že zaujali najvyšší počet zmienok. Opätovne to poukazuje na personálnu rôznorodosť konkrétnej politickej strany. Relatívne nízke stereotypné mediálne správanie je viditeľné taktiež u hnutia TOP 09. Pri pohľade na koaličné politické subjekty, predsedovia strán ČSSD Bohuslav Sobotka a KDU-ČSL Pavel Bělobrádek dosahovali úroveň zmienok v rozmedzí 20 % až 23 %. Dôvodom môže byť opätovná etablovanosť politických subjektov v straníckom systéme spojená s rozvinutými štruktúrami a predstaviteľmi v strane, ktorí disponujú odborníkmi v rôznych oblastiach. Na príklade komunikácie politických strán vo verejnoprávnej televízii je možné konštatovať, že strany pôsobiace v Českej republike vykazujú nižšiu mieru dogmatického správania sa vo vzťahu k mediálnej prezentácii strany. V rámci sledovaného obdobia sa tento pomer pohybuje na úrovni 27 %, čo v porovnaní so Slovenskou republikou je pokles zhruba o 8 %. Strany sa preto pri komunikácii správajú variabilnejšie minimálne pri výbere svojho predstaviteľa v diskusii, resp. v rámci jeho zmienok v diskusnej relácii. Tento stav je samozrejme priamo naviazaný na programovú skladbu konkrétnej politickej relácie, no v medziach subjektívneho výberu jednotlivých politických strán vo vzťahu k mediálnej prezentácii prostredníctvom predsedov politických hnutí sú stereotypy výberu kandidátov politických strán zastúpené v nižšej miere.

ZÁVER

Stereotypy a dogmatizmus v mediálnej komunikácii politických strán predstavujú formu prezentácie, ktorá je prioritne orientovaná prostredníctvom jednej osoby, prevažne predsedu/lídra danej politickej strany. Líder strany komunikuje výrazne markantne a je viditeľný na mnohých komunikačných kanáloch strany, počnúc online priestorom až po účasť v tradičných politických diskusiách. V rámci príspevku bol analyzovaný vplyv týchto stereotypov na mediálne správanie sa politických strán, vo vzťahu k personálnemu obsadeniu a výskytu jednotlivých straníckych predstaviteľov vo verejnoprávnych televíziách. Z analýzy ktorá bola realizovaná na báze selektívneho kódovania vzišlo niekoľko zaujímavých výsledkov.

Vo všeobecnosti je v rámci sledovaného obdobia viditeľný trend, kde strany zastávajúce koalíčnú funkciu disponujú významne vyššou mierou variability personálneho obsadenia, než strany opozičného charakteru. Tento stav je v texte často identifikovaný a súvisí prevažne so širokou členskou základňou odborníkov na jednotlivé oblasti v politických stranách. Odborníci v tomto prípade zastupujú konkrétnu politickú stranu v diskusiách, čoho dôsledkom je situácia, kde predseda vo forme lídra politickej strany nemusí zastávať univerzálne postavenie v rámci mediálnych výstupov. Toto konštatovanie je však konštruované len vo forme analyzovania dogmatizmu v rámci mediálneho správania, kde nie je v opačnom prípade možné konštatovať taktiež významne podhodnotené mediálne výstupy samotných lídrov. Najviac viditeľnými v diskusiách na Slovensku medzi lídrami boli predsedovia strán SAS a Smer-SD, na príklade Českej republiky to boli predsedovia strán ČSSD a ANO, avšak v celkových číslach bol pomer jednosmerne orientovanej komunikácie prostredníctvom lídra strany veľmi nízky. Kým koalíčné zoskupenia využívali systém variability komunikácie v rámci personálneho obsadenia, strany opozičného či mimoparlamentného charakteru túto komunikáciu využívali vo vyššej miere. Je možné konštatovať, že túto tendenciu dogmatického správania v mediálnej komunikácii majú vo vyššej miere mimoparlamentné zoskupenia, čoho dôsledkom môže byť aj snaha o získanie viditeľnosti lídra, teda personifikácia politickej strany v rámci konkrétnej politickej strany prostredníctvom lídra strany. Pozornosť je preto pochopiteľne v úvode venovaná prevažne lídrovi politickej strany než ostatným predstaviteľom. V rámci celkového podielu využitia komunikácie prostredníctvom predsedu strany sú strany pôsobiace na Slovensku viac naklonené dogmatickej komunikácii s médiami, než strany pôsobiace v Českej republike. Zatiaľ kým na Slovensku dosahuje tento pomer 35 % celkových merateľných štatistík výskytu, v Českej republike je tento podiel nižší, konkrétne 27 %.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- BARDOVIČ, J. 2018. *Political communication of MPS of the Peoples party – Our Slovakia in digital area. MARKETING IDENTITY: Digital mirrors – part I.*, Trnava: FMK UCM v Trnave, 2018. 572 s. ISBN: 978-80-8105-984-1.
- BLUMLER, J.- KAVANAGH, D. 1999. *The Third Age of Political Communication: Influences and Features.* Political communication, Vol. 16. [online], [cit. 2/3/2020]. Dostupné na internete: <URL:

http://www.communicationcache.com/uploads/1/0/8/8/10887248/the_third_age_of_political_communication-_influences_and_features.pdf.

- GARZIA, D. 2011. *The Personalization of Politics in Western Democracies: Causes and consequences on leader-follower relationships*, In: *The Leadership Quarterly 1/2011*. [online], [cit. 2/3/2020]. Dostupné na internete: <URL: <http://journals.cambridge.org/action/displayFulltext?type=1&fid=987608&jid=ERW&volumeId=15&issueId=02&aid=987604&bodyId=&membershipNumber=&societyETOCSession>>.
- HOPKIN, J. – PAOLUCCI, C. 1999. The business firm model of party organisation: Cases from Spain and Italy. *European Journal of Political Research*. [online], [cit. 2/3/2020]. Dostupné na internete: <URL: <http://personal.lse.ac.uk/hopkin/hopkinpaolucci1999ejpr.pdf>>.
- KARVONEN, L. 2009. *The Personalisation of politics- a study of parliamentary democracies*. Harvard University Press. Cambridge. 2009. 132 s. ISBN: 9781907301032.
- KING, A. 2002. *Leaders' personalities and the outcomes of democratic elections*. New York: Oxford University Press. 2002. 248 s. ISBN: 0198297912.
- McCOMBS – MAXWELL, E. 2009. *Agenda setting: nastolování agendy - masová média a veřejné mínění*. Praha: Portál, 2009. 251 s. ISBN 978-80-7367-591-2.

DÁNSKA STAROSTLIVOSŤ O DETI BY MOHLA ZLEPŠIŤ NA SLOVENSKU VIACERO MAKROEKONOMICKÝCH UKAZOVATEĽOV

Ing. Michala Moravcová, PhD.⁴⁰

Abstract

This paper describes and examines the differences between Danish and Slovak childcare services for children aged 0-3 years. Public nurseries are run by municipalities and financed by local authorities and parents in both countries. On one hand, Denmark has the highest rate of children under three years in nurseries in the European union. On the other hand, Slovakia has one of the lowest rates, which results in the lower female labor force participation rate and higher gender pay gap. Slovak inspiration by Danish nursery system could be beneficial in many economic aspects. First, higher women's labor force participation may booster available labor. Second, it can help solving the problem with aging population. Third, it could increase the number of women in senior positions and company's boards, leading to gender pay gap decrease.

KEY WORDS: childcare, nursery, woman participation rate, gender pay gap

ÚVOD

Starnutie populácie je pre Slovensko ako aj pre celú Európsku úniu (EU) jednou z výziev 21. storočia (NBS, 2018). Národný program aktívneho starnutia pre roky 2014-2020, ktorý vypracovalo Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, upozorňuje na to, že Slovensku bude v roku 2050 chýbať 21% pracovnej sily, čo je o 7% viac ako je priemer EU.⁴¹ Zvýšenie počtu žien na trhu práce je jednou z možností, ako zvýšiť dostupnú pracovnú silu. Podľa IMF (2016) by vyššia inklúzia žien na pracovnom trhu mohla zvýšiť potrebnú pracovnú silu o 6-15%. Nárast ľudského kapitálu v podobe väčšieho množstva dostupnej pracovnej sily (pracovný kapitál) sa pozitívne premieta do potenciálneho výstupu ekonomiky (IMF,2016).

Štúdia IMF (2016) dokumentuje pozitívny vzťah medzi finančnými výsledkami firiem a rodovou diverzitou na seniorských miestach.

Ženy participujú v nižšej miere na pracovnom trhu než muži z dôvodu starostlivosti o deti, rodinu a starých členov rodiny (Cheng, 2016). Výchova a starostlivosť o deti je časovo náročný proces, ktorého sa väčšinou ujímajú práve ženy. Táto štúdia ukazuje, že miera participácie žien na slovenskom trhu práce klesá s rastúcim počtom detí.

Cieľom štúdie je predstaviť dánsky systém starostlivosti o deti, ktorý garantuje miesto dieťaťu v zariadení starostlivosti o deti do 3 rokov od 26. týždňa, čím umožňuje ženám skorší návrat do práce. Za zariadenia starostlivosti o deti do 3 rokov zodpovedajú samosprávne celky, ktoré sa spolu s rodičmi podieľajú na financovaní. Vďaka cenovo dostupnej a kvalitnej starostlivosti o deti sa môžu matky vrátiť do zamestnania, čo sa pozitívne prejavuje na makroekonomických ukazovateľoch. Miera participácie dánskych matiek na trhu práce je

⁴⁰ Faculty of Social Sciences, UCM, Slovakia, michala.moravcova@ucm.sk

⁴¹ Národný program aktívneho starnutia pre roky 2014-2020 je dostupný na internete: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/rada-vlady-sr-prava-seniorov/npas-2014-2020.pdf>

vyššia ako na Slovensku, i ako je priemer EU, rovnako aj platový rozdiel medzi ženami a mužmi je v Dánsku nižší než na Slovensku a pod priemerom EU.

Inšpirácia slovenských samospráv dánskym modelom starostlivosti o deti do 3 rokov by mohla pomôcť slovenskej ekonomike znížiť platové rozdiely mužov a žien, zvýšiť participáciu žien na trhu práce a zmierniť negatívne ekonomické dopady starnúcej populácie na ekonomiku.

1 PARTICIPÁCIA ŽIEN NA TRHU PRÁCE

Vo všetkých krajinách Európskej únie je miera participácie žien na trhu práce nižšia než mužov. Tento rozdiel je do istej miery spôsobený hlboko zakorenenými predstavami spoločnosti o typickej roli muža a ženy v rodine. Priemerná miera participácia žien na trhu práce vo veku 20-64 rokov bola v roku 2018 67,4% a mužov 79%, pričom v jednotlivých členských krajinách dosahovali tieto údaje rôznych hodnôt. Najnižšiu hodnotu dosahovalo Grécko s participáciou žien 49,1% a mužov 70,1%. Naopak najvyššiu úroveň participácie žien mal Island, a to 83,2% a mužov 89,5%.

Na Slovensku dosiahla participácia žien na trhu práce v roku 2018 65,5% a mužov 79,2%.⁴²Jednou z hlavných príčin nižšej participácie žien na trhu práce než mužov je starostlivosť o deti a rodinu. Viac ako 44% Európanov si myslí, že najdôležitejšou úlohou ženy je starostlivosť o dom a rodinu. Dokonca v 1/3 členských krajín EU si to myslí viac ako 70% populácie. Slovensko sa v tejto stupnici nachádza na 7. mieste od konca. To znamená, že 73% Slovákov súhlasí s tvrdením, že hlavnou úlohou ženy je starostlivosť o dom a domácnosť. Na opačnom konci je Švédsko, kde si to myslí iba 11% obyvateľov a hneď za ním je umiestnené Dánsko s 13% obyvateľov (European Commission, 2018).

V roku 2002 si Európska rada stanovila v Barcelone cieľ, ktorým chcela dosiahnuť, že členské štáty budú do roku 2010 disponovať 90%-tnou kapacitou miest v zariadeniach pre deti vo veku od 3 rokov do veku povinnej školskej dochádzky a kapacitou zariadení vo výške 33% pre deti mladšie ako 3 roky (European Parliament, 2013). Indikátory, ktorými Európska rada meria dosiahnutie tohto cieľa sú participácia žien na trhu práce, starostlivosť o deti, dostupnosť a kvalita zariadení starostlivosti o deti. V roku 2017 iniciovala Európska komisia viacero aktivít smerujúcich k zrovnoprávneniu postavenia mužov a žien. Napríklad v novembri 2017 prijala akčný plán boja proti rozdielnemu platovému ohodnoteniu mužov a žien v rámci ktorého si stanovila 20 konkrétnych krokov smerujúcich k zníženiu rozdielu platov medzi mužmi a ženami v priebehu 2 rokov (European Commission, 2018).

2.1 Priepasť v starostlivosti o deti do 3 a od 3 rokov

Podľa Európskej komisie (2019) a tabuľky 1 navštevovalo v roku 2017 na Slovensku iba 0,6% detí mladších ako 3 roky zariadenia starostlivosti o deti do 3 rokov (jasle). Pre porovnanie v Dánsku to bolo 71,7%. Priemer EU je 34,2%. Dôvodom nízkej návštevnosti jasli môže byť nedostatok týchto zariadení, nízka kvalita, otváracie hodiny, vysoká cena, vzdialenosť zariadení od bydliska alebo pracoviska rodičov. Situácia sa však na Slovensku zmení, keď dieťa dosiahne vek 3 roky. Od tohto veku navštevuje zariadenia starostlivosti o

⁴² Dáta dostupné na internete: https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/eustrat_bs_lmpp__t2020_10

deti (materské školy) až 74,9% detí. Avšak tento údaj je stále pod priemerom EU (93,3%). Slovensko je v tejto štatistike až na 25. mieste EU, Dánsko je na 4. mieste (97,5%) a na 1. mieste je Belgicko (98,4%) (European Commission, 2019).

Údaje od Európskej komisie (2019) poukazujú na priepasť v slovenskom systéme starostlivosti o deti, ktorý je nastavený tak, že poskytuje starostlivosť o deti až od 3 rokov veku dieťaťa v materských školách, ktoré spadajú pod ministerstvo školstva. Zariadenia starostlivosti o deti do 3 rokov sú zriaďované obcou/mestom, VÚC alebo neverejným poskytovateľom. Počet detí navštevujúcich zariadenia starostlivosti o deti do 3 rokov predstavuje na Slovensku iba 2,4% z počtu detí, ktoré navštevujú škôlky.⁴³ Väčšina rodín na Slovensku s deťmi do 3 rokov sa ocitne v prázdnej diere systému, ktorý neponúka štátnu starostlivosť, čo automaticky podnecuje ženy zostať doma

Tabuľka číslo 2 ukazuje, že rodový rozdiel v participácii na trhu práce sa na Slovensku prehlbuje s narastajúcim počtom detí. V prípade jedného dieťaťa bola participácia žien na trhu práce v EU v roku 2018 74,5% a mužov 89,8%. Na Slovensku bola 70,9% a mužov 92,2%, v Dánsku bola 79% u žien a 90,9% u mužov. V prípade dvoch detí klesá participácia žien na Slovensku na 68,4%, pričom v Dánsku stúpa na 86,6%. Hypotézu, že za poklesom participácie žien na slovenskom trhu práce je rodina a starostlivosť o deti potvrdzuje informácia o participácii bezdetných žien na trhu práce. V prípade Slovenska to je 84,2%, pričom participácia mužov je iba o 0,5% vyššia.⁴⁴ Starostlivosť o deti by nemala byť pre ženu prekážkou, aby mohla aktívne participovať na trhu práce.

Tabuľka 1: Miera participácie detí do veku 3 rokov a vo veku 3 a 4 roky v krajinách EU v zariadeniach starostlivosti kategórie ECEC v roku 2017

SK	CZ	B G	PL	H U	R O	A T	L T	E L	E E	C Y	L V	I T	D E	UK
0.60 %	6.5 %	9.4 %	11.6 %	13.8 %	15. 7%	18. 2%	20.3 %	20. 5%	27. 1%	28.1 %	28. 4%	28. 6%	30. 3%	33.2%
FI	IE	M T	SI	E S	P T	N O	F R	S E	B E	L U	N L	I S	D K	EU
33.3 %	34.4 %	36.6 %	44.8 %	45.8 %	47. 5%	48. 1%	50.5 %	52. 7%	52. 9%	60.8 %	61. 6%	71. 7%	71. 7%	34.2%

	E U	BE	BG	C Z	D K	D E	E E	IE	E L	E S	FR	IT	C Y	LV	LT
4 a viac															

⁴³Vlastná kalkulácia z dát dostupných na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/centralny-register-poskytovatelov-socialnych-sluzieb/>

⁴⁴ Dáta dostupné na internete: <https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs>

roko v	95. 4%	98.7 %	83. 9%	92. 0%	98. 0%	96. 4%	92. 9 %	100 .0%	81.5 %	97. 4%	100. 0%	95. 1%	92. 0%	96.3 %	91.9%
3 a viac															
roko v	93. 3%	98.4 %	81. 0%	87. 7%	97. 5%	94. 6%	91. 7 %	98. 4%	65.3 %	97. 1%	100. 0%	93. 9%	86. 5%	94.5 %	88.9%
	LU	HU	MT	N L	A T	P L	P T	R O	SI	S K	FI	SE	U K	IS	NO
4 a viac															
roko v	96. 6%	95.6 %	96. 5%	97. 6%	95. 6%	91. 9%	94. 2 %	89. 6%	92.1 %	78. 2%	87. 8%	96. 3%	100 .0%	97.7 %	97.3%
3 a viac															
roko v	87. 5%	92.0 %	96. 5%	97. 6%	89. 3%	86. 0%	90. 9 %	82. 6%	90.0 %	74. 9%	84. 4%	95. 4%	100 .0%	97.4 %	96.9%

SK-Slovensko, CZ, Česká republika, BG-Bulharsko, PL-Poľsko, HU-Maďarsko, RO-Rumunsko, AT-Rakúsko, LT-Litva, EL-Grécko, EE-Estónsko, CY-Cyprus, LV-Lotyško, IT-Taliano, DE-Nemecko, UK-Veľká Británia, FI-Fínsko, IE-Írsko, MT-Malta, SI-Slovinsko, ES-Španielsko, PT-Portugalsko, NO-Nórsko, FR-Francúzsko, SE-Švédsko, BE- Belgicko, LU-Luxembursko, NL-Holandsko, IS-Island, DK-Dánsko, EU-priemer krajín EU.

Zdroj: kalkulácia Eurydice založená na štatistike Eurostat EU-SILC, European Commistion, (2017).

Tabuľka 2: Participácia žien a mužov na trhu práce v EU, na Slovensku a v Dánsku v roku 2018 podľa počtu detí

1 dieťa	EU	Slovensko	Dánsko
muži	89.8%	92.2%	90.9%
ženy	74.5%	70.9%	79.0%
2 deti	EU	Slovensko	Dánsko
muži	92.8%	94.1%	95.4%
ženy	74.0%	68.4%	86.6%

3 deti	EU	Slovensko	Dánsko
muži	87.3%	85.1%	94.4%
ženy	57.6%	53.1%	82.0%
žiadne deti	EU	Slovensko	Dánsko
muži	81.9%	84.7%	82.6%
ženy	79.8%	84.2%	77.7%

Zdroj: vlastné spracovanie dát dostupných z internetu

2.2 Platové rozdiely medzi mužmi a ženami

Rozdiel v platovom ohodnotení žien a mužov bol podľa Európskeho inštitútu pre rodovú rovnosť (EIGE) v roku 2017 16%, pričom najvyšších hodnôt (viac ako 20%) dosiahol v Estónsku (25,6%), v Českej republike (21,1%), v Nemecku (21%) a na Slovensku (19,8%).⁴⁵ Problematika nižšieho zárobku žien postihuje ženy nielen v období, keď sú pracovne aktívne, ale aj v penzii. Nižšie platové ohodnotenie sa následne premieta aj do nižšieho dôchodku v porovnaní s mužskou populáciou, čo môže viesť k ekonomickým problémom starých žien a sociálnej exklúzii (European commission, 2017).

Jedným z dôvodov platových rozdielov medzi ženami a mužmi je podľa European commission (2017) sektorová segregácia, ktorá vysvetľuje približne 30% z celkového rozdielu v platoch žien a mužov. Viac ako 80% mužov pracuje v lepšie platených sektoroch, akými sú technológie, veda, inžinierstvo, matematika. Naopak ženy majú vo veľkej miere zastúpenie v menej platených odvetviach, akými je školstvo alebo opatrovateľské služby. Ďalším dôvodom je balansovanie času medzi prácou a rodinou. Aby ženy dokázali skĺbiť prácu s rodinou, tak trávajú menej času v zamestnaní. Voľný čas venujú starostlivosti o rodinu, ktorá je bezplatná, a teda nie je vidieť na výplatnej páske. Avšak problémom nižšieho platového ohodnotenia nie je, že ženy trávajú menej času v práci, a teda majú nižšiu výplatu za menej odpracovaných hodín. Za problém sa považuje, keď sú ženy za tú istú prácu v prepočte na hodinu platené menej ako muži, prípadne musia robiť menej kvalifikovanú prácu, pretože v ich kvalifikácii nie je dostupná práca na skrátený úväzok.

Dlhodobá neprítomnosť žien na trhu práce spôsobuje zastaranosť kvalifikácie a veľké časové diery v životopise. To môže byť dôvodom, prečo ženy po skončení materskej dovolenky často prijímajú menej kvalifikovanú, a teda aj menej platenú pracovnú ponuku (OECD, 2012).

2.3 Starostlivosť o deti do troch rokov na Slovensku

Ako už bolo uvedené v predošlých kapitolách, jednou z možností zvýšenia participácie žien na trhu práce je navýšenie počtu miest v zariadeniach starostlivosti o deti do troch rokov. Podľa zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v zariadeniach starostlivosti o deti do 3 rokov veku dieťaťa sa poskytuje služba na podporu zosúladovania rodinného života a

⁴⁵ Dáta dostupné na internete: <https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs>

pracovného života poskytovaním starostlivosti o dieťa. Predpokladá sa, že základným pilierom financovania je príspevok na starostlivosť o dieťa poskytovaný rodičom podľa zákona č. 561/2008 Z. z. Okrem toho je možnosť (nie je to nárokovateľné) získania príspevku na prevádzku od obce alebo VÚC neverejnému poskytovateľovi, ktorý neposkytuje sociálnu službu s cieľom dosiahnuť zisk. Vid' § 75 ods. 7 písm. o) zákona.

Súčasná starostlivosť o deti do 3 rokov veku dieťaťa je momentálne financovaná z rodičovského príspevku a príspevku obce alebo VÚC. Obce alebo VÚC by sa v tomto prípade mohli inšpirovať dánskym príkladom, kde územné samosprávy taktiež organizujú a financujú zariadenia starostlivosti o deti do 3 rokov. Avšak v Dánsku je táto starostlivosť dostupnejšia, čo umožňuje ženám-matkám skorší návrat do práce.

2.4. Úloha štátu ako motivátora pracovať a zamestnávať ženy-matky

Dostupnosť skrátených pracovných úväzkov a pracovných pozícií s flexibilnou pracovnou dobou s možnosťou práce z domova sú ďalšími dôležitými aspektami pre ženu, aby mohla sklbiť prácu s rodinou. Toto je však v rukách firiem a zamestnávateľov. Štát by však mohol svojimi zákonmi podporiť a motivovať zamestnávateľov k vyššej tvorbe takýchto pracovných miest napríklad daňovými stimulmi. Firmy by tiež mali myslieť na to, že potreba pracovnej flexibility sa v priebehu životného cyklu zamestnanca mení a mali by byť pripravené flexibilne reagovať. Taktiež je dôležité budovať vo firmách a spoločnosti kultúru podpory pracujúcich žien.

Úloha štátu nie je iba motivovať firmy pomocou daní, aby vytvárali kvalifikované a flexibilné pracovné miesta pre ženy. Štát hrá dôležitú rolu aj v zdanení rodiny. Christiansen et al. (2016) skúmali niekoľko štátov EU v rokoch 2002-2012 so záverom, že daňové zaťaženie rodiny sa zvýši, keď druhý partner začne pracovať. Daňový systém by mal byť nastavený tak, aby bol aj druhý z rodičov finančne motivovaný začať pracovať.

3 DÁNSKY SYSTÉM STAROSTLIVOSTI O DETI

Jednotlivé členské krajiny EU sa odlišujú vo veku, v ktorom garantujú dieťaťu miesto v predškolskom zariadení. Iba sedem štátov EU (Dánsko, Nemecko, Estónsko, Litva, Slovinsko, Fínsko, Švédsko a Nórsko) garantujú miesto v predškolskom zariadení už od 6 mesiacov veku dieťaťa (Európska komisia, 2019). 70% dánskych detí vo veku 0-2 roky navštevuje zariadenie dennej starostlivosti, pričom u detí vo veku 1-2 roky sa záujem o tieto zariadenia zvyšuje až na 91%. Na Slovensku to je iba 0,6% (Európska komisia, 2019).

Starostlivosť o deti do 3 rokov je v Dánsku v režime samospráv, ktoré ponúkajú niekoľko typov zariadení dennej starostlivosti o deti vo veku od 26 týždňov. Jedným typom sú jasle (4 deti na 1 dospelú osobu). Druhou formou je starostlivosť o deti doma (dánsky dagpleje), kde sa žena doma stará o 3-4 deti vo veku od 6 mesiacov do 3 rokov. Otváracie hodiny oboch zariadení sú spravidla od 6:30 do 17:00.

Všetky zariadenia starostlivosti o deti musia mať vzdelaných pracovníkov a program s aktivitami, ktoré podporujú sociálny, pohybový a rečový rozvoj dieťaťa. Napríklad samospráva mesta Copenhagen garantuje, že dieťa dostane miesto v zariadení dennej

starostlivosti do 2 mesiacov od podania prihlášky a v maximálnej vzdialenosti 4km od bydliska dieťaťa.⁴⁶

Na financovaní starostlivosti o deti sa spolupodieľajú rodičia a samosprávny celok, pričom rodičia platia maximálne 30% celkových nákladov. V municipalite Copenhagen platia rodičia za dennú starostlivosť o dieťa v rozsahu 370-470 eur, pričom sa môžu podieľať maximálne 25%-tami na celkových nákladoch starostlivosti o deti. Avšak, v prípade, že rodičia pracujú v Dánsku, môžu mať nárok na príspevok na dieťa vo veku do 18 rokov, ktorý je v rozsahu 1 505-2 420 eur ročne. To je v prepočte 125,5 – 201,6 eur mesačne, čo je nižší príspevok než slovenský príspevok na starostlivosť o dieťa do 3 rokov poskytovaný rodičom podľa zákona č. 561/2008 Z. z.

V Dánsku od roku 2001 štát zaväzuje municipality prostredníctvom legislatívy (Act on Day Care) k vytvoreniu dostatočného počtu zariadení starostlivosti o deti od veku 26 týždňov. V prípade nedodržania zákona sú finančne sankcionované.

Možnosť využiť zariadenia starostlivosti o deti do 3 rokov umožňuje dánskym ženám návrat do práce skôr než na Slovensku, čím sa zvyšuje participácia žien na trhu práce a znižuje sa rozdiel v platovom ohodnotení mužov a žien. Vyššia participácia žien na trhu práce zvyšuje diverzitu na seniorných a vyššie platených miestach, čo ma za následok pokles v celkovej rozdielnosti platov žien a mužov. Podľa EIGE bol rozdiel v platovom ohodnotení mužov a žien v roku 2017 19,7% na Slovensku a 14,7% v Dánsku. Priemer EU bol 16%.⁴⁷ Platové rozdiely v ohodnotení mužov a žien sú v EU aj napriek tomu, že ženy dosahujú vyššie vzdelanie. V roku 2015 absolvovalo 43,4% žien vo veku (30-34) terciárne a vyššie vzdelanie v porovnaní s 34% mužskej populácie (Európska komisia, 2017).

ZÁVER

Populačné starnutie predstavuje pre Slovensko jednu z najväčších výziev storočia. Jedným z dôležitých ukazovateľov starnutia populácie je index ekonomického zaťaženia starých ľudí, ktorý vyjadruje podiel počtu osôb vo veku starších ako 65 rokov a počtu osôb ekonomicky aktívneho obyvateľstva v produktívnom veku (15 až 64 rokov). Ku koncu roka 2017 dosiahol tento index na Slovensku hodnotu 22%. Podľa štúdie NBS (2018) vzrastie do roku 2045 index ekonomického zaťaženia starých ľudí na 45% a na 57% do roku 070, čím bude Slovensko patriť medzi prvé 3 krajiny s najvyšším nárastom tohto ukazovateľa, teda medzi krajiny, ktoré zostarnú najviac.

Problém nedostatku pracovných síl na Slovensku môže čiastočne vyriešiť vyššia participácia žien na trhu práce. Aktívnejšie zapojenie žien do pracovného procesu by bolo možné pomocou ponúknutia dostupnejšie starostlivosti o deti do 3 rokov. Slovensko je v zabezpečení starostlivosti o deti do 3 rokov na poslednom mieste spomedzi štátov Európskej únie. Do zariadení starostlivosti o deti do 3 rokov chodilo v roku 2017 iba 0,6 percenta detí. Túto starostlivosť na Slovensku zabezpečuje miestna samospráva podobne ako v Dánsku, kde navštevuje zariadenia starostlivosti o deti do 3 rokov až 71,1% detí (European commission, 2017). Financovanie zariadení prebieha v oboch krajinách na podobnom princípe, teda podieľajú sa na ňom rodičia aj samospráva. Podoba fungovania zariadení starostlivosti o deti

⁴⁶ Informácie sú dostupné z internetovej stránky: <https://international.kk.dk/artikel/childcare-services> a <https://ism.ku.dk/contact/brochures-checklists/brochures/ISM-daycare.pdf>

⁴⁷ Dáta dostupné na internete: https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/eustrat_sege1619_gpaygap__tesem180

do 3 rokov v Dánsku by mala byť pozitívnym príkladom pre Slovenskú verejnú správu ako aj pre celý Slovenský štát. Efektívne fungovanie takýchto zariadení by mohlo Slovensku pomôcť dosiahnuť zlepšenie v hneď v niekoľkých ekonomických cieľoch, a to zvýšiť dostupný ľudský kapitál, zvýšiť participáciu žien na trhu a zmierniť platové rozdiely v ohodnotení žien a mužov.

Zvýšenie participácie žien na slovenskom trhu práce a ich skoršia integrácia do pracovného procesu nie je iba otázkou zariadení starostlivosti o deti. Je to osobné rozhodnutie každej ženy, ktorá pri rozhodovaní berie na zreteľ daňové zaťaženie, možnosť uplatnenia v práci na skrátenej úväzok, spoločenské a kultúrne aspekty života. Kľúčovú rolu zohrávajú aj zamestnávateľia. Je dôležité a nevyhnutné, aby vytvorili slovenským matkám podmienky pre skrátenej pracovné úväzky odpovedajúce ich kvalifikácii, za rovnakú finančnú odmenu na hodinu ako v prípade, keď rovnakú pozíciu zastávajú ženy na plný pracovný úväzok alebo muži. V tomto by ich mohol motivovať štát daňovými stimulmi.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- CHENG, Y.A., LOICHINGER, E. 2017. The Future Labor Force Aging Taiwan: The Importance of Education and Female Labor Supply. *Population Research and Policy Review*, vol. 36, s. 441–466.
- EUROPEAN COMMISSION. (2017). *Equal Pay? Time to close the gap!* [online],[cit. 3/24/2020]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/factsheet-gender_pay_gap-2019.pdf>.
- EUROPEAN COMMISSION. (2017). *European Semester Thematic Factsheet Women In Labour Market*. [online], [cit. 3/31/2020]. Dostupné na internete:<https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-semester_thematic_factsheet_labour-force-participation-women_en_0.pdf>.
- EUROPEAN COMMISSION. (2018). *Report on equality between women and men in the EU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [online], [cit. 3/29/2020]. Dostupné na internete:<<file:///Users/michalasedlarova/Downloads/2018ReportonequalitybetweenwomenandmenintheEU.pdf>>. ISBN: 978-92-79-80189-1,doi:10.2838/168837.
- EUROPEAN COMMISSION (EACEA/Eurydice). 2019. *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe – 2019 Edition*. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [online], [cit. 3/27/2020]. Dostupné na internete: <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/sites/eurydice/files/ec0319375enn_0.pdf>.
- EUROPEAN PARLIAMENT, Directorate General for International Policies, Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. (2013). *Womens' Rights and Gender Equality, Barcelona Targets Revisited, Compilation of briefing notes (Workshop)*. [online], [cit. 3/20/2020]. Dostupné na internete: <<https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/193413/20131128ATT75082EN-original.pdf>>.
- GONZALES, C., CHANDRA, S.J., KOCHHAR, K., NEWIAK, M. 2015b. *Fair Play: More Equal Laws Boost Female Labor Force Participation*. Staff Discussion Note, International Monetary Fund, Washington. [online], [cit. 3/31/2020]. Dostupné na internete:<<https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1502.pdf>>.SDN/15/02.

- LONE, Ch., LIN. H., PEREIRA, J., TOPALOVA, P., TURK, R. 2016. *Individual Choice or Policies? Drivers of Female Employment in Europe*, IMF working paper. [online], [cit. 1/04/2020]. Dostupné na internete: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/dp/2016/eur1601.pdf>>. WP/16/49.
- MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, Národný program aktívneho starnutia na roky 2014 – 2020 (2014), [online], [cit.3/16/2020]. Dostupné na internete: <<https://www.employment.gov.sk/files/ministerstvo/konzultacne-organy/rada-vlady-sr-ludske-prava-narodnostne-mensiny-rodovu-rovnost/narodny-program-aktivneho-starnutia-roky-2014-2020.pdf>>.
- NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA (NBS), analytici ÚMS. (2018). Analytický komentár č. 59, [online], [cit. 3/19/2020]. Dostupné na internete: <https://www.nbs.sk/_img/Documents/_komentare/AnalytickeKomentare/2018/AK59_Starnutie_obyvatelstva.pdf>.
- OECD. 2012. *Closing the Gender Gap: Act Now*. [online], [cit. 1/04/2020]. Dostupné na internete: <<https://www.oecd.org/gender/closingthegap.htm>>. ISSN 978-92-64-17936-3.
- Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov. [online], [cit.3/30/2020]. Dostupné na internete: <<https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/84794/94586/F859550694/84794.pdf>>.
- Zákon č. 561/2008 Z. z. Zákon o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online], [cit. 3/21/2020]. Dostupné na internete: <http://www.regsom.sk/wp-content/uploads/2013/03/Z%C3%A1kon-%C4%8D.-561_2008-Z.-z.-o-pr%C3%ADspevku-na-starostlivos%C5%A5-o-die%C5%A5a.pdf>.

SEXUÁLNE OBŤAŽOVANIE NA PRACOVISKU⁴⁸**PaedDr. Monika Orliková, PhD.⁴⁹****Abstract**

The issue of sexual harassment is mainly related to gender equality. Sexual harassment in social life is a very unpleasant experience for many people. This topic is relatively new in the Slovak Republic. The author discusses the issue of sexual harassment, which is increasingly manifested in various areas of life, especially in the work place.

KEY WORDS: Harassment. Sexual harassment. Workplace.

ÚVOD

Plnenie úloh v oblasti ľudských práv a základných slobôd je prioritou Slovenského národného strediska pre ľudské práva. Stredisko bolo zriadené zákonom Národnej rady Slovenskej republiky č. 308/1993 Z. z. o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva s účinnosťou od 1. januára 1994, na základe Dohody uzatvorenej medzi vládou Slovenskej republiky a Organizáciou Spojených národov o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva. Účinnosťou Antidiskriminačného zákona v roku 2004, Stredisko získalo popri mandáte národnej inštitúcie pre ľudské práva aj mandát národného antidiskriminačného orgánu (Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2018).

Medzi hlavné úlohy Strediska patrí:

- monitoring a hodnotenie dodržiavania ľudských práv a dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania podľa Antidiskriminačného zákona,
- zhromažďovanie a na požiadanie poskytovanie informácie o rasizme, xenofóbii a antisemitizme v Slovenskej republike
- uskutočňovanie výskumov a prieskumov na poskytovanie údajov v oblasti ľudských práv, zhromažďovanie a šírenie informácie v tejto oblasti
- pripravovanie vzdelávacích aktivít a podieľanie sa na informačných kampaniach s cieľom zvyšovania tolerance spoločnosti
- zabezpečovanie právnej pomoci obetiam diskriminácie a prejavov intolerancie
- vydávanie na požiadanie fyzických osôb alebo právnických osôb alebo z vlastnej iniciatívy odborných stanovísk vo veciach dodržiavania zásady rovnakého zaobchádzania v zmysle Antidiskriminačného zákona
- vykonávanie nezávislých zisťovaní týkajúcich sa diskriminácie

⁴⁸ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0708/19 s názvom Sexizmus v pomáhajúcich profesiách?

⁴⁹ Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave, Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava, monika.orlikova@ucm.sk

- vypracovávanie a uverejňovanie správy a odporúčaní o otázkach súvisiacich s diskrimináciou
- poskytovanie knižničných služby
- poskytovanie služieb v oblasti ľudských práv
(Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2018)

V roku 2018 Európska komisia vynaložila značné úsilie pri presadzovaní existujúcich iniciatív v oblasti rodovej rovnosti v EÚ (MPSVaR, SR, 2018). Úroveň rodovej rovnosti v Slovenskej republike je v celosvetovom meradle na veľmi vysokej úrovni. Rodová rovnosť na Slovensku stagnuje a najhoršie výsledky na Slovensku sa týkajú oblasti násilia páchaného na ženách a postavenia žien (Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2018) Násilie na ženách predstavuje v SR pretrvávajúci problém. Stredisko kriticky hodnotí zastavenie procesu ratifikácie Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násilia na ženách a domácomu násiliu a o boji proti nemu.

Medzi násilie páchané na ženách sa radí aj sexuálne obťažovanie žien na pracovisku, ktoré sa nachádza takmer v každej krajine sveta. Problematike výskytu sexuálneho obťažovania na pracovisku by sa mala venovať pozornosť hlavne v súvislosti so stavom rodovej rovnosti, ktorý stále vypovedá v neprospech žien (MPSVaR SR, 2016). V minulosti sa výskumom výskytu sexuálneho obťažovania na pracovisku zaoberalo niekoľko štúdií. Výsledky týchto štúdií však poukázali aj na rozdielne chápanie daného javu medzi mužmi a ženami (Hendrix, Rueb, Steel, 1998). V českej republike poukázali výsledky na to, že približne ¼ populácie žien sa už na pracovisku stretla so sexuálnym obťažovaním (Křížeková, Maříkov, Uhde, 2006). Prvý výskum týkajúci sa danej problematiky bol v roku 2002 a poukázal na to, že so sexuálnym obťažovaním na pracovisku sa stretlo 39,7% žien (Bodnárová, Filadelfiová, 2003). Na Slovensku sa tejto problematike venovalaneskôr aj Holubová, ktorá v roku 2006 vo svojom prieskume prišla k záveru, že sa so sexuálnym obťažovaním stretlo približne 40% žien – väčšinou išlo o obťažovanie zo strany kolegu (Holubová, 2006). Výskumy Agentúry EÚ pre základné práva z roku 2014 poukazujú na to, že sexuálne obťažovanie zažila polovica dospelých žien na Slovensku, pričom so závažnejšími formami sexuálneho obťažovania sa stretlo až 40% žien (Žureková, 2017).

1 OBŤAŽOVANIE A SEXUÁLNE OBŤAŽOVANIE

Skôr ako sa dostaneme k samotnému problému, je potrebné zdefinovať si pojmy obťažovanie a sexuálne obťažovanie. Podľa Zákona č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) obťažovanie je také správanie: „*v dôsledku ktorého dochádza alebo môže dôjsť k vytváraniu zastrašujúceho, nepriateľského, zahanbujúceho, ponížujúceho, potupujúceho, zneuctujúceho alebo urážajúceho prostredia a ktorého úmyslom alebo následkom je alebo môže byť zásah do slobody alebo ľudskej dôstojnosti*“ (Antidiskriminačný zákonč. 365/2004 Z. z.).

Obťažovanie môže mať rôzne podoby. Najčastejšie sa vyskytuje obťažovanie sexuálne, rasové alebo rodinného stavu. Podľa Herdu (2017) obťažovanie môže byť z niekoľkých hľadísk:

- hľadiska náboženského vyznania,
- z hľadiska rovnoprávnosti pri práci,

- z hľadiska sexuálnej orientácie,
- z hľadiska rodinných či príbuzenských vzťahov

Definovať sexuálne obťažovanie je oproti tomu pomerne ťažké. Podľa práva Európskej únie je sexuálne obťažovanie akákoľvek forma nežiaduceho správania so sexuálnym podtónom (verbálna, neverbálna, fyzická), ktorá narúša dôstojnosť osoby a podieľa sa na vytváraní ponižujúcej a zastrašujúcej atmosféry (Křížeková, Maříková a Uhde, 2006).

Podľa Smernice 2002/73 ES sa za sexuálne obťažovanie považuje verbálne, neverbálne alebo telesné správanie, ktoré má sexuálny charakter, čím sa narúša dôstojnosť osoby.

Sexuálne obťažovanie je v zmysle Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2006/54/ES z 5. júla 2006 o vykonávaní zásady rovnosti príležitostí a rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami vo veciach zamestnanosti a povolania definované ako: akákoľvek forma nežiaduceho verbálneho, neverbálneho alebo telesného správania sexuálnej povahy dochádza s úmyslom alebo účinkom porušenia dôstojnosti osoby, najmä pri vytvorení zastrašujúceho, nepriateľského, ponižujúceho, zneuctujúceho alebo urážlivého prostredia (Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2006).

Sexuálne obťažovanie sa často spája aj s pojmom sexuálny harassment. Podľa Holubovej (2007) pojem sexuálny harassment často nahrádza pojme sexuálne obťažovanie. Jeho podstata je však viac spájaná s mocou ako sexom. Často ide o vyjadrenie vplyvného postavenia na pracovisku, demonštrácie moci, kedy sa sex používa na poníženie inej osoby.

Podľa práva EÚ je sexuálne obťažovanie forma diskriminácie podľa pohlavia. Sexuálne obťažovanie znižuje dôstojnosť osoby zamestnanca, ktoré sa môže diať rôznymi formami.

Typy sexuálneho obťažovania podľa (Fitzgeraldovej a kol., 1988) :

- *Gendrové obťažovanie (genderharassment)* – generalizujúce sexistické poznámky a chovanie, ktorých cieľom nie je dôjsť k sexuálnemu zblíženiu, ale skôr vyjadriť urážlivé, ponižujúce alebo sexistické názory o ženách alebo lesbách a gayoch.
- *Zvádzanie (seductivebehavior)* – nechcené, nevhodné a urážlivé sexuálne návrhy.
- *Sexuálne úplatkárstvo (sexualbribery)* – vyžadovanie sexuálneho styku alebo iného so sexom spojeného správania.
- *Sexuálny nátlak (sexualcoercion)* – vynútenie sexuálneho styku pod hrozbou trestu.
- *Sexuálne zneužitie (sexualimposition)* – samotné napadnutie a/alebo znásilnenie

Formy sexuálneho obťažovania

Holubová (2007) uvádza dve formy sexuálneho obťažovania:

1. **Sexuálne obťažovanie pre niečo** (sexuálne vydieranie) – kedy pod vplyvom vydierania či úplatkárstva nadriadený ponúka lepšie pracovné výhody, kariérny postup či zvýšenie platu
2. **Nepriateľské sexistické a sexuálne prostredie** – zahŕňa všetky typy sexuálneho správania, ktoré vytvárajú neprijemné, nepriateľské a ponižujúce prostredie pre človeka

Kategórie sexuálneho obťažovania

- obťažovanie sexistického typu (sexistické poznámky a správanie)
- zvádzanie
- sexuálne vydieranie
- sexuálna pozornosť o ktorú žena nestojí a odmieta ju
- nútenie k sexu
- samotný sexuálny útok (Hirigoyen, 2002)

2 SEXUÁLNE OBŤAŽOVANIE NA PRACOVISKU

Sexuálne obťažovanie žien na pracovisku je problém, ktorý sa dosť ťažko dokazuje. Podľa Agafonovej (2007) výskumy v USA poukazujú na to, že len 34% obťažovaných žien požiadalo mužov o zastavenie obťažovania a len 2% žien sa odvážilo podať sťažnosť za obťažovanie na pracovisku.

Obvinenie zo sexuálneho obťažovania je veľmi háklivá téma, ktorá môže priniesť pre obe strany nepríjemné následky. Preto treba veľmi obozretne rozlišovať to, či ide iba o nevinný prejav priateľstva a náklonnosti alebo sa jedná už o sexuálne obťažovanie. Hranica medzi náklonnosťou a obťažovaním je veľmi krehká.

Holubová (2007) vo svojom výskume zistila, že verbálne formy sexuálneho obťažovania nevnímajú ženy vo viacerých prípadoch ako obťažovanie. Čo môže prispievať k tomu, že sa obťažovanie posunie ďalej.

Kubáni (2008) považuje sexuálne obťažovanie (sexuálny harassment) za vážne previnenie voči etike.

Sexuálne obťažovanie je vážne, nežiaduce správanie, ktoré sa prejavuje sexuálnym charakterom. Môže byť vyjadrené slovami (verbálne), gestami (neverbálne), fyzické (telom) alebo v podobe rôznych sexuálnych obrázkov zo strany kolegov alebo nadriadeného. U obťažovanej osoby sa môžu prejaviť pocity urážania, ponižovania, strata dôstojnosti či zastrasovanie. V prípade sexuálneho obťažovania teda ide o nežiaduce správanie sexuálnej povahy na pracovisku, ktoré ponižuje dôstojnosť či už mužov, alebo žien na pracovisku.

Kubáni (2011) uvádza, že najčastejšie obťažované sú ženy, ktoré sa nachádzajú v podriadenom postavení (zdravotné sestry, pacientky, sekretárky či študentky). Ďalej tvrdí, že v 25% sú obťažovateľmi 40-50 roční ženatí muži (kolegovia na rovnakej pozícii) a 14% tvoria pacienti, klienti, výchovní pracovníci alebo členovia dozorných rád.

Podľa výsledkov prieskumu agentúry FRA – (Agentúra Európskej únie pre základné práva), ktorá sa zaoberala celoeurópskym prieskumom týkajúceho sa násilia páchaného na ženách

Vyplýva, že „Zo žien, ktoré zažili sexuálne obťažovanie aspoň raz od veku dovŕšenia 15 rokov, 32 % označilo ako páchatel'a(-ov) kolegu, šéfa alebo zákazníka“ (FRA, 2014, s.13). Výsledky z tohto prieskumu ďalej poukazujú na to, že, 74 % až 75 % žien vykonávajúcich svoju profesiu alebo na vedúcich riadiacich pozíciách zažilo vo svojom živote sexuálne obťažovanie a jedna zo štyroch z týchto žien bola konfrontovaná so sexuálnym obťažovaním v priebehu 12 mesiacov pred prieskumom (FRA, 2014, s.13).

Dopady sexuálneho obťažovania

Niektoré výskumy potvrdili, že sexuálne obťažovanie má negatívny dopad na psychickú, psychosomatickú, sociálnu a aj výkonovú oblasť. V emocionálnej oblasti môže obťažovanie vyvolať negatívne účinky ako sú: pocity úzkosti, strachu, bezmocnosti, straty sebadôvery. Ďalej môžu viesť až k neschopnosti sústrediť sa. Tiež sa môžu odraziť po fyzickej stránke bolesťami hlavy, poruchami spánku, fóbiami atď. V interpersonálnej rovine môže prichádzať až k úplnej izolácii, neschopnosti nadviazať vzťah či strachu z neznámych ľudí (Smetáčková, Pavlík, 2011).

Riešenia sexuálneho obťažovania na pracovisku

Hlavné východisko pomoci v oblasti sexuálneho obťažovania na pracovisku vidíme v legislatívnych opatreniach. Podľa Holubovej (2007) je základom boja a zvládnutia

obťažovania zvyšovať verejné povedomie ľudí o danej problematike. Ďalej autorka navrhuje podniknúť tieto kroky:

- informovať nadriadeného a trvať na vyriešení daného problému
 - nenechať sa zastrašiť
 - dbať na dodržiavanie práv zamestnanca
 - nedávať dobrovoľne výpoveď
 - v prípade neúspechu u zamestnávateľa odporúča obrátiť sa na Slovenské stredisko pre ľudské práva alebo verejného obhajcu práv, ktoré bezplatne poskytne právnu konzultáciu
- Slovenská legislatíva sa danou problematikou začala zaoberať pomerne neskoro. Napriek tomu došlo k schváleniu rozšírenej novely antidiskriminačného zákona, ktorá sa dotýka i tejto oblasti. Novela antidiskriminačného zákona, ktorú schválila Národná rada, výrazne rozširuje okruh dôvodov, na základe ktorých je táto diskriminácia zakázaná.

Odporúčania na zvládnutie

1. treba si uvedomiť, že pokusy o vzájomné zblížovanie na pracovisku, ktoré sú človeku neprijemné a nie sú vzájomné, sú prejavom vznikajúceho sexuálneho obťažovania, ktoré treba nahlásiť v jeho začiatkoch
2. všetko, čo nespôsobuje radosť a čo človek sám nechce, je považované za sexuálny harašment, ktorý nikto nemusí trpieť, preto je nutné upozorniť obťažovateľa na jeho protizákonné správanie
3. organizácie zamestnávateľov a odborové organizácie by mali pravidelne podporovať informovanosť o sexuálnom obťažovaní, ktoré môže výrazne ovplyvňovať pracovníka
4. zamestnávatelia by mali robiť pravidelný prieskum, ktorým by zisťovali výskyt tohto nežiaduceho javu na pracovisku
5. je dôležité, aby zamestnávatelia zvyšovali informovanosť a prijali praktické iniciatívy na rozpoznanie a riešenie skutočností sexuálneho obťažovania, ktoré zažívajú ženy rôznych zamestnaniach

ZÁVER

Sexuálne obťažovanie v práci môže zažiť každý z nás. Výskyt tohto fenoménu je takmer vo všetkých oblastiach nášho života. Tento jav je však proti všetkým ľudským právam, a preto sa ním treba neustále zaoberať. Všetky členské štáty Európskej komisie by mali povinne prijať také opatrenia, ktoré budú predchádzať všetkým formám diskriminácie na základe pohlavia, hlavne pokiaľ ide o obťažovanie a sexuálne obťažovanie na pracovisku. Sexuálne obťažovanie je určitou formou násilia a je najextrémnejšou a stále pretrvávajúcou formou rodovej diskriminácie. Sexuálne obťažovanie je v zmysle Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2006/54/ES z 5. júla 2006 o vykonávaní zásady rovnosti príležitostí a rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami vo veciach zamestnanosti a povolania považované za diskrimináciu na základe pohlavia, a preto je zakázané.

POUŽITÁ LITERATÚRA

AGAFONOVÁ, M. 2007. *Podnikateľská etika*. [online], [cit.19/3/2020]. Dostupné na internete: http://web.tuke.sk/ksv/agafonova/Podnikatelska_etika_skriptum_DEF.pdf.

- Čl. 2 ods. 1 písm. d) Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2006/54/ES z 5. júla 2006 o vykonávaní zásady rovnosti príležitostí a rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami vo veciach zamestnanosti a povolania, [online], [cit.19/04/2020]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006L0054&from=sk.5>
- FITZGERALD, L. – SHULLMAN, S.- BAILEY, N. - RICHARDS,M.- SWECKER,J. – GOLD,Y.- ORMEROD, M.- WEITZMAN, L. 1988. „*The incidence and Dimensions of SexualHarassment in Academia and the Workplace*“. Journal of Vocational Behavior32, s. 152-175.
- FITZGERALD, L. 1990. „*Sexualharassment: The definition and measurement of a construct*“. In Michele A. Paludi (ed.). Ivorypower: Sexualharassment on campus. Albany, NY: State University of New York Press.
- FRA – Agentúra Európskej únie pre základné práva. 2014. *Násilie páchané na ženách*. Stručný prehľad výsledkov. [online], [cit.19/04/2020]. Dostupné na: chrome-extension://oemmnrcbldboiebfnladdacbfmadadm/https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_sk.pdf ISBN 978-92-9239-393-9
- HENDRIX, W. H. - RUEB, J. D., - & STEEL, R. P. (1998). *Sexualharassment and genderdifferences*. Journal of SocialBehavior&Personality 13(2), 235-252
- HERDA, D. 2017. *Obťažovanie na pracovisku určite nezľahčujte*. [online], [cit. 19/04/2020] Dostupné na: <http://www.zdravie.sk/clanok/5412/obta-zovanie-na-pracovisku-urcite-nezlahcujte>
- HOLUBOVÁ, B. 2007. *Sexuálne a šikanózne obťažovanie žien na pracovisku*. [online], [cit. 19/04/2020]. Dostupné na: <http://www.sspr.gov.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2007/Holubova.pdf>
- HOLUBOVÁ, B. 2007. *Sexuálne obťažovanie na pracovisku ako forma diskriminácie a rodovo podmieneného násilia*. [online], [cit. 19/04/2020]. Dostupné na: <http://www.sspr.gov.sk/IVPR/images/IVPR/bulletin/Bulletin-04-2007.pdf>.
- HIRIGOYEN, M. 2002. *Psychické násilí v rodině a zaměstnání*. Praha. Academia. 2002. ISBN80-200-0994-9 s. 229
- KŘÍŽEKOVÁ, A. - MAŘÍKOVÁ, H. & UHDE, Z. 2006. *Sexualizovaná realita pracovníchvztahů – Analýza sexuálníhoobtěžování v České republice*. Praha: Sociologický ústav AV ČR
- MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR (2016). *Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2015*. [online], [cit.19/04/2020]. Dostupné na: http://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/SSRR_2015_dovlady.pdf
- MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR. *Rodová rovnosť na trhu práce. 2019*. [online],[cit.16/04/2020]. Dostupné na: https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2019/06/SSRR_2018-final.pdf
- SLOVENSKÉ NÁRODNÉ STREDISKO PRE ĽUDSKÉ PRÁVA 2018. *Monitoring prípadov sexuálneho obťažovania a šikanovania žien na pracovisku za rok 201*. Bratislava 2018. Cit. 16-04 2020]. Dostupné na: chrome-extension://oemmnrcbldboiebfnladdacbfmadadm/http://www.snslp.sk/CCMS/files/Monitoring_sexualne_obtz_a_sikana_na_pracovisku_2017.pdf

- ŽUREKOVÁ, M. 2017. *Ako spoznať sexuálne obťažovanie a ako sa mu brániť?* [Cit. 16-04 2020]. Dostupné na: <https://zena.sme.sk/c/20686131/ako-spoznat-sexualne-obtazovanie-a-ako-sa-mu-branit-radia-odbornicky.html>
- KUBÁNI, V. 2008. *Mobbing, bullying a diskriminácia na pracovisku*. In: Mezi modernou a postmodernou III. Ostrava. VCB- technická univerzita, 2008. ISBN 978-80-248-1730-9. s. 420-426.
- PALUDI, M. - BARICKMAN, R. (eds.). 1998. *Academic and Workplace Sexual Harassment*. New York: Suny Press.
- SMETÁČKOVÁ, I. – PAVLÍK, P. 2011. *Sexuální obtěžování na vysokých školách: Teoretické vymezení, metodologický přístup, výzkumné výsledky*. [online], [cit. 20/04/2020]. Dostupné na: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/99c2c21a9ec6ae04d0e8b2e8a462d588fb3bcab3_SmetackovaPavliksoccas2011-2.pdf

DEFICIT VZŤAHOVEJ OSOBY OTCA A NOVÉ FENOMÉNY KRÍZY OTCOVSTVA

doc. ThDr. Juraj Sedláček, PhD., DiS⁵⁰

Abstract

The deficit in terms of paternal bond and new phenomena of the current paternity crisis. What fears does today's young man face? What stems from this in his own fatherly education? What exactly is the source of his internal uncertainty? What forms of behaviour and manifestations of rebellion is he resorting to today? How to rewrite and heal emotional memory? What are the needs of a son, a young man who wants to become independent and start his own family, but who still feels the damage and negative paternal insults of his childhood inside? What if these feelings are possibly returning in a new intensity – as his own...? What is the path of self-transcendence of these people? The article also deals with the issue of the role of a person within a relationship, the phenomenon of narcissism, the deficit of empathy and ties, the fluid media impact, pseudo role models and the impact of media on opinion-forming in the case of the deficiency of the paternal role. The relatively widespread phenomenon of the paternity crisis also has its routes to recovery and ways to liberation.

KEY WORDS: Paternity crisis.

ÚVOD

Z čoho má strach dnešný mladý muž? Čo z toho pramení v jeho vlastnej otcovskej výchove? Z čoho presne pramení jeho vnútorná neistota? K akým formám správania a prejavom vzbury sa dnes uchýľuje? Ako prepísať a uzdraviť citovú pamäť? Čo potrebuje syn, mladý muž, ktorý sa chce osamostatniť a založiť si vlastnú rodinu, no napriek tomu stále v sebe cíti poškodenia a negatívne otcovské inzultácie z detstva, ktoré sa prípadne v novej intenzite - ako jeho vlastné - stále vracajú...? Aká je cesta sebatranscendencie týchto ľudí? Príspevok sa ďalej dotýka problematiky vzťahovej osoby, fenoménu narcizmu, deficitu empatie a väzieb, tekutých mediálnych dosahov, pseudovzorov a mienkotvornosti médií v prípade deficitu otcovskej roly. Pomerne rozšírený fenomén krízy otcovstva má aj svoje cesty k uzdraveniu a východiská.

1 KRÍZA OTCOVSTVA AKO KRÍZA IDENTITY A ZRELOSTI

Súčasná kríza otcovstva je sprevádzaná prediktormi vnútornej neistoty, čo u mladého človeka, syna na prahu končiacej adolescencie a mladej dospelosti vážnym spôsobom kontraindikuje jeho rast. Ak berieme do úvahy základnú väzbu, že synovia dneška sú nádejnými a budúcimi otcami zajtrajška, je veľmi dôležitá otázka ich formácie a výchovy, otázky ich osobnostnej zrelosti.

⁵⁰ Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, juraj.sedlacek@ucm.sk

1.1 Faktory citovej zrelosti

V oblasti citovej zrelosti vedeného, no bezosporu aj otca, náhradnej vzťahovej osoby či authority, ktorá vedie, je v kvalite života oboch, dôležitý rozmer osobnej histórie a hodnôt. Na tomto mieste preto upozorníme na tri pojmy, ktoré sú bezprostredne prepojené s našou osobnou históriou, čím sa spolupodieľajú na vytáraní smerovania osobnosti muža - otca, či vedeného:

1.1.1 Sebapoznanie

V kontexte osobného dozrievania je to dôležitý proces. Zahŕňa poznanie prirodzených darov, silných stránok charakteru i povahových čŕt a súčasne poznania vlastného emocionálneho sveta, podvedomých potrieb, nevyjadrených túžob, falošných predstáv a očakávaní. V procese sebapoznania si treba aj všímať, ako sa negatívne skúsenosti z detstva prejavujú v prítomnom konaní. Častokrát už ide o korene, ktoré siahajú do poľa ľudskej nezrelosti; bez poznania týchto príčinných súvislostí môže napredovanie a snaha o zrelosť človeka vysiliť a neprinesie očakávanú zmenu. Minulé negatívne skúsenosti nazývame zranenia. Ich podstatou je akákoľvek skúsenosť nelásky. Nie je to nič prekvapujúce. Ak je však táto skúsenosť dlhodobá, vytvára v človeku blok. Ide o formu sebaobrany. Tak sa chce človek vyhnúť novej skúsenosti nelásky. Sebaobrana je na mieste, pokiaľ hrozí reálne nebezpečenstvo (napr. človek si reflexívne, prudkým zdvihnutím dlane kryje oko pred udierajúcim protivníkom). Problém je, ak človek sebaobranný postoj zaujíma pod vplyvom mnohých „neláskavých“ skúseností neprimerane, bezdôvodne, paušálne, na všetkých a na všetko. Jeho vnútro je zranené neláskou, krváca, pociťuje bolesť. Nevládze a nechce ďalej znášať podobné skúsenosti. Pravdepodobne zo strachu, aby ich znova nemusel zažívať, vidí ohrozenie aj tam, kde ho niet. Ak tieto zranenia zostávajú v človeku nepovšimnuté a neliečené, pôsobia deštruktívne na neho samotného i na okolie. Najčastejšie je taký človek pod vplyvom troch ťažiskových emócií: strachu, hnevu alebo smútku. Podľa toho, či tieto pocity obráti dovnútra, alebo navonok, môže sa prejavovať viac depresívne, alebo agresívne. (Cencini, 2012)

1.1.2 Sebaprijatie

Sebapoznávanie je práve kvôli spomínaným zavineným a nezavineným negatívam, aké so sebou nesie každý človek, istým zostupovaním do temnoty. Samo osebe by nemalo žiaden význam a znamenalo by skôr sebatrýznenie. Zmysel nadobúda až s ohľadom na druhý krok, ktorým je sebaprijatie. Ako je ale možné prijať „neprijateľné“ skutočnosti? A aký osôh z toho plynie? Sebaprijatie spočíva v tom, že človek zasadzuje negatívne pravdy svojho života do širšieho kontextu existencie. Ak človek získa vedomie, že jeho život je darovaný a udržiavaný veľkou Láskou (čiže Bohom), negatívne skúsenosti nelásky od ľudí môžu byť neutralizované, uzdravené. Ako už vyplýva zo samotného pojmu seba - prijatie, človek získava pozitívny pohľad na seba, nepotrebuje vo svojom živote nič skrývať pred sebou ani pred inými. Božia láska je dostatočne silná. Jeho dobrotu nedokážu prekaziť ani negatíva ako bolesť či smrť, hriech a krivdy i nespravodlivosť utŕžená od iných ľudí. Neprijemné zostupovanie k bolestivým ranám života je vďaka prijatiu Božej lásky premenené a odmenené. Zmierenie so

svojím životom dovoľuje človeku prijímajúco pristupovať k iným ľuďom a k svetu okolo seba. Ak človek objaví svoju hodnotu napriek všetkému, rovnako milosrdne sa dokáže dívať na okolie. Bude schopný odpustiť ľuďom spáchané krivdy i prosiť ich o odpustenie. Začne v nich vidieť dobro a viac im dôverovať. (Skurla, 2012)

1.1.3 Sebadarovanie

Ľudská zrelosť spočíva v schopnosti stať sa darom pre iných. Sebadarovanie nie je čímisi samozrejmým. Nestačí, ak človek prejaví dobrú vôľu. Sebadarovanie vyrastá z predchádzajúcich dvoch krokov. Darovať seba dokáže len ten, kto prijal seba. A prijať sa môže len ten, kto sa dobre pozná.

Aby človek prejavil lásku najprv musí mať skúsenosť s prijatou láskou. Človek totiž dokáže od prirodzenosti prijímať lásku, no prejavovaniu lásky sa musí učiť. Ak v človeku prevažuje skúsenosť nelásky, nebude schopný milovať. Podobá sa trpiacemu, ktorý prežíva akúkoľvek telesnú bolesť: prevládajúca skúsenosť vlastného utrpenia mu neumožňuje vnímať potreby iných. Topiaci sa nemôže zachraňovať. Iným príkladom je ranená šelma. Vlastná bolesť spôsobuje, že je viac nebezpečná pre toho, kto by sa chcel k nej priblížiť.

Darovať lásku môže len ten, kto jej má nazvyš, kto je ňou nasýtený. Iba šťastný môže urobiť iných šťastnými. A pravé šťastie nespočíva v určitej konštelácii vonkajších okolností alebo náhode, keď sa na človeka znenazdania „usmeje šťastie“. Trvale šťastný je ten, kto prežíva istotu, že je nekonečne milovaný bezpodmienečnou láskou. Taký človek sa necíti inými ohrozený, práve naopak cíti, že je dlžníkom lásky. (Cencini, 2013)

Preto z vnútorného popudu ochotne spláca veľkú Lásku svojou malou láskou. Tak sa človeku otvára pole vnútornej slobody, slobody v Bohu, slobody od seba, slobody pre iných. (Skurla, 2013)

Ako vidíme, objavujú sa teda podvedomé a hlbinné nastavenia, ktoré môžu ovplyvňovať naše prítomné konanie. To však nie je všetko. Jedným zo základných výskumných záverov a zistení v mojej monografii *Otcovstvo: problém alebo výzva?* je, že pokiaľ adolescent vyrastá v neúplnej alebo disfunkčnej rodine, má v sebe vnútornú náchylnosť viac veriť médiám a internetu, čo v tomto prípade „supluje“ absentujúcu rodinu a bezpečie, ktoré takáto rodina vytvára. Na mechanizmus tohto vplyvu poukazuje aj známy výskumník a profesor Philip Zimbardo

2 PHILIP ZIMBARDO – „MEDVEDIA SLUŽBA“ INTERNETU A POČÍTAČOVÝCH TECHNOLOGIÍ

Svetový výskumník a expert, psychológ P. Zimbardo len nedávno ponúkol cennú, celkom novú a rozsiahlu analýzu správania sa dospievajúcich a mladých dospelých mužov. V prieskume, ktorého sa zúčastnilo 20-tisíc ľudí bolo 76% mužov, pričom polovica z nich bola vo veku od 18 do 34 rokov. Tisíciky respondentov k svojim výpovediam pripojili aj osobné komentáre. Zimbardo konštatuje, že muži sa na rozdiel od žien nikdy nesformovali, aby zaktualizovali a pozmenili svoju rolu v spoločnosti. Namiesto toho, stretávame sa s rekordným počtom mladých mužov, ktorí pohoreli v škole, majú problém obstať pred dievčaťom, zlyhávajú ako partneri. Uvádza ďalej, že v našom okolí sú mnohí nešťastníci, ktorí s niečím zápasia. Nieкто napríklad nemá potrebu vynikať v škole, trpí nejakou emočnou

poruchou, nedokáže vyjsť s ostatnými ľuďmi, má iba málo skutočných priateľov, môže byť členom nejakého gangu alebo partie, alebo už dokonca skončil vo väzení. Pýtať sa, čo je zlé, kde je problém a prečo nie sú dnešní mladíci motivovaní rovnako, ako boli ich predchodcovia, nie je podľa Zimbarda celkom na mieste.

Mladí muži motivovaní sú, avšak nie tak ako by si ľudia okolo nich predstavovali. Západná spoločnosť vyžaduje čestných a bezúhonných mužov, proaktívnych občanov, ktorí prevezmú zodpovednosť sami za seba a ktorí spolupracujú s ostatnými. Tá istá spoločnosť však týmto mužom neposkytuje žiadnu podporu, odborné vedenie, či prostriedky k tomu, aby v nich prebudila záujem o to, ako tieto vznešené ciele dosiahnuť. Práve spoločnosť - od politiky, cez médiá, školu až po rodinu - najviac prispieva k ich poklesu, pretože už od začiatku tlmí ich intelektuálne tvorivé, spoločenské a vodcovské schopnosti. Do tejto situácie vstupuje aj skutočnosť rivality, pretože muži, ktorí v spoločnosti zastávajú významnú úlohu, absolútne odmietajú vpustiť medzi seba svojich mladších partnerov a upierajú im šancu presadiť sa. V odpovedi na základnú otázku, akýsi spoločný štatistický menovateľ, prečo dnešní mladí muži zlyhávajú a to v štúdiu, spoločnosti i v rodinnom a vzťahovom živote, sa musíme najskôr zamerať na niektoré spoločné povahové rysy mladých mužov, akými sú nesmelosť, výbušnosť a nedostatok svedomitosti.

Do úvahy treba tiež brať situačné faktory, medzi ktoré patrí život v neúplnej rodine bez otca, ľahká dostupnosť videohier a voľný prístup k pornografii na internete. Nezanedbateľný vplyv má dopad médií, nedostatok pracovných príležitostí spôsobený ekonomickou krízou, ako aj všeobecný úpadok školstva v mnohých krajinách, ktoré nedokáže vytvárať podnetné prostredie, ktoré by v chlapcoch vzbudzovalo dostatočný záujem a prirodzenú zvedavosť. K tomu pridajme politické a ekonomické dôsledky našich právnych systémov a súčasnú krízu spoločnosti, ktorá čoraz viac uznáva práva žien, avšak nijako špeciálne nezohľadňuje práva mužov. Prof. Zimbardo situáciu definuje ako „ohrozenie hneď z troch strán.“ Dôsledkom je, že množstvo dnešných mladých mužov nemá zmysluplný smer a cieľ, ani základné spoločenské zručnosti. Množstvo z nich zostáva u rodičov, necháva sa nimi živiť, napriek tomu, že už majú tridsať rokov, umelo si predlžujú dobu dospievania vo veku, kedy by už mali budovať svoj život a založiť si rodinu. Synovia radšej zostávajú pod rodičovskými krídlami, než aby vyleteli z hniezda a snažili sa vo svete plnom neistoty, založiť svoje vlastné. Všetky tieto okolnosti ohrozujú tradičný koncept mužskosti a maskulinity. Pridruženým javom je dešpekt zo strany okolia a pokles uznania. Bežným príkladom je otec na materskej dovolenke, u ktorého sa okamžite hľadá osobný neúspech.

2.1 Nultý priestor

Z prípadových štúdií monografie Otcovské rany, ktorej som autorom, vyplýva: protipólom neprítomnosti, nezájmu, teda deficitu otca, je jeho agresivita, alkoholizmus, fyzické a psychické násilie. Poznatok zahraničných autorov, že zlý otec je horší ako žiadny, môžeme v slovenskom priestore potvrdiť. Kompulzie (nezmyselné úkony a série pocitov, ktorým sa nemožno ubrániť), vytesnenia a podvedomé úzkostlivé napätie a neistota, ako sa otec zachová, ako aj akýkoľvek strach z jeho nepredvídateľného konania) pôsobia deštruktívne. Nultý priestor sa prejavuje v neznámych a nových situáciách a životných výzvach. Tieto môžu byť vo vzťahu veľkou neznámou, a to pre súvislosti s otcovou agresivitou či ďalšími prejavmi jeho necitlivého správania. (Sedláček, 2018)

Ak mladému mužovi/ synovi chýbajú ocenenie a zázemie, samota vyvoláva strach a predsudky. Základnou výbavou takéhoto chlapca sú negatívne emócie a zážitky, zakorenené hlboko v jeho vnútri. Sú to akoby vzorce, podľa ktorých sa s ním jednalo. Majú tieto podoby: 1. slabší ich zažil od silnejšieho; 2. nemal kam pred nimi utiecť; 3. nemal sa ako brániť. Objavujú sa aj v dospelosti a s väčšinou z nich dotyční jednoducho žijú, pričom ich vplyv viac či menej úspešne zvládajú.

Život v nultom priestore je vlastne mystické hľadanie, ako sa zbaviť „ťažkých nastavení a odpadkov“, ktoré sa do nás v detstve dostali. Znamená tiež nutnosť zostúpiť na dno tejto priepasti, opustiť pohľad na seba, na spoločnosť. „Bol som slepý a teraz vidím“. Mal som problém, ale s Bohom je to iné, lebo mi dal nový zmysel života. Ak človeku chýba základná skúsenosť a nasmerovanie z detstva, často sa utieka k povrchným riešeniam a nasadzuje si masku, ktorú používa svet. Veriť cieľu a využívať šancu, je návratom do nevinnosti a zároveň návratom k sebe samému. Človek sa musí oslobodiť od fiktívnej reality, pretože je vytvorená niekým iným.

Nultý priestor je akoby zóna ničoho. Zóna nula súvisí s prázdnotou, ničotou, s predsudkami a nenávisťou voči otcovi, prítomnému hoci len v mysli. Túžba po otcovi, naštrbené sebahodnotenie a zmýšľanie o sebe sú v mysli úplne iné ako v skutočnosti: často trpkéjšie, hrozivejšie a kompulzívnejšie. Vzbudzujú čoraz väčšiu izoláciu a strach. Tma, ktorá je vnútri, sa po čase môže zintenzívniť.

Každý muž sa rodí ako chlapec. No mužom sa musí stať. V prípade nultého priestoru musíme uviesť spresnenie, že mužom sa musí stávať. Ide tu totiž o každodenný zápas a v niektorých prípadoch o tvrdú osobnú sebadisciplínu a obety. V súvislosti s prežitým detstvom totiž veľká časť mužov má v sebe istý súbor myšlienok a pocitov, ktoré zo seba nikdy nevykorení. Učiť sa s týmto „nultým priestorom“ žiť, vráťane zápasu o sebaovládanie a sebazápor, vedie k budovaniu mužskej identity. Patrí sem aj zvládanie svojej povahy, vytrvalý boj so svojim vlastným ja aj všetkými jeho záhybmi, poznanie a práca na svojej hlavnej chybe. Niektoré osobnostné a povahové črty z detstva sa môžu vekovým a časovým odstupom stávať dospeljšími a zrelšími, no k osobnostnej citovej zrelosti patrí aj to, že niektoré skutočnosti, fakty svojej osobnosti, jednoducho prijmem a začnem ich brať také, aké sú. Iba vtedy môžu stratiť moc mnohé negatíva, ktoré mladého muža ešte donedávna obmedzovali, oslabovali, ba niekedy priam paralyzovali. Sebaovládanie a isté kultivovanie vlastnej animality rovnako patria k denným obeťam mladého či dospelého muža. Podobne ako v duchovnom živote, aj na tomto poli, môžeme hovoriť o askéze, dobrých návykoch, habituálnych čnostiach. Môžu sem patriť aj život s permanentne prítomnými pocitmi nultého priestoru, napr. sebaodhodnocovanie, niektoré formy strachu a obáv, pochybnosti a istá bezradnosť.

Mladý muž sa sám rozhodne, čo podnikne ďalej. Závisí iba od neho, či sa „zlomí“ na dobrú stranu, alebo spadne; či pôjde ku dnu, alebo sa zodvihne. Každý sa k Bohu dostane inak. Ak v rodine chýba faktor otcovstva, k Bohu sa môže dostať cez inú osobu, ktorá ho k nemu privedie. Keď je v nultom priestore, druhá osoba môže mať naňho veľký vplyv. „Výhybka“ a rozhodnutie, ktorou cestou pôjde, by mala byť podstatou jeho novej cesty. (Sedláček, 2015)

3 RIZIKÁ DNEŠKA: NARCIZMUS, DEFICIT EMPATIE, FENOMÉN BORDERLINE

Francúzsky jezuitský psychoanalytik Anatrella označuje súčasnosť za dobu infantilnú. Výchova smerovaná na citový blahobyť, vedie deti a adolescentov k závislosti na veciach a ľuďoch a neotvára ich objektívnym požiadavkám (života a sveta) a autonómii. U mladých ľudí preto pozorujeme väčšiu náklonnosť k narcistickej expanzii než k skutočnému osobnostnému rozvoju. Vytráca sa detstvo a doba adolescencie sa neúmerne predlžuje až do 30. roku života. S citovou nezrelosťou sa spája i sexuálny zmätok a obtiažne objavovanie a prijatie vlastnej mužskej či ženskej identity. To je prepojené so stále väčším počtom projektov genderových ideológií, ktoré manipulujú s človekom. Úlohou pedagógov a vychovávateľov je hľadať cesty k tomu ako podnecovať mladých ľudí k ozajstnej zrelosti. Rozhodujúci vplyv na dieťa a mladého človeka má podľa nich okrem rodiny aj skupina vrstovníkov, škola a médiá. „Najdôležitejšie etapy socializácie prebiehajú vždy v malých skupinách, v ktorých sa ľudia stretávajú „v tvárou v tvár“. Tieto činitele majú najvýraznejší vplyv na to, ako sa človek vyvíja.“ Preto je dôležité, aby mladý človek počas svojej výchovy a formácie našiel kvalitnú referenčnú skupinu (nielen vrstovníkov), pretože tieto skupiny majú normatívnu a porovnávajúcu funkciu. Záleží na tom, z akej rodiny človek pochádza, aké referenčné skupiny si volí a akú kvalitu má škola, ktorú navštevuje. (Anatrella, 2015)

Narušený život v rodine je stav, kedy normálne fungujúca rodina prechádza konfliktným, krízovým obdobím, priamo ohrozujúcim plnenie základných funkcií a životných istôt členov rodiny. Určujúce znaky sú: Pociťovanie vlastnej neschopnosti zvládať situáciu, riešiť problémy či požiadať o pomoc, neschopnosť integrovať sa v spoločnosti, stav, keď príbuzní nie sú schopní zaistiť medzi sebou citovú podporu; ďalej je to nerešpektovanie sa, netolerantnosť, neadekvátne riešenie problémov. Na zachytenie a terapeutickú formáciu týchto pohnútok a tohto syndrómu u našich študentov a mladých ľudí väčšinou nie sme nijako pripravení. Otázkou je, do akej miery ich vôbec môžeme vyžadovať, skúmať. Isté je, že pri prehliadnutí sa malé chyby na začiatku neskôr môžu stať veľkými... (Januszewska, 2001)

Medzi symptómy, ktoré sú pre krízu otcovstva veľmi ohrozujúce, môžeme ďalej zaradiť mladých ľudí, ktorí sú nositeľmi systémových následkov negatívnych javov prežitých v rodine, tzv. hraničnej poruchy osobnosti, borderline personality disorder. Veľa ľudí pochádza z rozpadnutých rodín, ktoré sú ohniskami alkoholizmu, násilia, traumatického odvrhnutia, fyzickej alebo morálnej brutality. Závažným faktorom je už aj pocit odmietnutia od matky alebo otca. Deti dokonca možno nemuseli byť ani odmietané, boli však svedkami konfliktov a hádok. Násilie sa nemuselo prejavovať priamo na adolescentoch. Rodičia ich milovali, dokonca im nič zlé neurobili, no zlý vplyv možno malo to, že boli z ich strany svedkami niečoho zlého. Deti boli bezradné. Borderline vzniká aj vtedy, keď je dieťa iba prostriedkom (napr. na komunikáciu medzi rodičmi alebo prostriedkom vzťahového súboja rozvádžajúcich sa rodičov), hoci sa naň priamo neútočí. Engel hovorí o stálom boji o udržanie svojej integrity oproti svojej patológii. Súvislosti s krízou rodiny vidí Dipolt: sú príliš naviazaní na podporu jedného rodiča – napr. na matku, nedokážu preťať pupočnú šnúru, vidia svet čierne-biely, to znamená, že v ich očiach sú niektorí ľudia úplne zlí a niektorí úplne dobrí. Nedokážu žiť normálne vzťahy s inými osobami: buď prežívajú príliš veľkú lásku, alebo príliš veľké sklamanie. Nebezpečnú bipolárnosť v tomto symptóme označuje Dellisch, ktorý vidí aj druhú stranu prehnanej citlivosti a impulzivitu: pretože sa to všetko odohráva v ich vnútri, navonok

sa snažia robiť „tvrďasov a machrov“; majú neporiadok vnútri, ale navonok sú silní a odmietaví. Svoju veľkú vnútornú slabosť veľmi dobre skrývajú. Nevedia prehrávať a nevedia sa pred prehrami ani brániť. Keď sa im v živote nedarí, sú hneď frustrovaní. Hľadajú vzťahy s inými, ale len natoľko, nakoľko ich oni sami potrebujú. Keďže nemajú dobrý obraz seba samých, sú stále závislí od pochvál od druhých, žijú v podvedomom strachu z odmietnutia, stále hľadajú prijatie. (Kofa, 2015)

Výrazným obmedzujúcim faktorom na poli emocionálnej zrelosti a výbavy je narcizmus. Narcistická porucha osobnosti taktiež často súvisí s nedostatkom lásky a pozornosti v detstve. Narcista nemá vybudovanú osobnosť. Má strach, a to zo všetkého. Jednotiacou líniou u ťažších foriem je zreteľná porucha pocitu vlastnej hodnoty. Každý človek má aspoň prechodne problémy s vnímaním vlastnej hodnoty a vytvára si viac či menej silný pancier. Zdravým prejavom tzv. normálneho narcizmu (jedna z definícií: narcizmus je skrytá a manipulatívna blokáda v detstve, s nemožnosťou dať najavo prejavy zlosti a závisti. Dieťa sa cítilo odmietnuté, bolo poranené a snažilo sa vrátiť do rovnováhy pri spôsobovaní a odštiepením pocitov) je náklonnosť k sebe v protiklade náklonnosti k druhým ľuďom. Labilný pocit vlastnej hodnoty nie je jednoduché rozoznať na prvý pohľad. Až pri bližšom pozorovaní zistíme, že týchto ľudí nápadne zamestnáva osobná hodnota, moc, úspech, ideálny partner a vonkajšie bohatstvo. Prehnane vyžadujú pozornosť a obdiv. Prejavujú málo skutočného záujmu o druhých ľudí a chýba im schopnosť sa do nich vcítiť. Radosť zo života prežívajú zriedka kedy alebo len krátkodobo. Boja sa, že by mohli byť opustení. A pokiaľ k tomu skutočne dôjde, reagujú silným pocitom zlosti a nenávisťou, zmocňuje sa ich pomstychtivosť. Objavujú sa aj pocity menejcennosti a podriadenosti, ktoré sa striedajú s pocitmi všemohúcnosti a veľikášskymi fantáziami o vlastnej osobe. Prezentujú prehnany pocit vlastnej hodnoty a očakávajú, že sa im dostane zvláštnej pozornosti. Vyžadujú pozornosť, obdiv a vyhľadávajú komplimenty. Za šarmantnou fasádou však cítiť niečo chladné. Narcista pohŕda druhými a to v dôsledku pohŕdania sebou. Nedostatok lásky a „vzduchoprázdno“ sa však nedajú zahnať ani nadmernými aktivitami. Druhý človek v jeho okolí, ktorý prestane „potvrdzovať“ ich hodnotu, alebo nenásytnú narcistickú potrebu uznania, ktorý „nedajbože“ od nich niečo potrebuje, sa stáva len nutným zlom a prekážkou, ktorá komplikuje „bezproblémový“ vzťah, či pokojné a dovedy bezproblémové plynutie času v jeho bezodnom sebatvrdzovaní. (Sedláček, 2010)

3.1 Cesty k uzdraveniu a zrelosti

Cesty k uzdraveniu a východiská spočívajú v prijatí, odpustení, okamžitej eliminácii a zastavení sebaľústi. Toto je nevyhnutný základ na ktorom je možné ďalej stavať, tak do šírky ako aj do výšky, na stavbe projektu svojho života.

Náročnosť celej tejto problematiky vidno aj v tom, že hlbšie a systémovo zranení mladí ľudia, ktorí cítia vo svojej psychike a emocionalite veľké nedostatky, majú tendenciu správať sa vzťahovačne. Cesta zrelosti znamená, že hoci som niečo nedostal a chýba mi to, neospravedlňuje ma to a musím sa to naučiť alebo trpezlivým hľadaním postupne nadobudnúť sám.

O odpustenie a zmierenie sa treba pokúsiť vždy. To, ako zareaguje druhá strana nemôžeme ovplyvniť. Človek pred druhými a aj sám pred sebou urobí dôležitý krok tým, že sa o zmierenie pokúsi. Neprestáva platiť, že aj keď odpustíme, niektoré veci zabudnúť nepôjde.

Biblický citát: „Slnko nech nezapadá nad vašim hnevom“ ako pozvanie odpustiť ešte v ten istý deň, inšpiratívne prebrala aj urgentná medicína. Časový horizont dozretia do odpustenia je, samozrejme, v ľudskom živote dlhší, pričom závisí aj od cesty a spôsobu, ako sa k nemu dopracovať. Dôležitý je fakt, že sa človek rozhodne na túto cestu nastúpiť. A potom, ak sa človek sám so sebou nezmieri, dokáže sa zmieriť s iným? V našich životoch je veľa udalostí a vlastných zlyhaní, ktoré sa už nedajú vrátiť. Docent Marek Forgáč v jednej zo svojich prednášok hovorí: „Odpustením nezmeníme minulosť. Ale môžeme zmeniť svoju budúcnosť.“ (Sedláček, 2018)

ZÁVER

Ak by sme mali problém otcovstva pomenovať na psychologickovej rovine, vidíme, že v psychike muža niet dispozície k úlohe otca; ona vzniká už ako efekt vedomej práce na sebe, ako aj reakcie na dieťa, ktoré už jestvuje. Muž sa teda musí naučiť „byť otcom“. Ak prejavuje infantilný a konzumný postoj, tak dieťa musí prekážať jeho egoizmu. V kresťanskej rovine to znamená rovinu tajomstva: život cestou hlavného prikázania lásky k Bohu a k blížnemu a neskôr prijatie otcovstva ako daru. Túto cestu je nutné nastúpiť oveľa skôr. Povzbudzovanie, svedectvo života, individuálny prístup a kvalitná výchova študentov a mladých mužov vo vyššie naznačených horizontoch a dimenziách ešte predtým, než sa sami stanú otcami, sú dôležitými piliermi úspešnej výchovy predovšetkým citovo zrelejších mladých ľudí, ktorú už nemožno nazývať výukou, ale komplexnou a sebaskúsenostnou formáciou. Je to aj cesta k lepšej a plnohodnotnejšej maskulinite mladých mužov, čo zároveň včleňuje a zahŕňa potrebnú elimináciu krízy otcovstva.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- ANATRELLA, T. 2016. *Kdo jsou dnešní mladí lidé a co hledají*. Budoucnost církve. Praha: Asociace kresťanských sdružení mládeže, o.s. a Sekce pro mládež České biskupské konference, 2016; ročník 23 (3-4): s.4-21. ISSN 1803-8131.
- AUGUSTYN, J. – SĽUPOVÁ, L. 1997. *Ako sa zmieriť so životom*. Trnava: Dobrá kniha, 1997, 83s. ISBN 80-7141-158-2.
- CENCINI, A. 2012. *Strom života*. Bratislava: Serafin 2012, 378s. ISBN 978-80-8081-098-6.
- JANUSZEWSKA, E. 2001. *Retrospektywny obraz ojca a natężenie symptomów zespołu pogranicznego (borderline) u młodzieży*. In: *Oblicza ojcostwa*. Lublin: Towarzystwo naukowe KUL 2001, 623 s., s. 515-517. ISBN 83-730604-4-8.
- KOŤA J. 2015. *Hlavní činitelé socializace*. In: JEDLIČKA, R. a kol. : *Poruchy socializace u dětí a dospívajících – prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015, 544s. ISBN 978-80-2475-447-5.
- MAREKOVÁ A., KRÁLOVÁ E., POLIAKOVÁ N. 2019. *Poskytnutie ošetrovateľskej starostlivosti blízkym príbuzným zomierajúceho pacienta*. Zdravotnícke listy. Trenčín: Fakulta zdravotníctva, Trenčianska Univerzita A.Dubčeka, 2019; 7 (2): 13-21. S.16. ISSN 1339-3022.

- SEDLÁČEK, J. 2018. *The male identity crisis (On vulnerability of male authenticity and fatherhood)*. Warszawa: 2018, Respect, 143s. ISBN 978-83-950824-0-5.
- SEDLÁČEK, J. 2018. *Odpustením môžeme zmeniť našu budúcnosť*. Katolícke noviny. Tradičné noviny súčasného kresťana. Trnava: Spolok sv. Vojtecha – Vojtech, spol. s r.o. Ročník 133, č.20/2018. ISSN 0139-8512.
- SEDLÁČEK, J. 2015. *Otcovské rany. Štrnásť skutočných príbehov o tom, ako a prečo bolia*. Bratislava: Don Bosco, 2015, s. 288 – 289.
- SEDLÁČEK, J. 2010. *Otcovstvo: problém alebo výzva?*. Bratislava: Don Bosco, 2010, 267 - 1. vyd. - s.51-52. ISBN 978-80-8074-130-3.
- SVÄTÉ PÍSMO STARÉHO I NOVÉHO ZÁKONA. 1995. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, pre Konferenciu biskupov Slovenska, 1995, 2624 strán.
- ŠKURLA, D. 2013. *Ľudská formácia budúcich kňazov. Požiadavky dokumentov, pohľady odborníkov a situácia na Slovensku*. Košice: Vienala, 2013, 240s., s.109-112, ISBN 978-80-8126-070-4.
- ZIMBARDO, P. – COULOMBOVÁ, N. D. 2017. *Odpojený muž. Jak technologie připravuje muže o mužství a co s tím*. Praha: Grada Publishing, 2017, 280s. ISBN 978-80-247-5797-1.

RODOVÁ PROBLEMATIKA VERZUS RODOVO CITLIVÉ VZDELÁVANIE V SOCIÁLNEJ OBLASTI⁵¹

PhDr. Lenka Stanová, PhD.⁵²

Abstrakt

Gender equality as one of the primary indicators of a democratic and fair society is a topical theme in all societal areas. Achieving gender equality can be described as an essential key of creating a balanced and healthy society. In the submitted paper, we pay our attention to the area of gender-sensitive education of future female and male social workers. We consider gender-sensitive education an important instrument of education and training that respects fundamental human rights stemming from the democratic values of our society.

KEY WORDS: gender, gender stereotypes, gender equality, gender-sensitive education.

ÚVOD

Rodová rovnosť predstavuje zásadný význam pre budovanie demokratickej a sociálne spravodlivej spoločnosti. Dosiahnutie rodovej rovnosti a plné využitie ľudského potenciálu bez akéhokoľvek obmedzení je kľúčom k prosperite vo všetkých spoločenských oblastiach. V predkladanom príspevku sa sústredíme na oblasť rodovo citlivého vzdelávania budúcich sociálnych pracovníčok a pracovníkov vo vzdelávacích inštitúciách. Rodovo citlivé vzdelávanie (nediskriminačné) považujeme za dôležitý nástroj výchovy a vzdelávania, ktorý rešpektuje základné ľudské práva vychádzajúce z demokratických hodnôt našej spoločnosti. Vzdelávanie v danej oblasti zhŕňa široké spektrum problematiky – od konceptu rodu, rodových stereotypov až cez viacnásobnú diskrimináciu žien v spoločnosti či na trhu práce. Z uvedeného dôvodu je nevyhnutná eliminácia rodovej nerovnosti, resp. poznanie danej problematiky budúcich sociálnych pracovníkov a pracovníčok. V danej súvislosti považujeme za dôležité systematické vzdelávanie v oblasti rodovej rovnosti jednak smerom k študentom a študentkám, ale aj k pedagógom a pedagogičkám v sociálnej oblasti. Pokiaľ v našej spoločnosti bude zakorenená rodová nerovnosť neustále bude pretrvávajúť rodová diskriminácia a posilňovanie stereotypov.

⁵¹ Príspevok vznikol vďaka projektu Sexizmus v pomáhajúcich profesiách?, financovaného Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR a Slovenskej akadémie vied (projekt č. 1/0708/19)

⁵² Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Fakulta sociálnych vied, Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava, lenka.stanova@ucm.sk

1 TEORETICKÉ REFLEXIE RODOVEJ ROVNOSTI

Východiskovým konceptom, na ktorom je postavená koncepcia rodovo citlivého vzdelávania je samotná problematika rodu, rodových stereotypov a rodovej rovnosti.

Rod je spoločensky utvorená kategória vznikajúca v kontexte určitej spoločenskej kultúry a ekonomickej štruktúry. Rod označuje rozličné postavenie mužov a žien v sociálnych a rozhodujúcich vzťahoch, ktoré však nie sú následkom biologických odlišností (Brozmanová, 2009). M. Szapuová (1998, s. 33) definuje rod ako teoretický, ľuďmi vytvorený nástroj na vyjadrenie našich (historicky a kultúrne špecifických) predstáv o ľudských bytostiach ako ženách a mužoch. V danom ponímaní rod poukazuje na fakt, že až v procese formovania ľudskej osobnosti (pohlavia maskulínneho alebo feminínneho), podľa požiadaviek dominantnej mužskej časti spoločnosti, sa sformulovalo presvedčenie, že kategória pohlavia, ktorá reprezentuje mužov ako fyzicky silnejších, ich predurčuje z prirodzene biologického hľadiska na rolu nadriadených. V tejto súvislosti K. Millet (1998) vyjadruje názor, že z tohto presvedčenia sú vygenerované ďalšie „typické“ vlastnosti mužov a žien. Mužskosť predstavuje aktivita, agresivita, inteligencia, fyzická sila, dominancia a výkonnosť, a na druhej strane ženskosť reprezentuje pasivita, nevedomosť, poslušnosť, čestnosť, nežnosť, podriadenosť. Uvedená schéma je následne generalizovaná na všetky oblasti existencie ženy a muža. Rod označujeme ako *„sociálny konštrukt, ktorý vyjadruje, že vlastnosti a správanie spájané s obrazom muža a ženy sú formované kultúrou a spoločnosťou. Na rozdiel od pohlavia, ktoré je univerzálnou kategóriou a nemení sa podľa času či miesta, pôsobenie rodu ukazuje, že určenie rolí, správania sa a noriem vzťahujúcich sa k ženám a mužom je v rôznych spoločnostiach, v rôznych obdobiach či rôznych sociálnych skupinách rozdielne. Ich záväznosť či determinácia nie je teda prirodzeným, nemenným stavom, ale dočasným stupňom vývoja sociálnych vzťahov medzi mužmi a ženami. ...žiadne usporiadanie vzťahov mužov a žien v spoločnosti nie je takzvané „prirodzené“ (dané, nutné, povinné, racionálne), ani v histórii, ani v budúcnosti, a teda že i to usporiadanie, v ktorom sa dnes pohybuje, je dočasným konštruktom medzi mužmi a ženami – nič viac“* (Čermáková 2000, s. 11).

Rodové stereotypy predstavujú nerealistický a idealizovaný obraz, resp. predstavujúce obrazy „mužskosti“ a „ženskosti“, určitý obraz toho, ako by sa mali správať „ideálni muži“ a „ideálne ženy. Rodové stereotypy sú označované za vopred určené predstavy o povahových črtách, spôsoboch správania a zvykoch príslušníkov určitej sociálnej skupiny, bez toho, aby sa brala do úvahy individualita členov (Brozmanová, 2009). V. Bačová (2000) hovorí o rodových stereotypoch v kontexte sociálnych vzťahoch medzi ženami a mužmi. Sústreďuje pozornosť na ideológie a stereotypy podporujúce nadradenosť, dokonalosť a vyššiu hodnotu mužov a podriadenosť, nedokonalosť a menejcennosť žien. Spomínaná dominancia mužov má hlboké historické korene. Je zrejmé, že rodové stereotypy predstavujú súbor predsudkov, ktoré sa týkajú mužskosti a ženskosti a považujú sa za dané a nemenné. Ako už bolo naznačené pre stereotyp je typické paušálne prisudzovanie istých vlastností všetkým členom skupiny. Rodový stereotyp sa jednak vyznačuje emocionálnosťou a iracionalitou, a jednak má značnú trvácnosť v našej spoločnosti. Konštatujeme, že ide o zaužívanú formu správania, ktoré je spoločensky žiaduce v závislosti od rodu, a je jeden z hlavných príčin porušovania rovnosti príležitostí medzi mužmi a ženami (Bosá, 2011).

V centre pozornosti rodovej problematiky stojí rodová rovnosť ako základná hodnota demokratickej spoločnosti a základné právo každého jednotlivca. Rodová rovnosť v demokratickej spoločnosti znamená spravodlivé zaobchádzanie so ženami a mužmi z hľadiska práv, výhod, povinností a možností. Každý jednotlivec má právo slobodne rozvíjať svoje schopnosti a záujmy, využiť alternatívy bez rodových obmedzení (Bosá, 2011). Podľa Rady Európy „*rovnosť žien a mužov znamená rovnaké zviditeľnenie, rovnakú právomoc a rovnakú účasť mužov i žien vo všetkých oblastiach verejného a súkromného života*“. Rodová rovnosť nestojí v protiklade k rôznorodosti jednotlivých mužov a žien. Hlavným cieľom rodovej rovnosti je vytvárať rešpektujúci priestor pre každú ženu a každého muža, aby sa mohli realizovať v živote podľa svojich prianí a schopností a neboli obmedzovaní rodovými stereotypmi (Pietruchová, 2007). J. Filadelfiová (2009, s. 69) vníma rodovú rovnosť ako „*stav, kedy z hľadiska úspešnosti a sebarealizácie pohlavie človeka nehrá rolu*“. Autorka ďalej dodáva že z pohľadu ľudských práv nie sú medzi ženami a mužmi žiadne špecifické rozdiely, ktoré by ospravedlňovali obmedzený prístup k plnému využívaniu práv jednotlivcami. Možno konštatovať, že podstatu rodovej rovnosti predstavuje sloboda (autonómia) v rozvoji osobných schopností a zručností žien a mužov.

2 RODOVÁ CITLIVOSŤ V SOCIÁLNEJ OBLASTI

Zjednodušene povedané rodová citlivosť predstavuje uvedomenie si skutočnosti, že ženy a muži sú rovnocennou súčasťou demokratickej spoločnosti. Rodovo citlivé vnímanie nám umožňuje vidieť odlišné dôsledky spoločensky očakávanej ženskej a mužskej roly pre život žien a mužov, no nerozdeľuje svet na ženský a mužský, rovnako ako nerozdeľuje na mužské a ženské záujmy, prácu či schopnosti a zručnosti (Brozmanová, 2009).

Medzi najčastejšie diskutované prístupy súvisiace s rodovou citlivosťou v sociálnych vedách sú rodovo citlivý prístup, rodovo špecifický prístup, rodovo neutrálny a rodovo slepý prístup.

Rodovo citlivý prístup uplatňuje rodové hľadisko, ktorého základným cieľom je zamedziť, predchádzať a eliminovať rodovú diskrimináciu a prioritne presadzovať rodovú rovnosť. Mimoriadne dôležité je vychádzať z teoretických poznatkov o rode, a súčasne zohľadňovať konkrétnu situáciu, v ktorej je prístup realizovaný. Uvedené si vyžaduje pochopenie rodových vzťahov a porozumenie rodovým stereotypom, ale aj poznanie možných následkov, ktoré naše pôsobenie môže vyvolať. Rodovo špecifický prístup je pritom najčastejšie využívaným prostriedkom rodovo citlivého prístupu. Je však nevyhnutné, aj v prípade rodovo špecifickej práce, pristupovať k ľuďom rodovo citlivo (zohľadňovať rodové aspekty problematiky s cieľom presadzovania rodovej rovnosti).

Rodovo špecifický prístup preferuje odlišný spôsob práce so ženami a mužmi. Je mimoriadne dôležité opomenúť, že odlišný prístup k mužom a ženám nie je však vždy aj rodovo citlivý. Naopak s rozdielnym spôsobom práce s mužmi a ženami sa zvyčajne stretávame práve v prostredí, kde dochádza k rodovej diskriminácii. Rodovo odlišná práca vychádza z domnienky, že ženy a muži majú rozdielne sociálne potreby. S. Porubánová (2009) vníma rodové potreby ako tie, ktoré „*vyjadrujú odlišnosť praktických a strategických potrieb mužov a žien, ktorá je dôsledkom rolí mužov a žien v spoločnosti, rozdielných možností a príležitostí, ako aj nerovnakého prístupu k moci a k zdrojom. Poznanie a objasnenie rodových potrieb je nevyhnutným predpokladom a súčasťou rodovej analýzy a*

plánovania“. V praxi sa spravidla stretávame so základnými, resp. s každodennými a strategickými potrebami. Každodenné potreby (zdravotná starostlivosť, bývanie, a pod.) je možné uspokojovať aj krátkodobými a izolovanými iniciatívami (hoci takéto opatrenia a iniciatívy nemôžu prispieť k odstráneniu systémovej nerovnosti medzi ženami a mužmi), strategické potreby sa dotýkajú nerovného (podriadeného) postavenia (hlavne) žien v spoločnosti (rovnaký prístup k politickej moci a rozhodovaniu, diskriminácia žien v sfére práce, elimináciu násilia na ženách, rovnosť v deľbe práce v rodine a domácnosti, v starostlivosti o deti) a sú podmienkou systémového a kontinuálneho riešenia aj praktických potrieb žien a mužov (Bosá, 2013).

Rovnako ako predchádzajúci prístup nemožno *rovnaký prístup* jednoznačne označiť ako prístup zabezpečujúci rodovú rovnosť. Naopak, bez vízie o predchádzaní negatívnym následkom rodovo stereotypného „sveta“, v ktorom sa „rovnaký“ prístup uplatňuje, iba naďalej opakuje a prehĺbuje „zavedené“ rodové stereotypy. Spomínaný prístup je možné označiť za rodovo slepý. Bezpochyby nie je rodovo neutrálny, lebo je rodovými stereotypmi zaťažený (nereflektuje špecifickú situáciu, ktorú rodovo predchádzajúca stereotypná socializácia, ale ani rodové vzťahy v spoločnosti). Ako uvádza S. Porubánová (2009) *„rodová slepota znamená, že sa rodová dimenzia alebo opatrenia zamerané na dosiahnutie rovnoprávnosti mužov a žien, a to na úrovni plánovania, dôsledkov ich pôsobenia, implementácie, monitorovania a vyhodnocovania ignorujú, alebo sa im nevenuje dostatočná pozornosť.“*

2.1 Rodovo citlivé vzdelávanie v sociálnej práci

Rodovo citlivú výchovu a vzdelávanie – radíme medzi tie prístupy, ktoré sú považované za vhodný spôsob, ktorým možno preklenúť bariéry rodovej rovnosti – bariéry, na ktoré mnohé ženy a muži narážajú pri realizácii svojich životných plánov a cieľov.

V zákone č. 245/2008 o výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov nachádzame základné princípy výchovy a vzdelávania, podľa ktorých je štátom garantovaný rovnoprávny prístup k vzdelávaniu a výchove, zákaz diskriminácie a segregácie a zmiňuje sa v ňom aj rovnosť mužov a žien. Možno konštatovať, že rodovo citlivé vzdelávanie vychádza, rovnako ako akékoľvek intervencie smerujúce k rodovej rovnosti, z teoretického konceptu rodu.

Prvou, hlavnou podmienkou rodovo citlivého vzdelávania je prihliadanie rodových aspektov sociálnej reality a snaha o eliminovanie a predchádzanie rodovej diskriminácii. Predpokladom rodovo citlivého prístupu vo vzdelávaní je najmä rešpektovanie a reflexia rodových aspektov problému, na ktorý je orientovaný. Každá práca s jedincami sa realizuje v konkrétnych špecifických situáciách, ktoré treba brať do úvahy, zahrnúť ich do prípravy a procesu realizácie. Vymedzenie cieľa rodovo citlivého prístupu ako sme už spomenuli je zamedzenie a predchádzanie rodovej diskriminácii. To však nestačí. Ide aj o otvorenie možností plnohodnotného uplatnenia v živote, slobodnej voľby – autonómie a dosiahnutie rodovej rovnosti. Zdôrazňujeme, že rodovo citlivý prístup musí byť nekompromisne nediskriminačný aj v ďalších oblastiach, ako je: vek, zdravotný stav, sociálna, etnická príslušnosť, vierovyznanie a pod.

Holistické hľadisko je ďalšou významnou podmienkou rodovo citlivého prístupu vzdelávania. Dôsledne uplatňovať rodovo citlivé metódy pedagogickej práce je možné iba v

rodovo citlivom prostredí vzdelávacej alebo výchovnej inštitúcie. Rodovo citlivý prístup sa zameriava na vzájomnú súvislosť všetkých aspektov sociálnej reality v procese výchovy a vzdelávania. V tejto súvislosti boli klasifikované nasledujúce zložky:

- *Výchovno-vzdelávacie inštitúcia*
- *Pedagogická práca* – základnými prvkami je demokratický a tútorský prístup vyučujúcich, otvorenosť a tolerancia. Dôkladná reflexia osobnej rodovej identity vyučujúcich sa stáva nevyhnutným predpokladom úspešnej rodovo citlivej pedagogickej práce. Za základné prvky efektívnej voľby pedagogických metód považujeme: *kooperatívnosť* (kooperácia podporuje spolupatričnosť, rozvíja ochotu spolupracovať a pomáhať, konkurencia často vedie k segregácii, vytváraniu asymetrie), *skupinovú prácu*, *podporovanie sebavedomia*, *nenálepkovosť*, *rešpekt*, *nasegregovanosť*, *vyváženosť v prístupe k študentkám a študentom* (úlohy a aktivity nie sú pridelované stereotypne, priestor, ktorý dostávajú študentky a študenti je rovnomerný).
- *Kurikulá* – dôležitú časť rodovo citivej pedagogickej práce zohráva analýza obsahov vzdelávania – kurikul. V tomto prípade je primárnou úlohou garantov študijných odborov garantovať rodovú rovnosť ako samostatnú oblasť a ako prierezovú tému vzdelávania.
- *Rodovo citlivý jazyk* - je považovaný za výrazný nástroj, v ktorom sú rodové stereotypy výrazne vyjadrené a často ich nanovo potvrdzuje. Z uvedeného dôvodu je potrebné citlivo zohľadňovať vo všetkých vyjadreniach rod. Používanie tzv. neutrálneho maskulina (mužské črty) potvrdzuje rodové stereotypy. Oslovenie celej skupiny študentiek a študentov „študenti“ a pod., potvrdzuje tzv. „neviditeľnosť žien v spoločnosti“ obzvlášť vo feminizovaných odboroch. Rodovo citlivý jazyk umožňuje aj reflexiu spoločenských nerovností medzi ženami a mužmi, rodovej segregácie zamestnaní a pod. (Bosá, 2013).

V kontexte sociálnej práce rodovo citlivý prístup plní zásadnú úlohu na dvoch úrovniach:

1. ako nediskriminujúci prístup vo vzdelávaní (vo vzťahu k študentkám a študentom, ale aj vo vzťahu k vzdelávacej inštitúcii, kde sa vzdelávanie realizuje). Nediskriminačný prístup rešpektuje ľudské práva študentiek a študentov (ale aj zamestnankýň a zamestnancov vzdelávacej inštitúcie),
2. ako prostriedok prípravy rodovo citlivých sociálnych pracovníčok a pracovníkov. V tejto súvislosti sa dostáva do povedomia potreba vzdelávania v kontexte rodovej rovnosti.

Predpokladom rodovo citlivých sociálnych pracovníčok a pracovníkom je predovšetkým rodovo citlivá edukácia. Zdôrazňujeme, že sociálna pracovníčka – sociálny pracovník môže pracovať rodovo citlivo len v tom prípade ak rozumie rodu, rodovým stereotypom a rodovej rovnosti. V praxi to znamená, že študentky a študenti sociálnej práce (sociálnych služieb a poradenstva) potrebujú predovšetkým špecializované vzdelávanie v oblasti rodovej rovnosti. Okrem špecializovaných kurzov teórie rodu a feministického myslenia je dôležité prezentovať rodové aspekty v rámci kurzov: *Dejín sociálnej práce* – nutnosť prezentovať prínos feministického hnutia k rozvoju sociálnej práce. *Teórie a metódy sociálnej práce* by mali prezentovať aj feministické myslenie, ako východisko feministickej sociálnej práce, rodovo citlivej sociálnej práce. Dôležitým kurzom je i *sociálna politika*. Bočáková (2016) vyjadruje názor, že v rámci sociálnej politiky dochádza k tvorbe rôznych nástrojov zameraných na skvalitnenie všetkých životných podmienok. Sociálna politika bez rodovej rovnosti nie je celistvá a tým pádom by mala byť jej prioritnou súčasťou. Rodovo citlivé vzdelávanie v sociálnej práci tak nevyhnutne pozostáva z dvoch aspektov. Ide o: rodovo citlivý prístup vo vzdelávaní a rodovo citlivý obsah vzdelávania (Bosá, 2013).

Rodové citlivé vzdelávanie, resp. rodovo citlivá vzdelávacia inštitúcia by mala spĺňať nasledujúce charakteristiky:

- vedenie vzdelávacej inštitúcie a pedagogické zamestnankyne - zamestnanci vedia a hovoria o existencii rodových stereotypov,
- myšlienka rodovej rovnosti je zakotvená v dokumentoch školy a vo všetkých materiáloch, ktorými sa vzdelávacia inštitúcia prezentuje,
- študentom a študentkám je venovaná rovnaká miera priestoru, času a financií,
- vyučujúci/e venujú rovnakú mieru pozornosti študentom a študentkám,
- vedenie vzdelávacej inštitúcie aktívne podporuje rodovú rovnosť a zaoberá sa spravodlivo s jednotlivými vyučujúcimi,
- vyučujúci/e systematicky budujú svoju rodovú citlivosť (Smetáčková, 2007).

ZÁVER

Záverom konštatujeme, že rodovo citlivé vzdelávanie predchádza škodlivému vplyvu rodových stereotypov a smeruje k jeho čo najdôslednejšej eliminácii. Preto pre dôslednú rodovo citlivú pedagogickú prácu nestačí len ďalej nešíriť rodové stereotypy, ale je mimoriadne potrebné pomáhať jednotlivcom, aby rodové stereotypy identifikovali a reflektovali. Vo vzdelávacích inštitúciách je nutné poukazovať na alternatívne (nestereotypné) vzory mužskosti a ženskosti - ukazovať, že neexistuje žiadna jednotná mužskosť a ženskosť, že muži a ženy majú podstatne viac podobných charakteristík, než tých rozdielných a že rozdiely medzi ľuďmi navzájom nezávisia od ich príslušnosti k pohlaviu, ale najmä od ich individuálnych pováh, záujmov, temperamentu, prípadne od prostredia a hodnôt, s ktorými sú ľudia konfrontovaní a tematizovať spoločenské nerovnosti. Rodovo citlivý prístup vo vzdelávaní je predpokladom úspešnej pedagogickej práce vo všetkých kurzoch, ak jej cieľom má byť samostatne uvedomelá, slobodná ľudská bytosť vedomá si svojich ľudských práv a ľudských práv ostatných.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- BAČOVÁ, V. 2000. *Súčasné smery v psychológii. Hľadanie alternatív pozitivizmu*. Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Prešov, 2000. ISBN 80-888885-81-7.
- BOČÁKOVÁ, O., ČEMEZ, A. 2016. *Štát ako aktér sociálnej politiky*. In Bočáková, O. – Habánik T. (eds) Slovenská republika ako predsedajúca krajiny Európskej únie. Brno: Tribun EU, 2016 s. 7-9, ISBN 978-80-263-1065-5.
- BROZMANOVÁ, A. 2009. *Rodová problematika v sociálnej práci s rodinou*. [online] [25.03.2020] Dostupné na internete: http://www.ef.umb.sk/konferencie/dvfp/pdf/prispevky/Brozmanova_Gregorova_Solcova.pdf
- BOSÁ, M. 2013. *Feminizmy v sociálnej práci*. [online] [25.02.2020] Dostupné na internete: https://www.academia.edu/28684898/FEMINIZMY_V_SOCIALNEJ_PRACI

- BOSÁ, M. 2013. *Rodové štúdia – prienik v pregraduálnej príprave v sociálnej práci i sociológii*. [online] [20.03.2020] Dostupné na internete: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Balogova7/subor/Bosa.pdf>
- BOSÁ, M. 2011. *Miesto feminizmu v tradícii sociálnej práce*. In: Gender, rovné príležitosti, výzkum, roč. 12, č. 1/2011, s. 35 – 43.
- ČERMÁKOVÁ, M. 2000. *Gender rozdíly a jejich příčiny – systémy vzdělávání a práce*. In: Souvislosti a změny gen-derových diferencí v české společnosti v 90. letech. Praha : Sociologický ústavAV ČR.
- FILADELFOVÁ, J. 2009. *Náčrt situácie na slovenskom trhu práce a rezort školstva*. [online] [cit 19.03.2020] Dostupné na internete <https://www.gender.gov.sk/aktivity/databaza/vyskumy-a-statistiky/institut-pre-vyskum-prace-a-rodiny/>
- MILLET, K. 1998. *Sexuální politika*. In: Dívčí válka s ideologií. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. ISBN 80-85850-67-2.
- PIETRUCHOVÁ, O. 2007. *Rodová rovnosť v organizácii*. Stručná sprievodkyňa. OKAT: Bratislava. ISBN 978-8088-72012-6.
- PORUBĀNOVÁ, S. 2009. *Aktuálne výzvy a očakávania európskej agen-dy rodovej rovnosti* [online]. cit. 2020-01-20]. Dostupné na: <http://www.sspr.gov.sk/texty/File/bulletin/Bulletin-07-2009.pdf>
- SMETÁČKOVÁ, I. 2007. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Praha: Otevřená společnost. 2007, 67 s. ISBN 978-80-87110-01-0.
- SZAPUOVÁ, M. 1998. *Kategória rodu vo feministickom diskurze*. In: Aspekt 1/1998.
- Zákon č. 245/2008 o výchove a vzdelávaní

ŠIKANOVANIE AKO ZÁVAŽNÝ SOCIÁLNY PROBLÉM SÚČASNOSTI⁵³Mgr. Erika Štangová⁵⁴**Abstract**

Bullying can be considered a very current and serious socio-pathological phenomenon that happens in primary schools. Bullying can have a significant impact on mental health, but also on the social relationships of the victim. The aim of the paper is to analyse the incidence of bullying in primary schools and to compare the predisposition to bullying between the sexes. Another goal is to prove the importance of preventive activities that would largely eliminate the occurrence of bullying in schools. As the most suitable research method, due to the sensitivity of the issue, we chose to use the survey method when processing the paper. Based on the results that we managed to obtain, we proved the seriousness and topicality of bullying as the most current socio-pathological phenomenon happening in primary schools.

Keywords: *bullying, preventive programs, primary schools*

ÚVOD

Šikanovanie môžeme považovať za jeden z najčastejšie sa vyskytujúcich sociálno-patologických javov v prostredí základných škôl. Patrí medzi najrozšírenejší spôsob akým si žiaci ubližujú. Patria sem hlavne prvky fyzického, ale aj psychického násillia. Pribúdajúcim vekom sa u žiakov môžeme stretnúť aj so sexuálnym násillím. Charakterizovať ho môžeme ako snahu úmyselné ubližovať druhému jednotlivcovi s cieľom poškodenia psychického alebo fyzického zdravia, taktiež vyvolať nátlak. Často sa stretávame práve s nevyrovnaním síl medzi obeťou a agresorom. Pri šikanovaní sa stretávame s dopadom na celkový vývin jednotlivca, a to najmä pri nadväzovaní a budovaní vzťahov, pri začlenení do spoločnosti a taktiež na vzdelávanie.

Lovásová (2006) hovorí o šikanovaní ako o nebezpečnom sociálno-patologickom jave, ktorý výrazne obmedzuje osobnú slobodu, slobodu rozhodovania, ale najmä je ponižovaná ľudská dôstojnosť. Ak sa pozrieme na šikanovanie z pedagogického hľadiska, prejavy agresívneho správania môžeme pozorovať najmä voči slabšiemu jednotlivcovi. Tohto správania sa často dopúšťa takmer celá skupina spolužiakov (Šturma, 2001). Hlavným znakom šikanovania je nevyrovnanosť síl, kedy je pre žiaka obťažné ubrániť sa. Za šikanovanie však nemôžeme považovať občasnú hádku alebo bitku kedy sú fyzické sily približne vyrovnané. Bývalý učiteľ Ken Rigby je považovaný za jedného z najväčšieho priekopníka v oblasti šikanovania. Rigby opisuje šikanovanie ako jav, ktorý v agresorovi vyvoláva pocity radosti a potešenia. Naopak u obeť sa objavujú pocity utlačania (Rigby, 2003).

Bendl (2003) rozpisal niekoľko vonkajších znakov, prostredníctvom ktorých môžeme šikanovanie rozlíšiť ešte v rannom štádiu. Medzi tieto znaky patria najmä opakovanie agresie, nepomer síl alebo zámernosť správania.

⁵³ Ďakujeme za podporu vydania príspevku z grantu FPPV-48-2020.

⁵⁴ Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave, Bučianska 4, 917 01 Trnava, stangova.erika9@gmail.com

Šikanovanie môžeme rozpoznať aj na základe tzv. varovných signálov, ktoré môžu byť priame alebo nepriame. Priame varovné signály sú viditeľnejšie a zreteľnejšie vďaka čomu je lepšie ich odhaliť. V takejto situácii je potrebné neodkladne zareagovať. Nepriame signály nie sú viditeľné na prvý pohľad a práve preto je ich ťažšie odhaliť. Patrí sem najmä správanie a vonkajší vzhľad dieťaťa.

Tabuľka 1: Znaky šikanovania (<https://www.minedu.sk/data/att/571.pdf>)

Nepriame znaky šikanovania	Priame znaky šikanovania
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Žiak pôsobí smutne a utrápene ➤ Náhle zhoršujúcu prospech ➤ Vyhľadávajúce blízkosti učiteľa <ul style="list-style-type: none"> ➤ Dieťa sa stáva uzavretým ➤ Žiak zmenil pravidelnú cestu do školy a zo školy ➤ Častejšie vyhľadáva dôvody prečo nejst' do školy ➤ Pri skupinových aktivitách je jednotlivec vyberaný ako posledný ➤ Žiak nemá medzi spolužiakmi kamarátov ➤ Cez prestávky trávi čas sám 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Naháňanie, strkanie ➤ Bitky, v ktorých je vidieť, že sa žiak nebráni ➤ Posmešné poznámky na adresu žiaka <ul style="list-style-type: none"> ➤ Posmešné prezývky, ponižovanie, hrubé vtipy na adresu žiaka ➤ Kritika, osočovanie ➤ Rany, kopanie, ktoré žiak neopláca ➤ Nátlak na jednotlivca, aby daroval cenné veci alebo peniaze ➤ Nátlak na jednotlivca, aby vykonal trestný alebo nemorálny čin

Ak sa zamyslíme nad dôvodmi, pre ktoré k šikanovaniu prichádza pridáme k faktu, že najčastejšou príčinou je práve zvýšená agresia, ktorú má jednotlivec potrebu vybíjať si na slabšou spolužiakovi. Táto agresia môže súvisieť s poruchami správania, s nefunkčným vzťahom dieťaťa s rodičmi, nešpecifikované problémy v škole alebo s problémami v budovaní vzťahov s rovesníkmi.

1 SITUÁCIA OHĽADOM ŠIKANOVANIA NA SLOVENSKU

Šikanovanie ako veľmi závažný sociálno-patologický jav vyskytujúci sa na základných školách zaujal pozornosť aj Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO – World Health Organization). V rokoch 2009-2010 realizovala výskum v 39 európskych krajinách. Tento výskum bol zameraný na správanie žiakov v školskom prostredí, ale taktiež vo voľnom čase. Daného výskumu sa zúčastnila aj Slovenská republika, vďaka čomu máme štatistické údaje

o počte žiakov, ktoré sa v školskom prostredí stretli so šikanovaním. Výskumu sa zúčastnilo 5300 žiakov vo veku 11, 13 a 15 rokov. Výskumom sa preukázalo, že šikanovanie je rozšíreným sociálno-patologickým javom na našich školách a obeťami sú častejšie starší študenti, najmä chlapci (<http://www.prevenciasikanovania.sk>)

V rokoch 2017-2018 podobný výskum realizovalo aj Slovenské národné stredisko pre ľudské práva (SNSLP). Tento výskum preukázal, že šikanovanie je stále častejším sociálno-patologickým javom na Slovenských školách. Podľa výsledkov sa so šikanovaním stretla viac ako polovica študentov, najvyšší výskyt bol práve na základných školách. Iba 9,5 percent žiakov z celkového počtu uviedlo, že sa so nežiadúcim správaním na škole nestretlo. Za dôležité považujeme uviesť fakt, že skoro polovica žiakov (45,6%) uviedlo, že ak by sa stali účastníkom šikanovania, nevedeli by na koho sa majú obrátiť. (Paľovčíková, 2018).

Výskum v oblasti šikanovania realizovala aj Štátna školská inšpekcia, ktorej výsledky neboli o nič optimistickejšie. Daného výskumu sa zúčastnilo viac ako 4000 žiakov slovenských základných škôl. Z celkového počtu zúčastnených žiakov, každý šiesty žiak okúsil šikanovanie na vlastnej koži. Za alarmujúcejší však považujeme fakt, že svedkom šikanovania bol až každý tretí žiak. Školská inšpektorka Viera Kalmárová sa zamerala najmä na zistenie dôvodu vzniku šikanovania. Hlavný problém vidí najmä v nevhodnom vzore, ktorý dospelý poskytujú deťom. Dospelý často zabúdajú na slušnosť, empatiu a nie vždy preberajú zodpovednosť za svoje správanie.

Výsledky výskumov boli doručené aj rezortu školstva, ktorý po ich naštudovaní sa problémom intenzívne zaoberá. Hlavným cieľom je, aby na každej základnej či strednej škole bol zamestnaný odborník v oblasti sociálno-patologických javov, najmä šikanovania. Viac ako 346 slovenských škôl už daného odborníka zamestnáva (<https://www.minedu.sk/>).

Šikanovanie môžeme považovať za veľmi aktuálny a rozšírený sociálno-patologický jav, ktorý sa vyskytuje najmä na základných školách. Hlavným cieľom predkladaného príspevku bolo poukázať na výskyt šikanovania u žiakov 9. ročníka, kde sme poukázali na rozdiel medzi žiakmi základných škôl v meste a na dedine. V rámci výskumu sme sa zamerali tiež na realizáciu a účinnosť preventívnych aktivít pri riešení daného problému.

2. VÝSKUM

Prostredníctvom zámerného výberu sme výskum realizovali na dvoch základných školách a to na dedine a v meste. Respondenti sa pohybovali vo vekovom rozmedzí od 13 do 15 rokov. Výskumu sa celkovo zúčastnilo 85 žiakov, z toho 45 žiakov z mestskej školy a 40 žiakov zo školy na dedine. Kvantitatívny výskum bol realizovaný v roku 2018 prostredníctvom anonymného dotazníka. Metódu dotazníkového šetrenia sme si vybrali z dôvodu zabezpečenia čo najväčšieho množstva informácií, nakoľko ide o citlivú tému a žiaci by mohli informácie zamlčať, ak by nešlo o anonymnú formu. V nasledujúcej časti príspevku uvádzame výsledky realizovaného výskumu.

Tabuľka 2: Pohlavie a miesto bydliska respondentov

	MESTO	DEDINA
CHLAPEC	30	22

DIEVČA	15	18
SPOLU	45	40

Zdroj: vlastný

Výskumu sa celkovo zúčastnilo 85 žiakov. Z celkového počtu žiakov bolo 45 na mestskej škole a to konkrétne 30 chlapcov a 15 dievčat. Na škole na dedine sa výskumu zúčastnilo 40 žiakov, a to 22 chlapcov a 18 dievčat. Tieto informácie boli dôležité najmä z dôvodu rozlíšenia nie len výskytu, ale aj vnímania šikanovania podľa prostredia, kde sa škola nachádza, ale taktiež z hľadiska pohlavia.

Tabuľka 3: Vek respondentov

	MESTO	DEDINA
13 ROKOV	2	1
14 ROKOV	21	25
15 ROKOV	22	14

Zdroj: vlastný

Z uvedenej tabuľky môžeme pozorovať, že najväčší počet respondentov sa nachádza vo veku 14 rokov, čo tvorí z celkového počtu až 46 žiakov. Vo veku 15 rokov sa výskumu zúčastnilo celkovo 36 žiakov a najmenej žiakov sa v 9. ročníkoch základných škôl nachádza vo veku 13 rokov, a to konkrétne 3 žiaci.

Tabuľka 4: Výskyt šikanovania na škole

	MESTO	DEDINA
Áno chlapci	13	17
Áno dievčatá	7	10
Nie chlapci	11	6
Nie dievčatá	4	4
Neviem chlapci	6	2
Neviem dievčatá	4	1

Zdroj: vlastný

V otázke č. 4 sme sa už konkrétne venovali výskytu šikanovania na škole. V tabuľke sme uviedli konkrétny počet žiakov, z pohľadu pohlavia aj bydliska. Z celkového počtu až 47 žiakov uviedlo, že sa šikanovanie na ich škole vyskytuje. Ak sa na to pozrieme z pohľadu bydliska, vyšší výskyt šikanovania uviedli žiaci na škole na dedine, kde až 27 žiakov uviedlo výskyt šikanovania. Čo sa týka školy v meste, tu výskyt šikanovania uvádza 20 žiakov z celkového počtu. Z pohľadu pohlavia uvádzajú vyšší výskyt šikanovania chlapci, a to aj v meste aj na dedine.

Tabuľka 5 : Bol už tvoj spolužiak/spolužiačka iniciátorom/kou šikanovania?

	MESTO	DEDINA
Áno chlapci	11	12
Áno dievčatá	9	6
Nie chlapci	19	15
Nie dievčatá	6	6
Neviem chlapci	0	0
Neviem dievčatá	0	1

Zdroj: vlastný

So situáciou kedy by sa žiak stretol s tým, že jeho spolužiak alebo spolužiačka boli iniciátorom/kou šikanovania sa stretlo dokopy až 38 žiakov z celkového počtu. Ak sa na rozdiel pozrieme z pohľadu pohlavia, s danou situáciou sa stretlo viac chlapcov.

Tabuľka 6: Žiak v pozícii obeť šikanovania

	MESTO	DEDINA
Áno chlapci	9	11
Áno dievčatá	4	5
Nie chlapci	21	14
Nie dievčatá	11	8
Neviem chlapci	0	1
Neviem dievčatá	0	1

Zdroj: vlastný

Danou otázkou sme zisťovali počet žiakov, ktorí sa v minulosti stali obeťou šikanovania, ale taktiež počet žiakov, ktoré šikanovanie prežívajú v súčasnosti. Až 29 žiakov sa už stalo obeťou šikanovania. Ak sa pozrieme na komparáciu školy v meste a na dedine, väčší podiel žiakov, ktorí uvádzajú, že sa stali obeťou šikanovania evidujeme na dedine. Ako pozitívum môžeme vidieť fakt, že až 54 žiakov uviedlo, že sa obeťou šikanovania nestali. So situáciou, kedy žiak nevedel či išlo o šikanovanie sa stretli dvaja žiaci.

Tabuľka 7: Žiak ako iniciátor šikanovania

	MESTO	DEDINA
Áno chlapci	8	9
Áno dievčatá	2	6

Nie chlapci	18	12
Nie dievčatá	15	10
Neviem chlapci	2	1
Neviem dievčatá	0	2

Zdroj: vlastný

Cieľom otázky č. 7 bolo zistiť či si žiaci uvedomujú, že nevhodným správaním sa sami stali iniciátorom šikanovania. Pozitívny je fakt, že až 55 žiakov z celkového počtu nevykazovalo známky nevhodného správania, ktoré by sme mohli charakterizovať ako šikanovanie. Avšak až 25 žiakov priznalo, že už sa stali iniciátorom šikanovania. Až 5 žiakov uviedlo, že nevie či niekedy vykazovali správanie, ktoré by sa mohlo považovať za šikanujúce.

Tabuľka 8: Pocit bezpečia v škole

	MESTO	DEDINA
Áno chlapci	7	6
Áno dievčatá	4	3
Nie chlapci	15	17
Nie dievčatá	14	8
Neviem posúdiť chlapci	4	4
Neviem posúdiť dievčatá	1	2

Zdroj: vlastný

Vytvorenie príjemnej atmosféry a bezpečného prostredia v škole je veľmi dôležitým predpokladom úspešnosti prevencie, ale taktiež je to veľmi náročná úloha. Bezpečné prostredie vieme zabezpečiť na základe vzťahov, ktoré tam fungujú. V našom výskume sa nám podarilo preukázať že až 54 žiakov nepovažuje svoju školu za bezpečné prostredie. Iba 20 žiakov z celkové počtu uviedlo školu za bezpečné prostredie.

Tabuľka 9: Aktivity na prevenciu šikanovania na škole

	MESTO	DEDINA
Áno chlapci	7	4
Áno dievčatá	5	2
Nie chlapci	11	12
Nie dievčatá	6	8
Neviem chlapci	9	8

Neviem dievčatá	7	6
-----------------	---	---

Zdroj: vlastný

Preventívne aktivity proti vzniku šikanovania, rovnako ako aj prednášky, sú dôležitým predpokladom na zabránenie vzniku šikanovania, prípadne zníženia dôsledkov a prípadov šikanovania. Za dôležité považujeme spomenúť fakt, že iba 18 žiakov uviedlo, že sa na škole stretlo s preventívnymi aktivitami. Až 37 žiakov sa počas navštevovania základnej školy nestretlo z aktivitami, ktoré by sa dali považovať za preventívne. Zaujímavý je fakt, že až 30 žiakov označilo možnosť „neviem“.

Tabuľka 10: Kvalita aktivít

	MESTO	DEDINA
Áno chlapci	1	3
Áno dievčatá	2	2
Mohli by sa zlepšiť chlapci	8	4
Mohli by sa zlepšiť dievčatá	10	6
Nie sú dostačujúce chlapci	13	12
Nie sú dostačujúce dievčatá	11	13

Zdroj: vlastný

Z celkového počtu žiakov iba 8 z nich uviedlo, že aktivity, ktoré prebiehajú na ich škole sú dostačujúce. Až 28 žiakov si myslí, že aktivity na ich škole by sa mohli zlepšiť. Možnosť „nie sú dostačujúce“ zvolilo 30 žiakov.

Tabuľka 11: Odporúčania pre školu

	MESTO	DEDINA
Školenie pre učiteľov	4	3
Vytvorenie bezpečnej atmosféry	10	8
Spolupráca učiteľov s rodičmi	5	2
Kamery	4	3
Dôslednejší dozor na prestávkach	2	1
Aktivity na zlepšenie vzťahov v triede	9	13
Prísnejšie tresty pre tých čo šikanujú	11	10

Zdroj: vlastný

Hlavným cieľom poslednej otázky bol spoznať názor žiakov na riešenie situácie súvisiacej so šikanovaním. Najviac žiakov sa zhodlo na tom, že prostredníctvom aktivít na zlepšovanie vzťahov a komunikácie vieme zabezpečiť bezpečnejšie prostredie na školách a tým zamedziť

alebo aspoň minimalizovať vznik šikanovania ako závažného sociálno-patologického javu. Viacero žiakov sa zhodlo aj na fakte, že by zabráneniu šikanovania dopomohli kamery v priestoroch školy, čo by ale vyriešilo problém šikanovania len v školskom prostredí. Dopomohol by aj dôslednejší dozor počas prestávok, nakoľko tento čas označili žiaci za najrizikovejší. Zmysle by žiaci videli aj v školení pedagógov a taktiež v prísnejších trestoch, pre tých čo šikanujú.

ZÁVER

Predkladaný príspevok sa zaoberal šikanovaním ako jedným z najväznejších a najaktuálnejších sociálno-patologických javov vyskytujúcich sa na základných školách. Hlavným cieľom príspevku bolo analyzovať výskyt šikanovania na základných školách. Nosnú časť príspevku tvorila analýza výskumu, ktorý bol realizovaný na základných školách. Z výsledkov výskumu je jasné, že primárna prevencia je jediným účinným prostriedkom ako zabrániť vzniku šikanovania na školách. Medzi základné prvky primárnej prevencie môžeme zaradiť práve vytvorenie bezpečného a príjemného prostredia na školách. Vytvorenie prostredia, kde sa žiaci budú cítiť príjemne a bezpečne je jednou z najdôležitejších úloh, s ktorou sa učitelia počas svojej praxe stretnú. Ako ďalší účinný prostriedok boja so šikanovaním môžeme považovať preventívne aktivity, ktoré sú zamerané práve na zlepšovania vzťahov v skupine, zlepšenie komunikácie, ale hlavne aktivity, prostredníctvom ktorých žiaci lepšie spoznajú samých seba a naučia sa zvládať svoje emócie. Dôležité je naučiť žiakov tolerovať odlišnosti a viesť ich k vzájomnej tolerancii. Z nášho výskumu je teda jednoznačne viditeľné, že šikanovanie je veľmi rozšíreným sociálno-patologickým javom, ktorému by sa mala venovať zvýšená pozornosť. Ide o proces, ktorý negatívne vplýva na všetkých jeho účastníkov a následky si človek v sebe ponechá po zvyšok svojho života. Ak pôjdeme žiakom príkladom a naučíme ich vzájomnej tolerancii a rešpektu voči odlišnostiam, vytvoríme tak bezpečné a príjemné prostredie na školách, kde šikanovanie nebude mať svoje miesto.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- BENDL.S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003. 194s. ISBN 8086642-08-9
- EBNER, W. 2014. *Mobbe und herrsche! Was Eltern wissen sollten und tun können*. Norderstedt: Books on Demand GmbH. 2014. 172s. ISBN: 978-3-7357-2431-1.
- LOVÁSOVÁ, L. 2006. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. 2006. 28s. ISBN: 8086991-65-2.
- PAĽOVČÍKOVÁ, G. 2018. *Šikana a kyberšikana na školách*. Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva. 2018. 129s. ISBN: 978-80-89016-99-0.
- Smernicu č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach* [cit. 5/6/2020]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/data/att/13481.pdf>.
- ŠTANGOVÁ, E. 2019. *ŠIKANOVANIE AKO AKTUÁLNY FENOMÉN V PROSTREDÍ ZÁKLADNÝCH ŠKÔL*: diplomová práca. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2019. 65s.

SZÍJJÁRTÓOVÁ, K. *Pedagogické diagnostikovanie a prevencia šikanovania*. In: *Pedagogické diagnostikovanie*. [online] [cit. 3/7/2020]. Dostupné na internete: <http://www.prevenciasikanovania.sk/?redirect=custom-file&id=50&download=file&name=pedagogicke%20diagnostikovanie.pdf>

ŠTÁT AKO ZÁKLADNÝ SUBJEKT ZABEZPEČENIA SOCIÁLNEJ SPRAVODLIVOSTI STAROBNÉHO DÔCHODKOVÉHO SPORENIA SR⁵⁵

Mgr. Oskár Tóth⁵⁶

Abstract

Social policy as a science for practice is carried out by diverse groups of actors. The first group of actors is called subjects, characterized by their creation, interpretation and application of rules. The second group is represented by those on whom social policy measures are oriented - objects. In any democratic state governed by the rule of law, the state is the basic subject of social policy. The role of the basic subject is based on the position of the state as the original holder of public power and the disposition of power. The changing socio-economic environment in the states of Western civilization requires to a greater extent the implementation of the principle of social justice in old-age pension systems, even though its nature is relative and changes in space and time. The paper analyzes the framework of social justice using a secondary analysis of legislation, economic indicators of old-age pension savings in the Slovak Republic. The main goal is to identify the value understanding of the researched phenomenon by the Government of the Slovak Republic in the years 2012-2016 as the supreme body of executive power in the state.

KEY WORDS: *Social Justice, Social Democracy, State, SMER – SD, Old – Age Pensions.*

ÚVOD

Počas celého vývojového štádia spoločnosti reflektujeme historicko – špecifické zákonitosti odzrkadľujúce jeho povahové vlastnosti. Je možné sledovať mnohé kultúrne, politické a sociálne výdobytky, ktorých formalizovanie a inštitucionalizovanie napr. v podobe konkrétnych práv viedlo k pomoci s najzávažnejšími výzvami ľudstva.

V prebiehajúcich diskusiách o sociálnej spravodlivosti, rovnosti, redistribúcii zdrojov, resp. o sociálnej politike ako takej na národnej úrovni sa stretávajú v jednom bode. Tým spoločným menovateľom, ktorý v sebe koncentruje dimenzie inštitucionálneho sociálna je postavenie a úloha štátu ako základného subjektu v sociálnej politike.

Za subjekty sociálnej politiky sú považované len formalizované systémy. Charakterizuje ich formálne organizovanie, usporiadanie určitým, všetkým účastníkom známym a všetkými účastníkmi prijatým spôsobom s viditeľnými a formalizovanými štruktúrami. Tieto štruktúry sú usporiadané hierarchicky a jednotliví členovia v nich majú pridelené, alebo zvolené, všetkými rešpektované roly. Formálne systémy zvyčajne deklarujú nejaké sociálnopolitické úsilie niečo konať, alebo presadzovať. Najvyšším stupňom právnej formalizácie je štát, to znamená že predstavuje najsilnejší formalizovaný subjekt sociálnej politiky. Svojim občanom zaručuje ľudské práva, ktoré sú deklarované predovšetkým ústavou. Právny rámec tejto záruky vymedzuje parlament sústavou zákonov a za realizáciu týchto zákonov zodpovedá vláda spolu s regionálnymi a miestnymi správnymi orgánmi. Štát pomocou demokratických

⁵⁵ Príspevok je súčasťou riešenia projektu VEGA 1/0290/20 – Sociálna spravodlivosť a starobné dôchodkové sporenie v Slovenskej republike

⁵⁶ Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy, Katedra verejnej politiky a teórie verejnej správy, Popradská 66, 040 11 Košice

mechanizmov, svojim demokratickým fungovaním, vyjadruje záujem širšej, väčšinovej verejnosti. Cieľom fungovania štátu je predovšetkým vytvárať podmienky pre stabilitu a regulovať sociálnu klímu, tlmením sociálneho napätia a rozvojom sociálnych činností stabilizovať pomery v spoločnosti tak, aby sa sociálne subjekty mohli naplno rozvíjať (Geffert 2009).

1 POSTAVENIE ŠTÁTU V MODERNEJ SPOLOČNOSTI

Štát ako pojem i ako inštitúcia vzniká až začiatkom novoveku. V prvom rade v teoretickej podobe (Machiavelli, Hobbes, Bodin) a neskôr aj v praktickej podobe vzniká predovšetkým ako inštitúcia mocenská. Fakticky vzniká koncentráciou a monopolizáciou moci – predovšetkým moci v najzjavnejšej podobe – moci výkonnej. Práve táto koncentrácia a monopolizácia moci umožnila štátu ako inštitúcii presadiť ideu monizmu práva a donucovacej moci štátu (Sťahel 2011).

V akejkoľvek spoločnosti by mal administratívny systém rešpektovať potreby a záujmy dvoch aktérov – na jednej strane vystupujú potreby a záujmy štátu a na strane druhej sa formulujú potreby a záujmy jeho občanov. Bolo by naivné domnievať sa, že existuje jeden administratívny systém, ktorý by sa mohol označiť ako univerzálny, respektíve ako ten najvhodnejší pre všetky spoločnosti. Zároveň je však potrebné mať na zreteli tú skutočnosť, že administratívny systém musí rešpektovať záujmy a potreby oboch spomínaných aktérov a to bez toho, aby podnecoval antagonistických postojov, ktoré by v konečnom dôsledku mohli vyústiť až do rozsiahlych konfliktných situácií. Nech sa však pristupuje k vzťahu štátu a spoločnosti z akéhokoľvek hľadiska, vždy je potrebné mať na zreteli výrok Woodrova Wilsona: *The state exist for sake of society, not society for the sake of the state.* (Klimovský 2008).

Moderný štát v spoločenskej teórii Wimmera, je založená na evolúcii politiky, ktorý skúma na základe evolučnej teórie, ako sa tvorili jednotlivé spoločnosti a ako sa postupne zo spoločnosti vytváral štát a ktorého predstavitelia sa zaoberali systémovým a evolučným pozorovaním tejto politickej dimenzie. Jeho analýza sociálnych a politických systémov je zreteľná. Vo svojej teórii rozpracoval humanistickú perspektívu a rozpoznáva v tomto dozrievajúcom procese sociálne, ekonomické a politické inštitúcie, ktoré vznikajú v rámci reorganizácie politických rozhodovacích štruktúr a formujú moderný štát ako rozsiahly proces funkcionálnej diferenciacie. V strede záujmu sa nachádza štát ako subsystém obkolesený systémom politických subjektov, t.j. štát ako centrum politického systému (Decsi 2009). V nasledujúcich riadkoch sa zameriame na základné znaky štátov priestoru západnej civilizácie, kde patrí aj Slovenská republika. Priestor západnej civilizácie je identifikovaná hranicami troch základných subsystémov – systémový prístup a hodnotový odkaz starovekého Grécka, kresťanstvo; kresťanské sociálne učenie, moderné a postmoderné politické ideológie (Geffert 2014).

1.1 Demokratický a právny štát

Demokracia doslovne znamená vládu ľudu, pôvodne v gréckom myslení je to štátna forma, v ktorej ľud sám vykonáva politickú moc, na rozdiel od vlády jednotlivca (monarchia), či určitej skupiny (aristokracia) a ich úpadkových foriem (tyrania, oligarchia, ochlokracia).

V priebehu dejín sa význam tohto slova mnohokrát zmenil. V základe moderného chápania demokracie leží štátno – filozofická myšlienka suverenity ľudu, teda priznanie všetkej politickej moci ľudu ako jej pôvodnému nositeľovi. Demokracia je forma štátu v ktorej demos (ľud) nemôže vykonávať púhu moc (kratos), ale je obmedzený na to aby vládol (archea) prostredníctvom stanovených stabilných zákonov, ktoré sú ľudu zverejnené a známe. (Geffert 2005). Šamalík identifikuje demokratický štát (v rámci ktorého existuje demokratický politický systém) ako ústavu rešpektujúci štát, ktorého legitimita je odvodená z vôle suverénneho ľudu, politicky prejavovanej v slobodných voľbách, v ktorom je vláda zodpovedná zastupiteľskému rozhodovaciemu orgánu a súdnictvo je nestranné a nezávislé – ide teda o štát, ktorý uznáva a garantuje prioritu človeka, občana (Klimovský 2008). Demokratické štáty charakterizuje skutočnosť, že sú tvorené slobodnými a rovnoprávnymi subjektmi a úloha štátnej moci je ochraňovať slobodu a práva občanov (Palúš, Somorová 2010).

Výsledkom činnosti politického liberalizmu v Kontinentálnej Európe, rovnako ako aj anglo-amerického liberalizmu je myšlienka právneho štátu. Pri charakteristike pojmu právny štát sa názory právnych teoretikov zosúladuje, že ide o štát, v ktorom vládne právo. K základným hodnotám právneho štátu patrí dodržiavanie platného práva, ktoré sa nevťahuje len na občanov, ale na všetkých. Právomoc si štátna moc vykonáva len na základe práva a v jeho medziach (Prusák 2001, Chovanec, Hotár, Palúš 2008, Orosz 2004, Orosz, Molek 2016). K vymoženostiam právnej kultúry patria právne princípy, ktoré môžu byť vyjadrené v platných právnych normách alebo sú výsledkom vývoja práva od začiatku konštitucionalizmu, od formovania právneho štátu (Boguszak, Čapel, Gerloch 2004). Právne princípy, rovnako ako právne normy, majú za úlohu udržiavať spoločenský poriadok a regulovať ľudské správanie (Prusák 2003). Neexistuje taxatívny výpočet princípov právneho štátu, medzi najčastejšie uvádzané patria princíp vlády práva, rule of law, ústavnosti a zákonnosti, deľby a kontroly moci, garancia základných práv a slobôd a právna istota, demokratizmus prostredia (Prusák 2001, Geffert 2005).

Ekonomické a politické podmienky života, prostredie demokracie a ekonomickej súťaže, ako aj ďalšie faktory majú taktiež výrazný podiel na existencii právneho štátu (Prusák 2001).

1.2 Štát sociálneho blahobytu (welfare state)

Jedným zo základných pojmov v sociálnej politike je termín welfare state. Do slovenského jazyka sa prekladá v širokom rozsahu záberu týchto pojmov ako sociálny štát, štát sociálneho blahobytu či štát verejných sociálnych služieb (Geffert 2009).

Sociálny štát je výsledkom emancipačných snáh prebiehajúcich prirodzeným spôsobom v konkrétnom historicko-spezifickom časovom úseku ľudských dejín. Jedná sa o inštitucionálne jadro západných spoločností. Tak ako sa na základe celospoločenských zápasov o hodnoty spravodlivosti, uznania ľudských práv, či iných výsledkov týchto snáh, tak isto sa formovala aj podoba demokratického zriadenia, trhových mechanizmov, či celkového vnímania spravodlivosti a ľudskej dôstojnosti. Tak, ako v konkrétnej dejinnej perióde bolo dostačujúce oficiálne ukotvenie politických a občianskych práv, takým istým prirodzeným vývojom v konkrétnych globálnych okolnostiach došlo k potrebe ukotvenia aj práv sociálnych, kultúrnych a hospodárskych, ktorých spoločným menovateľom a garantom sa stal sociálny štát (Gabračik, Polačková 2015).

Význam sociálnej politiky v štátoch sociálneho blahobytu spočíva predovšetkým v zaistení cieľavedomého a všestranného vývinu človeka v spoločnosti a rozvoja optimálneho spôsobu jeho života. K naplneniu tohto zámeru je potrebné sústavné zlepšovanie životných podmienok občanov a zabezpečenie ich sociálnej suverenity v rámci historického vývoja spoločnosti v súlade s konkrétnymi politickými a hospodárskymi možnosťami štátu. Pre realizáciu obsahu sociálnej politiky a pre jej jednotlivých aktérov je však určujúce stanovenie systému spoločenských hodnôt a politických ideológií, ku ktorým inklinujú vládnuce politické subjekty. Práve od nich sa odvíjajú základné princípy jej realizácie, ako aj napĺňanie jej cieľov, funkcií, úloh a výber a použitie nástrojov jej uskutočňovania. Práve spoločenské hodnoty, hodnotové systémy a politické ideológie v plnej miere zvyrazňujú aj etický rozmer sociálnej politiky (Krémer 2009).

Uvedený spôsob života a kvalita života ľudí v spoločnosti je závislá od všetkých oblastí uskutočňovania sociálnej politiky – vrátane sociálneho zabezpečenia, a v tom aj sociálneho poistenia. Sociálna politika a vzájomná previazanosť jej subsystémov patria k vysoko aktuálnym témam v našej spoločnosti, všetkými subjektmi sociálnej politiky. V užšom pohľade na oblasť sociálneho zabezpečenia a sociálneho poistenia možno zaznamenať pomerne vysokú mieru legislatívnej nestability, ktorá je sprevádzaná častými zmenami v prijatých zákonoch. Tieto novelizácie sú prijímané ako reakcia na premeny v makro sociálnom (makroekonomickom) prostredí takým spôsobom, aby pokiaľ možno primerane zabezpečovali potreby občanov štátu (Keller 2009).

Štát sa snaží prostredníctvom svojich funkcií zamerať svoju činnosť i prostriedky na tvorbu takýchto podmienok rozvoja, ktoré budú optimálne a vhodné z hľadiska spoločnosti a jej ďalšieho rozvoja. Významnou funkciou štátu z hľadiska jeho občanov je integračno-harmonizačná. Ide o funkciu, ktorou štát zmierňuje napätie medzi občanmi a integruje ich záujmy pri tvorbe verejných politík (Klímovský 2008). Funkcie štátu a sociálnej politiky zreteľne vykazujú určitú dávku prienikov. Spájajú sa so schopnosťou vyvolávať určité pozitívne efekty a účinky od subjektov vo vzťahu k objektom, so schopnosťou sledovať a realizovať cieľavedomú činnosť a úlohy. V jednotlivých štátoch funkcie vznikali a postupne sa vyvíjali so zreteľom na čas a priestor. K základným funkciám patria (ochranná, rozdeľovacia) ďalšie potom k funkciám odvodeným (prerozdeľovacia, homogenizačná, stimulačná, preventívna). Náročnou úlohou štátu ako základného subjektu sociálnej politiky ostáva harmonizácia týchto funkcií v praktickom politickom živote (Geffert 2009).

2 SOCIÁLNA DEMOKRACIA

Pojem sociálna demokracia bol a je vykladaný rôznymi spôsobmi. Sociálna demokracia, ako vývojová vetva politickej ideológie socializmu. Vychádzajúc zo svojich cieľov sa snaží o sociálny zmier v spoločnosti pomocou parlamentných prostriedkov, akceptovaním trhovej ekonomiky, teda postupnými zmenami – cestou evolúcie (Pálfi 2016).

Počas svojho vývoja sociálna demokracia nadobudla znaky sociálneho humanizmu, čo znamená, že presadzuje zodpovednosť štátu za zachovanie dôstojného života každého občana v spoločnosti (Melicher 2013). Sociálna demokracia začala znamenať určitú vyváženosť medzi trhovým hospodárstvom na jednej strane a štátnymi zásahmi na strane druhej (Heywood 2008).

Základné hodnoty sociálnej demokracie možno spájať s heslami Francúzskej revolúcie. Sociálna demokracia, má svoj pôvod v ideológii socializmu, preto sú aj jej základné hodnoty odvodené od hodnôt socializmu. Postupom času, neustálym vývojom a prispôbovaním sa politiky spoločnosti, čiastočne preberá určité hodnoty typické aj pre ostatné klasické ideológie liberalizmu a konzervativizmu. Tieto črty nie sú samozrejme úplne totožné, no v niektorých bodoch môžeme nájsť istú zhodu. Podstatou sociálnej demokracie sa dá previesť na jednu centrálnu hodnotu a totiž na hodnotu dôstojnosti človeka. Dôstojnosť človeka je potrebné presadiť a brániť, a to je možné ak je začlenená do základných hodnôt ako sociálna solidarita, sociálna spravodlivosť (Pálfi 2016).

Sociálna solidarita je praktickým vyjadrením myšlienky, že všetci ľudia ako spoločenské bytosti sú vzájomne závislí jeden od druhého, pokiaľ ide o ich individuálne blaho. Spoločnosť funguje najlepšie vtedy, ak za svoj základ považuje dobro všetkých. Využíva to čo vytvorili predchádzajúce generácie, a vytvára hodnoty pre budúce generácie. Podstatou je prerozdelenie v spoločnosti, a to tak vertikálne (medzi bohatými a chudobnými), tak horizontálne (napr. medzi generáciami). Dobrým príkladom tohto typu sociálnej solidarity je systém starobných dôchodkov, založených na priebežnom financovaní (pay-as-you-go systém) (Potuček a kol. 2010)

Problematika sociálnej spravodlivosti sa viaže na konkrétny ľudský život jednotlivcov a sociálnych skupín v ich vzájomnom spolunažívaní, vo vzájomných vzťahoch a s úctou k človeku a jeho dôstojnosti. Spravodlivosť nemá absolútnu hodnotu a realizuje sa postupne a pomaly (Pálfi 2016). Sociálna demokracia sa primárne zaoberá predstavou spravodlivého rozdelenia bohatstva v spoločnosti. Je to stelesnené v základnom princípe sociálnej demokracie, t.j. v princípe sociálnej spravodlivosti (čo znamená i väčšej rovnosti), a premieta sa do takých hodnôt ako je solidarita a súcit (Heywood 2008).

3 SMER – SOCIÁLNA DEMOKRACIA

Strana SMER, bola zaregistrovaná na ministerstve vnútra v októbri 1999, jej ustanovujúci snem sa uskutočnil 11. decembra daného roku v Stupave. Svoj politický život nezačala autentickým sociálnodemokratickým programom. Zrodila sa v čase, keď svet politiky sa ocitol v dosť paradoxnej situácii. Na trhu s ideami bolo možné zaznamenať na jednej strane nárast ideologických stretov a masovej produkcie rozličných ideologických mystifikácií a na strane druhej sa objavili viaceré vážne úvahy o konci dejín a politických ideológií (Gbútová 2013).

Už v pôvodnom programovom profile Smeru mala spravodlivosť neprehliadnuteľný sociálny akcent a identita subjektu smerovala k politickej ľavici (Geffert 2008). Strana sa označila za jasnú politickú, ekonomickú a sociálnu alternatívu k politickej pravici. Budovanie sociálneho štátu má byť založené na solidárnom prerozdeľovaní ekonomických výsledkov, právo na dôchodok, ktorý zabezpečí dôstojný život v starobe. SMER do svojej identity inkorporoval silné sociálnodemokratické prvky (Kopeček 2007).

Z hľadiska vývoja programatiky SMER-u a formovania jeho identity možno vyčleniť tri kľúčové momenty. V úvode svojej existencie, až do druhého snemu subjektu v decembri 2001, sa SMER situoval výlučne v termínoch politického pragmatizmu. Po sneme v decembri 2001, na ktorom bol prijatý programový dokument „Tretia cesta“ SMER začal deklarovať blízkosť k subjektom ako britská Labouristická strana alebo Sociálno-demokratická strana

Nemecka (SPD). Tretie obdobie sa začalo po parlamentných voľbách 2002, resp. po programovej konferencii SMER-u v decembri 2002, keď sa SMER identifikoval za subjekt ľavého streda a prijal rozhodnutie uchádzať sa o vstup do Socialistickej internacionály (Marušiak 2006).

Taktiež v roku 2002 sa mimoparlamentné subjekty SDL, SDSS, SDA a SOP rozhodli pre fúziu so SMER-om, ktorý figuroval ako monopolný, relevantný subjekt umiernenej ľavice. Zlučovanie bolo ukončené v roku 2004. SMER po zlúčení zmenil názov na SMER-sociálna demokracia. Začal inklinovať k sociálnodemokratickej identite s dôrazom na silný sociálny štát. V roku 2005 sa stal súčasťou Strany európskych socialistov (PES) a získal členstvo v Socialistickej internacionále. Na jeseň 2006 mal SMER-SD pozastavené členstvo v PES, obnovené bolo na začiatku roka 2008 v dôsledku faktu, že iného potencionálneho partnera PES v Slovenskej republike nemala (Cirner 2012).

Na ľavo (ale aj pravo) orientovanom politickom spektre SMER – SD patrí medzi najúspešnejšie politické subjekty. Po koalíčnej vláde z rokov 2006-2010, kde mala dominantný vplyv na vládnutie popri menších stranách (SNS, ĽS-HZDS) docielila po voľbách v roku 2012 pri proporčnom volebnom systéme víťazný výsledok 83 mandátov zo 150 vid'. tabuľka 1 a tvorila jednofarebnú vládu (Cirner 2012).

Tabuľka 1: Voľby do Národnej rady Slovenskej republiky 2012

Politický subjekt	Skratka	Počet platných hlasov	Pridelené mandáty spolu
Kresťanskodemokratické hnutie	KDH	225 361	16
OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti	OLANO	218 537	16
Sloboda a Solidarita	SAS	150 266	11
SMER- sociálna demokracia	SMER – SD	1 134 280	83
MOST – HÍD	MOST – HÍD	176 088	13
Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana	SDKÚ – DS	155 744	11
Spolu		2 060 276	150

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2020, vlastné spracovanie.

Pre vládu moderného štátu je charakteristické postavenie orgánu vystupujúceho v úlohe najvyššieho subjektu výkonnej moci, ktorý má ústavnú a politickú zodpovednosť za realizáciu moci (Svatoň 1994). Sociálna spravodlivosť a harmónia je základom legality a legitimacy vlády. Každý politický subjekt deklaruje, že spoločnosť má byť organizovaná, štruktúrovaná a riadená na základe princípu sociálnej spravodlivosti (Geffert 2014).

3 SOCIÁLNA SPRAVODLIVOSŤ STAROBNÉHO DÔCHODKOVÉHO SPORENIA

Vychádzajúc z Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky z roku 2012, dôchodkový systém mala v snahe posudzovať v komplexe celého systému sociálneho zabezpečenia a daňovej sústavy. Hodnotu solidarity považovala za základný fundament európskej civilizácie a dôchodkového systému. Snahou vlády jedného politického subjektu bolo definovať dôchodkový systém na univerzálnom princípe a na zásadách spravodlivosti, zásluhovosti, vedomia, spolupatričnosti, zodpovednosti a solidarite. Takisto sa musí vhodne skombinovať dobrovoľnosť a povinnosť i funkcie štátu aj súkromných subjektov pri zabezpečovaní fungovania a financovania dôchodkového systému.

Prioritami vlády vo funkčnom období 2012-2016 bolo v systéme starobného dôchodkového sporenia uplatnenie princípu dobrovoľnosti a prehodnotenie počtu fondov, vo vzťahu ku garantovaným nárokom.

Nadobudnutím účinnosti zákona č. 252/2012 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov sa v starobnom dôchodkovom sporení od 1. septembra 2012 zmenilo niekoľko parametrov II.piliera.

Prvou z dôležitých zmien ku ktorému došlo bolo zníženie výšky povinných sadziieb príspevkov na starobné dôchodkové sporenie. Výška povinných odvodov dôchodkového poistenia pripadajúcich na starobné dôchodkové sporenie sa z pôvodných 9% znížil na 4%. Prijatím novelizujúceho, zákona tento stav pretrval do roku 2016. Od roku 2017 sa každoročne hodnota povinnej sadzby zvyšuje o 0,25%; (pre rok 2020 to znamená 5% z vymeriavacieho základu), v roku 2024 a nasledujúcich rokoch 6%, vid'. tabuľka 2.

Táto novela má (mala) za následok aj zmenu pomeru sadzby povinných príspevkov do II. piliera a sadzby poistného na starobné poistenie (I. pilier).

Tabuľka 2: Príspevky na starobné dôchodkové sporenie

	2012-2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Od r. 2024
Sadzba povinných príspevkov do II. piliera (v %)	4	4,25	4,5	4,75	5	5,25	5,5	5,75	6
Sadzba poistného na starobné poistenie (v %)	14	13,75	13,5	13,25	13	12,75	12,5	12,25	12

Celková výška odvodov (v %)	18	18	18	18	18	18	18	18	18
-----------------------------	----	----	----	----	----	----	----	----	----

Zdroj: MPSVaR, 2020, vlastné spracovanie (employment.gov.sk 2020c).

Z pohľadu sociálnej spravodlivosti to znamená zníženie sumy zaplatených povinných príspevkov pre sporiteľov, ktoré spravujú a zhodnocujú dôchodkové správcovské spoločnosti a majú zabezpečiť sporiteľovi po dovŕšení dôchodkového veku príjem v starobe. Vláda jedného politického subjektu vo funkčnom období 2012-2016 nominálne výrazne podporila I. pilier; 14% voči 4% pre I. pilier.

Z pohľadu sporiteľa to predstavuje situáciu, keď na jednej strane väčšia časť dôchodkových odvodov plynie do I. piliera, priebežne financovaného, ktorý spravuje Sociálna poisťovňa. Prvý pilier, dôchodkové poistenie charakterizuje princíp sociálnej solidarity; zaplatenými poistnými ekonomicky aktívnych občanov sú financované starobné dôchodky aktuálnych penzistov, starobných dôchodcov. Posilnenie princípu sociálnej solidarity je charakteristické pre politické subjekty na ľavom politickom spektre, ktoré sa snažia o plošné prerozdelenie zdrojov. Na strane druhej, sporiteľ si z dôchodkových odvodov odvádza menšiu časť na svoj osobný dôchodkový účet na ktorom sú jeho úspory zhodnocované, pre zabezpečenie príjmov v starobe. Zákonodarca novelizáciou a zmenou sadzieb II. piliera zmenšil priestor sporiteľov, ktorý využívajú svoje úsilie a svoje sily na uskutočnenie svojich vlastných záujmov (príjem v starobe nezávislý od výlučne štátneho starobného dôchodku).

Druhý vážny zásah do II. piliera bolo jeho otvorenie. II. pilier vo funkčnom období vlády SMERu-SD bol otvorený dvakrát. V období od 1. septembra 2012 do 31. januára 2013 a od 15. marca do 15. júna 2015 pre vstup, zotrvanie a výstup.

V prvom období počet vystupujúcich sporiteľov dosiahol 89 439 osôb a stúpilo 14 720 osôb. Suma, ktorú Sociálna poisťovňa žiadala vrátiť z dôchodkových správcovských spoločností za vystupujúcich dosiahla 279 831 435,64 eur. Skutočné príjmy z otvorenia II. piliera na základe Správy o hospodárení Sociálnej poisťovne v roku 2013 dosiahli výšku 235 081 000 eur (socpoist.sk 2020a, socpoist.sk 2020b).

V druhom období, z celkového štvrtého otvorenia vystúpilo z II. piliera 158 310 sporiteľov, vstúpilo doň 19 288 sporiteľov. Vystúpili najmä starší sporitelia, takmer 68 tisíc z nich malo viac ako 45 rokov, vo vekovej kategórii od 41 – 45 ich bolo 28 tisíc a približne 59 tisíc sporiteľov bolo vo vekovej kategórii 26 – 40 rokov. Sporitelia, ktorí vystúpili, mali nasporených takmer 542 mil. eur, sa vrátili naspäť do Sociálnej poisťovne. Skutočné príjmy z otvorenia II. piliera na základe Správy o hospodárení Sociálnej poisťovne dosiahli výšku 566 900 000 eur (employment.gov.sk 2020, socpoist.sk 2020c).

Dobrovoľný princíp sa od 1. januára 2013 sa posilnil možnosťou platenia dobrovoľných príspevkov, ktorých výška nebola obmedzená, ale daňovo zvýhodnené boli len do výšky 2% zo základu dane (čiastkového základu dane). Uvedená suma nesmela presiahnuť 2% zo 60-násobku priemernej mesačnej mzdy v hospodárstve Slovenskej republiky zistenej Štatistickým úradom Slovenskej republiky v kalendárnom roku, ktorý dva roky predchádzal kalendárnemu roku, za ktorý sa zisťoval základ dane. Tento spôsob daňového zvýhodnenia platil do konca roka 2016. K 1. januáru 2013 sa zaviedol princíp dobrovoľnosti vstupu do II.

piliera pre tie osoby, ktorým aspoň raz vznikla prvá účasť na dôchodkovom poistení, tzv. prvopoistenci. Tieto osoby sa môžu rozhodnúť vstúpiť až do dovŕšenia veku 35 rokov. Po vstupe do II. piliera už z neho nie je možné vystúpiť. To znamená, že po vstupe sa stáva povinným a spolu s prvým pilierom tvorí základný systém dôchodkového zabezpečenia (employment.gov.sk 2020b).

Zmien sa neobišli ani dôchodkové fondy. Dôchodkové správcovské fondy podľa novej právnej úpravy povinne spravujú jeden dlhopisový garantovaný dôchodkový fond a jeden akciový negarantovaný dôchodkový fond. Doterajšie dôchodkové fondy môžu dôchodkové správcovské spoločnosti podľa vlastného uváženia ponechať alebo zlúčiť s inými fondmi, ďalej môžu vytvárať nové dôchodkové fondy so špecifickými investičnými stratégiami. Sledované obdobie výkonnosti dlhopisových garantovaných fondov sa predĺžilo na 10 rokov (Zákon č. 252/2012).

O sociálnej spravodlivosti nie je možné hovoriť ako o kategórii absolútnej, jednoznačne definovanej nejakou všeobecne platnou definíciou. Jej podstata sa mení v priestore a čase. V teoretickej rovine sa pri pohľade na posúdenie sociálnej spravodlivosti rozlišujú jej ďalšie čiastkové hľadiská či princípy – výkonu a zásluhy, súlad medzi vstupmi a výstupmi, rovnosti, rovných príležitostí, sociálnej potreby (Geffert 2009).

ZÁVER

Štáty západnej civilizácie počas celého vývojového štádia spoločnosti, nevynímajúc Slovenskú republiku reflektujú historicko – špecifické zákonitosti odzrkadľujúce ich vlastnosti skúmané optikou rôznych vedných disciplín. Z toho dôvodu možno sledovať mnohé kultúrne, politické a sociálne výdobytky, ktorých formalizovanie a inštitucionalizovanie napr. v podobe konkrétnych práv viedlo k pomoci s najdôležitejšími výzvami ľudstva.

Sociálna politika ako veda pre prax za subjekty ustanovuje len formalizované systémy. Najvyšším stupňom právnej formalizácie je štát, to znamená že predstavuje najsilnejší formalizovaný subjekt sociálnej politiky. Štát pomocou demokratických mechanizmov, svojim demokratickým fungovaním, vyjadruje záujem širšej, väčšinovej verejnosti. Pre realizáciu obsahu sociálnej politiky a pre jej jednotlivých aktérov je však určujúce stanovenie systému spoločenských hodnôt a politických ideológií, ku ktorým inklinujú vládnuce politické subjekty. Práve od nich sa odvíjajú základné princípy jej realizácie, ako aj napĺňanie jej cieľov, funkcií, úloh a výber a použitie jej nástrojov uskutočnenia.

SMER-SD (pôvodne SMER) svoj politický život nezačala autentickým sociálnodemokratickým programom. No už v pôvodnom programovom profile SMERu mala spravodlivosť neprehliadnuteľný sociálny akcent a identita subjektu smerovala k politickej ľavici.

V období rokov 2012 až 2016 za vlády jedného politického subjektu možno sledovať výrazné posilnenie postavenie prvého piliera dôchodkového systému Slovenskej republiky na úkor druhého piliera, pre ktorý je charakteristický princíp sociálnej spravodlivosti. Zmeny sa prejavili najmä v oblasti sadzieb povinných dôchodkových odvodov, v otvorení druhého piliera dvakrát počas funkčného obdobia vlády. Zvýraznilo sa postavenie priebežného piliera s princípom sociálnej solidarity. Zníženie sadzieb povinných odvodov vytvoril priestor pre väčšiu akumuláciu finančných prostriedkov do solidárnejšieho prvého piliera. Otvorením

a výstupom sporiteľov sa presunula značná časť úspor do rozpočtu Sociálnej poisťovne. Uvedená legislatívna zmena a kroky SMERu-SD posilnila postavenie a zodpovednosť štátu za zabezpečenie svojich občanov po dosiahnutí veku dôchodku v dobe staroby.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- BOGUSZAK, J. - ČAPEK, J., GERLOCH, A. 2004. *Teorie práva*. Praha: ASPI Publishing. 238 s. ISBN 80 – 7357 – 030 – 0.
- CIRNER, M. (2012) *Sociálna demokracia – Ideologická podstata strany SMER-SD*. In: *Annales Scientia Politica*. Roč. 1, č.1, 2012. ISSN 1339-0732
- DECSI, K. 2009. Governance v modernom štáte. In: *Governance v lesníctve*. Národné lesnícke centrum. Zvolen: 2009. s. 67-84. ISBN 978-80-8093-086-8
- EMPLOYMENT.GOV.SK 2020. *Druhý pilier opustilo takmer 160 000 ľudí*. [online], [cit. 10/8/2020]. Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/informacie-media/aktuality/ii-pilier-opustilo-takmer-160-000-ludi.html>
- EMPLOYMENT.GOV.SK 2020b. *Najvýznamnejšie zmeny v starobnom dôchodkovom sporení*. [online], [cit. 10/8/2020]. Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/socialne-poistenie-dochodkovy-system/dochodkovy-system/ii-pilier-starobne-dochodkove-sporenie/legislativne-zmeny/>
- EMPLOYMENT.GOV.SK 2020c. *II. pilier – starobné dôchodkové sporenie*. [online], [cit. 10/8/2020]. Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/socialne-poistenie-dochodkovy-system/dochodkovy-system/ii-pilier-starobne-dochodkove-sporenie/>
- GBÚROVÁ, M. 2013. SMER-SD – šanca na politickú dlhovekosť. In: *VOĽBY 2012. KAM KRÁČAŠ DEMOKRACIA*. Košice: 2013. s. 47-59. ISBN 978-80-8152-030-3
- GEFFERT, R. 2005. Čo je demokracia ? Demokracia vo veku médií. In: *Slovenská politologická revue*. roč. 5, č. 1, 2005, ISSN 1335-9096
- GEFFERT, R. 2008. Ideológie ako integrálna súčasť (verejno)politického života na Slovensku. In: *Genéza a tvorba verejnej politiky na Slovensku*. Prešov : KM-Systém, s. r. o., s. 82-105 ISBN 978-80-85357-06-6
- GEFFERT, R. 2009. *Sociálna politika*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2009, 154 s. ISBN 978-80-7097-740-8
- GEFFERT, R. 2014. *Sociálna politika a jej axiologické orientácie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2014. ISBN 9788081520990
- HEYWOOD, A. 2008. *Politické ideológie*. Plzeň: Aleš Čenek. 2008, 362 s. ISBN 978-80-7380-137-3
- <https://www.employment.gov.sk/sk/socialne-poistenie-dochodkovy-system/dochodkovy-system/ii-pilier-starobne-dochodkove-sporenie/>
- CHOVANEC, J. - HOTÁR, V. S. - PALÚŠ, I. 2008 *Ústavné právo Európskej únie a Slovenskej republiky*. 1. vyd. – Banská Bystrica: PF UMB, , 541 s., ISBN 9788080834289
- KELLER, J. 2009. *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické Nakladatelství. 2. vyd. 196 s. ISBN 978-80-7419-001-8
- KLIMOVSKÝ, D. 2008. *Základy verejnej správy*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2008, 269 s. ISBN 978-80-7097-713-2
- KOPEČEK, L. (2007). *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 628 s. ISBN 978-80-7325-113-0

- KRÉMER B. 2009. *Bevezetés a szociálpolitikába*. Budapest: Napvirág Kiadó. 1. vydanie. 394 s. ISBN 978-963-9697-49-2
- MARUŠIAK, J. 2006. *Fenomén strany Smer: medzi „pragmatizmom“ a sociálnou demokraciou*. In: *Stredoevropské politické studie*, Roč. VIII, č.1, s.19-55 ISSN 1212-7817
- MELICHER, I. 2013. Sociálna demokracia – Včera, dnes a zajtra. In: *Noveslovo.sk* [online], [cit. 14/8/2020] Dostupné z: <http://www.noveslovo.sk/prispevok_v_blogu/Socialna_demokracia_Vcera_dnes_a_zajtra>.
- OROSZ, L. - MOLEK, P. 2016. *Voľby a ich funkcie v modernom demokratickom a právnom štáte*. In: *Volebné právo a súdny prieskum volieb v Českej republike a Slovenskej republike*. - Bratislava : C. H. Beck, 2016. - S. 1-35. - ISBN 978-80-89603-41-1
- OROSZ, L. 2004. Všeobecné ústavné princípy - základná charakteristika, význam a spôsob ich vyjadrenia v ústavnom systéme Slovenskej republiky. In: *Právny obzor*. Roč. 86, č. 4 2003, s. 325-337. - ISSN 0032-6984
- PÁLFI, D. 2016. Vznik, ideologická podstata a profilácia strany SMER – sociálna demokracia. In: *11. ŠTUDENTSKÁ VEDECKÁ A UMELECKÁ KONFERENCIA*. Prešov: 2016. s 338-343. ISBN 978-80-555-1609-7
- PALÚŠ, I. - SOMOROVÁ, L. 2010. *Štátne právo Slovenskej republiky*. Košice: UPJŠ. 558s. ISBN 9788070977873
- POTUČEK, M. a kol. 2010. *Verejná politika*. Praha: Slon. 396 s. ISBN 978-80-86429-50-2
- PRUSÁK, J. 2001 *Teória práva*. 2. vyd. Bratislava : Vydavateľské oddelenie PF UK, 161 s. ISBN 80 – 7160 – 146 – 2.
- PRUSÁK, J. 2003. *Právne princípy a pramene slovenského práva*. In: *Právny obzor*. Roč. 83, č. 3, s. 266-272. ISSN 0032-6984
- SOCPOIST.SK 2020a. *Počet vystupujúcich z II. piliera sa zastavil pred 90 tisíc*. [online], [cit. 12/8/2020]. Dostupné na internete: <https://www.socpoist.sk/aktuality-pocet-vystupujucich-z-ii-piliera-sa-zastavil-pred-90-tisic/48411s54853c>
- SOCPOIST.SK 2020b. *Správa o hospodárení Sociálnej poisťovne v roku 2013*. [online], [cit. 12/8/2020]. Dostupné na internete: https://www.socpoist.sk/ext_dok-01_14_02_sprava-o-hosp-sp-v-roku-2013---dr-sp/57159c
- SOCPOIST.SK 2020c. *Správa o hospodárení Sociálnej poisťovne v roku 2015*. [online], [cit. 12/8/2020]. Dostupné na internete: https://www.socpoist.sk/ext_dok-01_16_04a_-sprava-o-hosp--sp--na-dr-sp--obal-drsp-mat-/61342c
- SŤAHEL, R. 2011. Štát ako predpoklad a garant občianskych slobôd. In: *Aktuálne otázky spoločenských a humanitných vied ' 11: zborník príspevkov z medzinárodného vedeckého kolokvia. Bratislava 23. september 2011*. Bratislava: STU, 2011. s. 81-86. ISBN 978-80-227-3576-6
- SVATONĚ, Jan. 1994. K charakteristice vlády moderního státu (srovnání a popis). In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. [online], [cit. 12/8/2020]. 1994, č. 2, s. 130-139. Dostupné na internete: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/10357>
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. 2020. *Voľby do Národnej rady Slovenskej republiky 2012*. [online], [cit. 10/8/2020]. Dostupné na internete: volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2012/sr/tab4.jsp@lang=sk.htm
- ZÁKON Č. 252/2012 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č.461/2003 Z.z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

SOCIÁLNE SLUŽBY V KONTEXTE LOKÁLNEJ SAMOSPRÁVY⁵⁷

Mgr. Emma Valigurská – prof. PhDr. Jana Levická, PhD.⁵⁸

Abstract

Bases: Gradual shift of competencies from state to self-governments has been one of the signs of decentralization of the society after 1990. This process has significant effects in the field of social services too; it has not only transferred powers to local self-governing organisations but has also afforded opportunities for so called non-public providers to offer social services. The process has been in progress for 20 years, but it is not finished yet. Thus, it is a matter of interest to community of practice, experts and academics. A goal of this paper is to reflect critically on possibilities of small municipalities to manage a whole range of lawful duties according to Act No 448/2008 on social services. Methods and results: To create this locally oriented illustrative study we utilised fundamental research techniques like comparison and interpretation. Based upon the facts presented, the authors conclude that, for the objective reasons, small municipalities are not able to fulfil the lawful duties in terms of social services.

KEY WORDS: small municipalities, social services, duties.

ÚVOD

Transformačný proces spoločnosti, ktorý sa začal po roku 1990, priniesol veľké zmeny do všetkých jej oblastí. Najvýznamnejšou zmenou bol prechod od štátom organizovanej správy, k verejnej správe, ktorá sa skladá z dvoch zložiek a to zo štátnej správy a samosprávy (Bočáková, 2015). Najcharakteristickejšou črtou transformačného procesu pritom bolo prinavrátanie kompetencií samosprávam, ktorá je po reforme verejnej správy organizovaná dvojstupňovo. Prvým stupňom sú obce a druhým sú samosprávne kraje. Zákonom č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky, štát previedol na samosprávne orgány desiatky kompetencií. Následne štát zmenil aj financovanie samosprávy, ktoré je momentálne realizované ako podiel na dani z príjmov fyzických osôb, ktorú vyberá štát (zákon č. 564 Z. z.). Obce a mestá môžu vyberať vlastné dane, ktoré ale musia byť v súlade s aktuálne platným právnym stavom.

Z pohľadu občana je najviac reflektovaná práve činnosť prvostupňových orgánov samosprávy a to preto, že každodenný život jednotlivcov a rodín je oveľa užšie prepojený s obcou/mestom kde žijú ako s celým štátom, hoci tento významným spôsobom zasahuje do ich života. Samospráva sa delí na územnú a záujmovú, ktorá nás vo vzťahu k sledovanej problematike nezaujíma. Veľmi jednoducho by sme termín územná samospráva mohli objasniť ako spravovanie vecí verejného záujmu prostredníctvom demokraticky zvolených zástupcov, ktorých si zvolili občania s právom voliť práve do konkrétneho správneho orgánu mesta alebo obce. Hlavným poslaním územnej alebo tiež lokálnej samosprávy je výkon činností, ktoré sú priamo prepojené s napĺňaním potrieb a záujmov miestneho spoločenstva.

⁵⁷ Ďakujeme za podporu vydania príspevku z grantu FPPV-50-20.

⁵⁸ Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Fakulta sociálnych viem UCM v Trnave, Bučianska 4, 917 01 Trnava, emma.valigurska@gmail.com ; Tel: +421 908 075 920

Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Fakulta sociálnych viem UCM v Trnave, Bučianska 4, 917 01 Trnava, jana.levicka@ucm.sk ; Tel: +421 911 299 196

Úlohy a povinnosti však lokálnej samosprávy nevyplývajú len z potrieb a záujmov jej voličov, Pomerne rozsiahlu časť povinností územnej samospráve ukladá štát a to prostredníctvom legislatívnych noriem, t.t. zákonov.

Ako konštatuje Horváth (2007), slovenská legislatíva nerozlišuje medzi malou a veľkou obcou. Zákony SR, focusované do oblasti samosprávy, jednoducho očakávajú, že bez ohľadu na veľkosť obce/mesta, budú orgány miestnej samosprávy naplňať všetky povinnosti uložené im zákonom. Plnenie týchto povinností od nich očakávajú aj obyvatelia územnej samosprávy, keďže sú tieto v priamom vzťahu k ich potrebám a záujmom. Samospráva špecifickým spôsobom kopíruje výkon štátu, keďže obec/mesto je možné pokladať za miniatúrny model správnej jednotky. Územná samospráva tak musí reagovať na príliš široký okruh problémov. O nadmernom rozsahu povinností a práv územnej samosprávy svedčí aj skutočnosť, že v súčasnosti existuje cca 115 právnych noriem, ktoré sa v rôznej miere vzťahujú práve k výkonom územnej samosprávy. Jednotlivé oblasti výkonu samosprávy sú rozdielne vnímané občanmi, pričom subjektívne reflektovanie danej oblasti vychádza z toho, ako sa daná oblasť dotýka konkrétneho občana.

Najcitlivejšími oblasťami, prostredníctvom ktorých občania vnímajú výkon územnej samosprávy sú :

- a) sociálna politika
- b) zdravotná politika
- c) vzdelávacia politika.

Práve tieto tri oblasti majú potenciál reagovať na subjektívne problémy jednotlivcov a ich rodín.

Sociálna politika sa orientuje na človeka, na rozvoj životných podmienok a na kvalitu života a práve preto zastáva významné miesto v spoločenskom systéme. Hlavným cieľom sociálnej politiky je tlmiť sociálne napätia a zmiernovať sociálne nerovnosti (Bočáková, Kubíčková, 2016). Sociálna politika sa usiluje pôsobiť proaktívne, teda aktivizovať obyvateľstvo k efektívnemu riešeniu svojich problémov. Hlavnými oblasťami aktívnej sociálnej politiky sú „sociálne a pracovno-právne zákonodarstvo, politika vzdelávania a zdravia, politika zamestnanosti, rodinná a bytová politika , sociálna ochrana niektorých skupín obyvateľstva (Bočáková, Kubíčková, 2016, s. 37). Z uvedeného je zrejmé, že rozsah sociálnej politiky je pomerne veľký, čomu zodpovedá aj počet aktérov sociálnej politiky, ku ktorým patria ministerstvo, regionálna a miestna samospráva, jednotlivec, rodina a iné subjekty. Vzhľadom k závažnosti riešenej problematiky sú kompetencie jednotlivých aktérov upravené legislatívne, aby bolo jednoznačne stanovené, kto má plniť aké úlohy. Vo vzťahu k sociálnej politike realizovanej územnou samosprávou je potrebné poukázať na mimoriadny význam sociálnych služieb.

1. TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ SOCIÁLNYCH SLUŽIEB

„Sociálnu službu by sme mohli charakterizovať ako špeciálny súbor činností, zameraných na uspokojovanie individuálnych aj kolektívnych potrieb, ktoré sa vykonávajú iným spôsobom, ako prevodom materiálnych statkov“ (Levická a kol., 2013, s. 20). Výkon týchto činností je upravený zákonom č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách, ktorý v § 2 ustanovuje, že „(1) Sociálna služba je odborná činnosť, obslužná činnosť alebo ďalšia činnosť alebo súbor týchto činností, ktoré sú zamerané na

- a) prevenciu vzniku nepriaznivej sociálnej situácie, riešenie nepriaznivej sociálnej situácie alebo zmiernenie nepriaznivej sociálnej situácie fyzickej osoby, rodiny alebo komunity
- b) zachovanie, obnovu alebo rozvoj fyzickej osoby viesť samostatný život a na podporu jej začlenenia do spoločnosti,
- c) zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb fyzickej osoby,
- d) riešenie krízovej sociálnej situácie fyzickej osoby alebo rodiny,
- e) prevenciu sociálneho vylúčenia fyzickej osoby a rodiny,
- f) zabezpečenie starostlivosti o dieťa z dôvodu situácie v rodine, ktorá vyžaduje pomoc pri starostlivosti o dieťa.“

Zákon v snahe zachytiť všetky oblasti, do ktorých je v záujme ochrany života potrebné intervenovať, vymedzuje sociálne služby pomerne široko a pritom konkrétne. Takéto uchopenie zodpovedá významu každej legislatívnej normy, ktorej hlavným cieľom je upravovať výkon praxe. Úlohou teórie je popísať a vysvetliť aktuálny stav a vymedziť okolnosti, za ktorých je možné dosiahnuť optimálny stav.

A to je hlavná príčina rozdielov medzi praxou a teóriou. Ak zákon napr. hovorí, že sociálne služby v rámci legislatívy sú projektované na pomoci pri zabezpečení základných životných potrieb, teória ide do maxima možného.

Schilling (1999, s.124) charakterizuje sociálne služby ako tie, ktoré sa „snažia pomôcť individuám, skupinám a spoločnostiam pri dosahovaní maximálneho stupňa sociálneho, duševného a telesného blahobytu... Cieľom nie je len pomáhať jednotlivcovi, rodine alebo skupine osôb v ich sociálnych vzťahoch, ale zahrňujú aj zlepšenie všeobecných sociálnych podmienok pomocou zvýšenia zdravotného a hospodárskeho štandardu a prihováraním sa za lepšie bytové a pracovné podmienky a konštruktívne sociálne zákonodarstvo“ (zvýraznené autorkami).

Teória pritom rešpektuje aj praxeologickú rovinu nastavenú zákonom, keď medzi ciele sociálnych služieb autori zaraďujú:

- podporovať a rozvíjať autonómiu klientov sociálnych služieb,
- rozvíjať schopnosti a zručnosti klientov a tým im umožniť viesť samostatný život (ak sú toho schopní),
- aktívne participovať na odstraňovaní alebo aspoň minimalizácii rizík, ktoré sa viažu na konkrétne skupiny odberateľov sociálnych služieb,
- podporovať zotrvávanie jednotlivcov v ich prirodzenom prostredí,
- rozvoj prirodzených sociálnych väzieb a budovanie sociálneho kapitálu (Levická a kol., 2013, s. 21).

Pierson a Thomas (2002) vnímajú sociálnu službu ako sociálnu starostlivosť, ktorú môžeme chápať ako pomoc za účelom hmotnej a núdzovej podpory ľuďom. Podobne sa vyjadruje aj Levická (2012, s. 28.), ktorá píše: „Hoci v kontexte sociálnej práce chápeme starostlivosť ako pozitívny prvok, prvok na ktorom je budovaná ľudská spoločnosť, sme si tiež vedomí skutočnosti, že niektoré druhy pomoci sú pre ľudí zjavne nepríjemné, čo je spojené s prežívaním skutočnosti, že človek žiadajúci o pomoc je verejnosťou často vnímaný ako neschopný, odlišný, „abnormálny“, menejcenný. Takéto vnímanie spôsobuje stigmatizáciu jedincov, ktorí potrebujú pomoc. Požiadat' o pomoc znamená vedome prijať túto spoločenskú stigma. Sociálni pracovníci preto pomáhajú svojim klientom eliminovať pocity vlastnej ne-

dostatočnosti, či ne-normálnosti, učia ich chápať pomoc a starostlivosť ako prirodzenú sociálnu kategóriu, ako niečo, čo ľudskú spoločnosť robí kvalitnejšou, lepšou“.

Teória tak predstavuje sociálne služby ako nástroj na zabezpečenie a ochranu sociálneho blaha a kvality života občanov (Levická a kol., 2013). Takto nastavené chápanie sociálnych služieb potom pred sociálnu politiku kladie otázku, či je takéto nastavenie reálne, a či tento model dokáže štát reálne prefinancovať. Tieto rozdielne chápania sociálnych služieb do teoretickej roviny vnáša legitímne otázky ako napr.

- Ak chceme, aby sociálne služby boli reálnym nástrojom pre nastavenie a zabezpečenie sociálneho blaha a kvality života pre všetkých občanov – čo je potrebné preto urobiť?
- Za akých podmienok by štát mohol financovať všetky náklady na sociálne služby?
- Je zodpovednosť v rámci verejnej správy prerozdelená spravodlivo?

2. REÁLNE MOŽNOSTI NAPŔŔANIA POVINNOSTI OBCÍ V OBLASTI SOCIÁLNYCH SLUŽIEB

Sociálne služby sú v od polovice 20. storočia predstavované veľmi často v kontexte ľudských práv. V rámci tejto koncepcie má každý človek nielen právo na sociálnu službu, ale má právo na poskytnutie včasnej, adresnej a kvalitnej sociálnej služby (Levická, 2013, Repková, 2017, Pierson, Thomas, 2002).

V rámci transformácie v oblasti sociálnych služieb bola maximálna miera zodpovednosti za ich dostupnosť a kvalitu prenesená na samosprávu a jej orgány. Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v § 12 predstavuje okolo 40 druhov sociálnych služieb, ktorými je potrebné pokryť územie SR, aby sme vedeli garantovať dostupnosť sociálnych služieb obyvateľom SR. V piatej časti spomínaného zákona je upravená pôsobnosť ministerstva a územnej samosprávy pri poskytovaní sociálnych služieb. Za predpokladu, že každý z týchto troch aktérov bude mať vytvorené materiálne, finančné a personálne podmienky, je možné očakávať, že povinnosti uložené zákonom budú naplnené. Vychádzame z predpokladu, že samosprávne kraje, krajské a okresné mestá prípadne mestá a obce s väčším počtom obyvateľov, nebudú mať zásadné problémy s napĺňaním povinností stanovených zákonom. K tomuto záveru nás vedie fakt, že financovanie samosprávy závisí od počtu obyvateľov, ktorí sa v danom území nachádzajú. Dostatočný rozpočet potom umožňuje lokálnym samosprávnym orgánom, aby zamestnávali dostatočný počet kvalifikovaných zamestnancov, ktorí sú potrební na zabezpečenie úloh a povinností daných zákonom.

Otázkou, ktorú si kladieme je, či a ako môžu povinnosti vyplývajúce zo zákona 448/2008 Z. z. plniť malé obce? Prv, ako prinesieme odpoveď na túto otázku, chceme poukázať na niekoľko skutočností.

I. Pôsobnosť obcí je upravená v §80, v ktorom zákon ukladá obciam realizovať takmer 40 úkonov, ktoré súvisia so sociálnymi službami. Normatívne je zákonom uložené obciam napr.

- 1) vypracovať a realizovať komunitný plán,
- 2) vytvárať podmienky pre rozvoj komunity,
- 3) realizovať množstvo správnych konaní súvisiacich so sociálnymi službami (zabezpečiť posudky, rozhodovať o poskytnutí, či neposkytnutí služby atď.).

Zákon v §80, písmeno e) ukladá obciam poskytovať alebo zabezpečovať nasledovné služby:

- 1) sociálne služby v nízkoporahovom dennom centre, nocľahárni, zariadení pre seniorov, zariadení opatrovateľskej služby a v dennom stacionári
(v bode i) sa uvádza, že obec tieto služby zriaďuje, zakladá a kontroluje),
- 2) nízkoprahovú sociálnu službu pre deti a rodinu,
- 3) opatrovateľskú službu,
- 4) prepravnú službu,
- 5) odľahčovaciu službu,
- 6) pomoc pri osobnej starostlivosti o dieťa podľa §31,
- 7) terénnu sociálnu službu krízovej intervencie.

Z ďalších povinností, ktoré zákon obciam ukladá chceme spomenúť ešte nasledovné:

- poskytovať sociálne poradenstvo;
- poskytovať finančný príspevok pri odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby pri úkonoch sebaobsluhy a finančný príspevok na prevádzku sociálnej služby neverejnému poskytovateľovi sociálnej služby;
- uhrádzať poskytovateľovi zdravotnej starostlivosti zdravotné výkony na účely posúdenia odkázanosti na sociálnu službu.

Ak sa v zákone uvádza, že obec má poskytovať, potom jej z tejto formulácie vyplýva povinnosť službu poskytnúť vo vlastnom zariadení a na náklady obce. Ak zákon uvádza, že obec má službu zabezpečovať, potom z dikcie zákona obec musí zistiť, kto a kde konkrétnu sociálnu službu poskytuje. Finančné náklady spojené s takto „zabezpečenou“ službou znáša obec, ktorá mala povinnosť sociálnu službu poskytnúť alebo zabezpečiť.

Množstvo povinností legislatívne stanoveným obciam v oblasti sociálnych služieb je potrebné ešte rozšíriť o tie úlohy, ktoré zákon neuvádza normatívne, ale z dikcie zákona vyplýva, že obec tieto služby a činnosti môže zriaďovať, poskytovať, zabezpečovať, sprostredkovať apod.

Pre skompletizovanie informácií je potrebné uviesť, že ten istý úrad (obecný alebo mestský), okrem povinností v súvislosti so zákonom 448ú2008 Z. z. o sociálnych službách, musí plniť celý rad ďalších povinností, ktoré obciam ukladá zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele. Rozsah týchto povinností je možno početne menší, ale o to sú tieto povinnosti náročnejšie.

2.1 Reálne podmienky malých obcí pre plnenie povinností daných aktuálnou legislatívou

Prostredím, ktoré sme si pre našu kritickú reflexiu zvolili, je Trnavský samosprávny kraj (ďalej len TTSK).

TTSK sa rozprestiera v juhozápadnej časti SR a s rozlohou 4 146,4 km² sa radí medzi menšie kraje Slovenska (zaberá 8,5% z rozlohy SR). V kraji sa nachádza 251 obcí, v ktorých ku 31-12. 2019 žilo 564 917 osôb (ŠÚ ST, pracovisko Trnava, 2020).

Výrazná koncentrácia obyvateľstva je predovšetkým v 16 obciach, ktoré majú štatút mesta. Sú to: Dunajská Streda, Šamorín, Veľký Meder, Galanta, Sered', Sládkovičovo, Hlohovec, Leopoldov, Piešťany, Vrbové, Senica, Šaštín-Stráže, Skalica, Holič, Gbely a krajské mesto Trnava, kde je koncentrovaných 47% obyvateľov kraja. Čo znamená, že zvyšných 53% obyvateľov žije vo zvyšných 235 obciach.

Obyvateľstvo TTSK vykazuje vyššiu mieru starnutia, ako zvyšok Slovenska, keďže index starnutia dosiahol v roku 2019 hodnotu 117,92, pričom všetky okresy TTSK mali index

starnutia vyšší ako 100. Najpomalšie starne obyvateľstvo v okrese Dunajská Streda a naopak, najrýchlejšie starnutie vykazuje obyvateľstvo okresu Piešťany, kde index starnutia sa blíži k 147, presne 147,22. Druhým v poradí je okres Hlohovec, kde index starnutia za rok 2019 dosiahol hodnotu 122,08. Tieto informácie pokladáme za významné preto, že práve obce sú povinné poskytovať alebo zabezpečovať sociálne služby pre seniorov a teda poskytovať na tieto služby aj adekvátne finančné prostriedky.

2.1.1 Tabuľky, Obrázky, Grafy

Tabuľka 1: Počet obyvateľov TTSK

Územie	Stav trvale bývajúceho obyvateľstva k 31.12.2019 (Osoba)		
	Spolu	Muži	Ženy
Trnavský kraj	564 917	276 738	288 179
Okres Dunajská Streda	122 825	59 747	63 078
Okres Galanta	94 147	46 362	47 785
Okres Hlohovec	44 943	22 182	22 761
Okres Piešťany	62 726	30 497	32 229
Okres Senica	60 419	29 762	30 657
Okres Skalica	47 078	23 304	23 774
Okres Trnava	132 779	64 884	67 895

Zdroj: ŠÚ SR –TT

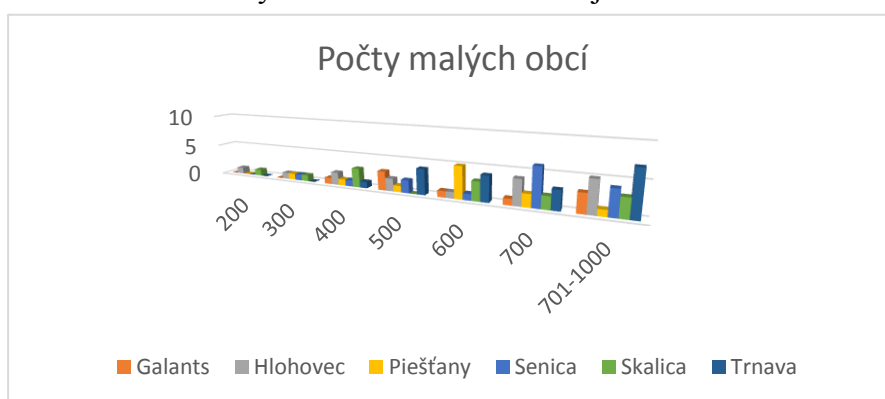
Už sme spomínali, že zabezpečenie všetkých sociálnych služieb, ktoré potrebujú občania s trvalým pobytom na území obce alebo mesta je náročné ako po stránke materiálno-technického zabezpečenia, tak aj po stránke personálneho zabezpečenia. Zákon č. 448/2008 Z. z. ustanovuje aj personálne a materiálne štandardy, ktoré tieto služby musia napĺňať. Na splnenie štátom uložených povinností v oblasti sociálnych služieb sú potrebné finančné prostriedky, ktoré by mali obce a mestá v plnom rozsahu dostať od štátu. Mechanizmus

výpočtu objemu finančných prostriedkov, ktoré má štát poskytnúť konkrétnej obci alebo mestu je pomerne náročný, preto len konštatujeme, že najvýznamnejšou premennou, ktorá ovplyvňuje objem finančných prostriedkov, je počet a veková štruktúra občanov trvale žijúcich na území danej lokálnej samosprávy. Objem finančných prostriedkov je teda výrazne ovplyvnený počtom občanov danej lokálnej samosprávnej jednotky. Povinnosti obcí a miest sú však stanovené taxatívne a platia pre celú samosprávu rovnako. Na príklade malých obcí nachádzajúcich sa v TTSK chceme otvoriť otázku, či a do akej miery sú malé obce schopné tieto náročné úlohy plniť.

Pre účely nášho príspevku sme si malú obec zadefinovali v zmysle Nariadenia vlády SR č. 668/2004 o rozdeľovaní výnosu dane z príjmov územnej samosprávy ako obec s počtom do 1000 obyvateľov.

Nasledujúci graf č. 2 nás informuje o počte malých obcí v TTSK.

Graf 1: Počet malých obcí v Trnavskom kraji

Zdroj: ŠÚ SR –TT

V TT SK má sedem okresov pri počte obyvateľstva do 200 majú len 4 obce (Kyselica, Tekoľďany, Šípkové, Kovalovec). V šiestich obciach (Bodíky, Tepličky, Bílkove Humence, Trnovec) majú počet obyvateľov do 300. Do 500 obyvateľov majú obce (Blahová, Mierovo, Bohel'ov, Jurova, Klúčovec, Vojka nad Dunajom, Bellova Ves, Macov, Vieska, Dolný Chotár, Hoste, Jánovce, okres Galanta, Šalgočka, Dolné Otrokovce, Jalšové, Merašice, Ratkovce, Ducové, Bašovce, Rohov, Rybky, Chropov, Lopašov, Oreské, Borová, Horné Dubové, Naháč, Dlhá, Radošovce). Do 600 obyvateľov má 23 obcí a do 700 obyvateľov má 22 obcí. Počet obyvateľov , od 701 do 1000 má 33 obcí. Celkovo sa v TTSK nachádza 251 malých obcí.

Pri zvažovaní reálnej možnosti malých obcí splniť všetky povinnosti, ktoré im ukladá zákon č. 448/2008 Z. z., upozorňujeme na skutočnosť, že sociálne služby nereprezentujú ani všetky povinnosti, ktoré lokálna samospráva má v oblasti sociálnej práce, ale tvoria len jej jednu časť. Obce a mestá však musia plniť ďalšie desiatky úloh, ktoré sú jej legislatívne uložené a vzťahujú sa k ostatným oblastiam spoločenského života ako sú napr. školstvo, zdravotníctvo, doprava atď. V tomto kontexte poukazujeme na počty pracovných miest, ktorými jednotlivé obecné a mestské úrady disponujú .

Ako vidno v tabuľke č. 2 obce, ktoré majú počet trvale žijúcich obyvateľov na ich území menší, alebo rovný sume 300 nemajú trvalo zamestnaných ani 2 zamestnancov. Bežnou praxou je, že v takýchto obciach má napr. platený úväzok len starosta. Keďže obce dostanú finančný príspevok na 1 platené miesto, niektorí starostovia to riešia aj tým, že finančné

prostriedky prerozdedia, aby mohli zamestnať aspoň na čiastkový úväzok. Prevažne ide o tie pracovné pozície, ktoré súvisia s činnosťami, ktoré obec zo zákona musí vykonávať, teda o pozíciu kontrolóra a napríklad matrikárky.

Tabuľka 2: Počty zamestnancov OÚ a MSÚ v kontexte sociálnych

Veľkosť obce, mesta DO:	Počet pracovných miest	Zamestnanci na úseku sociálnej práce, sociálnych služieb
200	0,5 uv. starosta 0,3 uv. x 2	0
300	0,5 uv. starosta 0,25 uv.	0
400	4	1 opatrovatel'ka
500	8	0
600	6	0
700	4	0
1000	4	0
2000	11	0
4000	10	1 (referát sociálnej starostlivosti, matrika)
25000	57	4 (sociálne oddelenie)
30000	93	7 (sociálny odbor)
70000	190 ⁵⁹	15 (sociálny odbor – 7 referátov)

Zdroj: Vlastný

Z tabuľky vidíme, že pri obciach nad 400 obyvateľov sa počty všetkých zamestnancov pohybuje v rozpätí od 4 - 8. Spôsob výpočtu však berie do úvahy aj iné faktory a preto napr. medzi obcami do 500 obyvateľov obecný úrad zamestnával 8 zamestnancov. Oproti tomu u obce s 1000 obyvateľmi obecný úrad zamestnáva len 4 zamestnancov a podobne 4 zamestnancov uvádza aj obecný úrad, ktorý spravuje obec s počtom obyvateľov do 2000. Z hľadiska našej otázky či a ako môžu malé obce plniť povinnosti vyplývajúce im zo zákona 448/2008 Z. z. , konštatujeme, že malé obce minimálne v personálnej oblasti nie sú personálne pripravené plniť tieto úlohy, keďže nezamestnávajú žiadneho zamestnanca s

⁵⁹ Upozorňujeme, že tento údaj je len približný, keďže sa nám nepodarilo získať informácie o presnom počte zamestnancov MsÚ.

požadovaným vzdelaním. Obce občas uvádzajú, že na mieste sociálneho pracovníka/sociálnej pracovníčky zamestnávajú opatrovatel'ku. Opatrovateľka však nie je kompetentná vykonávať sociálnu prácu a ani manažovať sociálne služby, pretože nemá zákonom uložené vzdelanie. Prvé miesto pre sociálneho pracovníka, kde bol výkon práce kumulovaný s ďalšími povinnosťami sme našli na obecnom úrade s počtom obyvateľov do 4000. Z tabuľky je vidno, že až obce s počtom obyvateľov pohybujúcim sa nad 15000 majú na obecnom úrade zamestnaných viac zamestnancov na tzv. sociálnom úseku. Z uvedeného vyplýva, že viac ako 2-3 zamestnancov zamestnávajú takmer len okresné mestá TTSK a krajské mesto Trnava.

Limity príspevku sú dané a jeho cieľom, ktorým bolo vypracovať lokálne orientovanú ilustračnú štúdiu, na základe ktorej by bolo možné poukázať na problémy malých obcí v oblasti sociálnych služieb. Prostredníctvom zvolených metód vedeckej práce sme tak nechceli získať dáta, ktoré by bolo možné následne zovšeobecniť. Sme si vedomé toho, že v rámci nami zvolenej lokality, ktorou bol TTSK, sú obce a mestá, ktoré na svojich úradoch zamestnávajú iné počty zamestnancov v tých istých kategóriách obcí, ktoré uvádzame my.

ZÁVER

Skutočnosti, na ktoré sme upozornili, potvrdzujú, že malé obce z objektívnych príčin nemôžu plniť povinnosti uložené im zákonom. Naším príspevkom chceme upozorniť na tento dlhodobý odkladaný problém. Zákon č. 448/2008 Z. z. v čase svojho vzniku mal za cieľ priblížiť sociálne služby čo najviac ku klientovi tak, aby boli dostupné všetkým jedincom, ktorí potrebujú niektorú zo sociálnych služieb. Prax však ukazuje, že práve pre občanov žijúcich v malých obciach sú niektoré sociálne služby nedostupné.

Čiastočným riešením by mohlo byť zakladanie tzv. spoločných obecných úradov, ktoré sú ale dobrovoľne založeným orgánom s presne dohodnutými kompetenciami spoločného úradu. Na spoločný obecný úrad sa ale dajú preniesť len tzv. prenesené kompetencie, t. j. povinnosti, ktoré pred reformou plnil štát. V rámci TTSK pracuje viacero spoločných obecných úradov, ktoré ale prioritne riešia opatrovateľskú starostlivosť.

Definitívne riešenie je možné očakávať len od ďalšej transformácie v oblasti sociálnych služieb a sociálnej práce, čím by sa výrazne oklieštili povinnosti malých obcí. Túto zmenu pokladáme za nevyhnutnú nie preto, aby sme uľahčili obecným úradom malých obcí, ale preto, aby aj pre obyvateľov týchto obcí boli dostupné tie kvalitné sociálne služby, ktoré potrebujú.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- BOČÁKOVÁ, O. 2015. Sociálna politika a sociálne zabezpečenie. Brno: Tribun EU, 170 s. - ISBN 978-80-263-0938-3.
- BOČÁKOVÁ, O., KUBÍČKOVÁ D., VARUŠ M. 2016. Politológia a sociálna politika. Nemšová: J+K, s.r.o., 184 s. – 978-80-89788-15-6.
- HORVÁTH, P. 2007: Politický systém Slovenskej republiky. Trnava: Cyrila a Metoda v Trnave, Filozofická fakulta, Katedra politológie, ISBN 978-80-89220-84-7.
- LEVICKÁ, J. a kol. 2012. ekosociálne prístupy v sociálnej práci . Trnava: Oliva, ISBN 978-80-89332-14-4.

- LEVICKÁ, J., LEVICKÁ, K. SLANÁ, M. HROMKOVÁ, M. 2013. Sociálne služby, vývoj, súčasný stav a možnosti ich merania. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, ISBN: 978-80-8082-738-0
- PIERSON, J., THOMAS, M. 2002: Dictionary Social Work. Glasgow. Collins: New edition, ISBN: 978-0007143962.
- REPKOVÁ, K. 2017. Sociálne služby. Podpora zmysluplnej každodennosti v ľudsko-právnej perspektíve. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, ISBN 978-80-7138- 151-8
- SCHILLING, J. 1999: Sociálna práca. Hlavné smery vývoja sociálnej pedagogiky a sociálnej práce. Bratislava: SAP-Slovak Academic Press, ISBN: 81-88908-54-X
- Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších zmien a doplnkov.
- Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky.
- Zákon č. 564/2004 Z. z. o rozpočtovom určení výnosu dane z príjmov územnej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- Zákon č. 668/2004 Z. z. Nariadenie vlády Slovenskej republiky o rozdeľovaní výnosu dane z príjmov územnej samospráve.

PUBLICY 2020 II. – sekcie Parlamentné voľby a Sociálna politika

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie

Editori: PhDr. Ján Machyniak, PhD.

Doc. PhDr. Peter Horváth, PhD.

Vydavateľ: **Fakulta sociálnych vied
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave**

Rok vydania: **2020**

Rozsah strán: **178**

Náklad: **100 / Elektronická publikácia**

Vydanie: **Prvé**

ISBN **978-80-572-0090-1**